

KIPINÄSTÄ TULI SYTTYI

*Muistiinpanoja
Suomen Kommunistisen Puolueen
40-vuotistaipaleelta*

KOLMAS PAINOS

KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ YHTEISTYÖ
HELSINKI

TEOKSEN ERI LUKUJEN KIRJOITTAJAT

1. Puolueen syntyvaiheet (1918—1919).
T. LEHÉN
2. Työväenliikkeen uusi nousu (1920—1923).
INKERI LEHTINEN
3. "Kallion leikkauksesta" lapualaismuuttamiseen
(1924—1930). ARMAS ÄIKIÄ
4. Toimintaa "kansanrintamakaudella"
(1931—1938). TOIVO KARVONEN
5. Puolue ja ns. talvisota (1939—1940).
T. LEHÉN
6. Sodasta rauhaan (1941—1945).
HERTTA KUUSINEN

Helsinki 1958

Kustannusosakeyhtiö Yhteistyön Kirjapaino

ALKULAUSE

Suomen Kommunistinen Puolue sivuuttaa tämän vuoden elokuun 29 p:nä 40-vuotistaipaleensa. Sillä on takanaan vaiherikas historia, joka on täynnä hellittämätöntä kamppailua maamme työtätekevän kansan leivän ja ihmisoikeuksien, rauhan ja kansanvallan puolesta. Suurimman osan elinajastaan on puolue — taantumuksellisten hallitusherrojen tahdosta — joutunut toimimaan "maan alla", laittomaksi julistettuna ja julmasti vainottuna.

SKP:n vainoojien on vuoden 1944 syksystä alkaen ollut pakko hammasta purren tyytyä sellaiseen asiointilaan, että heidän pelkäämänsä ja synkästi vihaamansa kommunistinen puolue elää ja hengittää eräänä maamme suurimmista julkisista puolueista. He etsivät nykyisin lohtua mielenkarvauteensa runsaskätisesti rahoittamastaan ja räikeästi mainostamastaan, kommunistista liikettä mustaavasta törkykirjallisuudesta. Totuus SKP:n historiasta on heille vastenmielinen, mutta sitäkin suuremmalla syyllä se kiinnostaa puolueen jäseniä, monilukuisia ystäviä ja muita oikeamielisiä ihmisiä.

Yhtenäinen esitys SKP:n historiasta on näin ollen polttavan tarpeen vaatima, mutta sitä ei ole tähän mennessä saatu aikaan. Eri aikoina laaditut suppeat katsaukset eivät riitä tarvetta tyydyttämään. Ne ainekset, joista kaikin puolin pätevä SKP:n historian oppikirja on kerran koottava, ovat vielä siroteltuina monien julkaisujen, aikakaus- ja sanomalehtien palstoille sekä asia-

kirjojen ja puolueen toimintaan osallistuneiden henkilöiden vielä julkaisemattomien muistelmien liuskoille. Suuri määrä mitä arvokkainta aineistoa on kuitenkin jäänyt paperille panematta ja mennyt ankarina vaino-vuosina surmattujen, kuoliaaksi piinattujen ja luonnol-lisella tavalla kuolleiden taistelijain mukana hautaan.

Nämä SKP:n toiminnan eri vaiheita koskevat muistiin-panot, jotka nyt ilmestyvät teoksena ”Kipinästä tuli syttyi”, eivät pyri ansaitsemaan Suomen Kommunisti-sen Puolueen historian paljoon velvoittavaa nimeä. Sel-laisen teoksen kirjoittamiseen vaaditaan monin verroin perusteellisempaa tutkimustyötä kuin mihin tämän kir-jan tekijöillä on ollut tilaisuus. Kysymyksessä on vasta ensimmäinen vaatimaton yritys puolueen synty- ja ke-hitysvaiheiden yhtäjaksoiseen esittämiseen.

Ainoaksi mahdollisuudeksi tällaisen esityksen aikaan-saamiseen on nykytilanteessa osoittautunut sellainen ”hajakeskitys”, että eri henkilöt kirjoittavat puolueen historian eri vaiheista, kukin käytettävissään olevien mahdollisuuksien rajoissa ja parhaaksi katsomallaan ta-valla. Tällainen työnjako on tehnyt kullekin kirjoitta-jalle mahdolliseksi keskittyä parhaiten tuntemaansa vaiheeseen. Useimmat kirjoittajat ovatkin olleet kiin-teästi mukana SKP:n toiminnassa sinä ajankohtana, josta kertovat. Tästä on kaiken muun ohella ollut se suuri etu, että he ovat voineet runsain mitoin elävöittää kertomustaan lukijalle varsin mielenkiintoisilla henkilö-kohtaisilla muistelmillaan, monilla erittäin kuvaavilla ja hupaisillakin yksityiskohdilla.

Allekirjoittaneen tehtävä tämän teoksen toimittajana on rajoittunut pääasiassa toimitusteknillisen puolen hoitamiseen. Kirjan eri lukujen sisällöstä vastaa kukin kirjoittaja itse.

T. L e h é n

Helsingissä, huhtikuun 28 p:nä 1958.

1.

PUOLUEEN SYNTYVAIHEET

1918 — 1919

Jyrkkää aikaa — jyrkkiä päätöksiä

Elokuun 25 p:nä 1918 kokoontui Moskovassa nykyisen Delegatskaja-kadun varrella sijaitsevaan entiseen hen-gellisen seminaarin rakennukseen satakunta suoma-laista miestä ja naista. He olivat miltei yksinomaan po-liittisia pakolaisia, vastikään asevoimin hajallelyödyn Suomen vanhan sosialidemokraattisen puolueen, sociali-demokraattisen nuorisoliiton ja ammatillisen liikkeen entisiä toimihenkilöitä ja rivijäseniä. Heidät oli kutsu-nut koolle ”Suomalaisten sosialidemokraattien ulkomai-nen järjestö” neuvottelemaan kotimaan työväenliikkeen toiminnan jatkamisesta kansalaissodan tappion jälkeen muodostuneissa vaikeissa oloissa.

Neljä päivää jatkuneiden keskustelujen jälkeen pää-dyttiin siihen, että elokuun 29 p:nä aloitettiin samassa paikassa Suomen Kommunistisen Puolueen perustava kokous. Tämän kokouksen päätökset olivat jyrkkiä ja sotalaisia — mutta jyrkkää ja sotalaisaa oli aikakin, joka niihin löi leimansa.

Valtavaa murroskautta elettiin maailmassa silloin, kun SKP:n syntysanat lausuttiin. Ensimmäinen maailmansota oli raivonnut neljä vuotta. Länsirintamalla käytiin vielä suuria ratkaisutaisteluja. Saksan keisarillinen armeija oli aloittanut perääntymisensä ja kulki väistämätöntä romahdustaan kohti. Saksa oli vallankumouksen kynnyksellä. Venäjällä oli sosialistinen vallankumous päässyt voitolle, mutta sehän oli vasta sosialismin puolesta käytävien ratkaisevien taistelujen alkua. Vallankumous oli irroittanut maan imperialistisesta sodasta, mutta lyhyen hengähdystauon jälkeen oli neuvostokansan lähdeittävä uuteen sotaan, tällä kertaa puolustamaan sosialistisen vallankumouksensa saavutuksia aseisiin nousseen vastavallankumouksen ja sitä tukevien kapitalististen valtioiden hyökkäystä vastaan. "Sotakommunismien" vaihe Neuvostomaan elämässä oli alkanut.

Suomi eli historiansa synkintä taantumuskautta. Kotimainen taantumusporvaristo yhdessä Suomen työväen vapaustaistelun kukistamisessa ratkaisevaa osaa esittäneiden saksalaisten "pelastajiensa" kanssa juhli voittoa veriorgioilla, jotka raakuudessaan ja uhrien lukumäärässä hakevat vertaistaan ja herättivät inhoa laajoissa yhteiskuntapiireissä kaikkialla maailmassa. Työmiehiä, työläisnaisia ja pienviljelijöitä surmattiin luokkasodan taisteluiden tauottua kymmenin tuhansin — ilman tuomiota tahi suojeluskuntaupseereista ja muista valkoisen terrorin kannattajista kokoonpantujen "oikeuksien" käskystä. Monet kymmenet tuhannet viruivat porvariston pystyttämällä kuolemanleireillä. Taisteluissa kaatuneiden, vankileirihelvetteihin sullottujen ja suojeluskuntalaisten jahtaamina metsissä henkipatoina piileskelleiden vapaustaistelijain omaiset elivät sanoin kuvaamattomassa kurjuudessa ja ahdistuksessa.

Mutta taantumusporvariston leirissä oli ilo ylimmäl-

lään. Juhliessaan valkoisen terrorin pääpukareita, venäläistä monarkistikenraalia Mannerheimiä, Saksan keisarin edustajaa von der Goltzia ja suomalaisen fasismin esitaistelijaa Svinhufvudia "suurmiehinään" se riemuitsi luullessaan, että nyt oli Suomen työväenluokka ja pienviljelijäväestö lyöty niin matalaksi, etteivät ne enää koskaan siitä nouse. Virkkus-veljekset ja muut suomettarelaisjehut, nykyisen "vastuuntuntoisen" ja "rakentavan" kokoomuspuolueen isät, hihkuivat julkisilla paikoilla, että nyt Suomen työläisistä tehdään paria-luokka, kaikkia ihmisoikeuksia vailla oleva, yhteiskunnan tunkiolle heitetty hylkyjoukkio. He siis julistivat haluavansa ikuistaa sen asiointilan, joka Suomessa vallitsi luokkasodan jälkeisinä viikkoina ja kuukausina. Tässä mielessä valmisteltiinkin Suomen muuttamista saksalaisen prinssin hallitsemaksi Saksan alusmaaksi ja tehtiin kauppoja punaisten vankien myynnistä orjiksi saksalaisiin kalikaivoksiin. Voimansa tunnossa määrättömästi pöyhistynyt Suomen taantumusporvaristo hautoi suuruudenhulluja valloitusunelmia. Mannerheiminsa suulla se julisti kukistavansa neuvostovallan ja luovansa mainitun herran miekalla Suur-Suomen. Tässä mielessä se oli jo heti Suomen kansalaissodan jälkeen aloittanut "heimosotien" eli Neuvosto-Venäjän alueelle Suomesta tehtyjen rosvoretkien sarjan.

Nämä muutamat silloista tilannetta kuvaavat seikat selittävät ensiksikin SKP:n perustavan kokouksen päätösten jyrkkyyden ja tekevät samalla ymmärrettäväksi sen tosiasian, että nämä päätökset jyrkkyydestään huolimatta — tahi pikemminkin sen ansiosta — saivat osakseen innokasta vastakaikua Suomen työläisten keskuudessa.

Luonnollista oli, että työväenluokan puolue, jollaiseksi SKP Perustamislausuntensa ensimmäisillä sanoilla tunnustautui, julisti leppymätöntä taistelua valkoisen hir-

muovallan kukistamiseksi. Sellainen tunnus vastasi valkoisen terrorin raateleman kansan oikeudentuntoa. Kun SKP silloisessa tilanteessa kehoitti työväkeä valmistautumaan aseelliseen taisteluun valkoisia pyöveleitä vastaan, niin se kanta kestää ainakin moraalisen arvostelun. Virheellistä oli se, että tähdennettäessä valkoisen hirmuvallan kukistamisen välttämättömyyttä jouduttiin aliarvioimaan eduskunnallisen, ammatillisen ja osuustoiminnallisen taistelun merkitystä. Siitä, kuinka nopeasti puolue pystyi nämä "äkkijyrkät" virheet korjaamaan, tulee puhe tuonnempana.

Vanhan sosialidemokraattisen puolueen teoreettinen takapajuisuus ja varsinkin Leninin teosten heikko tuntemus kuvastui puolueen perustamislauseunnon tunnetussa vastakkainasettelussa: ei kansanvaltaa, vaan työväen diktatuuri. Tätä virheellistä sanontaa, joka antaa aiheutta sellaiseen väärään päättelyyn, että työväen diktatuuri ei olekaan kansanvaltaa eikä porvarillinen kansanvalta olekaan diktatuuria, on kommunismin vihollisten leirissä hanakasti lainailtu. Sitävastoin ne pian tämän jälleen ilmestyneet puolueen ohjelmalliset lausunnot, joissa tuokin virheellinen sanonta on korjattu, eivät ole enää lainailtaviksi kelvanneet.

SKPn perustavan kokouksen päätöksistä mainittakoon vielä, että se kehoitti kaikkia Neuvosto-Venäjälle siirtyneitä suomalaisia asekuntoisia työläisiä "viipymättä liittymään Venäjän Punaiseen Armeijaan, taistelemaan sen mukana kommunismin ja Venäjän Neuvostovallan vihollisia vastaan".

Näiden rivien kirjoittaja voi todistaa, että tuo kehoitus "sytytti", sitä noudatettiin. Käsitettiin, että sodankäynti sosialistisen neuvostotasavallan vihollisia vastaan oli pohjaltaan samaa taistelua, jota Suomessa oli käyty kolmen kuukauden ajan työtätekevän kansan kotimaisia ja saksalaisia vihollisia vastaan. Eikä suoma-

laisia punakaartilaisia enempää kuin vallankumouksen siviilitehtävissäkään olleita miehiä — eikä naisia — tarvinnut pakkokeinoilla rintamalle viedä. Vapaaehtoisten suuri lukumäärä osoitti, että valtaosa Neuvostovenäjälle siirtyneistä Suomen punaisista oli tullut rajan yli jatkaakseen taistelua työväen rintamassa — eikä vain "pelastaakseen nahkaansa", kuten kommunismin vihollisten rahoittama törkykirjallisuus asian esittää. Jo ennen SKPn perustavaa kokousta oli Punaisen armeijan riveihin liittynyt huomattava määrä entisiä suomalaisia punakaartilaisia ja "sivilistejä". Näille Punaisen Armeijan suomalaisille sotureille lähettämässään tervehdyksessä SKPn perustava kokous lausui mm.:

"Oikein olette tehneet tarjotessanne kätenne ja sydänverenne Neuvostotasavallalle. Seiskää horjumatta paikallanne venäläisten toverien rinnalla, rynnätkää säälimättä köyhälistön vihollisia vastaan, olkoon ne keitä hyvänsä ja musertakaa ne. Niin taistelkaa voitto Venäjän köyhälistölle. Se voitto on kansainvälisen vallankumouksen ja kommunismin ratkaiseva voitto".

Puolueen johdon, Keskuskomitean, jäseniksi valittiin perustavassa kokouksessa O. V. Kuusinen, Jukka Rahja, K. M. Evä, Lauri Letonmäki ja Yrjö Sirola. Keskuskomiteaa vähää myöhemmin täydennettäessä siihen tuli mm. Kullervo Manner.

SKP oli alusta alkaen mukana perustamassa uutta työväen kansainvälistä yhteenliittymää, Kommunistista Internationalea. Se oli niiden seitsemän kommunistisen ja sosialidemokraattisen puolueen joukossa, jotka allekirjoittivat vuoden 1919 alussa esitetyn kehoituksen uuden Internationalen perustamiseen. Saman vuoden maaliskuussa pidetyssä Kominternin ensimmäisessä kongressissa olivat SKPn edustajina O. V. Kuusinen, Yrjö Sirola, Kullervo Manner sekä Jukka ja Eino Rahja. Yrjö Sirola piti tässä kongressissa alustuksen valkoisesta

terrorista ja O. V. Kuusinen valittiin Kominternin sihteeristöön.

SKPn perustavan kokouksen osanottajat olivat melkein järjestään poliittisia pakolaisia, emigrantteja. Maailmassa on pidetty paljon sellaisiakin emigranttien kokouksia, joissa on pohdittu syntymämaan asioita ja tehty kovia päätöksiä, pyritty vaikuttamaan tapahtumien kulkuun — mutta ei ole vaikutettu mitään. Tätä ei voida sanoa siitä maamme rajojen ulkopuolella pidetystä kokouksesta, jossa SKPn syntysanat lausuttiin. Tämä puolue syntyi, jäi eloon, kasvoi vastustamattomalla voimalla, elää ja hengittää tänäkin päivänä eikä osoita minkäänlaisia heikkenemisen merkkejä. On tutkimisen arvoinen asia, miksi näin on käynyt. Vastauksen saamiseksi tähän kysymykseen on katse suunnattava ”kentälle”.

Puolueen syntymäsjat

Ainoa selitys siihen, että päätös SKPn perustamisesta ei jäänyt paperille, vaan muuttui eläväksi todellisuudeksi, on se, että tuo päätös vastasi Suomen työväenluokan toiveita ja tahtoa. SKPn synty oli polttavan yhteiskunnallisen tarpeen sanelema, se oli historiallinen välttämättömyys. Sellaista puoluetta kaivattiin, sitä odotettiin. Että puolueen perustava kokous pidettiin Moskovassa eikä jollakin Suomen paikkakunnalla, se oli luokkasodan tappion jälkeen muodostuneista olosuhteista johtunut seikka. Paikka missä puolueen syntysanat lausuttiin, ei muuta miksikään sitä tosiasiaa, että itse puolue syntyi Suomen kamaralla, Suomen työväenluokan omana luomuksena. Työpaikat, joissa tappamiselta ja vangitsemiselta säästyneet työläiset raatoivat häväistyinä, nöyryytettyinä ja terrorisoituina, työläiskorttelit ja tehdaskylät, joissa taisteluissa kaatuneiden, murhattu-

jen, vangittujen ja piileskelevien työläisten omaiset elivät, vankileirit, joissa kymmenet tuhannet työläiset ja pienviljelijät viruivat valkoisen porvariston kostonhimon uhreina, jopa valkoisen armeijan kasarmitkin, joihin työläisnuorisoakin oli raahattu valkoisen ”isänmaan” sotapalvelukseen, olivat SKPn todellisia syntymäsjat. Täällä olivat muodostuneet välttämättömät edellytykset puolueen perustamiselle. Tärkein näistä edellytyksistä oli työväenluokan miesten ja naisten lannistumaton taistelutahto, jota valkoinen porvaristo ei ollut pystynyt raakalaismaisella terrorillakaan murtamaan. Terroria uhmaten alkoivat tappamatta ja vapaalle jalalle jääneet työläiset heti luokkasodan jälkeen oma-aloitteisesti koota pirstottuja rivejään, hajallelyötyjä järjestöjään. Ensimmäisiä, kipeimmän tarpeen vaatimia tehtäviä oli vankileireillä viruvien tovereiden ja heidän perheittensä auttaminen. Tämä toiminta ei rajoittunut pelkkään aineelliseen ja oikeudelliseen avustukseen. Lukuisissa tapauksissa ryhdyttiin myös välittömiin toimenpiteisiin vankien vapauttamiseksi ”laittomalla” tavalla, ts. auttamalla heitä karkaamaan valkoisilta kuolemanleireiltä. Samaan aikaan oli järjestettävä suojeluskuntalaisten ja saksalaisten jahtaamien punakaartilaisten piilottaminen, yhteydenpito metsissä piileskelevien omaisiin ja tuttaviiin jne. Kaikki tämä toiminta, joka silloin katsottiin vähintään ”uuden kapinan valmisteluksi” ja kuolemanrangaistuksen arvoiseksi, oli tietenkin suoritettava salassa. Mutta sitä harjoitettiin kuitenkin laajassa mitassa, ja siinä hankittu kokemus koitui tuntuvaksi hyödyksi SKPn toimintaa aloitettaessa.

Maaperä oli kypsä SKPn perustamiselle. Innostunut mieliala, jolla tieto puolueen perustavasta kokouksesta otettiin maamme työläisten keskuudessa vastaan, kuvastuu monien henkilöiden muistelmissa. Näistä muistelmista, joista useimmat sisältyvät Toivo Antikaisen toi-

mittamaan, vuonna 1934 Leningradissa ilmestyneeseen kirjaan "SKPn taistelun tieltä", toiset taas vielä julkaisemattomiin muistelmakirjoituksiin, esitettäköön muutamia lyhykäisiä otteita.

Helsinkiläinen Jaakko Kivi kertoo:

"Kun sitten tuli tieto siitä, että Suomen työväenluokan tunnetut johtajat olivat perustaneet Moskovassa Suomen Kommunistisen Puolueen, saattoi jokainen työpaikoissaan huomata, että se sai hiljaisen kannatuksensa työläisten keskuudessa. Samalla syntyi suuri halu, vastustajain peloitteluista välittämättä, saada tietää tuosta puolueesta... Innostus saada yhteys puolueeseen ja pelko sen kautta joutua poliisin käsiin ja vankilaan askarrutti tuhansia työläisiä. Mutta, kuten nyt tiedämme, innostus voitti pelon".

Rohkaisevasti ja innostavasti vaikutti tieto SKPn perustamisesta vankileireilläkin. Paavo Leskinen, edesmennyt SKDLn kansanedustaja, kertoo tämän sanoman saapumisesta Lappeenrannan vankileirille syksyllä 1918:

"Viesti oli kuin vastaus vankileiriin suljettujen miesten loputtomiin mietiskelyihin... Tuntui lohdulliselta tietää, että oli syntynyt uusi puolue, joka ei kieltänyt ja tuominnut sitä, minkä puolesta kymmenet tuhannet työläiset ja torpparit olivat henkensä menettäneet, vaan julisti köyhälistön taistelun ja sosialismin voiton kiertämättömyyttä raskaan tappionkin hetkellä".

Riihimäen vankileiriltä, jonne oli kirjeitse lähetetty tieto SKPn perustamisesta, saapui lokakuussa 1918 seuraavansisältöinen vastaus:

"Sanomattomalla riemulla ja tulevaisuuden toivolla olemme lukee kirjeitänne... Kiitos vain tovereille kaikesta. Kyllä täällä tiedetään ja luetaan paljon... Olemme toisillemme ilona ja rohkaisijana, odottaen uutta aikaa".

Otollinen oli maaperä SKPn toiminnan aloittamiselle myös eräissä valkoisen armeijan kasarmeissa. Ellen Mäkelin, joka miehensä Yrjö Mäkelinin istuessa valkoisen

vallan vankina esitti huomattavaa osaa SKPn toiminnan järjestämisessä pohjois-Suomessa alkuaikoina, kuvailee muistelmissaan Oulun pataljoonassa vallinneita reippaita kumouksellisia mielialoja. Tämän pataljoonan neljännessä ja viidennessä komppaniassa ei ollut ainoatakaan miestä, joka olisi kehdannut sanoa itseään valkoiseksi.

Ellen Mäkelin kertoo:

"Kerran eräs ryhmä pieksi muutaman majurin, joka oli humalassa ja vaati pojilta kunniantekoa. Se tapahtui n.k. Kasarmin maantiellä. Toinen tällainen tapaus sattui erään toverimme syntymäpäivänä. Pojat olivat saaneet tietää syntymäpäivästä. Ratsuharjoituksiin mennessään he poikkisivat tavalliselta tieltään, kulivat mainitun henkilön asunnon ohi. Asunnon kohdalla pysähtyivät hevosensa ja alkoivat laulaa päivän sankarille.

Nämä komppaniat olivat saaneet osakseen ylemmän johdon huomion ja ne komennettiin Petsamoon. Viimeinen kuva, minkä muistan niistä, oli komppaniain lähtö Oulun asemalta. Sotilaat esiintyivät päälliköitä kohtaan hyvin ylimielisesti. Kun juna lähti hiljaa liikkeelle, kuului valtava huuto: Hyvästi, Oulun lahtarit, kyllä me vielä kerran tänne palaamme!"

Hyvin ymmärrettävää on, että valkoisen terrorin riehunta herätti työtätekevän väestön keskuudessa katke-raa vihaa, oikeutettua koston tunnetta ja koston odotusta. Elävän kuvan vallankumoustaistelijain omaisten keskuudessa vallinneista mielialoista antaa Iida Alajääski muistellessaan erästä saunailtaa Helsingin työläiskaupunginosassa välittömästi luokkasodan päättämisen jälkeen:

"Siltasaarenkadun suuri sauna oli täpösen täynnä työläisnaisia ja lapsia. Keskustelu oli kuohuvan äänestä. Kerrottiin viime päivien kokemuksia. Jokaiselta oli omaisia kadoksissa, vain harvat tiesivät omaistensa olinpaikan tahi olivat jo ruumiin löytäneet. Viha ja kosto räiskyivät sanoissa ja voimakkaimmin se kuvastui kasvoissa ja katseissa. Joku lavalla istuja kertoi suurella äänellä, kuinka lahtarit olivat sanoneet, että jos ette olisi laske-

neet johtajia karkuun, ei työläisiä tapettaisi, mutta nyt saatte maksaa sen verellänne. Jännittyneenä odotin sanojen vaikutusta, mutta ennenkuin kertoja oli kunnolleen lopettanut, kuului kuin yhdestä suusta: Ähä saatanat, vai johtajien veri olisi maistunut”.

Annetaanpa vielä puheenvuoro niin sanotulle Poika Tuomiselle, joka nyttemmin on saavuttanut omalaatuis- ta kuuluisuutta ja rahamiesten suosiota kommunistisen liikkeen parjaajana. Hänen jo mainitussa teoksessa jul- kaistussa muistelmakirjoituksessaan sanotaan:

”SKPn perustavasta kokouksesta oli tuskin kulunut kuukautta- kaan, kun puolueen vaikutus alkoi jo tuntua Suomessa. Ensiksi saapui vain pelkkä viesti, että vallankumouksen päätyttyä Neuvos- toliiton puolelle paenneiden toverien puolesta oli perustettu Suo- men kommunistinen puolue. Vallankumouksessa mukana olleiden työläisten keskuudessa tervehdittiin tätä viestiä suurella innostuk- sella. Vankileireillä, tehtaissa ja työpaikoilla keskusteltiin kommu- nistisen puolueen tarpeellisuudesta”.

Tässä tapauksessa ei Poika Tuominen nähtävästi va- lehdellut, koskapa hänen lausuntonsa käy yhteen mo- nien silloin kansan keskuudessa eläneiden kunniallis- tenkin ihmisten antamien todistusten kanssa. Näitä to- distuksia voitaisiin jatkaa loppumattomiin, mutta edel- lä esitetyt pienet välähdyksetkin riittävät vakuuttavas- ti osoittamaan, kuinka oikeassa SKPn perustava ko- kous oli tuodessaan voimakkain sanoin julki horjumat- toman uskonsa Suomen työväenluokkaan, sen taistelu- tahtoon. Kokous ei erehtynyt julistaessaan:

”Työväen voima on tällä hetkellä hir- veän luokkasorron alaisena, mutta voi- tettuna, murrettuna se ei ole.

Se on uudestaan nouseva”.

SKP syntyi vanhan työväenliikkeen uumenista

Edellä on ollut puhe vain SKPn syntyyn välittömästi vaikuttaneista tekijöistä. Olisi kuitenkin liian pinnallis-

ta, jopa harhaanjohtavaakin, yrittää selittää puolueen syntyä yksinomaan vuoden 1918 luokkasodan jälkeen muodostuneen tilanteen pohjalta. Kommunismin vihol- liset tyytyisivät kyllä mielellään sellaiseen selitykseen, että SKPn syntyyn ovat ratkaisevasti vaikuttaneet kan- salaissodassa kärsitystä tappiosta johtunut kostontunne ja ”emigranttielämän katkeruus”. Arvostelukykyisten ihmisten on kuitenkin helppo ymmärtää, että syiden täytyy olla paljoa syvemmällä.

SKPn synty liittyy erottamattomasti Suomen vanhan työväenliikkeen historiaan. SKP syntyi sen vanhan so- sialidemokraattisen puolueen uumenista, joka lakkasi olemasta vuoden 1918 kansalaissodan verisissä jälkisel- vittelyissä ja joka ei ole voinutkaan sellaisenaan enää ilmestyä näyttämölle. Sen puolueen jäseniä olivat poik- keuksetta kaikki SKPn perustajat, sen puolueen kyvyk- käimmistä johtajista tuli uuden työväenpuolueen, kom- munistisen puolueen johtajia.

Erittäin läheisesti liittyy SKPn synty vuoden 1917 ke- vällä alkaneeseen Suomen työläisten ja torppariväes- tön vallankumoukselliseen joukkoliikkeeseen ja siihen tulikokeeseen, jota vuonna 1918 käyty luokkien sota maamme työväenliikkeelle merkitsi. Suomen vanha so- sialidemokraattinen puolue, joka työläisten ja torppa- rien sankarillista itsepuolustustaistelua johti, joutui tässä tulikokeessa perinpohjaisesti tuomaan esiin sekä myönteiset että kielteiset puolensa.

Oli aivan luonnollista, että kun tuon puolueen joh- dolla käydyn taistelun kärsimän tappion jälkeen ryhdyt- tiin pohtimaan kysymystä maamme työväenliikkeen henkiinherättämisestä, nousivat nuo kielteiset puolet kuin itsestään ”temppelin harjalle”. SKPn perustami- sessa mukana olleet vanhat sosialidemokraattisen puo- lueen parhaat johtajat suorittavat hyvin ankaraa itse- arvostelua entisen puolueensa heikkouksien johdosta.

Siihen oli paljon vakavaa syytäkin. Olihan vallankumoustaistelun kokemus tuonut selvääkin selvemmin julki vanhan sosialidemokraattisen puolueen aatteellisen takapajuisuuden ja sen järjestörakenteen höllyyden ja hataruuden. Ilmeistä oli, että tuo puolue ei vastannut niitä suuria vaatimuksia, joita historialliseksi välttämättömyydeksi muodostunut välitön taistelu työväenvalan ja sosialismin toteuttamisen puolesta sille asetti.

Tuo itsearvostelu oli kuitenkin eräissä suhteissa liian jyrkkää ja ehdotonta, yksipuolisesti kärjistettyä, siinä tuntui vasta kärsityn tappion vaikutus. Siinä jäi muun muassa korostamatta eräs hyvin oleellinen seikka, nimittäin puolueen nopea kehittyminen vallankumouksellisen joukkoliikkeen koulussa, mitä SKPn Keskuskomitean lausunto vallankumoustaistelun 40-vuotispäivän johdosta luonnehtii seuraavasti:

"Sitäpaitsi vanha sosialidemokraattinen puolue ei enää luokkasodan loppupuolella ollut sama mikä se oli ollut vallankumouksellisen nousun alkaessa. Se oli saanut arvokasta oppia ja karaistunut taistelujen ankarassa koulussa, mistä punaisten soturien lisääntynyt taito ja vallankumousjohdon monet oikeaan suuntaan käyneet toimenpiteet olivat todisteena. Vanhantyyppinen työväenpuolue, jollainen Suomen sosialidemokraattinen puolue oli, oli selvästi muuttumassa uuden ajan, sosialismin puolesta käytävien ratkaisevien taisteluiden aikakauden vallankumoukselliseksi puolueeksi. Luokkasodan tulikokeessa kehittyivät ja kypsyivät nopeasti ne ainekset, joista Suomen Kommunistinen Puolue perustettiin".

Niin ankarasti arvostellen kuin SKPn perustajat suhtautuivatkin vanhan sosialidemokraattisen puolueen heikkouksiin, oli tämä arvostelu aivan toista maata kuin se vihamielinen hyökkäys, johon Väinö Tanner ja kumppanit ryhtyivät luokkasodan jälkeen vanhaa työväenliikettä ja sen johtajia vastaan valkoisten voittajien suosiota tavoitellessaan. SKPn perustajat eivät alentuneet

soimaamaan vanhaa sosialidemokraattista puoluetta siitä, että se lähti työläisten ja torpparien mukana vallankumoustaisteluun. He arvostelivat sitä siitä, ettei se pysynyt paremmin tuota taistelua johtamaan, viemään sitä voittoon. Mutta itse se tosiasia, että vanha sosialidemokraattinen puolue ratkaisevalla hetkellä asettui taistelun johtoon ja ryhtyi järjestämään sitä parhaan ymmärryksensä ja taitonsa mukaan, oli SKPn perustajien mielestä sille kunniaksi.

Arvostellessaan vanhan sosialidemokraattisen puolueen heikkouksia ja epäkohtia SKP osoitti perustamishetkestään saakka pysyvänsä horjumattoman uskollisena kaikelle sille mikä vanhassa työväenliikkeessä oli edistyksellistä ja vallankumouksellista, luokkataistelun, työväen kansainvälisyyden ja sosialismin aatetta edustavaa. Tässä mielessä SKP on pysynyt Suomen vanhan työväenliikkeen parhaiden perinteiden jatkajana.

Kuka hajoitti työväenliikkeen?

Edellä esitetyistä seikoista käy päivänselväksi, että SKPn perustaminen vastasi laajojen työläisjoukkojen tahtoa ja että se oli historiallinen välttämättömyys. Mutta nyt nousee eteemme toinen vakava kysymys: eikö se työväenliikkeen kahtiajako, jonka voittamiseen työväenluokan ja koko työtätekevän väestön etujen nimessä on kaikin voimin pyrittävä, olisi jo silloin ollut vältettävissä? Onko perää niissä usein kuulluissa väitteissä, että SKPn perustaminen merkitsi työväenliikkeen hajoittamisen tielle lähtemistä?

Näihin kysymyksiin, samoin kuin yleensä kaikkiin työväenliikkeen historian ja kaikenlaisen muun historian kysymyksiin voidaan saada pätevä vastaus ainoastaan antamalla kylmien tosiasioiden puhua omaa lahjomatonta kieltään.

Ensimmäinen näistä tosiasioista on se, että silloin kun SKP aloitti toimintansa, ei Suomessa ollut minkäänlaisia työläisten poliittista järjestöä. Oli luokkasodan aikana valkoisten porvareiden suojelemana "metsäkaartissa" piileskellyt Väinö Tanner ja muutamia harvoja hänen kaltaisiaan osuuskauppa- ja ammattiyhdistysbyrokraatteja, jotka haukuskelivat vanhaa työväenliikettä ja sen johtoa, puuhailivatpa omaa lehteäänkin. Mutta sosialidemokraattista puoluetta ei ollut. Kiistatonta on, että SKP lähti ensimmäisenä kokoamaan luokkasodassa hajallelyötyjä työväenliikkeen rivejä. SKP:n perustava kokous pidettiin elokuun lopulla 1918, kun taas Tannerin johtaman uuden sosialidemokraattisen puolueen perustava kokous pidettiin saman vuoden joulukuun lopulla, siis neljää kuukautta myöhemmin. Eikä sitä olisi ilmeisesti pidetty vielä silloinkaan, ellei olisi tullut kiire hyökkäämään jo perustettua työväenpuoluetta, Suomen Kommunistista Puoluetta vastaan, toisin sanoen hajoitamaan sitä työväen rintamaa, jonka yhdistämisen SKP oli menestyksellisesti aloittanut. Näin todistaa mm. Poika Tuominen edellä mainitussa kirjoituksessaan. Tätä herraa emme haasta todistajaksi senvuoksi, että kunniallisista todistajista olisi puutetta, vaan lähinnä siksi, että asialla on huvittavakin puolensa. Onhan se somaa kuulla, kuinka epäkunnioittavaa ja julmaa kieltä tämä Väinö Tannerin juoksupoika on aikoinaan käyttänyt nykyisestä herrastaan ja mestaristaan sekä tämän ystäväistä. Kas tällä tavalla:

"...valkoisten sosialidemokraattien johtajakopla, joka lahtariterroren turvin, omin valtuuksin, oli muodostanut jonkinlaisen "puoluettoimikunnan", hätkähti pahasti saatuaan tietää Suomen kommunistisen puolueen perustamisesta sekä huomattuaan, että Suomen työväen luokkatietoisin osa suhtautui myötätunnolla uuteen puolueeseen. Lahtarihallituksen luvalla ja myötävaikutuksella se ryhtyi kiireellisesti puuhaamaan sosialidemokraattisen

puolueen puoluekokousta, voidakseen oikein puoluekokouksen päätöksellä varoittaa Suomen työläisiä kavahtamaan SKP:ttä".

Ja siitä, millaiseksi oli tarkoitettu se puolue, jota tuo "valkoisten sosialidemokraattien johtajakopla" pyrki "lahtariterroren turvin" perustamaan, todistaa sanottu poika yhtä voimallisoin sanoin:

"Samaan aikaan, kun ensimmäiset tiedot SKP:n perustamisesta saapuivat Suomeen, puuhasivat vallankumouksesta sivuun jääneet ja sen pettäneet herrat, Tannerit, Ryömät, Huplit ym. sosialidemokraattisen puolueen henkiinherättämistä. He veljeilivät sianpääläisen pyövelihallituksen kanssa, hallituksen, joka juuri niinä kuukausina murhasi työläisiä kymmenintuhansin... he lupasivat julistaa juuri päättyneen vallankumouksen rikokseksi ja siinä mukanaolleet työläiset rikollisiksi. Näin asettamansa vekselin... lunastivat he sitten julkaisemalla julistuksia, lentolehtisiä ja kirjoituksia, joissa törkeästi herjattiin sankarillisesti taistelleita työläisiä ja vallankumouksen johtoa. Siten he valmistivat maaperää valkoisen sosialidemokraattisen puolueen perustamiselle. Oli luonnollista, että puolue, jota heräteltiin henkiin tällaisin tunnuksin, ja ennen kaikkea sen johtokopla sai osakseen työläisten katkeran vihan".

Ei ole Tannerin ja hänen ystäviensä syy, ettei heidän onnistunut luoda niin "valkoista" sosialidemokraattista puoluetta kuin he halusivat. Kyllä he parhaansa yrittivät, pyrkien määrätietoisesti työväenliikkeen rivien hajottamiseen. Tämä käy parhaiten selville heidän omista kirjallisista aikaansaannoksistaan ja suullisista lausunnoistaan.

Vanha työväenpuolue Tannerin kiroissa

Tannerin uusi sosialidemokraattinen puolue perustettiin, kuten sanottu, vuoden 1918 viimeisinä päivinä. Mutta Tannerin ja hänen muutamien uskottujensa myyräntö, joka tähtäsi työläisten taistelutahdon murtamiseen, heidän nöyryyttämiseensä valkoisten sortajien

edessä, oli alkanut jo aikaisemmin. Tannereiden ensimmäinen näkyvä aikaansaannos oli "Julistus Suomen työväelle", jota nuo herrat ryhtyivät huhtikuun 16 pnä levittämään saksalaisen sotaväen valloittamassa Helsingissä, suomalaisten työläisten ylipyöveliksi Saksanmaalta komennetun kenraali von der Goltzin esikunnan kehoituksesta. Julistuksessa herjattiin häpeämättömällä tavalla vallankumoustaisteluun osallistuneita työläisiä, vanhaa työväenliikettä ja sen johtoa. Punaisia vapautistelijoita nimitettiin "köyhälistön huonommaksi ainekseksi" ja koko vallankumoustaistelu leimattiin "moninkertaiseksi rikokseksi".

Tuollainen julistus tuli kostonhimoiselle porvaristolle kuin tilauksesta — ja tilaustyötähän se olikin. Asetuttiinhan siinä varauksettomasti valkoisen hirmuvallan puolelle työläisiä ja torppareita vastaan, siunattiin ja pyhitettiin valkoinen terrori. Punakaartilaiset leimattiin rikollisjoukkioksi, joka oli muka tehnyt "sadottain mitä pyöristytävämpiä veritekoja", "aivan viattomain, aseettomien kansalaisten inhottavia salamurhia". Valkoisten tekemät murhat ja muut tihutyöt sensijaan painettiin villasella. Tuollainen puolueellinen paisuttelu ja väritely merkitsi itse asiassa usuttamista työläismurhiin eikä suinkaan pyrkimystä verenvuodatuksen lopettamiseen, vaikka siitäkin laverreltiin.

Tannerin ja kumppanien julistuksessa koetettiin kieroisti panna syy "rikollisesta" vallankumoustaistelusta vanhan sosialidemokraattisen puolueen johtohenkilöiden niskoille, jotka muka olivat "edesvastuuttomasti saattaneet harhaan sosialidemokraattisen työväenliikkeen maassamme". Mutta itse asiassa se merkitsi sodanjulistusta maamme vanhalle työväenliikkeelle kokonaisuudessaan. Kiistaton tosiasiahan on, että vuoden 1918 vallankumoustaisteluun osallistui koko vanha sosialidemokraattinen puolue. Mukana olivat kaikki puo-

lueen rivijäsenet, joilla siihen oli suinkin tilaisuutta, samoin sosialidemokraattisen puolueen ja ammatillisen liikkeen palveluksessa olleet toimitsijat, harvoja poikkeuksia lukuunottamatta. Tavalla tai toisella osallistui-
vat taisteluun järjestään kaikki työväenliikkeen tunnetuimmat johtohenkilöt — eivätkä suinkaan vain Tannerin ja hänen piskuisen kuppikuntansa katkerasti vihaamat ja solvaamat jyrkemmän "siltasaarelaisen" siiven johtajat O. W. Kuusinen, Yrjö Sirola, Edvard Valpas ja Kullervo Manner, eivätkä vain näitä "maltillisempina" pidetyt Edvard Gylling, K. H. Wiik, Sulo Wuolijoki, Hilja Pärssinen ym. Mukaan tulivat myös maamme työväenliikkeen ensimmäiset uranuurtajat "ukko" Ursin, Eetu Salin ja Yrjö Mäkelin. Taisteluun lähtivät yleensä kaikki rehelliset työväenliikkeen ihmiset, sellaisetkin, jotka aikaisemmin olivat selittäneet vastustavansa aseellista taistelua.

Ja jotta kuvasta ei puuttuisi mitään, mainittakoon vielä, että sellaisetkin onnettomat hoipertelijasielut ja paniikkimestarit kuin Oskari Tokoi ja Matti Turkia lyötäytyivät — tanssailtuaan aikansa edestakaisin kuin kissa pistoksissa — työläisten ja torpparien leiriin nähdessään näiden päättävän taisteluunlähdön.

Niin monenlaista ilmaa kuin vanhan sosialidemokraattisen työväenpuolueen keskuudessa ennen vallankumoustaistelun alkua esiintyikin, niin itse taisteluun lähdössä ja siihen osallistumisessa se oli niin yhtenäinen kuin se tämän matoisen maailman todellisuudessa yleensä on mahdollista vastaavanlaisessa tilanteessa. Tämä ihailtava yksimielisyys saattoi perustua vain sen tosiasian oivaltamiseen, että aseellinen taistelu oli käynyt väistämättömäksi ja että se oli hyökkäyksen kohteeksi joutuneiden työväenjoukkojen taholta oikeutettua taistelua, josta sivuun jääminen katsottiin raukkamaisuudeksi.

Leimatessaan vanhan sosialidemokraattisen puolueen johdolla käydyn vallankumoustaistelun rikolliseksi Tanner ja hänen kumppaninsa syyttivät siis rikollisuudesta itse asiassa koko vanhaa sosialidemokraattista puoluetta ja osoittivat siten kääntäneensä täydellisesti selkänsä Suomen vanhalle työväenliikkeelle.

Keitä olivat huhtikuun 16 päivän julistuksen allekirjoittajat? Mistä kolosta Tannerin onnistui kaivaa esiin ne 24 muuta entiseen sosialidemokraattiseen puolueeseen aikoinaan kuulunutta henkilöä, jotka olivat heti Helsingin taisteluiden päätyttyä hänen käytettävissään? On opettavaista luoda lyhyt silmäys julistuksen alla ko-meilevien nimien sarjaan. Tässä muutamia niistä — titteleineen tietysti:

Väinö Tanner

Osuusliike Elannon toimitusjohtaja

Väinö Wuolijoki

Suomen Osuustukkukaupan hallintoneuvoston puheenjohtaja

Paavo Raittinen

Suomen Osuustukkukaupan johtaja

Toivo Salmio

Kulutusosuuskuntien Keskusliiton hallinnon puheenjohtaja

Väinö Hupli

Kulutusosuuskuntien Keskusliiton sihteeri

Lauri af Heurlin

Työväen Säästöpankin hallituksen esimies

K. Heinonen

Ent. sos.dem. puoluerahastonhoitaja

Ja niin edespäin. Väkeä, josta ei totisesti voida sanoa, ettei sillä olisi vallankumoustaistelussa ollut mitään menetettävänä. Useimmat heistä olivat hyvätuloisissa vi-roissaan ehtineet täydellisesti vieraantua työväen maail-

masta — mikäli eivät olleet jo alunperin ottaneet työväenliikkeeseen liittymistään pelkän afäärin kannalta. Kun tässä ei ole mahdollisuutta mainittujen mahtimiesten "sielunelämän" yksityiskohtaiseen erittelyyn, mainittakoon vain muutama kuvaava seikka. Vuoden 1917 syyskesällä vaativat työläiset eri puolilla maata, muun muassa Porin ja Viipurin sosialidemokraattiset piirijärjestöt yksimielisesti, Väinö Tannerin erottamista sosialidemokraattisesta puolueesta. Tanner oli ansainnut työläisten suuttumuksen esiintymällä Venäjän väliaikaisen sotahallituksen nöyräselkäisenä lakeijana. Tanner osoitti vihamielistä ja halveksivaa suhtautumistaan työläisiin ja sosialidemokraattiseen puolueeseen muun muassa siten, että jätti rouvineen äänestämättä saman vuoden lokakuussa pidetyissä eduskuntavaaleissa, sillä perusteella, että sosialidemokraattisissa edustajaehdokkaissa — joiden valtava enemmistö oli työläisiä ja torppareita — ei ollut ainoatakaan tämän "työväenjohtajan" mieleistä henkilöä.

Mitä tulee Väinö Wuolijokeen, joka yhdessä Tannerin kanssa otti osaa kenraali von der Goltzin esikunnassa käytyihin juonitteluihin, niin hänet tunnettiin vanhasa työväenliikkeessä täytenä porvarina. Samaa mieltä olivat Wuolijoen rusthollin rengitkin, jotka kunnioittivat Sulo Wuolijokea kansanmiehenä, mutta tämän veljestä Väinöstä puhuessaan käyttivät tietävästi niin epäkunnioittavia mainesanoja, että niitä ei sovi painetussa tekstissä toistaa.

Mainittakoon vielä kolmannelta huhtikuun 16 päivän sankarista Kaarlo Heinosesta, joka on paremmin tunnettu "Sota-Kallen" nimellä. Tämän nimen hän sai ollessaan arvonsa tuntevana ja rehvakkaana sotaministerinä Tannerin hallituksessa vuosina 1926—27. Työmies "säädyltään", mutta tyypillinen pöyhistynyt nousukasporvari koko olemukseltaan. Nosken nimeä on maassam-

me lausuttu paljon turhaankin, mutta "Sota-Kalle" tuon nimen kyllä ansaitsi, niin täydellisesti hän muistutti saksalaista esikuvaansa Gustav Noskea, entistä työmiestä, joka kelpasi oman maansa porvareille sotaministeriksi työläisiä vastaan hyökättäessä ja joka nimittikin itseään verikoiraksi. "Sota-Kallelle" ei kylläkään suotu tilaisuutta kokeilla sotaherranlahjojaan "kunnian kentällä" aseellisessa taistelussa työläisiä vastaan. Mutta noskemaisen alennustilansa hän paljasti riittävästi muun muassa toukokuun 16 p:nä 1927, jolloin hän Väinö Tannerin rinnalla seisoj Helsingin suurkirkon portailla ottamassa vastaan fasististen suojeluskuntien paraattia. Niin oli huhtikuun 16 päivän sankarista tullut yksin häpein tuokokuun 16 päivän, valkoisen porvariston kostonpäivän, sankari.

Ei voida väittää, että kaikki huhtikuun 16 päivän julistuksen allekirjoittajat olisivat Tanneriin rinnastettavissa. Heidän joukossaan oli kunniallisiakin, hyvää tarkoittaneita ihmisiä, jotka nähtävästi toivoivat edistävänsä verenvuodatuksen lopettamista antaessaan hyvän nimensä Tannerin käytettäväksi. Eräät heistä ovat sittemmin osoittautuneet kunnollisiksi työväenliikkeen ihmisiksi. Mutta tämähän ei muuta huhtikuun 16 päivän julistuksen sisältöä, sitä tosiasiaa, että Tanner ja hänen kaltaisensa olivat aloittaneet luokkasodanjälkeisen toimintansa vanhan työväenliikkeen kiroamisesta.

Onkohan maailmassa mitään helpompaa ja samalla arvottomampaa kuin voitettujen häpäiseminen tappioon päättyneen taistelun jälkeen? Tälle tielle oli "kellarijääkäri" Väinö Tanner lähtenyt. Eikä hän malttanut tyytyä solvaamaan vanhaa sosialidemokraattista puoluetta vain oman maan rajojen sisällä, vaan riensi jo syyskuun 1918, valkoisen terrorin parhaillaan riehuessa, ulkomaille leimaamaan puolueen menettelyä "rikolliseksi ja typeräksi", kuten hän mm. Ruotsin porvarilehdille

antamassaan haastattelussa suvaitsi lausua. Ei ole ihme, että tuollaiset lausunnot herättivät suurta suuttomusta ulkomaiden työläisten keskuudessa. Ruotsalainen sosialidemokraattinen lehti Folkets Dagblad Politiken huomautti silloin, että "Kerenski-senaattori Tanner oli tullut Ruotsiin häpäisemään Suomessa tapahtunutta kansannousua hankkiakseen suosiota Suomen pyövelien silmissä".

Oliko kansalaissota vältettävissä?

Kysymys suhtautumisesta vuonna 1918 käytyyn luokkasotaan liittyy hyvin läheisesti SKP:n syntyhistoriaan. Se muodostui alkuaikoina keskeiseksi taistelukysymykseksi työväenliikkeen rivejä kokoamaan lähteneen SKP:n ja tannerilaisten hajoittajien välillä. Muistettava on, kuten edellä on jo todettu, että työväenjoukkojen keskuudessa ei vallankumoustaisteluun lähdettäessä eikä sen kestäessä ollut erimielisyyttä aseellisen taistelun välttämättömyydestä ja väistämättömyydestä. Tyytymättömyyttä esiintyi vain sen johdosta, ettei taisteluun lähdetty aikaisemmin ja päättävämmin. Tämä kysymys ei siis ollut missään määrin työläisiä toisistaan eroittava tekijä. Taisteluun lähtöä vastustivat vain muutamat harvat sosialidemokraattisen puolueen äärimmäisellä oikeistosiivellä esiintyneet johtomiehet — ja hekin täysin kestävämmän perustein.

Vasta raskaan tappion ja porvariston julman luokkakoston synnyttämässä synkässä tilanteessa alkoi työläisten keskuudessa esiintyä kinastelua siitä, oliko oikein vai väärin, että oli lähdetty aseelliseen taisteluun. Sellaisessa tilanteessa ryhdytään helposti etsimään syyllisiä. Se masennustila, jonka tappio ja valkoinen terrori aiheuttivat osassa työläisiä, tarjosi tannerilaisille hajoittajille kiitollisen tilaisuuden vanhan työväenliikkeen

häpäisemiseen ja sen johtajien syyttelemiseen "rikollisuudesta", lyömään itselleen poliittista mynttiä valkoisen terrorin raateleman kansan kärsimyksistä. Tuollainen vanhan työväenliikkeen herjaaminen oli tietenkin aivan vierasta SKPlle samoin kuin maamme työläisten valtavalle enemmistölle.

Että Suomen työläisten ja torpparien vallankumoustaistelun johtamisessa oli paljonkin vikaa, sitähan ei SKP ole milloinkaan pyrkinyt kiistämään. Päinvastoin, juuri vallankumoustaistelun raskaat opetukset olivat lähtökohtana pyrittäessä perustamaan puoluetta, joka olisi ollut vapaa vanhan sosialidemokraattisen puolueen monista vioista. Mutta vikojen ja virheiden toteaminen ei oikeuta ketään soimaamaan Suomen vanhaa sosialidemokraattista puoluetta ja eikä sen johtoa siitä, että ne edes yrittivät johtaa joukkojen taistelua. Ei pidä milloinkaan unohtaa, että aseellinen taistelu työväen ja porvariston välillä oli Suomessa käynyt väistämättömäksi — kokonaan riippumatta siitä, halusiko sosialidemokraattisen puolueen johto sitä vai eikö halunnut. Tuo puolue saattoi yhtyä työläisten taistelurintamaan tai olla yhtymättä, mutta sodan syttymistä se ei voinut estää. Jokaisen tunnollisen ihmisen, joka vaivautuu näitä asioita tutkimaan, on tämä myönnettävä. Kuvaavaa on, ettei edes Väinö Tanner eikä kukaan muukaan hänen kannallaan olleista henkilöistä ole milloinkaan pysynyt kiistämään sitä, että luokkasota oli väistämätön, vaikka heillä onkin ollut otsaa rehvakkaasti leimata työväen taistelu "rikolliseksi ja typeräksi".

Kun Yrjö Sirola sosialidemokraattisen puolueen marraskuun puoluekokouksessa 1917 tiukkasi Tannerin kannalla olleilta Eetu Salinilta ja Taavi Tainiolta suoraa vastausta kysymykseen, miten he ehdottavat meneteltävän siinä tapauksessa, että valkoiset hyökkäävät ase-kädessä työläisten kimppuun, niin tuota suoraa vastausta

ei kuulunut. Kuului vain kaunopuheista, mutta varsin kiemuraista esitelmointiä "työväenliikkeen vanhoista koetelluista taistelukeinoista", eduskuntatyöstä, ammatillisesta järjestäytymisestä ja osuustoiminnasta. Mutta selittämättä jäi, miten noilla keinoilla voitiin torjua porvariston aseellinen hyökkäys. Ja kun Eetu Salin sitten parin kuukauden kuluttua kaikista arveluistaan huolimatta lähti mukaan vallankumoustaisteluun, teki hänkin sen vain tultuaan vakuuttuneeksi aseellisen taistelun väistämättömyydestä ja nähdessään työläisten päättävän taistelutahdon. Tämä sama logiikka, vääjäämättömien tosiasiain tunnustaminen, pakotti monet muutkin revisionisteina pidetyt henkilöt menettelemään samoin, ja siten erottamaan itsensä sattumalta työväenliikkeen mukaan lähteneistä poroporvareista, tilanepolitikoitsijoista ja etuilevista kamasaksoista. He eivät voineet olla näkemättä, että valittavana oli vain joko mukaanlähtö tai sivustakatselijan osa — ellei halunnut kokonaan mennä valkoisten puolelle.

Tätä ratkaisevaa seikkaa, kuten sanottu, eivät Tanner ja hänen ystävänsä ole tähän päivään mennessä pystyneet kumoamaan — eivätkä ole sitä edes vakavissaan yrittäneetkään. Sensijaan olemme saaneet kuulla siltä taholta runsaastikin sentapaista jälkiviisautta, että sosialidemokraattisen puolueen johdon olisi pitänyt sanoutua irti jäsenjoukkojensa taistelusta, pestä kätensä ja jäädä katselemaan sivusta taistelun kulkua. Erittäin havainnollisessa muodossa esitetään tämä ajatus Hannes Ryömän kirjasessa "Vallankumousvuoden tapahtumista", jossa sanotaan:

"Näin oli siis maahan syntynyt kaksi toisilleen vastakkaista armeijaa, punakaarti ja valkokaarti. Näiden keskinen yhteenotto lienee enää tuskin ollut vältettävissä, jotenka ei ansaitse kiistellä siitä, kumpi taistelun aloitti. Mutta minä olen ehdottomasti sitä mieltä, ettei tähän asiaan olisi saanut sekottaa sosialidemokraat-

tista puoluetta eikä ammattijärjestöä, vaan olisi se tullut jättää kokonaan punasen kaartin asiaksi. Jos mainittujen järjestöjen toimihenkilöt olisivat tahtoneet liittyä mukaan, olisi se ollut heidän yksityisasiansa, ja he olisivat voineet tehdä sen punakaartin jäsenenä... Jos taisteluun olisi lähdetty vain punakaartin nimessä, olisivat siihen silti yhtä hyvin voineet ottaa osaa samat kuin nytkin, mutta ammatilliset ja puoluejärjestöt olisivat siten säästyneet edesvastuusta”.

Jos vanha sosialidemokraattinen puolue olisi todellakin julistautunut tuollaiseksi ”puolueettomaksi puolueeksi” valkoisen vastustajan hyökätessä ase kädessä työväen kimppuun, olisi se tietenkin ollut varsin tehokas keino työväen taistelurintaman hajoittamiseen. Mutta valkoista hyökkääjää ei sillä olisi suinkaan hillitty, vaan päinvastoin rohkaistu käymään vieläkin rai-vokkaammin ”rikollisiksi” ja ”isänmaan pettureiksi” leimattujen punaisten vapaustaistelijain kimppuun. Voidaan hyvin kuvitella sitä pettymystä ja suuttumusta, minkä sellainen menettely olisi taistelevissa joukoissa synnyttänyt. Kansalaissodassa kärsitty tappio aiheutti ymmärrettävästi masennusta työväen keskuudessa, syyteltiinpä siellä täällä johtoakin taistelun epäonnistumisesta. Mutta kuinka monin verroin synkemmäksi ja toivottomammaksi olisikaan masennustila muodostunut, kuinka monin verroin yleisempää ja katkerampaa olisi syyttely ollut, jos sosialidemokraattinen puolue olisi ratkaisevalla hetkellä sanoutunut irti taistelevista joukoista! Laajat työväen joukot olisivat menettäneet arvaamattoman pitkäksi ajaksi luottamuksensa koko työväenliikkeeseen, eikä siitä nopeasta ja voimakkaasta työväenliikkeen uudesta noususta, joka alkoi ihmeteltävän pian kansalaissodassa kärsityn tappion jälkeen, olisi voinut olla puhuttakaan.

Emme pääse mihinkään siitä, että SKP:n perustajat ovat olleet oikeassa antaessaan Suomen vanhalle työväenpuolueelle varauksettoman tunnustuksensa sen

johdosta, että se monista virheistään ja heikkouksistaan huolimatta asettui taistelevien joukkojen johtoon. Näin menetellen se osoitti pysyneensä uskollisena työväenluokan asialle, omaksumalleen periaatteelliselle kannalle, jonka Yrjö Sirola jo vuonna 1906 pidetyssä Oulun puoluekokouksessa ilmaisi seuraavin sanoin:

”Silloin kun ollaan aivan varmat voitosta, silloinko vasta voitaisiin tehdä päätös taisteluun ryhtymisestä? Ei suinkaan, vaan se on tehtävä silloin, kun ei taistelua voida välttää... Kun kansanliikkeet vyöryvät, silloin sosialidemokratian täytyy uskaltaa ryhtyä johtoon jossain muodossa...”

Tuo on sitä moraalia, joka erottaa vakaumuksellisen työväenliikkeen ihmisen siihen sattumalta mukaan tuleista poroporvareista. Sellaisen moraalin omaksuminen ei tietenkään merkitse, että olisi lähdeittävä ”soitellen sotahan”, että olisi otettava vastaan jokainen provokatorinen haaste, ryhdyttävä taisteluun ilman voiton toiveita. Mistään tällaisesta kevytmielisyydestä ei vanhaa sosialidemokraattista puoluetta eikä sen johtoa voida syyttää. Sotaisten seikkailujen halu oli niistä mahdollisimman kaukana. Niiden menettelyn selitystä ei löydetä ”vallanhimosta” eikä ”diktatuuripyrkimyksistä”, mistä valkoiset historianväärentäjät niin mielellään lavertelevat. Yksinkertainen ja ainoa selitys on siinä, että ne eivät olleet pystyneet estämään valkoista porvaria käymästä ase kädessä työmiehen ja torpparin kimppuun, eivätkä sellaisessa tilanteessa voineet jäädä töllistelemään sivusta. Sosialidemokraattinen puolue asettui taistelun johtoon todellakin ”kansanliikkeiden vyöryessä”, sillä keväällä 1917 alkanut teollisuustyöväestön ja maalaisköyhälistön joukkoliikehtiminen oli valtavinta kansannousua mitä Suomen historia tuntee. Aseelliseen taisteluun nämä joukot eivät lähteneet sosialidemokraattisen puolueen yllytyksestä, vaan omasta tahdosta.

taan, oikeudentuntonsa ja porvariston luokkasotavalmistelujen aiheuttaman suuttumuksen kannustamina. Ne eivät vaatineet sosialidemokraattisen puolueen johdolta takeita varmasta voitosta. Mutta voitonkaan toiveet eivät olleet suinkaan olemattomia. Päinvastoin, enemmän kuin todennäköistä on, että voitto luokkasodassa olisi kallistunut työväen puolelle, elleivät valkoisen Suomen johtomiehet olisi hädissään kutsuneet ja saaneet avukseen saksalaista sotaväkeä. Tosiasiana pysyy, että vasta Saksan maa- ja merivoimien puuttuminen Suomen kansalaissotaan ratkaisi sen lopputuloksen valkoisten hyväksi. Turhaa on vedota siihen, että Mannerheim oli suojeluskuntineen ja ruotsalaisine "mustine prikaateineen" pääsemäisillään Tampereen herraksi jo siihen mennessä kun saksalaiset nousivat maihin Hangon edustalla. Vasta varmuus saksalaisten väliintulosta, yhteispeli punaisen rintaman selkään hyökänneen saksalaisen "rankaisuretkikunnan" kanssa teki mahdolliseksi sen, että Mannerheim uskalsi keskittää suurimman osan voimistaan Tampereen suunnalle ja heikentää muita rintamalohkoja.

Suomen työväenliike ja vallankumouksellinen Venäjä

Kaikesta edellä sanotusta käy jo selville, että perimäinen syy maamme työväenliikkeen kahtiajakoon vuonna 1918 oli Tannerin ja hänen myötäilijäinsä vihamielinen suhtautuminen vanhan työväenliikkeen kunniallisiin perinteihin. Näihin perinteihin kuuluu edellä sanotun lisäksi vanhan sosialidemokraattisen puolueen melko johdonmukaisesti noudattama internationalismi, työväen kansainvälisyyden aate. Suomen maantieteellisestä asemasta johtuu, että meidän maamme työväenliikkeelle merkitsee internationalismi ensi sijassa oi-

keata suhtautumista Venäjän työväenluokkaan, Venäjän kansaan. Se merkitsi myötämielistä asennoitumista, solidaarisuutta vanhan Venäjän vallankumouksellista liikettä kohtaan, työläisten ja talonpoikien suorittamaa vallankumousta kohtaan, ja luonnollisesti myös samantyyppistä asennoitumista tästä vallankumouksesta syntyneeseen uuteen, sosialistiseen Venäjään. Tämä kaikki on yhtä luonnollista ja johdonmukaista kuin sekin selvästi havaittavissa oleva ilmiö, että maamme taantumuspiirit jotka olivat olleet vanhan tsaristisen ja kapitalistisen Venäjän henkiystäviä, muuttuivat heti Lokakuun vallankumouksen jälkeen uuden, sosialistisen Venäjän katkerimmiksi vihollisiksi.

Ken on hiukankin vaivautunut tutustumaan maamme historiaan, hän tietää, että ainoa voima, joka täällä kävi vakavasti otettavaa taistelua Venäjän sortovaltaa vastaan, oli maamme työväenliike. Aktivistien salaliittopuuhat samoin kuin "passiivisen vastarinnan" miesten laillisuus-äksyilyt olivat merkityksetöntä pikkunäpertelyä työväen käymän joukkotaistelun rinnalla. Tsaarinvallan samoin kuin Kerenskin kapitalistihallituksenkin sortotoimenpiteet kohdistuivat ensi sijassa maamme työväenliikkeeseen. Mainittakoon vain, että maassamme oli keisarivallan aikana tuskin ainoatakaan työväenlehteä, jonka vastaava toimittaja ei olisi saanut istua vankituisesti vankilassa ns. majesteetin loukkauksesta. Porvarilehtiä tämäkin koski vain poikkeustapauksissa.

Tässäkin kysymyksessä, suhtautumisessa Venäjän työväenliikkeeseen ja työväen vallankumoukseen, on Väinö Tanner ystävineen kääntänyt täydellisesti "rumemman puolensa" vanhalle sosialidemokraattiselle puolueelle, kun sitävastoin SKP on johdonmukaisesti seurannut vanhan työväenliikkeen omaksumaa periaatteellista internationalistista kantaa. Tarvitsee vain seillä vanhoja työväenlehtiä todetakseen, kuinka innos-

tunein mielin vanhan sosialidemokraattisen puolueen keskuudessa otettiin vastaan tieto työväen vallankumouksen voitosta Venäjällä marraskuussa 1917 ja että tuo puolue pysyi loppuun saakka sosialistisen Venäjän ystävänä. Ne, jotka katselivat Venäjän työläisten voittoa karsain silmin, olivat aniharvoja poikkeuksia, eikä edes Tanner uskaltanut silloin vielä julkisesti herjata sosialistista vallankumousta.

Mutta sitten se alkoi, heti Suomen työläisten vallankumoustaistelun tappion jälkeen — yhteen ääneen valkoisten terroristien kanssa. Jo mainitussa huhtikuun 16 päivän julistuksessa syydettiin törkeitä valheita neuvostovaltaa vastaan. Aitotannerilaisella paksunahkaisuudella siinä selitettiin, että Venäjällä valtaan päässyt bolshevikkien puolue ”hallitsee väkivallalla ja rajoittamattomilla valtuuksilla ilman eduskuntaa ja vastoin kansan valtavan enemmistön tahtoa”. Siinä valehdeltiin, että bolshevismia, joka Venäjällä oli saanut ”jalansijaa alhaisella sivistyskannalla olevissa joukoissa”, ”ryhdyttiin Venäjältä käsin pakottaen levittämään myös Suomeen”. Ynnä muuta.

Sama kaiku oli askelten siinä ”puoluekokouksessa”, jonka Tanner kumppaneineen oli — säikähdettyään SKP:n vaikutuksen nopeata kasvua — vihdoin kutsunut koolle joulukuun 27 päiväksi 1918 ja johon ”edustajiksi” oli haalittu miltei yksinomaan Tannerin varmoja kannattajia. Pääkysymyksenä tässä kokouksessa oli ”Suomen sosialidemokraattisen puolueen suhtautuminen bolshevistis-kommunistisiin virtauksiin”. Tästä kysymyksestä pidetyssä Taavi Tainion alustuksessa hyökkäiltiin rennosti Venäjän työväenliikettä, neuvostovaltaa ja yksin tein SKP:tä vastaan julistaen, että ”kommunistit ovat Suomen työväen ja Suomen sosialidemokraattisen liikkeen vaarallisimpia vihollisia, tällä kertaa vaarallisempia kuin porvarit”.

Työläiset ja Tannerin puolue

Mutta miten oli mahdollista, että Tannerin onnistui kaiken tämän jälkeen saada huomattava määrä työläisiäkin uuteen puolueeseensa, vaikka hänen politiikkansa oli noin jyrkässä ristiriidassa sekä vanhan sosialidemokraattisen puolueen perinteiden että laajoissa työläisjoukoissa vallinneiden mielialojen kanssa? Mikseivät työläiset jättäneet tuota herraa yksinään puimaan nyrkkiään kommunisteille?

Varmaa on, että suurin osa tannerilaisten valtaamiin järjestöihin liittyneistä työläisistä ei mennyt niihin tukeakseen Tannerin politiikkaa, vaan aivan toisenlaisista, silloisten olosuhteiden sanelemista syistä. Jukka Lehtosaari, entinen kansanedustaja ja eräs SKP:n maanalaisen toiminnan ensimmäisiä järjestäjiä, käsittelee näitä syitä hyvin valaisevalla tavalla muistelmakirjotuksessaan. Työläiset liittyivät tannerilaisten valtaamiin järjestöihin tyydyttääkseen edes jollakin tavoin järjestäytymistarpeensa, koska muitakaan mahdollisuuksia ei ollut näkyvissä. He menivät niihin vanhasta tottumuksesta, koska olivat aikaisemminkin kuuluneet samanimisiin järjestöihin. Eikä Tannerin perustaman uuden puolueen nimikään herättänyt pahennusta, sillä se oli vanhan kunniallisesti taistelleen sosialidemokraattisen puolueen nimi. Ja ne, jotka eivät Tannerin politiikkaa hyväksyneet, elivät toivossa, että politiikan suuntaa voidaan muuttaa työväen tahdon mukaiseksi. Muistettava myös on, että se työväenluokan aktiivisin aines, joka olisi pystynyt oma-aloitteisesti nousemaan tannerilaisten johtoherrojen politiikkaa vastaan, oli tapettu tai vankileireillä piinattavana tahi piileskeli metsissä henkipattona.

Tanner ja kumppanit olivat siis joka suhteessa paremmalla puolella, kun oli kysymys vanhojen työväen-

järjestöjen, niiden lehtien, toimipaikkojen ja muun omaisuuden valtaamisesta. Hehän olivat valkoisen vallan suojeluksessa, kun taas kommunistisen puolueen oli aloitettava toimintansa saman valkoisen vallan "laittomaksi" julistamana, kiroamana ja verisesti vainoamana.

Maanalaisen toiminnan alku

Ainoa oikea johtopäätös SKP:n toiminnan kieltämisestä oli, että puolue oli järjestettävä "maan alla", koska siihen ei valkoisen "demokratian" vallitessa muuta mahdollisuutta ollut.

Maanalaisena toimivan poliittisen puolueen järjestäminen ei ole helppo tehtävä. Se oli kaksinverroin vaikeaa ja vaarallista valkoisen terrorin riehuessa hillittömänä ja joukkomitassa, tilanteessa, jossa jokainen työväenluokkaan kuuluva tai sille hiukankin myötämielinen henkilö oli vähintään epäiltyjen kirjoissa ja urkinta erittäin voimaperäistä. Maanalaisen toiminnan järjestäminen oli aivan uutta ja outoa vanhan sosialidemokraattisen puolueen jäsenille, sillä he olivat tottuneet vain julkiseen toimintaan. Salaisen toiminnan kokemusta oli vain harvoilla, esimerkiksi niillä, jotka olivat osallistuneet Suomessa piilotelleiden tai täällä kokouksiaan järjestäneiden venäläisten vallankumouksellisten avustamiseen, kirjallisuuden ja aseiden kuljetukseen jne.

Mutta se lähti sittenkin "pyörimään". Maanalainen kommunistinen järjestöverkosto, joka ulottui eri puolille maata, kaikkiin tärkeimpiin asutuskeskuksiin, vankileireihin ja sotaväen kasarmeihin, oli ennen pitkää tullut todellisuudeksi. Tämä tosiasia, joka ei jäänyt huomaamatta vastustajiltakaan, osoitti, että vaikeaan ja vaaralliseen tehtävään oli ryhdytty kaikella sen vaatimalla vakavuudella ja järkähtämättömyydellä.

Missä on tämän vaikean tehtävän onnistumisen sa-

laisuus? Mikä selittää sen maamme historiassa vertaistaan hakevan pelottomuuden, uhrautuvuuden ja aatteellisen innostuksen, jota — kuten SKP:n ohjelman johdannossa sanotaan — "puolueemme uranuurtajat osoittivat lähtiessään maanalaisen toiminnan vaaroja säikkymättä ensimmäisinä kokoamaan jälleen luokkasodassa hajalle lyötyjä työväenliikkeen rivejä"? Mistä lähteestä ammensivat voimansa ja ihailtavan rohkeutensa ne työväenluokan miehet ja naiset, jotka heti kärsityn raskaan tappion jälkeenkin olivat uudelleen valmiit panemaan alttiiksi kaikkensa?

Vastaus voi olla vain siinä, että he tiesivät olevansa maamme työtätekevän kansan asialla. He tiesivät palvelevansa suurta aatetta, jolle Suomenkin kansan tulevaisuus kuuluu. Tätä ainoata oikeaa vastausta eivät — ohimennen sanoen — ole mitenkään pystyneet "veikkaamaan" ne porvariston palveluksessa olevat tietoviisaat, jotka ovat kirjoitelleet pitkiä tutkielmia kommunismin levinneisyyden syistä Suomessa.

Oli luonnollista, että SKP:n maanalaisen toiminnan johtaminen ja järjestäminen oli ensi sijassa niiden henkilöiden velvollisuus, jotka olivat olleet puoluetta perustamassa ja tulleet valituksi sen johtoelimiin. Tämä toiminta oli alkuaikoina järjestettävä Neuvosto-Venäjältä käsin, missä perustava kokouksin oli pidetty. Maanalaiseen työhön lähtevien tovereiden ja kommunistisen kirjallisuuden toimittaminen Suomeen sekä muu yhteydenpito tapahtui alussa pääasiassa rajaseutujen kautta kulkevia salaisia etappiteitä pitkin. Tähän paikallistunte-
musta, taitoa ja uskallusta vaativaan työhön osoittautuivat erittäin soveliaiksi monet entiset punakaartilaiset, jotka valkoista terroria pakoillessaan olivat hankkineet melkoisen "ammattitaidon" poliisin, suojeluskuntalais-
ten ja muiden urkkijain harhaanjohtamisessa. Turvauttava oli myös niihin "rajamaan poikiin", jotka olivat

ammattikseen harjoittaneet rajojen ylittämistä ja suosituivat nyt tekemään puolueelle palveluksiaan.

Tuo etappitoiminta ei ollut suinkaan mitään lasten leikkiä, se vaati monia raskaita uhreja. Suojeluskunta-laisten, ohranan ja poliisin murhavimman uhreiksi rajaseuduilla silloin joutuneiden työläisten tarkkaa lukumäärää eivät valkoiset murhaajat itsekään taida tietää, mutta lehdissä olleiden uutisten ja eri henkilöiden muistelmien mukaan se nousee moniin kymmeniin. Jukka Lehtosaari kirjoittaa muistelmissaan:

”Monia jännittäviä kertomuksia voisi kirjoittaa niistä vaaroista, jotka lähettien onnistui kiertää, mutta joiden uhriksi moni kunnan toveri myöskin joutui. Koko raja-alue oli silloin julistettu sotatilaan ja sen erilukuisat komendantit käyttivät lakia täysin omavaltaisesti. Moni lähettinä toiminut toveri joutuikin siten saamaan noiden komendanttien sanelemana kenttätuomion ja kuulan otsaansa tai selkäänsä. Esim. miltei heti toiminnan alussa v. 1918 syksyllä joutui pari tällaista lähettiä kiinni Kivennavan kirkon ja Terijoen aseman välillä. Heidät vietiin yksinkertaisesti lähellä Terijokea olevan sairaalan taakse ja pantiin seinää vasten, jossa toinen ammuttiin, mutta toinen pääsi pakenemaan. Alkuvuodesta 1919 ampuivat rajavartijat erään kivennapalaisen talollisenpojan, Iivosen, joka oli tunnettu hyvin rohkeana rajanylikulkijana. Useampia salamurhia pani toimeen Raudun komendantti, entinen rautatien sähköttäjä Heino. Hänen onnistui saada provokaattoriksi muuan mies, joka aikaisemmin oli toiminut SKPn tehtävissä. Tämän miehen avulla onnistui hänen vangita ainakin 4—5 toveria, jotka hän myöskin salaa murhautti. Eräs hänen käyttämänsä metodi oli se, että vangille järjestettiin tilaisuus yrittää karkuun, mutta heti, kun tämä teki siihen aloitteen, joutui hän väijyksissä olevan vartijan ammuttavaksi”.

Tuollaisiin julmuuksiin katsoivat Suomen silloiset valtanpitäjät aiheelliseksi turvautua sulkeakseen sen akkunan, jonka kautta kommunistinen tiedon valo oli alkanut tunkeutua valkoisen terrorin — ja valkoisen valheen — hallitsemaan Suomeen.

Halpahintaisen demagogian harrastajat tuntevat ole-

vansa onnen uuvuttamia voidessaan osoittaa, että SKPn johto on joskus sijainnut maan rajojen ulkopuolella, koska se muka todistaa, että puolue on ottanut ja ottaa ohjeensa ”muualta kuin Suomesta”. Tuollakin tavalla voidaan kenties vaikuttaa tietynlaiseen väkeen. Mutta ne, jotka vaivautuvat hieman asioita ajattelemaan, ymmärtävät, miksi asia ei ollut alkuaikoina muulla tavoin järjestettävissä. Ja toisaalta: maan rajojen ulkopuolella aikoinaan sijainneen SKPn johdon ohjeet olisivat jääneet heliseväksi vaskeksi ja kiliseväksi kulkuseksi, elleivät ne olisi vastanneet maamme työläisten tahtoa.

Maanalaisen työn ”oppikoulut” ja ”yliopistot”

SKPn maanalaisen järjestön luominen edistyi niin ripeästi senvuoksi, että Suomessa olivat kypsyneet sille kaikki edellytykset. Työväen julkisen toiminnan vainoaminen ja valkoisen terrorin uhrien hätä olivat synnyttäneet tietoisuuden sellaisen toiminnan välttämättömydestä. Tämä tietoisuus johti monin paikoin oma-aloitteiseen toimintaan, joka merkitsi alkua maanalaisen järjestön muodostamiselle. Vankileireillä nääntyvien ja porvariston vainukoirien jahtaamien työläistovereidensä sekä näiden perheiden avustaminen oli polttavan tarpeen vaatima tehtävä. Se oli enimmäkseen suoritettava salaisesti. Tuo avustustoiminta muodostuikin arvokkaaksi maanalaisen työn ”kouluksi” siihen osallistuneille. Siitä kertoo Jukka Lehtosaari:

”Huomattavana apuna SKPn salaisen työn järjestämisessä oli myös toiminta, joka v. 1918 kesällä oli kehittynyt vankina olevien tai piilottelevien punakaartilaisten auttamiseksi. Vapaana olevien aktiivisempien työläisten, pääasiassa terrorin uhrien omaisten, järjestämänä muodostui tämän auttamistoiminnan pohjalla miltei kaikkialla maassa paikallisia järjestöluontoisia henkilöyhteyksiä, vieläpä puolilegaalisia komiteoitakin. Tähän toimintaan osallistu-

neet työläiset, alkuaikoina suurimmalta osalta naisia, hommasivat vankina oleville ruoka-avustusta, piilottelivat vangitsemista paossa olevia ja auttoivat heille vaatteita, vääriä passeja ym. avustusta. SKPn toimintaa järjestettäessä olivat nämä työläiset luonnollista aktiivia, jota voitiin käyttää kommunistien vallankumouksellisen työn alkuunpanossa ja järjestämisessä”.

Todellisia maanalaisen työn ”yliopistoja” olivat vankileirit. Erittäin mielenkiintoisia yksityiskohtia SKPn toiminnan alkamisesta Viipurin vankileirillä kertoo Hannes Järvimäki, joka pari vuotta tuolla vankileirillä ”palveltuaan” karkasi sieltä puoluejärjestön avulla ja toimi sittemmin Neuvosto-Karjalassa Kontupohjan paperitehtaan johtajana. Muistelmakirjoituksessaan ”Viipurin vankileiri kouluttamassa punikkeja maanalaiseen työhön” Järvimäki kuvailee Viipuriin vuoden 1918 lopulla muodostettujen vankileirisolujen ripeää toimintaa. Viipurin keskuskasarmen vankileirin solu oli saanut päätehtäväkseen vapauttaa vankileiriltä mahdollisimman paljon toimintatarmoisia tovereita. Tämä tehtävä vaati kaiken muun ohella varoja vartioiden ja muiden vankilaviranomaisten lahjomiseen, karkuun autettavien tovereiden varustamiseen vaatteilla, ”puhtailla” henkilötodistuksilla ja muulla välttämättömällä. Tulolähteet löytyivätkin vankileiristä itsestään. Siellä oli näet erilaisia työverstaita, ja vankien joukossa oli paljon eri alojen eteviä ammattimiehiä, joita kannusti työhön tietoisuus siitä, että voivat sillä palvella luokkansa ja puolueensa asiaa. Keskeisenä henkilönä puoluesolun toiminnassa oli maanalaisesta työstä kiinni joutunut Heikki-niminen mies. Häntä odotti kuolemantuomio, mutta hän sai keinoellukseksi itsensä vankileirin asepajaan työhön ja osoitautui niin pystyväksi ammattimieheksi, että pääsi asepajan työnjohtajaksi. Tämä ”Heikki-mestari” järjesti itselleen liikuntaoikeuden vankilassa ja solmi laajat suhteet. Näitä suhteita käytettiin sitten siihen ”liiketoimin-

taan”, jonka avulla vankileirin verstaissa valmistettuja tavaroita ”markkinoitiin”. Kuinka tuossa liiketoiminnassa vedottiin menestyksellisesti vankilaviranomaisten lahjottavuuteen, siitä antaa Järvimäki seuraavan elävän ja hupaisen kuvauksen:

”Tähän kauppakoneistoon kytki maanalainen solu vankilan virkakoneiston. Avustajina olivat vankilan tirehtööri, taluspäällikkö, työnjohtaja, vahtimestari, pappi, lääkäri, sairaanhoitaja ja lukuisen liuta kaikenkarvaisia vartijoita... Heitä kannusti rosvous. He olivat oppineet ryöstämään ruumiita. Kun ruumiit oli jo aikoja sitten tyhjiksi ryöstetty, antautuivat he ryöstämään mätänevää valtioruumista. Tämän ryöstämisen himon vainusi maanalainen solu, se käytti sitä luokkansa hyväksi”.

”Vankilan tirehtöörin kädet oli töhritty ruokakaluston ryöstöllä. Hän suoritti vastapalvelustaan laskemalla vankeja, maanalaisen solun jäseniä, sunnuntaisin vartijan kanssa kaupungille. Saattajana olevan vartijan oli pakko jättää vanki vapaana kaupungilla tallustelemaan, sillä hän (vartija) komeili vankilasta ryöstämälään saappailla tahi oli hänen pyynnöstään tehty kävelypuku hänen rakkaalle aviosiippanalleen tai morsiamelleen”.

”Herra Leino (vankilan työnjohtaja, entinen Viipurin kaupungin rakennusmestari) harjoitti suoranaista tukkukauppaa vankilan omaisuudella. Varsinkin tavaroiden realisointi suuressa mittassa tapahtui tämän herran käsien kautta. Hän itse siitä ansaitsi ja luonnollisesti petti solua myyntihinnassa. Mutta ei ollut silloin tilaisuutta asettaa kontrollia eikä se ollut niin tarpeellistakaan; olivathan vangit, jotka suorittivat työn, valtion täysihoidossa, ja materiaalin kustansi valtio, niin että kaikki se mitä solu ansaitsi oli sille puhdasta voittoa, joten siitä ei itketty”.

”Oli vartijoita, jotka avustivat karkaamisessakin... Heikki-mestari oli tehnyt suunnitelman solun toimesta vapauteen päästettävistä. Hän hääriäili avainnippunsa kanssa milloin varastossa muonavarjoja, milloin muita tarveaineita matkavarustuksia varten hankkien. Aamuisin hän saattoi vangin, jonka oli määrä päästä vapauteen ja joka oli asianomaisessa kunnossa, passilla ja puvulla varustettuna. Hän vei vangin tallirakennuksen päätyyn ja kohotti tikapuut muuria vasten. Vapautuvan tarvitsi tällöin nousta tikapuita myöten muurille, nostaa piikkilankahakaukset syrjään, laskeutua toiselle puolen muuria puistoon ja jatkaa vapautuneena matkaansa, vartijan pitäessä silmällä, ettei mitään yllätyksiä ta-

pahtuisi. Vartija teki mielellään tämän pikku palveluksen, sillä olihan hän saanut tyttärelleen, pojalleen ja vaimolleen uuden uutukaiset savrookengät”.

”Eräänä päivänä Heikki teki tiliä Viipurin vankileirin maanalaisen järjestön saavutuksista. Satayhdeksäntoista oli saanut tämän järjestön kautta henkilöpassit. Yhdeksänkymmentäkuusi oli jo aidan tuolla puolella vapaudessa. Niistä ainoastaan kaksi oli palanut ja joutunut jälleen kiinni. Kahdellekymmenelleviidelle oli tehty uudet puvut vankilan räätälinverstaassa. Rahallista avustusta oli jaettu yli kymmenentuhannen markan...”

SKP piti alkuaikoina eräänä keskeisimmistä tehtävistään valistustyötä sotaväen, niin suomalaisen kuin saksalaisenkin, keskuudessa. Varsinkin työläisnuorison keskuudesta löytyi tähän työhön sopivaa ja halukasta väkeä. Kuinka tuon vaikean taidon opettelemisessa otettiin ensimmäisiä askeleita, siitä kertoo mm. Kaija Jäppilä, joka yhdessä eräiden toisten Sörkän sosialidemokraattiseen nuoriso-osastoon kuuluneiden tyttöjen kera oli päässyt työhön Turun kasarmille — ompelemaan vanhoista venäläisistä sinelleistä mantteleita valkoisen hallituksen sotilaille. Työn laadusta ei paljoa välitetty, koska katsottiin, että ”kyllä se lahtarille kelpaa”. Kun tytöt olivat keskusteluissa todenneet, että ”kaikki olemme punikkeja”, päätettiin perustaa maanalainen solu, ”koska sitä ei tarvitse edes poliisikamarissa rekisteröidä”. Pian saatiin saksankielisiä julistuksia, joita oli levitettävä Turun kasarmia lepokotinaan pitäneiden saksalaisten sotilaiden keskuuteen. Alussa niitä vietiin ”pikapostissa” suoraan vastaanottajille, raotettiin saksalaisten huoneiden ovia, viskattiin nippu lentolehtisiä sisään ja paukautettiin ovi kiinni.

”Päivällistunnilla — kertoo Kaija Jäppilä edelleen — mietimme uusia jakokeinoja ja keksimme mielemme mainion. Narrasimme lepokotilaisten koiran luoksemme, kaulaan sidosimme punaisen nauhakkeen, sen alle panimme julistukset, saattelimme koiran alakertaan ja avasimme sille oven — ja sitten karkuun.

Iltapäivällä joku avasi työhuoneemme oven koiralle. Sille oli laitettu valkoinen rätti kaulaan — ja julistukset oli poissa. Pidimme sen jälkeen useamman kerran koiraa postinkuljettajana.

Kasarmilla majailevien valkean armeijan ”vapaaehtoisten” joukosta löysimme sattumalta entisen punakaartilaisen. Hän oli vankileiriä välttääkseen mennyt armeijaan ja kuljetteli sinne julistuksiamme, tietenkin suomenkielisiä.

Työstä illalla palatessamme oli tapanamme myöskin jaella julistuksiamme saksalaisten keskuuteen. Jakelimme vuoronperään. Siltasaarella, jossa oli kansaa kuin mielenosoituskulkueessa, kävi jakelu kuin rasvattu. Panimme vastaan tulevan soltun kainaloon tai käteen julistuksiamme, sanoimme ”bitte schön” sekä hävisimme tungokseen.

Eräänä iltana palatessamme työstä näimme Toisella linjalla vastaamme tulevan saksalaisen upseerin. Oli minun vuoroni ja siksi ottikin Taina ”varaston” kainaloonsa, lähtien kulkemaan edellä. Kun tulin upseerin kohdalle, ojensin hänelle julistuksen. Hän tarttui takkini hihaan, kysyen tuimannäköisenä: ”Mitä siihen on kirjoitettu?” ”En tiedä”, vastasin ja samassa vetäisin julistuksen käteeni ja rutistin sen palloksi, jonka heitin ilmaan. — Ja sitten juoksuun. Sinne jäi taaksemme upseeri onkimaan julistusta. Me taas kiiruhdimme erään lähitalon portista sisään ja sieltä johtavasta portista toiselle kadulle — ja niin olimme turvassa”.

Puutteellisiahahan ne olivat monessa suhteessa nuo suomalaisten työmiesten, työläisnaisten ja punavankien omatekoiset maanalaisen työn ”oppikoulut” ja ”yliopistot”. Valtion apua niille ei tietenkään annettu, ei ollut myöskään ”ulosoppineita” tekijöitä lehtoreina ja professoreina. Omin päin oli tultava toimeen luottaen siihen, että työ tekijänsä neuvo. Ja neuvoihan se, kuten edellä esitetyistä esimerkeistäkin näkyy, kun tilanne sitä vaati, kun oli innostusta ja rohkeutta, kun tartuttiin reippaasti toimeen.

Salaliittolaismaisia piirteitä ja ”äkkijyrkkyyttä”

Näyttää olevan ikäänkuin ”tähtiin kirjoitettu”, että jokaisen maanalaisena toimimaan joutuvan vallanku-

Niin helppoa kuin nyt jälkeenpäin onkin hymyillä monien silloisten kaavailujen ja edesottamusten kustannuksella, ei näistä asioista puheen ollen pidä koskaan

Oli luonnollista, että maanalaisten kolmikoiden jäseniksi tuli "sisukasta väkeä". Sisua sellaisessa työssä ennen kaikkea tarvitaankin. Ja se seikka, että SKP:n maanalainen järjestö syntyi ja että salaisten kolmikkojen verkosto laajeni laajenemistaan, niin hengenvaarallista kuin sellainen toiminta valkoisen terrorin raivotessa oli-kin, oli ilmausta laajojen työväenjoukkojen keskuudessa eläneestä "sisukkuudesta", lannistumattomasta taistelutahdosta. Maanalaisten kolmikoiden jäsenet tunsivat ja tiesivät olevansa kansan asialla, luokkansa valtuuttamia edustajia maanalaisessa "eduskunnassa", vaikka muodollisia vaaleja ei olosuhteiden vuoksi oltu voitu suorittaaakaan, vaan oli meneteltävä "luonnollisen valinnan" periaatetta noudattaen. Tähän tietoisuuteensa he saivat jatkuvasti vahvistusta siitä tosiasiasta, että puolueen salinoma, jota heidän salaa levittämässään kirjasissa ja lentolehtisissä julistettiin, sai innostuneen vastaanoton työväen keskuudessa.

Salaisena toimivalla järjestöllä on kuitenkin omat sisäiset vaaransa — sen välittömän hengenvaaran ohella, joka sen jäseniä kiinni joutuessaan uhkaa terroristisen valtakomennon aikana. Eristyneisyys ulkomaailmasta, kuten lukuisat kansainvälisen työväenliikkeen ja vallankumousliikkeen historian tarjoamat esimerkit osoittavat, johtaa hyvin helposti siihen, että salainen toiminta muodostuu jonkinlaiseksi itsetarkoitukseksi, kaikeksi kaikessa. Kuoreensa sulkeutuneen salaisen järjestön jäsenien keskuudessa syntyy helposti sellainen aristokraattinen käsitys, että he ovatkin niitä ”parhaista parhaita”, sitä ”valiojoukkoa”, jonka panoksesta asiain kulku ratkaisevasti riippuu. Sitä tietä on joskus jouduttu vallankumouksellisen joukkoliikkeen aliarvioimiseen, pahimmissa tapauksissa ”ymmärtämättömien” ja ”kehitty-mättömien” joukkojen vieroksumiseenkin.

Käännne elävään joukkotyöhön

Tuolle asteelle eivät SKPn maanalaisessa järjestössä alussa esiintyneet salaliittolaismaiset piirteet päässeet koskaan kehittymään. Mutta niin totta kuin onkin, että maanalaisen järjestön ”äkkijyrkimmätkin” otteet heijastivat joukkojen keskuudessa esiintyneitä mielialoja, eivät mainitunlaiset kielteiset ilmiöt olisi olleet vältettävissä ilman ajoissa suoritettua käännettä elävän joukkotyön raiteille. Kunniasta siitä johdonmukaisuudesta ja ripeydestä, jolla tämä käänne suoritettiin, kuuluu niin puolueen johdolle kuin sen ”sisukkaille” rivijäsenillekin. Puolueen johtavat elimet korjasivat suhteellisen nopeasti perustavan kokouksen pahimmat virheelliset kannanotot, ennen kaikkea kielteisen suhtautumisen ammatilliseen toimintaan. Jo vuosien 1918 ja 1919 vaihteessa, siis nelisen kuukautta puolueen perustavan kokouksen jälkeen, annetuissa Keskuskomitean ohjeissa asetetaan

kysymys julkisten toimintamahdollisuuksien hyväksikäytöstä, esiintymisestä työläisten julkisissa kokouksissa ja joukkojärjestöissä. Täyskäännöstä ei puolue kuitenkaan pystynyt vielä tällöin suorittamaan, mikä näkyy mm. siitä, että vuoden 1919 vaihteessa pidetyn ensimmäisen puoluekonferenssin hyväksymässä ”Kommunistisessa vaalilipussa” suositeltiin työläisille vaalilakkoa saman vuoden maaliskuussa suoritettaviksi määrättyissä eduskuntavaaleissa.

Tästä ajasta kerrottaessa ei voida jättää mainitsematta O. V. Kuusisen merkittävää osuutta elävään joukkotyöhön suuntautuvan käänteen aikaansaamisessa. Toukokuun lopulla 1919 hän saapui Suomeen puolueen perustavassa kokouksessa valitun Keskuskomitean ensimmäisenä edustajana, toimien täällä maanalaisen puoluejärjestön johdossa seuraavan vuoden kesäkuuhun saakka.

Kesällä 1919 alkaa kaikkialla maassa määrätietoinen ja voimaperäinen taistelu joukoista tannerilaisen sosialidemokratian johtoa vastaan. Maaperä tälle taistelulle oli otollinen, sillä vaikka työläiset olivatkin suurin joukoin liittyneet sosialidemokraattisiksi nimitettyihin ja tannerilaisten johtomiesten valvontaansa kaappaamiin julkisiin joukkojärjestöihin, herätti noiden herrojen luokkasovintopolitiikka yhä kasvavaa tyytymättömyyttä työläisten keskuudessa. Sosialidemokraattisen nuorisoliiton osastot asettuivat eri puolilla maata tannerilaisuutta vastaan. Pohjolan sosialidemokraattiset nuorisopiiri- ja perusjärjestöt julistautuivat jo vuonna 1919 Kommunistisen Nuorisointernationalen kannattajiksi. Sosialidemokraattisen nuorisoliiton nimessä alettiin elokuussa 1919 julkaista Sosialistista Aikakauslehteä, jonka ensimmäinen vuosikerta sisältää mm. useita O. V. Kuusisen nimen merkillä varustettuja kirjoituksia. SKPn vaikutus ammatillisissa järjestöissä kasvoi vastustamattomalla voimalla.

Nopealta vasemmistumiselta ei säästynyt itse sosialidemokraattinen puoluekaan. Vuoden 1919 lopulla Helsingissä raittiusseura Koiton talossa pidetyssä sosialidemokraattisen puolueen puoluekokouksessa esiintyi jo voimakas oppositio tannerilaista johtoa vastaan. Ratkaisevissa äänestyksissä tämä vasemmistoryhmä jäi vähemmistöön, muodostaen kuitenkin runsaan kolmanneksen puoluekokousedustajista. Vaikka tämä ryhmä olikin aatteellisesti kirjava, kuvasti sen esiintyminen laajojen työläisjoukkojen vastenmielisyyttä tannerilaisuutta kohtaan.

"Koiton kokouksessa" muodostuneen tannerilaisen enemmistön sanelemat päätökset aiheuttivat laajaa tyytymättömyyttä sosialidemokraattisen puolueen jäsenjoukoissa. Monet piiri- ja kunnallisjärjestöt erosivat heti kokouksen jälkeen puolueesta ja suuntataistelu kiihtyi kaikkien joukkojärjestöjen piirissä. Kokouksen kulkua läheltä seurannut Jaakko Kivi on sitä mieltä, että jos vasemmistolla olisi ollut tarpeeksi kokeneita ja tunnettuja julkisen toiminnan johtomiehiä, olisi se saanut Koiton kokouksessa enemmistön. Täyttä varmuutta siitä, miten olisi voinut käydä, ei tietenkään voi olla, mutta ehdottoman oikeassa on Jaakko Kivi päätellessään:

"Tämä ei tietenkään olisi merkinnyt, että puolue ja työväenliike olisivat pysyneet yhtenäisinä, sillä tannerilaiset olivat päättäneet joka tapauksessa irtauttaa Suomen työväenluokan marxilaiselta luokkataistelun linjalta, ja tämä tehtävä vaati omaa järjestökoneistoa."

Koiton kokous muodostui lähtökohdaksi entistä määrätietoisemmalle ja tehokkaammalle toiminnalle vasemmistolaisen työväenliikkeen kehittämiseksi. Heti kokouksen päätyttyä vähemmistöryhmä kokoontui valitse-

maan toimikuntaa, jonka tehtäväksi annettiin suunnitella vasemmiston järjestäytymistä ja olla yhdyssiteinä niille sosialidemokraattisille puoluejärjestöille, jotka erotetaan tai eroavat puolueesta. Vuoden 1919 päättyessä oli vasemmistolainen työväenliike voimakkaassa nousussa, ja siinä tuntui maanalaisena toimineen SKP:n rohkaiseva vaikutus. Puolue oli onnistunut pyrkimyksessään suunnata toimintansa elävän joukkotyön urille.

SKP ja poliittiset pakolaiset

Suomen Kommunistinen Puolue, kuten sen ohjelmaksakin sanotaan, "lähtee kaikessa toiminnassaan oman maamme työväenluokan ja koko työätekevän kansan eduista." Suomi on tämän puolueen ainoa työkenttä, sillä ei ole järjestöjä eikä joukkotoimintaa oman maan rajojen ulkopuolella. Tämä koskee myös Neuvostoliitossa asuvia suomalaisia. Sikäli kuin he osallistuvat valtiolliseen tai muuhun yhteiskunnalliseen toimintaan, tapahtuu se "maassa maan tavalla" ja sikäläisten järjestöjen piirissä. Näin ollen ei Neuvostoliitossa olleiden suomalaisten poliittisten pakolaisten elämän vaiheiden kuvailu ja heidän toimintansa yksityiskohtainen selostaminen yleensä puhuen kuulu tämän teoksen puitteisiin.

Mutta puolueen syntyvaiheessa ja vielä jonkin aikaa sen jälkeenkin ei raja Suomessa tehtävän puolueen ja poliittisten pakolaisten keskuudessa suoritettavan työn välillä ollut noin selvä, jollaiseksi se sittemmin alkuaikojen vaikeuksista selviytyttyä muodostui. Noiden kahden aivan erilaisissa olosuhteissa suoritettavan ja aivan erilaisia vaatimuksia asettavan työn tietty yhteenkytkeytyminen ei liene alussa ollut väistettävissä, niin toivottavaa kuin niiden mahdollisimman selväpiirteinen toisistaan erottaminen heti alunperin olisi ollutkin.

Oli aivan luonnollista, että se "Suomalaisten sosiaalidemokraattien ulkomainen järjestö", joka Neuvostoliittoon siirtyneiden poliittisten pakolaisten keskuudessa kesällä 1918 perustettiin, katsoi ensivuoroiseksi tehtäväkseen moniin tuhansiin nousevan pakolaisjoukon asioiden hoitamisen. Niissä olikin hoitamista, kun ottaa huomioon ne äärettömän suuret taloudelliset vaikeudet, joita nuorella neuvostovaltiolla oli juuri tuona aikana kestettävänä. "Suomalaisten sosiaalidemokraattien ulkomaisen järjestön" tehtävät tällä alalla muodostuivat varsin monihaaraisiksi: niihin kuului paitsi välitöntä kipeän tarpeen vaatimaa huoltotoimintaa ja valistustyötä pakolaisjoukkojen keskuudessa, myös tehdasyritysten, maatalouskommuunien yms. järjestäminen, Punaisen armeijan riveihin vapaaehtoisina pyrkineiden monilukuisten asekuntoisten pakolaisten sijoittaminen jne.

SKPn perustamisen jälkeen siirtyi koko tuo monitahoinen toiminta puolueen vastavalitun Keskuskomitean harteille. Pian kävi kuitenkin selväksi, että sen yhdistäminen puolueen varsinaiseen tehtävään oli käynyt suorastaan mahdottomaksi, jopa vaaralliseksi. Jo syyskuussa 1919 pidetyssä puolueen toisessa edustajakokouksessa tehtiin päätös kaikenlaisten puolueen johtamien taloudellisten yritysten toiminnan lopettamisesta tai niiden sekä huoltotoiminnan siirtämisestä Neuvostovallan vastaavien elinten hoidettavaksi, samoin kaiken pakolaisten keskuudessa tehtävän joukkovalistustyön ohjaamisesta luonnollisiin uomiinsa, sikäläisten yhteiskunnallisten järjestöjen piiriin.

Puolueen keskusjohtoa ei kuitenkaan vielä silloin voinut kokonaisuudessaan siirtää välittömästi Suomeen, eivätne neuvostomaan alueella eläneiden puoluejohdon jäsenten yhteydet poliittisten pakolaisten joukkoon suinkaan katkenneet. Poliittisten pakolaisten joukossa oli paljon juuri sellaista luokkatietoista, toimintatarmoista,

uhrautuvaa ja pelotonta väkeä, jota puolueen maanalaisessa toiminnassa tarvittiin. Kun lisäksi otetaan huomioon, että työväenluokan hallitseman neuvostomaan alueella oli monin verroin parempi tilaisuus marxilais-leniniläisen teorian opiskeluun kuin silloisessa valkoisen terrorin raatelemassa Suomessa, on hyvin ymmärrettävää, että huomattava osa maanalaisen puolueen ensimmäisistä parhaista järjestäjistä eli "organisaattoreista", kuten heitä silloin nimitettiin, lähti Neuvosto-Venäjälle siirtyneiden poliittisten pakolaisten keskuudesta. Luonnollista myöskin on, että Neuvosto-Venäjällä olleet poliittiset pakolaiset tunsivat suurta mielenkiintoa SKPtä kohtaan ja halusivat tukea sitä.

SKPn ja poliittisten pakolaisten välisistä suhteista puheen ollen on syytä mainita lyhyesti Neuvosto-Venäjän alueella esiintyneestä suomalaisesta ns. murhaoppositiosta, jolla on tilillään Pietarissa elokuun 31 p:nä 1920 toimeenpantu suomalaisten kommunistien, heidän joukossaan eräiden SKPn johtavien työntekijöiden, murha. Tämä inhoittava verityö näkyy yhä vieläkin olevan jatkuvan ilon ja riemun aiheena kommunismin vihollisille, jotka uskottelevat, että tuollainen raaka välienselvittely on kommunisteille yleensä luonteenomaista. Todellisuudessaan kommunistit olivat tässä tapauksessa murha-teen kohteina eikä toimeenpanijoina.

Suomen Kommunistisen Puolueen kanssa ei murhaoppositiolla ollut tosiasiallisesti muuta tekemistä kuin tuo eräiden puolueen johtavien tovereiden murhaaminen. Se tosin yritti vaikuttaa muullakin tavoin SKPn asioihin samassa vahingoittamistarkoituksessa, yrittäpä se ulottaa "toimintansa" Suomeenkin, siinä kuitenkin onnistumatta. Näiden rivien kirjoittaja voi todistaa, että Pohjoisella rintamalla, Muurmännin ja Arkangelin suunnilla, missä suurin osa Venäjälle siirtyneistä entisistä punakaartilaisista jatkoi Suomessa tappioon päättynyttä

tä taistelua työväenluokan ja sosialismin kansainvälisiä vihollisia vastaan, ei murhaoppositio yrityksistään huolimatta saanut minkäänlaista jalansijaa. Sekin kannatus, joka sillä oli Pietarin seuduilla, kesti vain siihen saakka, kunnes sen johtajat paljastivat todellisen karvansa kommunisteja murhaamalla. Tämän tilapäisen joukkokannatuksen, joka pian elokuun murhien jälkeen hupeni olemattomiin, se oli saavuttanut käyttämällä häikäilemättömästi hyväkseen ja lietsomalla pakolaisjoukkojen keskuudessa siellä täällä vallinnutta tyytymättömyyttä, johon edellämainitut taloudelliset vaikeudet antoivat aiheutta. Tyytymättömyyden kohdistaminen SKP:n johtoon oli sitäkin helpompaa, kun tämä oli ottanut itselleen ylivoimaisen taloudellisen urakan, josta selviytymiseen sillä ei voinut olla tarpeellisia edellytyksiä. Tunnettujen seikkailijoiden törkeää kiihoitustyötä helpotti puolestaan se seikka, että johtaville paikoille tulneiden henkilöiden valinta ei kaikissa tapauksissa ollut paras mahdollinen. Kielitaito, paikallistuntemus yms. ”teknilliset” edellytykset olivat niissä oloissa tietenkin välttämättömiä henkilöille, jotka silloin joutuivat hoitamaan pakolaisjoukkojen huoltoasioita. Mutta näiden teknillisten edellytysten lisäksi olisi henkilöiltä, jotka noissa tavattoman vaikeissa oloissa joutuivat pakolaisjoukkojen kanssa välittömään kosketukseen, vaadittu erittäin suurta tahdikkuutta ja paljon kärsivällisyyttä. Näitä ominaisuuksia ei kaikilla SKP:n silloisilla johtohenkilöillä riittävästi ollut, ja sitä käyttivät puolueen viholliset hyväkseen.

Tämän tapaisista ongelmista ja vaikeuksista selviytyttyään saattoi puolueen johto keskittää huomionsa ja voimansa varsinaiseen tehtäväänsä, Suomen työväenluokan rivien yhdistämiseen ja työtätekevän kansan oikeuksien puolustamiseen.

TYÖVÄENLIIKKEEN UUSI NOUSU

1920—1923

Jää murtuu

Vuosi 1920 merkitsi tiettyä taitekohtaa Suomen poliittisessa elämässä. Äärimmäinen oikeisto oli kärsinyt suuret tappionsa saksalaisen kuningashomman mennessä myttyyn syksyllä 1918 ja Mannerheimin valtionhoitajakauden päättyessä heinäkuussa 1919. Taantumuksen harjoittama julma väkivalta ei ollut nujertanut työväenluokkaa. Valtaporvariston oli pakko siirtyä avoimesta terrorista peitetämpään sortokomentoon.

Tätä muutosta maamme työväen pääosa käytti tarpeeksi hyväkseen. Poliittinen toiminnanhalu purkautui voimakkaaseen liikkeeseen, joka pystyi lyömään merkittäviä aukkoja taantumuksen jäähän. Suomen Kommunistisen Puolueen johdon v. 1919 Suomen lähettämä maanalainen johtoryhmä, jonka muodostivat O. W. Kuusinen, Ville Honkanen ja kesällä 1919 tapahtuneeseen vangitsemiseensa saakka Jukka Lehtosaari,

edisti tätä kehitystä voimakkaasti. Se ryhtyi hakemaan yhteyksiä taistelutovereihin, jotka olivat vapautuneet vankileireiltä, ja muihin vallankumousliikkeelle myöte-mielisiin henkilöihin nuorisoliikkeessä, ammattijärjes-tössä, työläisnaisliikkeessä, ryhtyen suunnittelemaan heidän kanssaan työväen luokkataisteluliikkeen järjes-tämistä julkisia mahdollisuuksia hyväksikäyttäen.

Suomessa olevilla SKP:n edustajilla ei tähän ollut puoluejohdon antamia toimintaohjeita. He ryhtyivät työhön itsenäisesti, arvioiden oikein tilanteen vaatimuk-set, työväen mielialan ja toiminnan poliittiset mahdolli-suudet. Tulokset, joita taistelussa Tannerin oikeistolais-ta politiikkaa vastaan työväen järjestöissä nopeasti saa-vutettiin, osoittivat vakuuttavasti, miten paikalleen rat-kaisu oli osunut. Vuonna 1920 muodostettiin uusi julki-nen luokkataistelupuolue, joka kolmivuotisena toimin-takautena löi leimansa maamme poliittiseen elämään.

Tämä sosialististen voimien uudelleen järjestäytyminen tapahtui kiivaassa taistelussa valtiollista sortoa vastaan. Kerta kerran jälkeen oli yritettävä ennenkuin virkaval-lan vastustus murtui ja järjestöt saatiin pystyyn. Niiden toimihenkilöitä ja jäseniä vainottiin jatkuvasti. Suoje-luskuntien ja taantumuksellisten työnantajien harjoit-tama sorto ja mielivalta kukoisti virkavallan suojassa. Siellä, missä virkavallan ote ei äärimmäisen taantumuk-sen mielestä ollut tarpeeksi luja, fasistiryhmät yrittivät välittömästi puuttua asioihin. Niin teki mm. Vihtori Kosolan joukko, joka jo 20-luvun alkuaikoina hankki mainetta rikkurivärväyksen toimeenpanijana ja saman kymmenluvun lopulla työväenliikkeen luottamushenki-löiden pahoinpitelijänä ja murhaajana. Eräät tosiasiat antavat lisäksi aiheen olettaa, että tämä fasistisen ter-rorin keskus oli jo v. 1920 varsin lähellä niitä yrityksiä, joita tehtiin O. W. Kuusisen tuhoamiseksi.

Koivukosken laukaus

O. W. Kuusisen kaltaisen työväenliikkeen tunnetuim-man johtohenkilön panos vallankumouksellisen työväen-liikkeen järjestämisessä ei voinut pitkään pysyä salassa. Jo v. 1919 työpaikoilla tiedettiin, että Kuusinen oli Hel-singissä, ja se innosti työväkeä toimintaan. Valkoiset viranomaiset yrittivät kaikkensa saadakseen hänet verkkoonsa. Kuusisen ilmiantajalle oli luvattu kymme-nientuhansien markkojen palkkio. Kun sitten helmi-kuussa v. 1920 levisi hätkähdyttävä tieto, joka kertoi hä-nen saaneen surmansa poliisietsivän luodeista Pohjan-lahden jäällä, se järkytti maamme työtätekevää väestöä syvästi. 5.000 Helsingin työläistä kokoontui suureen mie-lenosoituskokoukseen. Sosialidemokraattiset lehdetkin julkaisivat kirjoituksia Kuusisen ansioista työväenliik-keen johtajana. Suomen hallitukselle satoi ulkomailta suuttumuksen ja tuomion ilmaisuja. Mieliala kuumeni niin, että sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä piti välttämättömänä puuttua asiaan välikysymyksen muo-dossa.

Etsivä keskuspoliisi toimitti helmikuun 17 p:nä lehdille oman meriselityksensä asiasta. Siinä kerrottiin poliisin saaneen helmikuun 4 p:nä tietää, että Kuusinen olisi Turussa ja aikoi matkustaa Vaasan saariston kautta Merenkurkun poikki Ruotsiin. Ilmoituksentekijä ohrana Koivukoski oli määrätty matkustamaan Kuusista etsi-mään sekä tavattaessa vangitsemaan hänet. Hän kertoi keksineensä 9 p:n aamulla jäällä Kuusiseksi luulemansa hiihtäjän, joka ei kuitenkaan halunnut seurata poliisin paluukäskyä. "Minua ei yksi mies vie takaisin", kertoi poliisi miehen sanoneen ja pistäneen käden taskuunsa "ottaakseen sieltä aseensa". Poliisi ampui kuitenkin kerto-mansa mukaan ensimmäisenä.

Tämä kertomus herätti sitäkin suurempaa huomiota,

kun Helsingin poliisiviranomaiset väittivät saaneensa Koivukoskelta poliisiraportin vasta viisi vuorokautta "tapahtuneen" jälkeen, helmikuun 16 pnä. Ministeri Ritavuoren tiedon mukaan heidät hälytti jalkeille Ilkka-lehti, joka helmikuun 12 pnä oli julkaissut Artturi Leinosen Lapualta välittämän uutisen Kuusisen "vangitsemisesta" Oravaisissa. Asiaa selviteltäessä kävi ilmi, että Leinosen tieto oli lähtöisin Kosolasta, jossa Koivukoski oli käynyt kerskumassa päässeensä Kuusisen jäljille ja lähtevänsä takaa-ajoon.

Saalis jäi kuitenkin Kosolan joukolta tavoittamatta. Sen välikappaleeksi oli osunut huijari, joka oli valmis surmaamaan miehen kuvitellen saavansa haltuunsa Kuusisesta luvatut lunnaat. Koivukosken kerrottiin ampuneen itsensä, kun tieto Kuusisen kuolemasta osoitautui perättömäksi.

Tapaus oli koko hallitusvallalle ennennäkemätön skandaali ja ankara tappio fasistiselle taantumukselle. Kuusinen, joka seurasi kohinaa Helsingissä, julkaisi muutaman päivän päästä kuuluisan kirjeensä Suomen porvariston johtajille, jossa heidän politiikkansa kelttomuus ja kataluus paljastettiin. Työväen keskuudessa asian uusi käänne synnytti iloa ja toimintaintoa.

Näinä jännityksen ja mieltenkuohun päivinä tuli esiin uusia SKP:n ystäviä ja auttajia. Eräs helsinkiläinen työläisnainen oli murhatiedon kuultuaan sanonut työpaikallaan järkyttyneenä, että olisi toki hänenkin asunnossaan ollut takaa-ajetulle sijaa. Kun häneltä jonkun ajan kuluttua kysyttiin, voisiko hän majoittaa Kuusisen, hän piti sanansa. O. W. Kuusisen työ Suomessa jatkui saman vuoden kesään, jolloin hän Aino Pesosen ja Ville Ojasen avustamana seikkailurikkaan matkan tehtyään siirtyi Ruotsiin.

Nuoriso kärjessä

Taantumuksen harhaisku siis joudutti vallankumouksellisten voimien uutta julkista järjestymistä. "Jyrkän luokkataistelun" kannalle, kuten silloin sanottiin, oli ensimmäisenä asettunut nuoriso.

Jo elokuussa 1919 oli Sosialidemokraattinen Nuorisoliitto ryhtynyt julkaisemaan Sosialistista Aikakauslehteä, jossa kommunismin aatteita tehtiin ensi kerran julkisesti maassamme tunnetuksi. Sen perustamisessa ja ennen muuta avustamisessa tuntui kommunistisen puolueen ja erityisesti O. W. Kuusisen voimakas ote. Hänen niinkuin muidenkin työväenliikkeen vallankumouksellisten johtomiesten kirjoituksissa puututtiin Suomen työväenliikkeen ajankohtaiseen periaatetaisteluun, autettiin työväkeä irroittumaan porvarillistuneen sosialidemokraattisen johdon talutusnuorasta ja perustamaan järjestöjä, jotka vastaisivat työväen maailmankatso-
musta. Lehti julkaisi tietoja työväenliikkeen kansainvälisistä kosketuksista, Kommunistisen Internationalen johtomiesten, ennen muuta Leninin kirjoituksia. Se ehti suorittaa painavan työn uran aukaisijana Suomen työväen uudelle julkiselle järjestäytymiselle.

Hannes Mäkinen, nuorisoliiton silloisia kärkimiehiä on eräässä kirjoituksessaan kuvannut, miten tämä työ alkoi heti, kun ensimmäiset nuorisoliittolaiset palasivat 1918 vankileireiltä kotiin.

"Nuorisokokoukset kiellettiin tai hajoitettiin lukemattomia kertoja. Tovereita vangittiin, mutta nuorisoliike kasvoi kaikista terroritoimenpiteistä huolimatta sellaisella voimalla, että valkoinen terrori ei kyennyt estämään tätä kehitystä. Pian kohosi liiton jäsenmäärä 18.000:een ja lehden (Nuoren työläisen) painos 20.000 kappaleeseen. Ja yleinen voitiin 1919 liittokokouksessa todeta, että valkoinen terrori ei ollut voinut pelottaa nuorten työläisten joukkoa".

Samassa kirjoituksessa todetaan liittokokouksen osoittaneen, että nuorisoliike oli kasvanut myös aatteellisesti. Liitto epäsi kannatuksensa valkoisen terrorin turvissa syntyneeltä sosialidemokraattiselta puolueelta. Kokous ilmoitti myötätuntonsa Venäjän vallankumousta kohtaan ja vaati Neuvosto-Venäjää vastaan tähdätyn saarron lopettamista. Se kehoitti uutta liittotoimikuntaa asettumaan heti yhteyteen Sosialistisen Nuorisointernationalen kanssa, jossa vallankumouksellinen suunta sai yhä lisääntyvää kannatusta. Tämän muutettua sittemmin nimensä Kommunistiseksi Nuorisointernationaleksi Suomen Sosialidemokraattisen Nuorisoliiton liittotoimikunnan onnistui pian järjestää säännöllinen yhteys Nuorisointernationalen toimistoon. Liittotoimikunta julkaisi Kommunistisen Nuorisointernationalen ohjelman, joka oli ensimmäinen ja pitkän aikaa ainoa julkinen kommunistinen kirjanen Suomessa. Kun liitossa sittemmin toimitettiin jäsenäänestys liittymisestä Kommunistiseen Nuorisointernationaleen, vain $\frac{1}{5}$ äänestäneistä vastusti toimenpidettä.

Nuorisoliittolaiset olivat toimeliaasti mukana, kun seuraavan vuoden alussa ryhdyttiin perustamaan Suomen Sosialistista Työväenpuoluetta. "Puolue sai suurimmaksi osaksi nuorisojärjestöistä toimitsijansa, agitaattorinsa ja järjestäjänsä. Vieläpä SSTPn puoluetoimikuntaankin valittiin nuorisoliiton puheenjohtaja, varapuheenjohtaja, sihteeri, nuorisolehden toimittaja ja vielä eräs liittotoimikunnan jäsen, joten puolueen ja nuorisoliiton johtava ryhmä oli sama", totesi Hannes Mäkinen lisäten, että myös maanalaisen puolueen riveissä työskentelivät satoja nuorisoliittolaisia.

Sosialistinen Työväenpuolue syntyy

Helmikuun 28 p:nä 1920 julkaistiin vasemmistososialistisissa lehdissä, mm. Uusi Savon Kansa-nimisessä kuopiolaisessa lehdessä Suomen työväenjärjestöille osoitettu kirjelmä. Helsingin sosialistisen kunnallisjärjestön ilmoitettiin antaneen sosialidemokraattisen puoluekokouksen edustajista muodostetulle valtuuskunnalle väliaikaisen puoluetoimikunnan valtuudet ja kehoittaneen tätä ryhtymään toimenpiteisiin sosialistisen työväenpuolueen perustamiskokouksen koollekutsumiseksi.

Sen valmistelut edistyivät nopeasti ohjelmaluonnoksen tultua työväenjärjestöjen käsittelyyn. Mieliala oli sellainen, kertovat mukana olleet toverit, että sosialistinen puolue oli saatava pikaisesti pystyyn ja sen yhteistoiminta edellisenä vuonna perustetun Kommunistisen Internationalen kanssa mahdollisimman kiinteäksi. Toukokuun 13 p:nä 1920 oltiin niin pitkällä, että sosialistisen puolueen perustava kokous oli koolla Helsingin työväentalossa. Edustettuna oli 50 järjestöä, joihin kuului n. 30.000 jäsentä.

Tämän kokouksen merkittävin päätös oli uuden työväenpuolueen ohjelman hyväksyminen, ohjelman, josta on tullut maamme työväenliikkeen painava historiallinen asiakirja. Sen luonnos oli O. W. Kuusisen työtä. Monet sen ajatukset, niin oman ajan tuntu kuin niissä onkin, pätevät yhä edelleen ja ovat olleet rakennusaineiksina Suomen Kommunistisen Puolueen ohjelmassa, jonka edustajakokous kesäkuun 2 p:nä 1957 vahvisti.

Ohjelman juhlavissa alkusanoissa lausutaan, että sosialistinen puolue on „köyhälistön luokkataistelun puolue, jonka ohjelmana on kapitalismin poistaminen ja sosialistisen yhteiskunnan rakentaminen”.

Kun oli annettu kuva taloudellisesta ja poliittisesta ti-

lanteesta sekä arviointi toisesta ja kolmannelta internationaalesta, ohjelmassa sanottiin:

”Sosialistinen työväenpuolue ei tahdo, että köyhälistön pitäisi luopua siitä punaisesta lipusta, siitä sosialistisesta työväenmaasta ja siitä proletarisen kansanvallan päämaalista, jota tässä maassa ovat köyhälistön joukot ennenkin luokkataistelussaan tie-toisesti tai vaistomaisesti johtotähtenään pitäneet. Päinvastoin siitä on yhä ja loppuun asti kiinni pidettävä. Se on pidettävä puhtaana porvarillisista väärennyksistä. Marxin opetukset, joiden pohjalla kolmas Internationale aatteellisesti seisoo, ovat nyt jos koskaan kaikessa kirkkaudessaan, suuruudessaan otettava maamme työväenluokan toimintaohjeeksi.

Sosialistinen työväenpuolue ei myöskään tahdo hajoitettavaksi maamme köyhälistön luokkataistelurivejä. Päinvastoin puolueemme kutsuu luokkatietoisien köyhälistön hajonneet rivit jälleen kokoon suureksi, vankaksi, tarmokkaaksi ja päämäärästään tietoiseksi järjestöksi...

Sosialistinen työväenpuolue ei kehoita työläisiä anarkistisiin väkivallantöihin, epäjärjestyksiin, mellakoihin eikä kapinoihin. Päinvastoin puolueemme tahtoo valistus- ja järjestämistoiminnallaan vaikuttaa siihen suuntaan, että työväenluokan ja sosialismin täydellinen voitto saavutettaisiin niin hyvässä järjestyksessä, niin rauhallisesti ja vakavasti, niin kivuttomasti ja nopeasti kuin suinkin mahdollista on...

Enimmän tulevat tämän prosessin valtiolliset muodot riippumaan työväen vihollisten käyttämistä taistelutavoista. Porvariston häikäilemätön väkivalta ja terrori useissa maissa vaikeasti ehkäisevät sosialistisen vallankumouksen mahdollisimman rauhallista ja kivutonta toteutumista”.

Ohjelmassa esitettiin varsin yksityiskohtaisesti yleisvaltiollinen ja taloudellinen päämäärä pitäen esimerkkinä sosialistista neuvostovaltaa ja sen saavutuksia. Se oli silloin kansainvälisen työväenliikkeen ainoa voitollinen kokemus sosialistisesta vallankumouksesta ja valtiojärjestelmästä sekä sosialististen uudistusten toimeenpanosta, eikä mikään sosialismiin todella pyrkivä järjestö voinut sitä sivuuttaa. Kuluneiden vuosikymmenten aikana ovat työväenliikkeen kokemukset kasvaneet, voi-

masuhteet maailmassa muuttuneet ja käsitykset vallankumouksellisen uudistuskauden muodoista avartuneet. Kussakin maassa niihin vaikuttavat ratkaisevasti luokkien väliset suhteet ja kansan historiallinen kokemus. Työväenliikkeen keskeiset periaatteet ovat olleet ja ovat yhteisiä, mutta niiden soveltaminen, sosialismin rakentamisen ja valtiojärjestelmän muodot eivät ole samat Neuvostoliitossa ja Kiinassa, Tshekkoslovakiassa ja Albanian. Tätä erilaisuutta porvarillisten maiden työväenliike ei vielä v. 1920 nähnyt eikä sitä tarpeeksi nähnyt myöskään silloin perustettu Suomen sosialistinen työväenpuolue. Siitä huolimatta tämän puolueen ohjelmalla oli ja on yhä edelleen kestävä sijansa maamme taistelevan työväenliikkeen suurteen aatteellisten asiakirjojen joukossa.

Yhteenotto virkavallan kanssa tapahtui toisena kokouspäivänä, jolloin työväenpuolueen perustamiskokouksessa oli esillä liittyminen Kommunistiseen Internationalen. Kun kokous teki päätöksen yhtyä Kommunistiseen Internationalen puolueen omalla ohjelmalla, Helsingin poliisimestari keskeytti sen röyhkeästi ja vangitutti virkailijat, heidän joukossaan Sulo Wuolijoen, Eino Pekkalan, Oskari Jalavan ja Agda Vatasen. Kokouksen virkailijat saivat seuraavan vuoden helmikuussa 1—4 vuoteen kuritushuonetta. Ne heistä, joilla oli entuudestaan, siis vuoden 1918 tapauksista ehdonalainen tuomio, menettivät ehdonalaisuutensa. Puolueen 11 perustajan tuomiot nousivat yhteensä 40 vuoteen.

SSTP:n elämä siis alkoi siitä, että sen perustava kokous väkivaltaisesti hajoitettiin. Mutta puolueen perustaminen ei enää ollut estettävissä. Helsingin sosialistinen kunnallisjärjestö, joka oli eronnut sosialidemokraattisesta puolueesta, julistautui uudeksi puolueeksi. Viimeinen neuvonpito ennen perustamiskokousta pidettiin Paula Saaren asunnossa, jossa olivat läsnä juuri ohra-

nasta vapautunut Eino Pekkala, Otto Rantanen, Paula Saari ja Jaakko Kivi. Siinä neuvottelussa suositeltiin ohjelmaksi väkivaltaisesti hajoitetun puoluekokouksen vahvistamaa ohjelmaa, joskin siitä oli poistettu päätös Kolmanteen Internationaleen liittymisestä. Kesäkuun 9 pnä pidettiin sitten uusi kokous, jossa Suomen Sosialistinen Työväenpuolue perustettiin.

Sen väliaikaisen puoluetoimikunnan puheenjohtajaksi valittiin Jaakko Kivi. Seth Heikkilän vapautuessa syksyllä vankeudesta hänet kutsuttiin hoitamaan puolue-sihteerin tehtäviä. Puoluetoimikunta muodosti 12 piiri-järjestöä ja hyväksyi puolueen lehdiksi Kuopiossa ilmestyvän Vapaan Kansan, kajaanilaisen Työväen Lehden, oululaisen Pohjan Kansan, vaasalaisen Vapaan Sanan ja Suomen Työmies-lehden, joka syksyllä 1920 alkoi ilmestyä Helsingissä. Joulukuun lopulla pidetyssä puolue-neuvoston kokouksessa nämä toimenpiteet vahvistettiin ja valittiin työväenpuolueen ensimmäinen varsinainen puoluetoimikunta, jonka puheenjohtajana oli Hjalmar Eklund.

Kommunistit ja Sosialistinen Työväenpuolue

Syntyi kuitenkin vaikea tilanne, kun ei ollut henkilöitä, joilla olisi ollut tietoja ja taitoja johtavaan järjestötyöhön. Luokkasodassa ja vankileireillä oli kaatunut kymmeniä tuhansia työväenliikkeen parasta voimaa. Tuhansia oli maanpaossa. Vielä 1920 oli Suomen vankiloissa yli 4000 vuoden 1918 vankia. Kun ehdonalaisia oli samaan aikaan ainakin 30.000, ei ole ihme, että työväen keskeisiin luottamustehtäviin jouduttiin ottamaan naisia ja miehiä pystystä metsästä. Suurin osa heistä kasvoi vuosien taistelutaipaleella lujiksi työväenliikkeen taistelijoiksi, mutta luonnollisesti tuli joukkoon virran

mukana myös periaatteettomia myötäilijöitä, joiden polut sittemmin erkanivat työväen luokkataistelutiestä.

Uusien voimien kouluttaminen kävi siis välttämättömäksi. Virkeä opinto- ja valistustyö, jota nuoriso- ja muissa työväenjärjestöissä silloin harrastettiin, oli polttavan tarpeen sanelema. Kesäkuussa 1920 eräät työväen luottamushenkilöt, heidän joukossaan Eino Pekkala, Otto Rantanen, Alpo Halme, Patokoski ja Jaakko Kivi päättivät pyrkiä kosketukseen Ruotsissa olevien suomalaisten kommunistien kanssa. Kesäkuun 29 pnä Kivi sitten lähtikin moottoriveneellä lahden yli, tapasi Tukholmassa suomalaisia puoluetovereita ja sopi heidän kanssaan heinäkuussa järjestettävistä kursseista. Näille Tukholman kursseille kertyi Suomesta parikymmentä osanottajaa.

Jaakko Kivi kirjoittaa muistelmissaan:

”Näistä kursseista Arvo Tuominen on kertonut joukon perättömiä jännitysjuuttuja, joihin ei kannata puuttua. Mutta kun hän väärentää SKPn historiaa väittämällä, että kurssilaiset olisivat viimeisen päivän kokouksessaan hyväksyneet hänen laatimansa päätöslauselman, jossa SKPn toiminta Suomessa tuomitaan ja pyritään lopettamaan, niin on välttämätöntä, että tämä asia jää jälkimäailmalle oikeassa valossa.

Kurssien aikana olin mukana useissa pienemmän ryhmän neuvotteluissa, joissa pohdittiin menettelytapakysymyksiä, sitä, miten parhaiten pystymme asian hoitamaan kiihtyvässä suuntataistelussa. Oltiin selvillä siitä, että joukkojen terveet, mutta vaistonvaraiset leppymättömän luokkataistelun käsitteet eivät pitkän päälle kestä tannerilaisen varoja säästämättömän puoluekoneiston harjoittamaa hämäämis- ja rämettämisyöppyä. SKPn salainen toiminta ei taas yksin riitä eikä parhaassa tapauksessakaan voi antaa riittävän suurta panosta laajojen joukkojen taistelutoiminnalle. Näin kysymys kurssilaisten piirissä ymmärrettiin ja johtopäätös oli, että SKPn rinnalla SSTP on tarpeellinen ja oikea järjestö. Joillakin kurssilaisilla, jotka myöhemmin lähtivät kommunistisesta liikkeestä (Arvo Tuominen, Emil Tuomi, Jalmari Kuusela), saattoi tosin jo silloin olla mielessään enemmän poikkeavia käsityksiä kuin he SKPtä arvostellessaan julkilausuiivat”.

On ymmärrettävää, että silloisessa kärjekkäässä luokkataistelutilanteessa ei ollut helppo heti luoda ja käyttää sopivia järjestö- ja työmuotoja nopeasti kehittyvälle työväen luokkataisteluliikkeelle. Elävässä liikkeessä olisi ollut luonnotonta, ellei niin tärkeä askel kuin uuden joukkopuolueen perustaminen olisi herättänyt vilkasta mielipiteiden vaihtoa niin sosialistisessa kuin kommunistisessakin liikkeessä. Suuttumus Tannerin suuntaukseen oli sosialidemokraattien keskuudessa niin laaja, että SSTPn riveihin liittyi heti monia tuhansia vasemmistolaisosialisteja. Toisaalta työväenpuolueen ensimmäisten järjestäjien joukossa oli myös kommunistisen puolueen jäseniä, jotka tarmokkaasti vaikuttivat työtätekevän väestön poliittisen toimeliaisuuden kohottamiseen. SSTPn jäseniksi liittyneet työläiset ja pienviljelijät katsoivat voivansa taistella siten tehokkaimmin taantumusporvaristoa vastaan ja toimia sosialistisen vallankumouksen toteuttamiseksi Suomessa. Sosialistinen työväenpuolue julkaisi lyhyenä toimintakautenaan mm. Leninin teokset Valtio ja vallankumous sekä Lapsentauti, Kommunistisen Internationalen päätöksiä ja toimintaa valaisevia kirjasia.

SKPn silloisen johdon keskuudessa oli erimielisyyttä Sosialistisen Työväenpuolueen tarpeellisuudesta. Ne puoluejohdon jäsenet, jotka vuosina 1920 olivat Suomessa maanalaisessa työssä, kuten O. W. Kuusinen, J. Lumivuokko, Ville Honkanen ja Jukka Lehtosaari kyllä ymmärsivät julkisen toiminnan tärkeyden ja ottivat osaa SSTPn perustamiseen ja kehittämiseen. Yleensä enin osa kommunistisen puolueen jäseniä osallistui julkiseen luokkataisteluun.

Sensijaan toinen, maan rajan takana sijaitseva puoluejohdon jäsenistö, suhtautui alussa julkiseen toimintaan pidättyvästi, ellei aivan hylkäävästi. Julkisen joukkotoiminnan alalla saadut tulokset olivat kuitenkin niin

silminnähtävät, että jo v. 1920 pidetty SKPn neuvottelukokous, jossa oli myös uuden suunnan vastustajia, ilmaisi Sosialistiselle Työväenpuolueelle "täyden tunnustuksen ja arvon vallankumouksellisen työläisten julkisena joukkopuolueena", kehoitti työväenjoukkoja liittymään siihen ja osallistumaan sen toimintaan.

Tämä SKPn konferenssi ei kuitenkaan pystynyt arvioimaan oikein uuden joukkopuolueen tehtäviä. Sen päätöksistä kuvastuu tunnustuksesta huolimatta korostettu arvostelun asenne SSTPeen, jota ankarasti varoitetaan rämettymisen vaarasta, syventymättä samalla sen toiminnan vaikeuksiin ja pohtimatta vakavasti mahdollisuuksia julkisen toiminnan kehittämiseen eri muodoissa luokkataisteluperiaatteiden pohjalla. SKPn johdon silloisen enemmistön kanta oli "äkkiyrkkä", yksipuolinen. Puolueen aktiivijäsenten keskuudessa käytiin vv. 1920—21 ajoittain kiihkeää väittelyä asiasta toisten pannahsa päähuomion maanalaisen, toisten julkisen toiminnan kehittämiseen. Liiallista vallankumouksellista jyrkkyyttä ilmeni tosin silloin myös viimemainitun suunnan kannattajien esiintymisissä, joita julkaistiin mm. Sosialistisen Aikakauslehden palstoilla. Tämä oli siihen aikaan osittain käsitettävissäkin valkoisen terrorikauden seurauksena ja yhä jatkuvan kommunistijahdin vastakaikuna.

SKPn senaikaisen toiminnan merkittävin saavutus oli julkisen vallankumouksellisen työväenpuolueen henkiinherättäminen, järjestäminen ja ohjaaminen. SSTP ei ollut kommunistinen puoluejärjestö, ei kommunistisen puolueen "peitejärjestö" eikä "korvike", kuten vastustajat hokivat. Sitä voidaan pitää sen ajan SKDLnä, kommunistisen puolueen veljes- ja toverijärjestönä. Sen riveissä toimiva kommunistinen puolue tosin oli silloin suhteellisesti heikko, mutta niistä oloissa se suoritti huomattavan työn työväen poliittisen tietoisuuden ko-

hottamiseksi ja työtätekevien kokoamiseksi sosialismin lipun alle. Itse Lenin oli v. 1921 esittänyt eräille ulkomaalaisille tovereille Suomen julkisen vasemmistososialistisen työväenpuolueen hyvänä esimerkkinä maanalaisten ja julkisen työn yhdistämisestä oikealla tavalla.

Rauhan puolustus 20-luvulla

Suomen Sosialistinen Työväenpuolue ehti kolmen vuoden aikana suorittaa suurtyön maamme työtätekevien järjestämisessä ja kouluttaa uutta voimaa taistelujavarten. Toiminta oli koko ajan väsymätöntä ponnistelua työväenliikkeeseen kohdistuneita vainoja vastaan, jotka kävivät sitä kovemmiksi, mitä kiivaammin sotaiset vehkeilijäpiirit varustautuivat hyökkäämään Neuvosto-Venäjää vastaan.

Paavo Virkkusen, kokoomuspapin ja -poliitikon ajan kuvaus (Virkkunen: Itsenäisen Suomen alkuvuosikymmeniltä, s. 67) todistaa, että vuoden 1919 viimeisinä kuukausina oli päivä päivältä porvariston eri piireissä neuvotteluja aktiivisista toimenpiteistä neuvostomaata vastaan, lähinnä osanotosta Pietarin valloittamiseen, jota valkoisen Venäjän hyökkäävät sotavoimat valmistelivat. Venäjän valkoisten "luoteishallituksen" lähettejä oli saapunut neuvottelemaan hallituksen kanssa Suomen aktiivisesta avustustoiminnasta. Pääministeri Vennola selitti kokoomuksen ryhmän lähettämille tiedustelijoille — kertoo Virkkunen — että liikekannalle voitaisiin heti asettaa 35.000 miestä ja ampumavaroja oli kahdeksi kuukaudeksi. Hallitus oli omalla vastuullaan määrännyt 20 miljoonaa tähän tarkoitukseen, mutta ei ollut siihen mennessä saanut ampumavaroja hankituksi. Oli päätetty lisätä Petsamon ja Repolan varusväkeä ja mahdollisesti miehittää Kantalahti. Pääministeri oli sitä mieltä, että "Pietaria vastaan pitäisi mennä", mutta asiasta oli

erimielisyyttä hallituksessa. Paraikaa Helsingissä oleskellut valkovenäläisen "luoteishallituksen" kauppaministeri Margulies oli pyytänyt etupäässä taloudellista apua, mutta oli myös maininnut, että "Pietarin valloittamisen jälkeen" tarvittiin vartioväkeä, johon suomalaisia ehkä pyydetäisiin. Oli sanottu, että Ranska olisi valmis myöntämään 400 miljoonaa frangia avustukseksi "Venäjän bolshevismien kukistamiseen", mutta ei ollut saatu varmuutta, oliko tarjous olemassa.

Näin kertoo Virkkunen, jonka mielestä otollinen hyökäyshetki oli sillä kertaa menetetty. Uusi Suomi kirjoittikin helmikuun 29 p:nä julkaisemassaan pääkirjoituksessa kaihomielisesti, että "oikea hetki on mennyt ohi ja on odotettava, ilmaantuuko nykyisessä maailman myllerryksessä vielä uusi sellainen".

Nämä odottelijat näkivät tilaisuutensa tulleen seuraavan vuoden lopussa suomalaisten valkokaartilaisten hyökätessä Neuvosto-Karjalaan. Mutta silloin myös Suomen työtätekevät asettuivat päättävästi oikeiston mielettömien suunnitelmien tielle.

Hyökkääjien kiihko oli niin korkealla, että sisäministeri Ritavuori, joka vastusti Suomen virallista kytkemistä sotaretkeen, surmattiin. Joulukuun lopussa Sosialistinen Työväenpuolue oli tehnyt sosialidemokraattiselle puolueelle esityksen yhteisesiintymisestä rauhan puolesta, mutta se ei johtanut tulokseen. Tammikuun 26 p:nä v. 1922 Sosialistisen Työväenpuolueen puolutoimikunta julkaisi kuuluisaksi tulleen rauhanjulistuksen, jossa se vaati Karjalan työtätekevälle väestölle mahdollisuutta työskennellä rauhassa riippumattomuutensa puolesta ja kutsui Suomen työtätekevää väestöä taisteluun Neuvosto-Venäjää vastaan tähdätyn seikkailusodan lopettamiseksi.

Sitä valtaporvaristo ei sietänyt. Seuraavan päivän Suomen Työmies-lehti kertoo yli sivun ulottuvin otsi-

koin, että SSTPn sihteeri, puoluetoimikunnan jäsenet, puolueen sanomalehtien päätoimittajat ja Sosdem Nuorisoliiton sihteeri oli vangittu, rauhanjulistus leimattu maanpetokseksi ja "vieraan vallan", Neuvosto-Venäjän avustamiseksi. Lehti kutsui työväkeä heti voimakkaaseen, itsenäiseen vastatoimintaan kirjoittaen: "Jokaisen on oltava toimihenkilö. Älköön entisten toimihenkilöitten vangitseminen lamauttako toimintaa."

Eikä se lamauttanut. Työväki järjesti nopeasti rivinsä. Jo parin päivän päästä, helmikuun 1 pnä, Suomen Työmies saattoi kertoa: "Puolueemme keskusjohto jälleen kunnossa. Uudenmaan piirijärjestö ja Helsingin kunnallisjärjestö asettaneet Väliaikaisen Puoluetoimikunnan". Helmikuun 3 pnä lehti selvitteli työväenpuolueeseen kohdistuneen hyökkäyksen syitä seuraavaan nasevaan tapaan:

"Porvaristo sanoo luokkakostonsa aiheutuneen — maanpetoksesta, mikä on ilmennyt puolueen erään julistuksen otsikkolauseessa: 'Neuvosto-Venäjää puolustamaan'.

Onkohan kysymyksessä maanpetos? Kysymyksessä oleva julistushan oli r a u h a n j u l i s t u s, kutsuva julistus taisteluun s o t a a v a s t a a n. Niinhän se oli. Ja niin sen on tämän maan asujamiston suuri enemmistö käsittävä ja tunnustava.

Tapahtuneen väkivallanteon aiheeksi se on tyhjänpäiväinen, kelpaamaton, vieläpä luokkakoston kannalta porvariston tarkoituksiin naamioksikin liian läpikuultava.

Syyt ovat toiset.

Sosialistinen Työväenpuolue on osottautunut tarmokkaaksi toimen puolueeksi herättäessään työttömyydessä, nälässä ja uuvuksissa eläviä kaupunkilais- ja maalaisköyhälistöläisiä. Se on rohkeasti paljastanut kapitalistisen järjestelmän tuottamia kurjuuden seurauksia työtätekeväälle väestölle... Ja kun puolue viimeksi teki alotteen työtätekevien yhteisen rintaman muodostamiseksi uhkaavaa taantumuksellista kapitalismia vastaan, antoivat työtätekevät kautta maan innostavan, myöntävän vastauksen. — — —

Tässä puolueen toimeliaisuudessa, joukkojen heräämisessä ja kasvavassa myötätunnossa on vissi aihe tapahtuneeseen väkivallan työhön. — — —

Ja edelleen kun me tarkastelemme Suomen poliittista ja taloudellista tilaa, löydämme vieläkin aiheita. Karjalan rosvoret ei ole luistanut niin kuin sen piti luistaa. Nuoroikeistolaisten johtama politiikka tuottaa lakkaamatta vaikeita sisäisiä vammoja. Skandinavian maat eristäytyvät Suomen pöyhkeilevän ja itse-rakkaan politiikan vuoksi. Suuret kapitalistiset maat vähät välittävät maasta, jonka rikkauden ravintolähteet ovat ehtyneet. Ne kilpailevat jo Neuvosto-Venäjän markkinoista, mistä nuoroikeistolaispolitiikka on Suomen teollisuus- ja kauppamaailman eristänyt. Kaikesta tästä seurauksena onkin tuotannon herpaantuminen, pankki- ja liikelaitosten romahdukset, huono rahanarvo, kasvava työttömyys, kohoavat verot, nälkä ja puute. Kalliinajan ruoskat muuttuvat skorpiooneiksi, jotka tanssivat yhä pahemmin väestön selässä. Tätä rappeutuvaa politiikkaa, taloutta ja hätää peittääkseen, vaimentaakseen hädässä ja puutteessa viruvien työttömäin ahdistelut ja vaatimukset, pakottaakseen ne tyytymään 'osaansa', oli porvaristolle tärkeätä lähteä väkivallan tielle terrorisoidakseen työläiset hajalle.

Porvaristo ei voi pysyä vallassa väkivallan avulla, vaan joukkojen järjestymättömyyden, saamattomuuden ja hajanaisuuden avulla. Vain tämän perusteella ne voivat iskujakin meille antaa ja ahdistavassa hädässä piinata. Tästä huomaamme, kuinka tärkeätä on muodostaa yhteinen rintama. Yhteisvoimin voidaan taistella kapitalismin raakaa luokkasortoa vastaan, palkkojen alenusta, työpäivän pidennystä, työttömyyttä, verorasitusta, asunokurjuutta ja yleistä hätää vastaan. Yhteisin voimin vain voidaan kirottu kapitalistinen järjestelmä lopullisesti hävittää".

Päivittäin oli Suomen Työmiehessä tietoja vastalauseliikkeestä, johon ammatilliset, poliittiset, nais- ja nuorisjärjestöt eri puolilla maata osallistuivat. Kun Suomen Ammattijärjestön toimeenpaneva komitea kehoitti mielenosoituksiin helmikuun 12 pnä kaikkialla maassa tunnuksin "Työtä työttömille ja oikeutta työväenluokalle", se sai laajaa vastakaikua. Mutta myöskin porvaristo pani voimansa liikkeelle. Mielenosoitukset estettiin väkivalloin. Helmikuun 12 pnä oli Siltasaari sananmukaisesti piiritetty. Satakunta poliisia oli sulkenut kaikki Helsingin työväentalolle johtavat kadut ja esti työläisten pääsyn sinne. Eivät edes työväenopistolaiset päässeet opin-

totilaisuuksiinsa. Sama toistui Turussa. Kun työväentaloon johtavat tiet täyttyivät ihmisistä, ryhtyivät poliisit puhdistamaan niitä. Ratsupoliisit ajoivat käytävillä, jollain ihmiset olivat vaarassa joutua hevosten jalkojen alle, kertoi Suomen Työmies. — Eräässäkin paikassa oli ratsupoliisi takerruttaa jalkoihinsa erään miehen ja kun hän tarttui hevosen kuolaimiin kiinni, väännettiin hänelle tästä teosta kahleet käsiin ja raahattiin poliisikamarille.

”Perustuslaki ei ole teitä varten” olivat poliisimestari Honkasen sanat työläisille. Niistä tuli kahdeksi vuosikymmeneksi siivekäs lause tähän maahan.

Taantumuksellisten raivo oli ymmärrettävissä, sillä samoina päivinä oli valkoisten Karjalan-retki päättynyt musertavaan tappioon. Työväki ja pienviljelijät taas antoivat tunnustuksensa työväenpuolueen urhoolliselle taistelulle äänestämällä heinäkuussa 1922 ensi kerran 27 sen edustajaa eduskuntaan.

Kansan asialla parlamentissa

Sosialistisen Työväenpuolueen eduskuntaryhmä, jossa oli useita kommunisteja, joutui uudelle työsaralleen suurta henkilökohtaista miehuullisuutta vaativaan tehtävään uusin voimin. Luokkasuhteet maassamme olivat edelleenkin kireät. Vasta neljä vuotta oli kulunut luokkasodan päättymisestä, syvät vääryydet korjaamatta. Poliittisia oikeudenloukkauksia tapahtui jatkuvasti. Hankkimalla Kerenskin husaarit v. 1917 hajoittamaan työläisenemmistöisen eduskunnan ja teettämällä vuoden 1918 tynkäeduskunnassa, josta työväenpuolueen koko edustus puuttui, päätöksiä Suomen muuttamisesta saksalaiseksi kuningaskunnaksi taantumus oli pahoin horkuttanut työtätekevän väestön luottamusta eduskuntatyön merkityksellisyyteen. SKP ja SSTP korostivat, että

valtiollisten ottelujen aikana ja suurten kansanliikkeiden järkyttäessä kapitalistista yhteiskuntaa on työväenliikkeen asialla olevien kansanedustajien pelottomasti julistettava vallankumouksellisen työväen tunnuslausetta. SKP:n v. 1921 hyväksymissä päätöksissä sanottiin, että voidakseen pysyä kunnollisina proletariaatin edustajina työväen kansanedustajien on oltava proletariaatin joukkojen yhteydessä suoranaisten puolueiden kautta ja ottamalla osaa parlamentin ulkopuolisiin taisteluihin. Heitä kehoitettiin väsymättä paljastamaan salaisen diplomatian vehkeily, vastavallankumouksellisten valtain kanssa tehtyjä sopimuksia, eri puolueiden politiikkojen yhteyttä ulkomaisten imperialististen, venäläisten vastavallankumouksellisten ja taantumuksellisia kaappauksia hautovan suojeluskuntajohdon sekä ohran kanssa.

Näistä lausunnoista jotkut poliittiset provokaattorit luulevat löytävänsä osoituksia kommunistisen puolueen ja sosialististen edustajien tuomittavasta ”epäparlamentarisesta” mielenlaadusta. Mutta yksinkertainen totuus on se, että historiallisia asiakirjoja on tarkasteltava oman aikansa valossa. SKP ja sosialistinen työväenpuolue eivät v. 1921 antaneet ohjeita vuoden 1958 vaan vuoden 1921 eduskuntatyötä varten. Silloiset olosuhteet poikkesivat nykyisistä jyrkästi. Elävästi siitä muistuttaa sosialistisen työväenpuolueen eduskuntaryhmän puheenjohtajan T. Hj. Långströmin ensimmäinen ryhmänsä nimissä pitämä eduskuntapuhe, jonka lähtökohtana oli asennoituminen valtiopäiväin avajaisissa pidettävään puhemiehen puheeseen. Långström lausui:

”Aikoinaan on Suomen porvaristo tietysti vain luokkamielessä hapuillut sitäkin käsityskantaa, että tällaisissa tilaisuuksissa, joista nyt on kysymys, esitettäisiin eduskunnan ohjelman johtavat periaatteet tai, niinkuin on sanottu, ’maan tila ja kansan tarpeet’. Jos nyt tahdottaisiin menetellä täten, niin me, vaikka olem-

mekin selvillä siitä, että sortojärjestelmän poistamiseen tarvitaan tehokkaampia keinoja kuin ovat puheet, saattaisimme tulla mukaan ns. valtaistuinsaliin vain sillä nimenomaisella ehdolla, että eduskunnan puhemies sitoutuisi puhumaan maan tilasta ja kansan tarpeista alastonta totuutta. Puhemiehen tulisi ennen muuta mainita kapitalistisen järjestelmän maassamme johtaneen siihen, että täällä v. 1918 eläimellisesti teurastettiin tuhansia työläisiä ja vielä useampia vankiloissa tapettiin nälkään. Hän ei saisi vaienta siitä kaameasta tosiasiasta, että valkoisia pyöveleitä ei ole vielä saatettu rangaistuksiin ja että leskien ja orpojen suuret joukot odottaessaan perheiden huoltajain murhaajille oikeudenmukaista kosta, odottavat myöskin hoivaa ja leipää. Puhemiehen olisi keskitettävä yleistä huomiota siihen, että tälläkin hetkellä kansan jaloimpia viruu valtakunnan kidutusluolissa. Hän ei saisi unohtaa valtion suurta häpeätahraa, ohranaa, keskuspoliisia, joka kuulumattoman häikäilemättömästi järkyttää kotien rauhaa, vangitsee ihmisiä ilman syytä ja usein piinaa heitä petomaisesti. Puhemiehen pitäisi myös sanoa, että sellainen törkeä luokkalaitos kuin mitä suojeluskunta on ei voi toivoa eduskunnalta hellävaraista kohtelua. Samalla kun puhemies toteaisi, että nämä ja tuhannet muut vääryydet johtuvat kapitalistisesta riistojärjestelmästä, pitäisi hänen mahdollisimman voimakkaasti tuoda julki se tosiasia, että kaiken tämän häpeällisen sorron ylläpitämiseksi on kansan työtätekevä osa ollut pakoitettu kantamaan näännyttäviä verotaakkoja, puhumattakaan siitä, että se on saanut elättää valtion suojeluksessa olevat mässäykseen vajonneet nykijäläumat.”

Kun oli selvää, ettei puhemies näitä toivomuksia täyttäisi, ei työväenpuolueen eduskuntaryhmä myöskään halunnut olla läsnä avajaisissa. Långström kertoo vielä muistelmissaan, että tätä puhetta valmisteltiin erittäin huolellisesti kolmen miehen voimalla ja mukana olivat Yrjö Mäkelin, Ivar Lassy ja Långström.

”Lassy tapansa mukaan halusi puheeseen paljon voimallisempaa sanontaa eikä ollut sisältöön tyytyväinen. Kun puhe sitten esitettiin ja Lassy oli istuntosalissa sitä kuulemassa, innostui hän siinä määrin, että ryhtyi taputtamaan käsiään ja huutelemaan hyvä-huutoja. Tästä oli seurauksena puhemiehen puuttuminen asiaan. Kun Lassya jälkeenpäin kiusoiteltiin hänen reagoimisestaan puheeseen, jota hän oli pitänyt niin huonona, hän vastasi:

Huutaessani hyvä en tarkoittanut puheen sisältöä, vaan sen esittämistä”.

Omasta ajastaan puhuu myöskin luettelo ryhmän tekemistä aloitteista, jotka Långström muistelmissaan esittää. Ehdotettiin lakia luokkasodassa kaatuneitten tai muuten työkykynsä menettäneitten työläisten ja heidän leskiensä sekä orvoiksi tai elättäjää vaille jääneiden lasten eläkkeistä. Tehtiin esitys laiksi vuonna 1918 käydyn luokkasodan johdosta sekä sen jälkeen valtiollisista syistä erotettujen valtionpalvelijain ja -virkailijain toimiinsa palauttamisesta. Esitettiin poliittisten vankien aseman parantamista, lakia vuonna 1918 luokkasotaan osaaottaneiden sekä sen jälkeen poliittisista syistä tuomittujen henkilöiden armahtamisesta ja vireillä olevain tällaisten syytteiden raukeamaan jättämisestä. Vaadittiin suojeluskuntajärjestön hajoittamista. Valmisteltiin esitys, joka tarkoitti valkoisten rikollisten ja tihutyöntekijäin saattamista vastuuseen teoistaan. Ehdotettiin lakia niistä perusteista, joiden mukaan luokkasodan aikana työläisiltä ryöstetystä ja hävitetystä omaisuudesta oli suoritettava korvaus.

Muut esitykset koskivat saman palkan maksamista samasta työstä työntekijäin sukupuoleen katsomatta — esitys odottaa kuten tiedämme edelleenkin ratkaisua — 8-tunnin työpäivään liittyviä järjestelyjä, verouudistusta, määrärahaa Perä-Pohjolan tukki- ja uittotyöläisten asuntojen rakentamiseen. Ryhmän ensimmäinen aloite, jolla oli sosialistisen ohjelmaesityksen luonne, koski Suomen hallitusmuodon perusteita ja sisälsi esityksen Suomen siirtymisestä neuvostojärjestelmään.

Ryhmä teki vuoden kestäneellä toiminta-ajallaan seitsemän välikysymystä, joista useimmat koskivat poliittisten vankien oloja, kansalaisoikeuksien loukkaamista, luokkasotaan osaaottaneiden ja siitä tuomittujen ar-

mahtamista sekä syksyllä v. 1922 muodostetun Kallion hallituksen ohjelmaa.

Luonnehtiessaan sosialistisen eduskuntaryhmän toimintaa Långström huomauttaa muistelmissaan siitä, että se liittyy melko läheisesti luokkasotaa seuranneeseen aikaan. "Nyt lähes 40 vuotta tapahtumien jälkeen voi tuntua siltä, kuin olisi ehkä silloin oltu liiaksi äkkijyrkkiä, harrastettu tarpeettoman voimakasta kielenkäyttöä, mutta silloin ei osattu eikä haluttu käyttää valkoisista sen kauniimpaa kieltä", on hänen loppupäätelmänsä.

Kommunistit kentällä

Julkisen työväenpuolueen henkiinherättämisen ohella SKPn toinen päätehtävä oli vaikutusvallan voittaminen luokkataisteluliikkeen puolelle ammattiyhdistysliikkeessä. Ammattijärjestössä saatiinkin silloin aikaan pysyvä vasemmistolaistuminen, joka vähitellen ulottui jäsenten enemmistöön. Jo vuoden 1919 lopulla ja 1920 luvun alussa vain pieni osa ammattijärjestön jäsenistä kannatti Tannerin suuntaa. Työväen ammatillisen taisteluvoiman lisäämiseksi suorittivat SKPn jäsenet jo noina vuosina erityisen sitkeää työtä. Vuoden 1921 puoluekokouksen päätöksissä kommunisteja kehoitettiin osallistumaan kaikkiin työväenluokan taisteluihin ja liikkeisiin, ajamaan työväestön asiaa kaikissa heidän ja kapitalistien välisissä selkkauksissa, jotka koskevat työpäivää, työehtoja jne. Kommunistien tehtävänä oli, sanottiin päätöksessä, johtaa työväen huomio pahimpiin epäkohtiin, auttaa heitä muodostamaan kapitalisteille esittämänsä vaatimukset tarkoiksi ja käytännöllisiksi, herättää tietoisuutta työläisten yhteisistä eduista ja yhteisestä asiasta.

Näitä ohjeita myös toteutettiin käytännössä. Vaikka

maanalaisen puolueen jäsenluku ei ollut suuri, olivat kommunistit jo silloin paikallisen työväen ja pienviljelijäväestön keskeisiä luottamushenkilöitä. Yrjö Murto, joka niihin aikoihin nuorena puolueen jäsenenä oli myös Martinniemen sahatyöväen ammattiosaston puheenjohtaja, kertoo sahan kaikkien työläisten kuuluksen ammattiosastoon, jolla oli paljon sanomista palkkasasioissa. Kuopiolainen Esa Hietanen, joka liittyi puolueeseen 1921, kertoo työpaikkajärjestönsä ottaneen ensimmäiseksi tehtäväksi työtovereittensa saamisen mukaan ammatillisiin järjestöihin ja sitä tietä toimimaan asemansa parantamiseksi. Muutaman vuoden ponnistelujen jälkeen oli ammatillinen järjestyneisyys työpaikalla varsin korkea. Ammattiosaston valtuuttamina kävivät kommunistit työnantajan kanssa neuvotteluja työsopimuksesta ja työehdoista. Tulokset eivät olleet kerralla suuria, mutta aina edettiin askel.

Työläisnaisten keskuudessa tehtiin samaan aikaan SKPn työntekijäin voimin poliittista työtä muodostamalla pieniä lukupiirejä, ns. aapispiirejä. Niissäkin selviteltiin puolueen jokapäiväisen taistelun tehtäviä ja evästettiin toimintaan työpaikoilla. Lukupiirien työskentelyssä, kertoo Eeva Korhonen, olivat suurena apuna syksyllä 1920 perustetut maanalaiset kirjastot, joissa oli yksinomaan SKPn sarjajulkaisuja. Aapispiirejä toimi pääasiassa Helsingissä, ne työskentelivät säännöllisesti ja joka viikko syntyi uusia. Niiden välityksellä kartutettiin kymmenien työläisnaisten poliittista tietoa ja löydettiin uusia voimia työhön.

Aina vuoteen 1921 puolueen perusjärjestöinä olivat kolmen puolueenjäsenen muodostamat ryhmät, ns. kolmikot. Se oli kuitenkin kaavamainen järjestöyksikkö ja vuoden 1921 puoluekokouksessa annettiin ensi kerran selvä ohje soluiksi kutsuttujen perusjärjestöjen muodostamisesta kolmikoiden tilalle. Uusi nimi viittaa siihen,

että puoluetta ei ymmärretty koneistoksi vaan toimivaksi elimistöksi, jonka puolueen perusjärjestöt, solut muodostavat. Toivo Vuorelan lausunnon mukaan solujen tuli olla valppaasti toimivia, nopeita ja joustavia puolueen peruselimiä, joilla oli suuri vastuu ja melko paljon päättävävaltaa sikäli kun oli tarpeellista tehdä nopeita ratkaisuja eikä ollut aikaa neuvotella ylempien elinten kanssa. Solun jäsenet tunsivat vain toisensa ja yksi heistä piti yhteyttä puolueen seuraavaan ylempään elimeen, joka oli paikkakunnan tai kaupunginosan komitea. Vangitsemisten varalta oli aina sovittu henkilö, paikat ja tunnukset, jotta jällelääneet jäsenet saattoivat yhdysmiehen jouduttua vangituksi sovitulla tavalla ottaa yhteyden paikalliskomiteaan, vaikka heillä ei ollutkaan henkilökohtaista tuntemusta sen jäseniin.

Kuitenkin työpaikkasolujen muodostamisessa edettiin perin hitaasti. Alueelliset järjestöt olivat vallitsevina ja SKP:n työ rajoittui monin paikoin vain puolueyhymien muodostamiseen työväen erilaisissa joukkojärjestöissä. Kun virkavalta ehkäisi järjestön toiminnan, meni myöskin puolueyhymä taistelukyvyttömäksi. Se oli SKP:n järjestörakenteen perusheikkous koko 20-luvun ajan.

Samaan aikaan kun perusjärjestöjen verkostoa luotiin, muodostettiin piireihin maanalaiset piirikomiteat, joiden edustajilla oli välitön yhteys puolueen keskusjohtoon. Keskusjohtoon jäseniä toimi kotimaassa ja olosuhteiden pakosta myös ulkomailla. Kotimaassa ns. Suomen toimiston, Suomen byroon, ympärillä oli jaostojen, ryhmien ym. välityksellä aina 30 henkeen nouseva avustajajoukko. Maanalaisista puolueyöntekijöistä mm. Toivo Antikainen, J. Lumivuokko, O. Vilmi, J. K. Lehtinen ja A. Taimi osallistuivat vv. 1920—25 sen toimintaan. Sensijaan Arvo Tuomisesta Suomen byroon silloisena johtajana eivät aikalaiset tiedä mitään.

Johtaelinten yhteydenpito järjestöihin vaati noina ai-

koina rohkeutta ja nokkeluutta. Myös 20-luvun alkupuolella, jolloin kieltolaki oli voimassa ja poliisit järjestivät ahkerasti ratsioitaan, oli puoluekirjallisuuden kuljetus hankalaa. Kun eräs Toivo Vuorelan kokemus on siitä hyvin tyypillinen, tulkoon se tässä kerrotuksi.

Mies oli viemässä salaisia lentolehtisiä Tampereelle. Kun hän oli kaksine suurine matkalaukkuineen päässyt vaunuun ja heittänyt he hyllyille, nousivat pirtupoliisit junaan ja alkoivat järjestelmällisesti tarkastaa matkustajien tavaroita. Vaikea oli pysyä kylmänä, mutta kallista lastia ei auttanut jättää heitteille. Poliisit piti yrittää karistaa kannoilta. Kun mies taisi englantia, hän veti vieraskielisen aikakauslehden taskustaan toivoen välttävänsä tarkastuksesta. Vuorelan onneksi lähellä istuneella isäntämiehellä oli suuressa juurikorissa penkin alla kanistereita, jotka sattuivat poliisin silmään. Juna seisoi vielä asemalla ja poliisit ryhtyivät hätyyttämään isäntämiestä lasteiseen asemalaiturille. Tarkastus päättyi siihen, SKP:n posti ja postinkuljettajat pelastuivat sillä kertaa.

Oli luonnollista, että monet puoluejohtoon laajemmista neuvotteluista oli siihen aikaan järjestettävä ulkomailla, Ruotsissa tai Neuvostoliitossa. Mutta Suomessakin järjestettiin suurempia maanalaisia neuvottelukouksia vaikeista olosuhteista huolimatta. Niitä pidettiin usein saaristossa niinkuin monia muitakin SKP:n järjestöjen kokouksia. Jaakko Kivi muistaa sellaisen järjestetyn v. 1921 puoluekokouksen jälkeen Helsinkiä lähellä olevassa Kalliosaaressa. Läsnä oli noin 20 henkeä eri puolilta maata, Otto Wilmin esittäessä tilannekatsauksen. Samanlaisia kokouksia pidettiin tiettävästi samassa saaristossa 1922—23.

Henkilökohtaisesti muistan vuodelta 1921 tai 1922 pienemmän ryhmän järjestämän moottorimatkan, jolle lähdettiin Helsingin Pitkäsillan laidasta ja johon jouduin

mukaan äitini seurassa antamaan sille osaltani perheretken väriä. Kokoukseen osallistui mm. Eeva Korhonen ja eräitä puolueen maanalaisia työntekijöitä. Se kesti aamusta iltaan, mikä oli pitkä aika kallioluodolla odottelevalle tyttöselle. Takaisinpaluu kävi jännittävissä merkeissä. Puolueen monivuotisen työntekijän Aleksi Hirvelän ohjaama väkeä täynnä oleva moottorivene pysähtyi näet keskellä selkää eikä lähtenyt millään ilveellä liikkeelle. Pelastus tuli kuitenkin ison saaristoaluksen muodossa. Suomen Laulu (vai oliko jokin muu suurkuoro) oli näet ollut seuramatkalla ja palasi myöhään illalla kotiin laulujen kajahdellessa. Se otti meidät merihätään joutuneet saarenkävijät hinattavakseen ja Helsingin rantaan tultiin komeasti Suomen Laulun vanavedessä ja poliisien tehdessä kunniaa.

"Perustuslaki ei ole teitä varten"

Julkisten toimintamahdollisuuksien kiristyminen oli selvästi havaittavissa, kun sosialististen piirijärjestöjen edustajat toukokuun 15—18 päivinä 1923 kokoontuivat edustajakokoukseen. Suomen Sosialidemokraattinen Nuorisoliitto oli lakkautettu jo saman vuoden huhtikuussa. Taantumuspiirien hyökkäykset ammattiyhdistysliikettä vastaan olivat lisääntyneet. Pohjois-Suomen saha-, satama- ja kuljetustyöläisten lakon yhteydessä v. 1922 ammattiyhdistysliikkeen toimihenkilöitä, mm. Ammattijärjestön puheenjohtaja Matti Väisänen ja viisi Pohjolan ammatillisen piirijärjestön johdon jäsentä oli vangittu ja tuomittu. "Taantumus ei vain irvistä, se purra rouskuttaa", kirjoitti Suomen Työmies.

Piirijärjestöjen edustajakokouksen käytössä olleesta sosialistisen työväenpuolueen 3-vuotista toimikautta esittelevästä yksityiskohtaisesta toimintakertomuksesta, jonka puolueen sihteeri K. L. Kulo oli laatinut, saa vai-

kuttavan kuvan noiden vainovuosien aikana käydystä kamppailusta. Esimerkiksi Suomen Työmies-lehti oli v. 1921 saanut lähemmäs 100 painokannetta, yhtenä päivänäkin kokonaista 39. Kuopion lehti sai samana vuonna 8 painokannetta, joista seurasi paitsi sakkoja, 5 v. 4 kk. vankeutta toimittajille ja lehti lakkautettiin 2 kertaa. Seuraavana vuonna sama lehti sai 6 painokannetta, lähes 3 v. vankeutta ja lehti lakkautettiin 4 kertaa. Otsikolla "Kuopio yhä kohdallaan" Suomen Työmies ilmoitti kerrankin, että "toverilehden toimittaja saanut 4 kk. tosiasiain kertomisesta". Kajaanilainen sosialistinen lehti sai v. 1921 15 painokannetta, lehti lakkautettiin 6 kertaa kaikkiaan 11 kuukaudeksi. Eikä siinä kyllin. Sen vastaava toimittaja sai vielä sakkoa aiheettomasta poissaolosta, kun ei ohranan pidättämänä vankina päässyt korkean oikeuden eteen vastaamaan teoistaan. Vaasalainen lehti sai v. 1922 7 painokannetta, isot sakot, 7 v. 2 kk. vankeutta ja lakkautuksen kahden kuukauden ajaksi.

Toimintakertomuksen "tilastoluvut" eivät päättyneet näihin. Siinä sanottiin:

"Puolueeseemme kohdistettua vainoa kuvaa sekin, että viime vuoden tammikuun puolueeneuvoston kokoukseen osaaottaneista 14 piirisihteeristä on nykyisin 8 vangittuna. Pääasiassa vainon takia on Uudenmaan läänin piirissä nyt jo kuudes sihteeri, Hämeen eteläisessä viides ja Satakunnan piirissä kolmas".

Julkisen yhtenäisen työväen sosialistisen puolueen toimintamahdollisuudet katkesivat elokuussa 1923. Kapitalistisen talouden vaikeudet olivat kasvaneet ja kuten aina se etsi tilanteeseen helpotusta työväenliikkeen oikeuksia supistamalla. Kyösti Kallion johtama maalaisliittolainen hallitus sai tehtäväkseen suorittaa leikkauksen, jonka ajankohdaksi valittiin elokuun kolmas päivä 1923. Silloin vangittiin eri puolilla maata 300aan nouseva joukko työväenpuolueen toimihenkilöitä sekä kaikki sen kansanedustajat. Puolueen kaikki järjestöt ja lehdet

lakkautettiin sekä kirjapainot suljettiin. Satojen muiden joukossa joutui vankilaan myös Pohjolan sosialistisen työväenlehden toimittaja Yrjö Mäkelin, joka ei siltä matkalta enää elävänä palannut. Syyskuun 9 pnä ohranailmoitti hänen kuolleen tutkintovankeudessa — veronaa- lin liialliseen nauttimiseen! Mitä ohranassa todella oli tapahtunut, se on salaperäisyyden verhossa.

Joukossamme on monia henkilöitä, joihin tuon päivän isku sattui. Sen tunnelmista kertoo Jaakko Kivi, puolueen silloisen keskusjohdon jäsen seuraavaan tapaan:

"Koitti elokuun kolmas päivä. Ovikello soi 5 aikaan aamulla. Poliisit, ajattelin, ovea en avaa, murtakoot. Ryömin hiljaa eteiseen. Selvä. Kaksi miestä puhuu keskenään, soitto ja jälleen soitto, mutta ovi ei aukea. Sitten soitto naapurien puolelle. Ovi aukeaa ja naisääni selittää, että "Kiven herrasväki" lähti eilen illalla maalle. Selitys johtui siitä, että vaimoni oli maalla. Poliisit poistuivat. Nyt äkkiä ryysyt päälle ja ulos, siellä on ainakin väljemää, ajattelin. Järjestin itseni niin oudoksi kuin suinkin ja lähdin ottamaan tilanteesta selvää. Poliisien autot ajavat Rata- ja Fabianinkaduille, Musta-Maijakin on liikkeellä. Menin Saariniemenkadulle Kössi Ilolan, Työmiehen toimittajan asuntoon. Hän tiesi jo enemmän. Suuret vangitsemiset ovat käynnissä. SSTPn toimistossa ja Työmiehen toimituksessa ja konttorissa on poliisit. Emil Paajasella on sovittu merkki ja hänkin pääsi sisälle. Ennenkuin ehdimme saada suunnitelmamme valmiiksi, soitti poliisi ovikelloa. Olin uudestaan ansassa ja nyt meitä oli kolme. Sovittiin, että jos ovi murretaan, hyppäämme ikkunasta ulos, mutta poliisit poistuivat. Tie oli jälleen avoin. Paajanen, joka oli joukostamme "viattomin", pantiin asialle. Hän meni ottamaan yhteyttä Hirvelään, Järviseen ja Väinö Vuorioon. Kaikki saivat kutsun saapua "veneelle". He tiesivät mistä oli kysymys. Sitten me ajoimme moottoriveneessä lähellä olevaan Käärmesaareen pitämään kokousta. Meillä oli vasta pintapuolinen käsitys siitä, mitä oli tapahtunut."

Kerrottakoon vielä eräs viipurilainen muistelu.

Elokuun kolmas oli Marian päivä ja Viipurissa vaikutti silloin vielä nytkin hyvin tunnettu Maria Vättö-Kutvonen. Merkkipäivää aiottiin viettää rinkilän kera ja sen

Sosdem. nuorisoliiton VII liittokokous v. 1922 sanoutui lopullisesti irti luokkasovinnon kannalle siirtyneestä sosdem-puolueesta. Kuvassa etualalla keskellä kokouksen puheenjohtaja Väinö Vuorio ja toinen oikealta kokouksen sihteeri Ludvig Kosonen.

Malmin toverihaudoilla 13. 6. 1926. Hannes Mäkinen puhuu.

Asser Salo puhuu kolme päivää kestäneillä "Opintopäivillä" Vaasassa elokuussa vuonna 1929.

Vaasalainen kisälliryhmä "Poutun pojat" keväällä v. 1930.

otti Lyyli Heinonen hankkiakseen. Hyvin varhain elokuun 3 p:n aamulla kaksi nuorta neitiä vaelsi Lyyli Heinosen asuntoon noutamaan päivänsankarin rinkilää. Tyrmistys oli suuri, kun asunnossa oli joukko rähiseviä ohranaita vastassa ja kotitarkastus täydessä vauhdissa. Tytöt pääsivät kuitenkin sisään rinkiläänsä hakemaan ja siinä välissä ehti Lyyli Heinonen työntää heille työväenpuolueen piirijärjestön toimiston avaimet kehoittaen nopeasti tyhjentämään pöytälaatikot, koska jopa vain nimien maininta missä asiakirjassa tahansa saattoi käydä asianomaisen vapaudelle vaaraksi. Tytöt juoksivat avaimineen ja rinkilöineen ohranan kanssa kilpaa kotiinsa ja ehtivät toimittaa avaimen perille juuri ennen kuin poliisit säntäsivät sisään. Paljon ei ehditty, mutta jotakin tuli kuitenkin pelastetuksi. Siinä mylläkässä sekin tuntui hyvältä.

Taistelu tuomioistuimessa

Sosialistisen Työväenpuolueen toimihenkilöitä vastaan tähdätty oikeusjuttu, joka oli esillä Turun hovioikeudessa vasta 7 kuukauden kuluttua, helmikuun alkupäivinä 1924, muodostui Suomen oikeuslaitoksen häpeätahraksi. Syytösaineistona oli neljä vuotta aikaisemmin hyväksytty ja tunnetuksitehty puolueen ohjelma, jota vastaan viranomaiset eivät olleet aikaisemmin tehneet mitään muistutusta. SSTPtä syytettiin "epäparlamenttaarisuudesta" sen hyväksymien eduskuntatyötä koskevien suuntaviivojen johdosta, jotka niinikään oli jo vuotta aikaisemmin julkaistu Suomen Työmieheissä. Suomen työväenpuolueen ilmaisema solidaarisuus Kommunistista Internationalea kohtaan ja sitä esittelevien julkaisujen painattaminen katsottiin niinikään rikokseksi, vaikka se monessa muussa kapitalistisessa maassa oli täysin sallittua, kuten oikeudessa huomautettiin. Ruotsinmaalainen

tri Söderquist, joka oli juttua seuraamassa, lausui Ruotsin lehdille käsityksensä, että kanne perustui sarjaan huutavia lainrikoja, joita olivat valtiopäivämiesten pidättäminen, kirjapainojen takavarikoiminen ja sanomalehtien lakkauttaminen hallinnollista tietä.

SSTPn toiminnasta ei voitu esittää ainoatakaan "valtiopetoksellista" tekoa. Ohranan silloinen päällikkö Klemetti, joka oli hallitukselle luvannut jättäjäispaljastuksia sen pannahsa jutun vireille, ampui itsensä kun kuviteltuja todistuksia ei löytynytäkään. Kanneviskaalin apulaisen Axel Uggeldahlin syytekirjelmä on kevyimpiä mitä tässä maassa on esitetty ja kuitenkin sen nojalla lakkautettiin kokonainen suuri puolue. Puolue- ja piiri-toimikuntien jäseniä ja kansanedustajia syytettiin henkilökohtaisesti vain siitä, että he olivat hoitaneet julkisissa kokouksissa heille uskottuja tehtäviä. Esimerkiksi Hilma Toivolan, joka sittemmin menehtyi Hämeenlinnan keskusvankilassa keuhkosairauteen suostumatta anomaan armoa, syntinä oli, että hän oli osallistunut kokoukseen, jossa Helsingin kunnallisjärjestö julistautui Suomen Sosialistiseksi Työväenpuolueeksi, että oli ollut sanotun järjestön edustajana piirijärjestönsä edustajakokouksessa ja toiminut piirijärjestön ja eräiden muiden valittujen elinten luottamustehtävissä. Tilda Kaihosalo, työväenliikkeen vanhemman polven ihailema terävä-älyinen ja -kielinen Tintti, oli eri kokouksiin osallistumisen lisäksi ollut jopa Työläisnainen-lehden toimittajana ja puolueen luennoitsijana. Vähemmästäkin tukka pois ja linnaan, oli hänen tapanaan sanoa. Hjalmar Renlundin viaksi katsottiin, että hän oli ollut kolme kuukautta Vaasassa ilmestyneen Folkbladet-nimisen lehden — pääasiamiehenä! Turkulainen Väinö Hannula taas sai kansanedustajatehtävänsä ohella vastata myös siitä, että oli ollut kokonaista 3 vuotta Suomen Työmiehen Turun konttorin hoitajana.

Kuvaavaa silloisille oloille on, että vain yksi syytetyistä sai luvan esittää oikeudessa puolustuspuheen. Syytetyt valitsivat tähän luottamustehtävään puoluesihtööri Kulon. Laajassa vastineessaan hän puuttui ennen muuta ideologisiin syytöksiin, joita puoluetta vastaan oli tehty. Murskattuaan syytöksen toisensa jälkeen hän totesi, ettei ollut esitetty mitään tekoja, jotka olisivat antaneet aiheen syyttää puoluetta valtio- tai maanpetoksesta. Lausunnon huipentumana oli seuraava toteamus:

"Niinkuin asiamme tähänastinen oikeudenkäsitely osoittaa, on minua ja tovereitani vastaan muka valtiopetoksen valmistelusta nostettu kanne mitä suurimmassa määrin erikoinen. Kanneviskaalin viraston taholta ei ole edes yritettykään osoittaa meitä syyllisiksi mihinkään määrättyyn rikolliseen tekoon, eikä edes sellaisen teon todella tapahtuneeseen valmistamiseen, vaan koskevat syytökset yksinomaan meidän omaksumiamme mielipiteitä ja niiden tulkitsemismuotoa. Todellisuus on se, että esillä olevassa asiassa on vastakkain kaksi poliittista aatesuuntaa, kahden yhteiskunnallisen luokan vastakkaiset etupyrkimykset. Toisaalla varsinainen syyttäjämme hallitusporvariston luokkaetujen valvojana, toisaalla me syytetyt työväenluokan pyrkimysten edustajina. Tässäkin maassa tapahtunut taloudellinen kehitys ja osallisuus maailman talouteen ovat kasvattaneet sanottujen luokkien välisen etujen ristiriidan ammottavan suureksi. Sen lieventäminen vaatisi valtalukalta melkoisia uhrauksia, se vaatisi korkeiksi kohonneiden voitto-osuuksien pienentämistä; — siitä kieltäytyy porvaristo jyrkästi — ja yrittää sen sijaan, väkivalloin hajoittamalla oloihin tyytymättömän luokan järjestöt tukahuttaa kasvavan tyytymättömyyden. Siinä esillä olevan asian ydin".

Päätös asiasta uskallettiin antaa vasta uusien eduskuntavaalien jälkeen, kesäkuun 20 p:nä 1924, jolloin 189 henkeä tuomittiin 380 vuodeksi kuritushuoneeseen ja menettämään kansalaisluottamuksensa 1113 vuodeksi. Oikeuskäsittely oli niin surkea, ettei kukaan syytetyistä edes viitsinyt valittaa. Kesäkuun 27 p:nä ilmestynyt Työväenjärjestöjen Tiedonantaja totesi vakuuttavasti syytösten hataruuden ja tuomioiden luokkaluonteesta. "Koko

ohjelmaansa" hallitus ei kuitenkaan saanut lävitse. Lehti kirjoitti:

"Hovioikeuden päätöksessä sanotaan, että vaatimus kirjapainojen takavarikoimiseen on hylätty sen johdosta, ettei tällaiselle vaatimukselle löydy tukea laissa. Hovioikeus siten tavallaan toteaa, että maalaisliittolainen hallitus, jonka toimesta kirjapainot suljettiin, oli menetellyt lainvastaisesti, kun se oli takavarikoinut kirjapainot. Hallitus sai siitä nenälleen. Ymmärrämme asian siten, että silloinen hallitus tiesi salliessaan kirjapainojen takavarikoimisen, mitä teki: tukki "kommunisti"-lehtien suun sulkemalla kirjapainot. Tottakai Åkesson lakimiehenä tunsikin lain? Mutta kuka korvaa sen vahingon, mikä kirjapainoille 10 kuukautisen suljettuna olemisen johdosta on koitunut?

Samainen hallitus lakkautti hallinnollisella toimenpiteellä sanomalehdet. Lehtiä vastaan olisi pitänyt nostaa kustakin rikollisesta kirjoituksesta erikseen syyte. Sitä ei tehty. Hovioikeus ei ole katsonut voivansa tuomita lehtiä lakkautettavaksi. Takavarikoidut numerot ovat vain julistetut menetetyiksi.

Siinä, minkä hallitus piti tärkeimpänä, kärsi se siis selvän tappion".

Uusia teitä

Herpaantuminen, joka työväenliikkeessä seurasi tällaista vangitsemisaaltoa, ei kuitenkaan kestänyt kauan.

Uutta yhtenäistä julkista sosialistista puoluetta ei siinä vaiheessa katsottu voitavan perustaa, ei myöskään maankäsittävää sosialistista nuorisoliittoa, joka oli saanut toimia sosialidemokraattisen nuorisoliiton hajoituksen jälkeen muutamia kuukausia v. 1923. Toiminnassa siirryttiin paikallisesti rekisteröityihin erimuotoisiin järjestöihin, paikallisesti valittuihin työväen komiteoihin, joiden lakkauttaminen oli vaikeampaa kuin keskitetyn puolueen mutta joita oli myöskin vaikeampi keskitetysti johtaa. Tämäkin ratkaisu selveni vasta väittelyjen ja keskustelujen tietä.

SKP:n maanalaisen Proletaari-lehden maaliskuun nu-

merossa v. 1925 O. W. Kuusinen varoitti uudelleen vakavasti sellaisista harhakuvitelmistä, että saadaan taas suuri vallankumouksellinen työväenpuolue pystyyn kunhan vain viisaasti ja varmasti luovitaan eikä sekaan-nuta salaiseen toimintaan. Valtiovalta on kuitenkin jo viisaampi kuin v. 1920, jolloin Suomen Sosialistisen Työväenpuolueen perustaminen tuli sille jonkinlaisena yllätyksenä, Kuusinen sanoi. Nyt on kuitenkin turha odottaa sen sallivan semmoista julkista työväenpuoluetta, joka ei aio olla sen kanssa mielinkielin. Tai jos se tilapäisesti sallittaisiinkin perustaa, niin vain siksi, että taas saataisiin parhaat toimitsijavoimat ansaan. Niitä suoneniskuja on ollut kuitenkin liian paljon. Nyt tarvitaan mitä moninaisimpia menettelytapoja ja työnjaon muotoja, uusien voimien kouluttamista, oli Kuusisen ajatus.

Kirjoitus kosketteli myös julkisen liikkeen ja salaisen puolueen keskinäisiä suhteita. Terävästi Kuusinen huomautti harhaanjohtavasta kuvasta, jos sanotaan, että kommunistisen puolueen tulee pesiytyä julkisiin järjestöihin. Joku saattaisi luulla, että kommunistit ovat noissa järjestöissä vain sitä varten, että 1) poliisit eivät tuntisi heitä toisten joukosta, 2) että levittäisivät siellä vain "puhdasta kommunismia" ja vaatisivat järjestöjä tekemään sen mukaisia päätöksiä, 3) että muodostaisivat sinne ryhmiä hommailemaan teknillisiä kapinavalmisteluja. Sellainen käsitys, jota muuten porvaristo ahkerasti levitti, oli väärä ja vahingollinen, sanoi Kuusinen. Kommunistien on tehtävä julkisissa järjestöissä sitä työtä, mikä kullekin sellaiselle järjestölle luonnostaan kuuluu. Siis ammatillisissa järjestöissä ammatillista työtä, osuuskunnissa osuustoimintatyötä, urheilujärjestöissä urheilutyötä, mutta oikeassa kommunistisessa hengessä. Se on kuitenkin vain osa kommunistisen puolueen toimintaa, jolle oman järjestön vahvistaminen ja sen työn

vilkastuttaminen on pääasia. Ei siis kahta erillistä liikettä, salaista ja julkista, vaan yksi ainoa liike, jossa kummatkin yhdistyvät kommunistisen puolueen ohjauksiksi vallankumoukselliseksi työväenliikkeeksi.

Lähivuosien tapahtumat osoittivat, että Suomen luokkataisteluliike ei pelännyt kovaa tietä, ei väistynyt vaaroja ja vaikeuksia, vaan taisteli SKP:n johdolla itselleen uusia toimintamahdollisuuksia entisten umpeenkasvaneiden tilalle.

”KALLION LEIKKAUKSESTA” LAPUALAISMULLISTUKSEEN

1924—1930

Julkinen vasemmistolainen työväenliike järjestetään uudelleen

Sosialistisen Työväenpuolueen lakkauttaminen vei riiveistä pois monta hyvää kommunistiakin, mutta SKP jäi silti olemaan. Isku oli suunnattu pääasiallisesti julkista vasemmistolaista työväenliikettä vastaan, ja tämä ohranalaitoksen poropeukalointi merkitsi sitä, että vankilaan joutuivat kommunistien ohella monet sellaisetkin, jotka olivat taistelleet kommunistisen puolueen vaikutusvallan vähentämiseksi niin Sosialistisen Työväenpuolueen sisällä kuin sen ulkopuolellakin. Yksi tällainen ohranan uhri oli syndikalisti Niilo Wälläri, joka myöhemminkin on touhuillut enimmäkseen vain työväenliikkeen hajoittamistöissä. Etsivän keskuspoliisin silloisella päälliköllä Esko Riekillä oli fasistin palava taisteluhalu, mutta ei älyä katsoa, keneen iski.

Silti leikkaus vei vankilaan paljon toimeliaita kommunistejakin, ja pahinta oli, että tämän jälkeen julkisen vasemmistolaisen työväenliikkeen toiminta vaikeutui.

Viranomaiset ahdistelivat poliittisten järjestöjen lisäksi myös ammatillisia järjestöjä. SKP:n ensimmäisenä ja tärkeimpänä tehtävänä oli tässä tilanteessa sellaisten järjestömuotojen löytäminen, joiden avulla julkinen poliittinen toiminta kävi mahdolliseksi.

Vaalikomiteat uusina toimintamuotoina

Julkista puoluetta ei enää voitu perustaa siitä syystä, että viranomaiset olisivat katsoneet sen ilman muuta Sosialistisen Työväenpuolueen jatkoksi ja ehkäisseet sen toiminnan alkuunsa. Tällöin keksittiin toinen mahdollisuus, joka vähitellen muutettiin todellisuudeksi. Ensiksi ryhdyttiin perustamaan työväen paikallisjärjestöjä, joilla ei ollut maatakäsittävää johtoelintä virallisesti, vaikkakin syyskuussa vuonna 1923 perustettu Helsingin työväen paikallisjärjestö toimi esikuvana muiden paikkakuntien vastaaville järjestöille. Vähän myöhemmin alettiin perustaa ammatillisesti järjestyneiden työläisten vaalikomiteoita. Kussakin piirissä keskeisin vaalikomitea ohjaili toisten toimintaa, ja maatakäsittävänä johtavana keskuksena oli Helsingissä perustettu vaalikomitea. Siten joulukuun kunnallisvaaleihin v. 1923 otettiin osaa kokonaan uudenlaisen järjestörakenteen puitteissa.

Kun vasemmistotyöläiset suhtautuivat monin paikoin epäillen vaaleihin ja olivat sitä mieltä, ettei sellaisen terrorin oloissa vaaleihin kannattanut osallistua, muodostui kommunistien yhdeksi tärkeimmäksi tehtäväksi tämän epäluulon häivyttäminen. Helsingin ammatillisesti järjestyneen työväen vaalikomitean julkilausumassa selvitettiin tätä kysymystä. Vaalijulistuksessa sanottiin:

"Kunnallisvaalien merkitys on suuri tavallisissa oloissa, mutta erikoisen suuri on se poikkeuksellisessa tilanteessa, jossa tässä maassa nyt eletään. Porvaristo aikoo hankkia demokratian valtakirjan väkivaltansa tueksi. Työväen edustus monissa valtuustoissa

on ennestäänkin suuresti heikentynyt sen johdosta, että useita työläisvaltuutettuja on vangittu. Jos porvaristo vielä näissä vaaleissa saavuttaisi huomattavan vaalivoiton, julistaisi se "kansan" hyväksyvän sen teot ja alkaisi entistä hillittömämmän riehunnan työväenluokkaa vastaan."

Julistuksessa tuomittiin porvariston harjoittama väkivalta politiikka varsin varovaiseen sävyyn, mutta siitä huolimatta Työväenjärjestöjen Tiedonantaja, jossa julistus julkaistiin kunnallisvaalien aattona, joulukuun 4 päivänä, takavarikoitiin.

Se ei kuitenkaan ehkäissyt kunnallisvaaleihin osanottoa. Oli luonnollista, että useimmissa kunnissa kärsittiin tappioita, mutta olosuhteet huomioon ottaen tappiot eivät olleet suuria, ja valtava voitto saavutettiin sillä, että poliittinen toiminta pääsi jatkumaan, joskin ilman vaalikomiteoita yhdistävää yhteistä keskusjärjestöä.

Tammikuun puolivälissä vuonna 1924 presidentti Ståhlberg, joka pyrki jossakin määrin noudattamaan perustuslain muodollisia vaatimuksia, katsoi, ettei eduskunta, josta kokonainen puolue ryhmä, 27 kansanedustajaa, oli vangittu, voinut jatkaa toimintaansa. Maalaisliittolainen pääministeri Kyösti Kallio, joka kokoomuspuolueen yllyttämänä oli sitä mieltä, että tynkäeduskunta voisi jatkaa toimintaansa, pyysi eroa. Presidentti suostui eroanomukseen ja määräsi uudet vaalit toimitettaviksi huhtikuun 1 p:nä. Kallion hallituksen tilalle muodostettiin virkamieshallitus, jonka pääministeriksi tuli A. K. Cajander. Tällöin eri puolueiden vaalivalmistelut olivat jo alkaneet.

Siihen mennessä oli maan tärkeimpiin keskuksiin jo muodostettu työväen vaalikomiteoita. Helsingissä sijaitsi Suomen Työväen Keskusvaalikomitea. Se antoi julistuksen varojen keräämisestä vaalitoimintaa varten ja teki samaan aikaan vaaliliittotarjouksen sosialidemokraattiselle puoluetolimikunnalle. Kun tämä torjui ehdotuk-

sen, mentiin vaaleihin itsenäisenä sosialistisen työväen ja pienviljelijäin vaaliliittona. Täten oli vasemmistotyöväen julkinen poliittinen toiminta saatu käyntiin koko maassa.

Uuden sanomalehden perustaminen

Alkuaikojen vaikeimpiin järjestämistehtäviin kuului maatakäsittävän poliittisen sanomalehden perustaminen sen jälkeen, kun Sosialistisen Työväenpuolueen lehdet oli lakkautettu. Sellaiseksi muodostui Työväenjärjestöjen Tiedonantaja, jonka ensimmäinen näytenumero ilmestyi jo syyskuun 19 pnä vuonna 1923. Ensin lehti ilmestyi kuusi kertaa viikossa ja painettiin Helsingissä Varjorannan kirjapainossa. Vaikka lehden kirjoitukset olivat aluksi kovin varovaisia ja politiikkaa vältettiin mahdollisuuksien mukaan, alkoivat porvarilliset lehdet nähdä siinä kommunismia. Eräs fasisminvastainen artikkeli kelpasi sitten porvaristolle tekosyyksi kirjapainon omistajan ahdistamiseen, niin että tämä kieltäytyi painattamasta lehteä. Siten Tiedonantajan oli siirryttävä Hämeenlinnaan Hämeen Kansan kirjapainoon, mikä merkitsi lehden muuttamista kolme kertaa viikossa ilmestyväksi. Vasta elokuun 8 pnä vuonna 1924 saatiin lehti omaan Oy Työn kirjapainoon Helsinkiin, ja silloin Tiedonantajasta tuli jälleen kuusi kertaa viikossa ilmestyvä lehti.

Keskeisenä henkilönä jo tällöin, niin vaalitoimintaa kuin lehtiasioitakin järjestettäessä, toimi SKPn Suomen toimiston jäsen Väinö Vuorio, joka oli yhtä paljon järjestäjä kuin valistustyöntekijä ja lehtimieskin. Lehden vastaavaksi ja päätoimittajaksi tuli lautatarhatyöläinen August Niemistö, joka Vuorion opastuksella alkoi vähitellen koota ympärilleen toimitusta. Niemistö, josta kehittyi vähitellen erinomainen toimitussihteeri, on kerto-

nut, että lehden todellinen poliittinen toimittaja ja päämies oli Vuorio. Hän kirjoitti tärkeimmät artikkelit tai hankki niille kirjoittajat ja valvoi, että SKPn poliittinen linja pysyi myös lehden linjana. Lehden poliittiset toimittajat vaihtuivat usein, mutta Väinö Vuorio pysyi vangitsemiseensa, vuoteen 1928 saakka, Tiedonantajan linjanantajana.

Pakinoitsijana oli miltei alusta lähtien Antti Timonen, joka käytti nimimerkkiä Inkvisiittori ja kiduttikin toisinaan taantumusmiehiä aika tavalla. Hän pysyi vuonna 1956 tapahtuneeseen kuolemaansa saakka uskollisena kommunistina, vaikka ei kaikissa vaiheissa osallistunut puolueen käytännölliseen toimintaan. Lehden parhaimpia toimittajia sen 8-vuotisen historian aikana olivat Niemistön lisäksi Hannes Mäkinen, Lasse Hulkkonen, Hugo Ahokanta, Rudolf Parviainen ja Frans Perho. Vähän ennen Tiedonantajan lakkauttamista vuonna 1930 sen toimitussihteerinä ehti jonkin aikaa olla Järjestönuorten Liitossa toiminut Niilo Kavenius. "Kesävieraina" lehdessä kävivät Eino Heinivaara, Yrjö Kaarne, Emil Tuomi ja Niilo Wälläri, jotka eivät kuitenkaan pysyneet vaikuttamaan lehden yleislinjaan ja sen vuoksi, kukin vuorollaan, häipyivät vastustajien leiriin.

Tiedonantajan voimakkaana poliittisena tukijana Vuorion rinnalla oli Hjalmar Långström, joka on tehnyt suuren työn kommunistisen puolueen riveissä ei ainoastaan 20-luvulla, vaan myös 30-luvun pimeänä aikana. Niinikään lehden vakinaisiin avustajiin kuuluivat Jaakko Kivi, Edvard Jokela, Eino Pekkala ja lukuisat muut työväenliikkeen tunnetuimmat toimihenkilöt. Maanpatalaisuudesta sille lähettivät kirjoituksiaan Otto Kuusinen, Yrjö Sirola ja Kössi Kaatra, viime mainittu pääasiallisesti runoja.

Näihin aikoihin perustettiin Väinö Vuorion johdolla myös työväen kuvalehti Itä ja Länsi sekä nuorisolehti

Liekki. Nekin samoin kuin Tiedonantaja ilmestyivät vuoden 1930 kesäkuuhun asti, jolloin hallitus lakkautti ne perustuslain vastaisesti.

Vaalikamppailu vuonna 1924

Vuoden 1924 eduskuntavaalien edellä koko vasemmistolaisen työväenliikkeen vaalipropagandan keskeisenä aiheena oli perustuslain mukaisten kansalaisvapauksien ja työväenjärjestöjen toimintaoikeuksien puolustaminen. Siitä puhuttiin kokouksissa ja kirjoitettiin Tiedonantajassa sekä vaalikirjasissa.

Niinpä sosialidemokraattiselle puolueelle tehdyssä vaaliliittotarjouksessa esitettiin seuraava perustelu:

"Ovathan erikoisesti toimenpiteet perustuslaissa säädettyjen kansalaisvapauksien kokonaan tyhjäksi tekemiseksi, joihin porvaristo on ryhtynyt, sen luontoisia, että ne uhkaavat koko työväenluokkaa ja siksi niitä vastaan olisi työväenluokan kaikki voimat koottava."

Poliittisten oikeuksien puolustamiseen yhtyi luonnollisesti taistelu työväen ja pienviljelijäin taloudellisten etujen puolesta. Vaadittiin toimenpiteitä työttömyyden lievittämiseksi ja yleensä työläisten ja pienviljelijäin elintason kohottamista.

Myös Suomen silloinen ulkopolitiikka oli jatkuvan arvostelun kohteena. Tiedonantaja hyökkäsi erityisesti kokoomuspuoluetta vastaan ja osoitti, että sen vaalijulistuksenkin eikä vain tekojen sisältönä oli kansan raskas verottaminen sotavarusteluja varten. Näiden sotavarustelujen tarkoituksena oli hyökkäyksen valmisteleminen Neuvosto-Venäjää vastaan.

"Hetkellä, jolloin koko maailma kilvan pyrkii luomaan rauhalliset suhteet Neuvosto-Venäjän kanssa, — kirjoitettiin Tiedonantajassa 28. 3. -24 — antaa kokoomus juhlallisen julistuksen, jolla

on Neuvosto-Venäjään nähden melkein pä uhkavaatimuksen luonne. Ei ensinkään salata sitä, että kokoomusporvaristo tulee edelleen ajamaan entistä rajamaapolitiikkaansa. Yhä edelleen se lupaa sotaisia selkkauksia. Se tapa, jolla porvaristo tähän asti on Itä-Karjalan "itseään määräämisoikeutta" koettanut saavuttaa, on tunnettu. Mutta voiko se jatkua iän kaiken, se on vakava kysymys, jota tulee jokaisen tarkoin punnita. Joka tapauksessa kokoomuksen vaalijulistuksessaan julistama ulkopolitiikka sisältää alituisen sodanvaaran, jota jokaisen ajattelevan ihmisen, joka ei ole sotahullu, tulee kavahtaa."

Vasemmiston vaalitappio oli odotettua pienempi. Jos vaalituloksia verrataan Sosialistisen Työväenpuolueen edellisissä vaaleissa v. 1922 saamaan tulokseen, niin äänimäärä putosi 128.181stä 91.664ään ääneen. Yli 36.000 ääntä porvaristo siis oli ryöstänyt, niin sanoaksemme asevoimin. Edustajamäärä väheni 27stä kahdeksaantoista. Sosialidemokraatit saivat 60 edustajaa, joten Tanner oli hyötynyt "Kallion leikkauksesta", joksi Sosialistisen Työväenpuolueen lakkauttamista ja sen eduskuntaryhmän vangitsemista nimitettiin, 7 edustajapaikkaa, porvaristo 2.

Mutta sittenkin vasemmistolainen työväki oli kestänyt iskun hyvin. Sillä oli jälleen eduskunnassa ryhmä, joka aloitti keskeytyneen taistelun uudelleen. Mauritz Rosenberg, Kalle Kulmala, Lauri Myllymäki ja muut työväen kansanedustajat, joista monet olivat kommunistisen puolueen jäseniä, korottivat jälleen työväenluokan äänen eduskunnan puhujalavalta. Uuden eduskuntaryhmän ensimmäisenä tekona oli välikysymys laittomuuksista, joihin oikeusviranomaiset olivat syyllistyneet Sosialistisen Työväenpuolueen jutussa. Samoin ryhmä teki useita esityksiä työläisten ja pienviljelijäin taloudellisen aseman parantamiseksi, ehdotti asuntorakennustoiminnan laajentamista ja vastusti sotavarusteluja. Ryhmän jäsenet matkustelivat maan eri puolilla selostamassa toimintaansa työtätekeville, mikä tapa on sit-

ten säilynyt perinteenä nykyisellä kansandemokraattien eduskuntaryhmällä.

Vuoden 1924 vaalitappio johtui poikkeuksellisen ankarasta fasististen menetelmien soveltamisesta, suoranaisen poliisiväkivallan käyttämisestä demokraattista työväenliikettä vastaan. Tavallisen porvarillisen demokratian oloissa vaalien tulos olisi ollut työväelle edullisempi. Tämä nähtiin siitäkin, että vaikka sosialistisen työväen ja pienviljelijäin järjestötoimintaa vainottiin jatkuvasti, ei eduskuntaryhmän laajenemista seuraavissa vaaleissa voitu estää. Vuoden 1927 vaaleissa sosialistisen työväen ja pienviljelijäin vaaliliitto sai jo 109.939 ääntä ja 20 edustajaa, vuoden 1929 vaaleissa 128.164 ääntä ja 23 edustajaa. Ilman vainotoimenpiteitä nousu olisi ollut vieläkin nopeampaa.

Taistelu Ammattijärjestön yhtenäisyyden puolesta

Samalla tavalla jatkui Sosialistisen Työväenpuolueen lakkauttamisen jälkeen taistelu ammatillisella rintamalla. SKP ja uudelleen muodostetut työväen julkiset poliittiset järjestöt nostivat joukkoliikkeen ammattiyhdistysten suojelemiseksi, ja Ammattijärjestö yhtyi tähän liikkeeseen koko voimallaan. Oikeiston vaatimukset Suomen Ammattijärjestön lakkauttamisesta ja ammattiyhdistystoiminnan estämisestä pystyttiin torjumaan.

Samoin sosialidemokraattisen puolueen oikeiston yritykset ammattiyhdistysliikkeen hajoittamiseksi kilpistyivät yhtenäisyyspolitiikkaan, jota puolueemme noudatti. Sosialidemokraattisten johtajien yritys pakottaa Ammattijärjestö liittymään Amsterdamin Internationaleen torjuttiin joukkoliikkeen ja jäsenäänestyksen avulla valtavan enemmistön kannattaessa ammatillisen yhtenäisyyden säilyttämistä luokkataistelun pohjalla.

Suomen Ammattijärjestö kasvoi merkittäväksi voimaksi työväen taloudellisten etujen puolustamisessa.

Vuonna 1926 keväällä pidetyssä Ammattijärjestön edustajakokouksessa osoittautui, että kolme neljänestä valituista edustajista oli vasemmistolaisia, yksi neljännes sosialidemokraatteja. Pitäen tärkeänä ammatillisen liikkeen yhtenäisyyden säilyttämistä vasemmisto kuitenkin luovutti sosialidemokraateille johtopaikkoja enemmän kuin voimasuhteet edellyttivät ja siten torjuttiin hajoitusuhka. Ammattijärjestö säilyi yhtenäisenä ja pystyi sen vuoksi puolustamaan 20-luvun loppupuoliskolla työväen taloudellisia etuja menestyksellisesti.

Isotteleva "poika"

On huvittavaa panna merkille, miten kommunisminvastustajille nahkansa myynyt "SKP:n historiankirjoittaja" Arvo Tuominen, joka vuonna 1926 valittiin Ammattijärjestön sihteeriksi, nyt selittelee asioita. Jos joku hullu uskoisi tämän poikaparan selityksiä, saisi hän elää siinä vakaumuksessa, että Ammattijärjestön edustajakokouksen päätöksiä silloin ei sanellutkaan tuo kolmen neljänneksen enemmistö, vaan hän, Arvo Tuominen, jolle "oli uskottu" tämän edustajakokouksen "juntaaminen". Kuka sen hänelle oli uskonut? Luopio hassuttelee, että ensinnäkin O. V. Kuusinen Kominternin pääsihteerinä, toiseksi Kullervo Manner SKP:n puolesta ja kolmanneksi Venäjän ammattijärjestön pääsihteeriksi Melnitshanski. Tulkkeina tässä jupakassa olisivat vielä olleet mukana "SKP:n ja GPU:n väliset yhdysmiehet", Venäjän Helsingin "lähetystössä" toimivat, Pietarissa syntyneet Utraisen veljekset". Jaa, oli vielä neljäskin toimeksiantaja, Väinö Vuorio, joka oli häviämäisillään taistelun Rosenbergiä vastaan ja "pyysi minua liittolaiseksi", kuten poikapoloinen tarinoi. Kun sama "junt-

tauksen johtamisen tehtävä” oli annettu niin monelta taholta, ei ole ihme, jos ”johtaja” ryhtyi moniin puuhiin. Ensiksi hän kokosi ”taistelukaverinsa, Uno Nurmisen ja Edvard Jokelan”, joista viimeainittu muuten oli SKP:n uskollinen työntekijä eikä mitenkään pojan alainen. Edellinen voi jo silloin kuulua vehkeilijöiden ”sisärenkaaseen”, niinkuin luopion ”muistelmissa” väitetään. Mutta se on toinen asia. Sitten suuri ”johtaja” lähetti Uno Nurmisen Tukholmaan hakemaan ohjeita, joita hän ei kuitenkaan aikonutkaan noudattaa. Hauskinta on tämä: ”Päämajani pystytin Työväen Raittiusliiton kansliaan, joka siihen aikaan oli myös työväentalossa...” Kas vain, millainen iso mies tämä poika olikin!

Rakennelma on kylläkin komea, mutta koko pynti luhistuu sitten kuin korttitalo tähän viimeiseen lipsahdukseen. Kaikki silloin mukana olleet nimittäin muistavat, että mainitun talon mainitussa huoneessa ei silloin istunut Arvo Tuominen, vaan Väinö Vuorio, joka tosiaan huolehti siitä, että edustajakokouksen vasemmistolainen enemmistö noudatti päättävästi SKP:n suosittelemaa yhtenäisyyslinjaa. Tuominen, joka näin muistelmiaan on istahtanut kunnioitetun vainajan tuolille, oli vasta äskettäin päässyt vankilasta, hän ei tuntenut tilannetta, eikä kukaan hullu enempää Helsingissä, Moskovassa kuin Tukholmassakaan olisi jättänyt asioita sellaisen ”johtajan” hoidettaviksi. ”Näyttelijä se mies on eikä poliitikko”, Väinö Vuorio sanoi silloin Arvo Tuomista ja osui oikeaan. Sen vuoksi Arvolla oli koko jutussa vain statistin osa. Kun sosialidemokraatti Matti Paasivuori sanoi suostuvansa puheenjohtajaksi, jos Tuominen tulee sihteeriksi, hyväksyttiin ehdotus, mutta ilman, että asiassa olisi ”pojalla” ollut mitään johtamista.

Vielä mahdottomampia ovat luopion tuhannen ja yhden yön sadut, joiden mukaan hän olisi saanut kerrassaan Moskovasta ja Tukholmasta ”junttaustehtävänsä”.

Kun vasemmistotyöläisiltä kiellettiin vapun vietto 1930, päättivät he osallistua Mäntymäellä sosdem. vappujuhlaan. Poliisi ja ohraa yrittivät pamputtamalla ja vangitsemisilla estää osallistumisen, mutta työläisten vahvan vartiorenkkaan suojissa puhe pidettiin, minkä jälkeen hajaannuttiin työväenlauluja laulaen. Kuvassa pidetään erästä työläistä.

Fasistit tuhosivat 28. 3. -30 vastaisena yönä ”Työn Äänen” kirjapainon Vaasassa. Kun asia oli kesäkuun 4 päivänä esillä Vaasan raastuvanoikeudessa, ryöstivät fasistit asianajaja Asser Salon, pahoinpitelivät häntä ja muiluttivat Viitasaaren kirkolle.

Nostattaakseen "isänmaallista henkeä" fasistit lavastivat Rovaniemen murhapolton v. 1930. Mitä petomaisimpia menetelmiä käyttäen pakotettiin työläisnuoret "tunnustuksiin" ja heistä 7 tuomittiin 1—10 vuoden kuritushuone- tuomioihin, yhteensä 40 vuodeksi.

Martinniemiellä, Raahen Oyn sahalla alkoi lakko 12. 2. -29 työnantajan alennettua palkkoja 14—21 prosentilla. Työläiset taistelivat sitkeästi viisi kuukautta hädöistä ja muusta painostuksesta huolimatta, mutta eivät kyenneet lyömään takaisin työnantajien hyökkäystä. Lakkolaisten rivit pysyivät koko lakon ajan ehjinä, rikkuruutta ei heidän joukossaan esiintynyt. Rikkurit tuotiin muualta. Kuvassa lakkolaisia perheineen.

Ensinnäkin siihen aikaan ei koko tuota "junttaus"-sanaa käytetty. Se on sosialidemokraattisten johtajien myöhempää keksintöä. Toiseksi jokainen ymmärtää, ettei Venäjän ammattijärjestön tänne lähettämä kokousvieras voinut toimitella sellaisia tehtäviä, puhumattakaan siitä, että GPU olisi voinut puuttua kokouksen kulkuun edes tulkkiensa välityksellä. Suomen Kommunistinen puolue hoiti tehtävänsä itsenäisesti. Kaikki nuo jutut onkin keksitty vain palvelemaan sitä neuvostovastaista propagandaa, jota maamme taantumuspiirit yhä vieläkin harjoittavat. Tosin noilla salapoliisiromaaneilla ei ole tarkoitettua tehoa. Niillä ei Suomen ja Neuvostoliiton ystävyyttä rikota. Sen tietävät maamme mustimmatkin sotapoliitikot, mutta he kai ajattelevat, että antaa räiskyä. Lisänä roska rokassa!

"Marraskuun leikkauksen" alkunäytös

Perjantaina marraskuun 6 p:nä vuonna 1925 Työväenjärjestöjen Tiedonantaja, jossa olin silloin uutistoimittajana, ilmoitti yli etusivun ulottuvalla otsikollaan:

"Ohranabudjetin valmistelu tuottaa työläisille raskaita seurauksia. — Ohrana riehuu raivoisalla voimalla ympäri Suomea. — Vangitsemisia ja kotitarkastuksia useissa kaupungeissa. — Yksin Helsingissä toistakymmentä vangitsemista. — Ruumiintarkastuksia toimitetaan bobrikovilaiseen malliin. — Ohrana ampuu virantoimituksessa olevaa järjestysmiestä, poliisit vapauttavat ampujan. — Ohranan hyökkäys näyttää kohdistuvan etupäässä nuorisoliikettä vastaan."

Nämä olivat otsikot, jotka loistivat silmään poikkeuksellisin suurin kirjaimin. Koko etusivu oli omistettu näille pidätyksille, joita oli suoritettu eri puolilla Suomea. Pidätetyt olivat pääasiassa Sosialistisen Nuorisoliiton toimihenkilöitä. Tiedot olivat epätäydelliset, sillä Tiedonantajan toimitus oli ollut puhelinsaarrossa.

Ohrana oli katkaissut illalla pariksi tunniksi lehden puhelinyhteydet.

Ohranan ja järjestysmiesten "tulitaistelu"

Suurimman osan Tiedonantajan etusivusta valtasi kuvaus mellakasta, jonka Helsingin ohranat olivat järjestäneet työväentalossa. Sosialistisen Nuorisoliiton Uudenmaan piiritoimikunnan puheenjohtajana minulla oli paljon tekemistä tämän piiritoimikunnan toimistohuoneessa, joka sijaitsi työväentalossa, ja onneksi uutistomittajalle satuin olemaan mellakan aikana siellä. Kun ohranat alkoivat puuhailla talossa sain siitä tiedon heti ja ryhdyin seurailemaan tapahtumia uutistomittajan silmin. Nyt tuskin enää muistaisin kaikkea yksityiskohdistaisesti oikein, minkä vuoksi on parasta, että lainaan Tiedonantajasta silloin laatimani selostuksen. Siinä on hiukan vauhtia ja jännitystäkin, joita hyvä nuorisotoiminta kaipaa. Tällainen oli uutiseni:

"Ohrana ampuu virantoimituksessa olevaa järjestysmiestä väkeä täynnä olevassa käytävässä. — Toista tuhatta henkilöä pidätetään aiheetta.

Illalla myöhemmällä oli työväentalolla kaikki rauhallista. Yleisöä kyllä liikkui käytävällä, mutta sehän on tavanmukaista työväentalolla, etenkin nyt, kun talon eri huoneissa on lukuisia valistustilaisuuksia. Ravintola myöskin oli yleisöä ääriään myöten täynnä. Ainoastaan ylimmäisessä kerroksessa sijaitsevassa järjestönuorten liiton toimistossa ja huoneissa n:o 39 ja 40 vallitsi jonkinlainen epäjärjestys ohranoiden toimittaessa siellä tarkastuksiaan.

Kello yhdeksän (klo 21) tienoissa tapahtui kuitenkin rauhattomuutta ja epäjärjestystä synnyttävä välikohtaus. Työväentalon järjestysmies Birger Idin ollessa toisessa kerroksessa sijaitsevan ravintolan edustalla hyökkäsi hänelle tuntematon harmaapukainen mieshenkilö ylhäältä rappukäytävältä aivan ravintolaoven edustalle ja ampui siinä kädessään olevalla taskuaseella ylös kat-

toon. Koska järjestysmiesten tehtäviin kuuluu estää kaikki huli-kaanimaiset teot työväentalolla, tarrautui järjestysmies heti ampujaa ranteeseen yrittäen riistää ampuma-asetta pois. Tällöin alkoi ravintolasta ja läheisistä huoneista tulla paikalle pelästyneitä ihmisiä, jotka huomasivat vain, että talon järjestysmies oli kovassa kamppailussa ampuma-asetta pitävän mieshenkilön kanssa. Paikalle saapui tuossa tuokiossa myös muita talon järjestysmiehiä, mm. Saarikoski ja Kilpinen, jotka myös ryhtyivät pidättämään reuhaavaa miestä. Kamppailun aikana sai mies vielä kerran ammutuksi, mutta kohta sen jälkeen saivat järjestysmiehet ylivallan. Miehellä väännettiin ampuma-ase kädestä hänen yhä, vaikkakin aivan avuttomana, yrittäessään tehdä vastarintaa. Kaksi järjestysmiestä lähti heti viemään vastustelevaa miestä ulos talosta, mutta kolmannen järjestysmiehen, Idin, täytyi lähteä kirurgiin. Siellä todettiin, että hänen reiteensä oli sattunut toinen miehen ampumista laukauksista.

Ampuja vietiin ulos hänen vastustusyrityksistään huolimatta ja luovutettiin lähellä taloa passissa oleville poliiseille. Tällöin selitti mies, että hän on etsivän keskuspoliisin miehiä, arvoltaan komisarius, ja että hän ajoi takaa erästä Uudenmaan rykmentissä palvelevaa sotilashenkilöä, jolloin hänen kimppuunsa hyökättiin ja hän ampui. Edelleen vaati ohranan komisariukseksi itseään väittävä ampuilija, että järjestysmiehet on pidätettävä ja hänelle on annettava ampuma-aseensa takaisin. Ohranalle luovutettiin ase takaisin ja hänet laskettiin vapaasti jälleen talolle yläkerroksessa nuuskivien toveriensa luo.

Sitävastoin saapui talolle puolen tunnin kuluttua useita rikosetsiviä sekä heidän mukanaan joukko virkapukuisia poliiseja ja järjestysmiehet Saarikoski ja Kilpinen pidätettiin. Heidät vietiin ensin järjestönuorten liitossa penkoviin ohranoiden luo. Tämän jälkeen suljettiin poliisivoimin kaikki talon ovet ja siten pidätettiin talon sisälle noin puolisentoistatuhatta henkilöä, joukossa mm. seitsemän kansanedustajaa. Useita henkilöitä yrittivät ulos, mutta ilmoitettiin poliisien taholta, että ketään ei toistaiseksi tulla laskemaan ulos. Tällaista piiritystilaa kesti lähes tunnin ajan, jonka jälkeen ovet ilman muuta avattiin ja koko talolla ollut yleisö päästettiin ulos. Samaan aikaan veivät rikosetsivät mukanaan pidätetyt järjestysmiehet."

Kun Tiedonantaja oli iltapäivälehti, oli sillä tilaisuus julkaista myös saman aamun Uudesta Suomesta saksittu tapahtumien selostus. Se oli niin vääristelevä, että tuotti suurta nautintoa julkaista kokoomuslaista tekstiä tässä yhteydessä. Uusi Suomi oli rakentanut uutisensa sen väitteen varaan, että järjestysmiehet tiesivät, kuka ammuskelija oli. Ilman muuta oli selvää, että järjestysmiehet eivät sitä tietäneet. Sen vuoksihan ohranat kulki-
vatkin siviilipukuisina, ettei heitä tunnettaisi. Sitä paitsi ammuskeleminen yleisön joukossa yleisellä paikalla oli sellaista hulinoimista, että järjestysmiesten velvollisuutenä olisi ollut puuttua siihen, vaikkapa ampuja olisi ollut virkapukuinen poliisi. Näin omin silmin ohranan mellastuksen ja selostin tapahtumat sellaisina kuin ne olivat. Uusi Suomi sai vain häpeät siitä, että se uutises-
saan, joka muuten oli annettu ohranalaitoksesta, ryhtyi suojelemaan laittomuuksiin syylistynyttä ohranaa.

Seuraavina päivinä pidätykset jatkuivat. Arvellen myös nuorisoliiton Uudenmaan piirin asioiden kiinnos-
tavan ohranoita, käväisin korjaamassa toimistosta kaikki asiapaperit parempaan talteen. Kaikkiaan ohrana pi-
dätti silloin useita kymmeniä nuorisoliittolaisia. Lehdis-
tössä tämä pidätysaalto sai nimekseen "marraskuun leikkaus". Erityisesti vasemmistolehdet todistelivat, että ohrana varustautui budjettikäsittelyyn. Oli nimittäin tunnettua, että mitä enemmän etsivä keskuspoliisi polki perustuslakia ja vangitsi kansanvallan kannattajia, sen helpommin se sai eduskunnan enemmistöltä tarvitse-
mansa määrärahat.

Budjettia käsiteltäessä "marraskuun leikkaus" oli tie-
tenkin parrasvalossa. Hallitus perusteli ohranamäärä-
rahojen tarpeellisuutta mm. sillä, että nuorisoliittolais-
ten vangitsemiset olivat todistuksena SKP:n suurisuun-
taisesta toiminnasta, joten etsivän keskuspoliisin täytyi
laajentaa koneistoaan ja se vaati varoja. Sosialistisen

työväen ja pienviljelijäin kansanedustajat osoittivat
puolestaan, että perustuslaki ei asettanut mitään rajoi-
tuksia työväen järjestötoiminnalle. Koko ohranalaitos
oli siis laitton terrorijärjestö, jolta oli kiellettävä kaikki
määrärahat. Porvarilliset kansanedustajat asettuivat
hallituksen puolelle. Sosialidemokraatit tosin arvosteli-
vat ohranaakin mielivallasta, mutta samalla he todiste-
livat, että vasemmistotyöväen toiminta "ärsytti" halli-
tusta ja ohranaa. Äänestyksissä sosialidemokraatit kan-
nattivat "kohtuullisia" määrärahoja ohranalle. Porva-
rillisenemmistöinen eduskunta hyväksyi tietysti halli-
tuksen määrärahaesitykset ja hyväksyi siten perustus-
lain määräyksiä jatkuvasti rikkoneen ohranalaitoksen
toiminnan.

Tällaisten olosuhteiden vallitessa ei ollut ihme, että
Helsingin työväentalon järjestysmiehet Id, Laine ja Saa-
rikoski manattiin Helsingin raastuvanoikeuteen vastaa-
maan siitä, että olivat häirinneet urkkija Vähäkallion
ampumaharjoituksia yleisön joukossa Helsingin työväen-
talon rappukäytävällä. Juttu oli esillä maanantaina jou-
lukuun 14 p:nä 1925. Menin sinne Tiedonantajan report-
terina. Aikaisemmat kirjoitukseni olivat jo kuitenkin
"ärsyttäneet" ohranaa siinä määrin, että vaikka minun
pidättämiseni ei aikaisemmin liene lainkaan kuulunut
Riekin suunnitelmiin, minut pidätettiin lehtimiesten
penkiltä. Urkkija Iso-Mäkelä sanoi lujalla äänellä, että
nyt se kirjoitteleminen saa loppua. Pääsin ensin Fabia-
ninkadun pahamaineiseen puutaloon, jossa isäntävar-
tija odotteli jo kärsimättömästi. — Kas vain, kun luulin, että
Aikiä ei ehtisikään tähän joukkoon! hän tervehti iloi-
sesti.

Parempi myöhään kuin ei milloinkaan, virnistelin
vastaan. Ja niin aloin odotella kuulusteluja tässä likai-
sessa pesässä, joka nykyisin on jo hävitetty. Lieneekö se-
kin hävitystyö tehty "vaaran vuosina" 1945—48, jolloin

fasismia ei pidetty kunniassa? Joka tapauksessa puutalo, jossa tuhannet työläiset saivat 20- ja 30-luvulla nauttia ohrananlaitoksen vieraanvaraisuudesta ja jossa useita otettiin Yrjö Mäkelinin tavoin hengiltäkin, olisi pitänyt säilyttää muistona Svinhufvudin, Mannerheimin, Esko Riekin, Vihtori Kosolan, Kivimäen ja muiden samankaltaisten merkkimiesten terrorijärjestelmästä.

Kuulustelut eivät kestäneet kauan, sillä eihän minulla ollut mitään erikoista kertomista ohranan miehille. Jouluksi ehdin Turun lääninvankilaan, jossa toiset pidätyt nuorisoliittolaiset kiipeilivät jo kuin herran enkelit pitkiä rappuja ylös ja alas raudan rämistessä ja vartijain ärjyessä.

Turun lääninvankila ja sen pappi

Väliotsikko saattaa tuntua ihmeelliseltä, mutta se on asiallinen. Turun lääninvankilassa vaikutti siihen aikaan sielujemme kaitsijana pastori Hirvonen, joka ei mitenkään häirinnyt rauhaani enkä minä hänen. Olen jo aikaa sitten unohtanut tämän pastorin ulkonäönkin. Mutta nyt häneen on palattava, sillä lehtimiehen ominaisuudessa minun on pakko lukea aikoinaan kommunistisessa liikkeessä esiintyneen ja nyt luopiona "muistelmiaan" kirjoittelleen "poika" Tuomisen hengentuotteita. Tämän tyyppin vuodatuksista olen huomannut, että pastori Hirvonen on antanut väärän todistuksen minusta ja muista poliittisista vangeista, siis lähimmäisistään, kuten sanotaan. Tai sitten on väärän todistuksen antajana Tuominen. Selvitelköt keskenään, kumpi on väärä todistaja, minun tehtäväni on vain oikaista herroja. Arvo Tuominen kirjoittaa tuoreimmissa "muistelmiaan":

"En ole tavannut ainoatakaan poliittista vankia, Armas Äikiää lukuunottamatta, joka olisi näitä (Turun lääninvankilan) oloja

erikoisemmin morkannut. Äikiä teki tässäkin suhteessa poikkeuksen. Hän pani heti vankilaan tultuaan toimeen aikamoisen hullun ja joutui ristiriitaan vankilaviranomaisten, mm. pastorin kanssa. Hirvonen kertoi myöhemmin minulle, että hän oli tullut toimeen kaikkien vankien, sellaisenkin kuin Adolf Taimen kanssa, joka ei suinkaan ollut helposti sopeutuvia ihmisiä, poikkeuksen oli tehnyt vain Armas Äikiä."

Tuo nyt on loistava mainetodistus minulle, sillä nähdäkseni poliittiselle vangille ei ole kunniaksi sopeutua luokkavihollisen vankilajärjestelmään. Mutta todellisuudessa en ollut lainkaan yksinäinen sielu vaatiessani jatkuvasti niin Turun lääninvankilassa kuin Tammisaaressa ja Sörkässäkin vankilan viranomaisilta sellin seinällä riippuvien sääntöjen noudattamista. Kaikissa näissä vankiloissa, niin Turun lääninvankilassa kuin muissakin, oli vartijoita, jotka eivät rettelöineet meidän kanssamme, mutta heidän lisäksi oli vartijoita ja erityisesti vankilan johtohenkilöitä, jotka rettelöivät ja rikkoivat jatkuvasti sääntöjä kiristäen vankien oloja. Luopion muisti on hatara, kun hän väittää vain minun taistelleen Turun lääninvankilassa rehoittanutta mieltä vastaan. Nuorisoliiton jutussa ei ollut ainoatakaan sellaista syytettyä, joka ei olisi puolustanut ihmis oikeuksiaan. Mikä osuus tässä kaikessa oli pastori Hirvonsella, en muista, mutta ainakaan minulla ei ollut hänen kanssaan erikoisempia rettelöitä. Kuuluen vankilan johtokuntaan hän antoi yhtä kyynillisesti "vettä ja leipää" tai pimeää koppia kaikille poliittisille vangeille, jotka tuotiin johtokunnan rangaistaviksi.

Turun läänillä vartijat vaanivat meitä erikoistoimenpitein ehkäistäkseen poliittisten vankien keskinäisen seurustelun kokonaan. Sanomalehdistä leikattiin kaikki merkittävimmät uutiset pois, ilmeisesti pastori Hirvosen käskystä, ja meille annettiin vain lehtien kehykset. Vartijat riistivät mielivaltaisesti osan ulkoiluajastamme

milloin minkinlaisilla verukkeilla, ja kaikkien näiden mielivaltaisuuksien tähden useimmat vangit joutuivat ristiriitaan vankilan johdon kanssa. Ennenkuin minut oli edes pidätetty, oli lehdissä uutisia vangittujen nuorisoliittolaisten valituksista. Heidät oli vastoin sääntöjä sijoitettu asumaan yhdessä rikosvankien kanssa. A. Majasen 25. 2. 1930 eduskunnan oikeusasiamiehelle tekemässä kantelussa todistettiin, että Turun lääninvankilassa oli rikottu vankilan sääntöjen jokaista kohtaa. Johtaja Neovius oli vielä ilmoittanut ylpeästi, että "koska kerran vankilan ulkopuolellakin ahdistellaan kommunisteja, on se tehtävä vankilanmuurien sisälläkin". Kirjelmässä kerrottiin vankien pahoinpitelyistäkin. Ja jos vielä muistaisimme, mitä siinä sanottiin pastori Hirvosen alaan kuuluvista asioista, lienee nykypolven ihmisille kiinnostavaa tietää, että Majanen ilmoitti kirjasensorin kieltäneen vangit saamasta etevän kirjailijamme Pentti Haanpään eräitä teoksia. "Onpa osa tieteellisiäkin kirjoja pannaan julistettu", sanottiin Majasen kirjelmässä.

Mutta ilmeisesti pastori Hirvosen nöyrä palvelija Arvo Tuominen ei valittanutkaan tieteellisten kirjojen takavarikointia. Jäiväthän hänelle sellikalustoon kuuluva Uusi Testamentti ja pastoriin mieltäylentävät hartauspuheet. Minulta riistettiin nekin molemmat, ja sen vuoksi en havainnut, että Turun lääninvankila olisi ollut erityisen kiitoksen arvoinen. Tyrmä kuin tyrmä. Kaikissa vankiloissa suhtauduttiin meihin poliittisiin vankeihin 20-luvulla pikkumaisesti kiusaten, 30-luvulla jo paljon julmemmin ja sotien aikana, jolloin enää en ollut henkilökohtaisesti kuritusta saamassa, ilmeisestikin petomaisesti.

Totta kyllä, Arvo Tuomiseen vankilaviranomaiset suhtautuivat Tammisaaressakin eikä vain Turun lääninvankilassa poikkeuksellisesti paljon paremmin kuin toisiin vankeihin. Mutta se ei johtunut vankilan viranomai-

sista, vaan siitä, että Tuominen osoitti jo silloin olevansa heikkoluonteinen raukka, joka kumarteli pienimmillekin pampuille kuin lakeija herroille. Minullekin Tammisaaren vartijat sanoivat usein, että ottakaa esimerkkiä Arvo Tuomisesta. Silloin naureskelin vain noille neuvoille, sillä vaikka näinkin Tuomisen nöyräniskaisuuden, en kuitenkaan osannut arvata, että tuon nöyryyden jälkeen seuraisi vielä viheliäisempi ihmisen alennustila. Miten tyhmiä Iso-Harmaa, Putte, Naakka ja muunnimiset vartijat lienevätkin olleet, he olivat suurempia psykologeja kuin me vangitut kommunistit, jotka niin helposti annoimme lähimmäisemme synnit anteeksi. Nähdessäni Arvo Tuomisen kumartelewan vankilan herroille alistuva ja imelä hymy huulillaan kuvittelin, että tuo ihmillinen heikkous on sääliä mutta ymmärrettävää eräissä tapauksissa...

Nyt käsitän, että juuri tuosta heikosta luonteesta muodostui hedelmällinen maaperä Tuomisen lankeemukselle. Ihmettelen kuitenkin, miksi tämä ihmishylky ei edes osaa hävetä muodonmuutostaan. Kirjoittaessaan toisesta luopiosta Edvard Huttusesta hän kehaisee:

"Omasta kokemuksestanikin hyvin tiedän, että ketkään eivät ole niin kiivaita kuin renegaatit, luopiot."

Mitä voi sanoa tuollaisesta itsepaljastuksesta? Onko kysyttävä, niinkuin Pohjolan Sanomain toimittaja, joka saatuaan Tuomisen kiinni yhdestä valheesta tiedusteli:

"Kun hänen juttujensa todenpitoisuus edelläkosketellussa asiassa on olematon, niin on syytä kysyä, mikä muu niissä on totta."

Varmasti on syytä kysyä. Jos kaikki ne, luullakseni monet tuhannet ihmiset, joita kiihkeästi riehuva renegaatti Arvo Tuominen on vienyt "muistelmiinsa", voisivat tulla samaan kokoukseen selvittämään, mikä sydämistyneen veijarin tarinoissa on totta, havaittaisiin hel-

posti, että niissä käytetään muutamia ohuita totuuden säikeitä vain lukemattomien paksujen valheiden siteeksi. Muuten, kun Tuominen on parjannut minua runoilijana, palautan hänen manauksensa todistamalla, että osasin kirjoittaa ainakin yhden hyvän runon jo 20-luvulla. Se julkaistiin nuorisolehti Liekissä ennen pidätystäni vuonna 1925 ja oli tällainen:

ENNEN — NYT

Aikansa agitaattorin
kiihkeämielisen myi
Juudas kavalin suudelmin —
itse hän hirttäytyi.

Tänäkin päivänä tavallaan
mestarin myyminen käy.
Ero on vain — nyt ei Juudaskaan
hirttäytyvän näy.

Tutustuimme tuomareihin

Sosialistisen Nuorisoliiton toimihenkilöitä vastaan nostetun suurjutun käsittely alkoi Turun lääninvankilassa maanantaina 10. 2. 1926. Syytteessä oli kaikkiaan 31 henkilöä, joista vangittuina oli 29. Huomattavimpia syytetyistä olivat: Ludvig Kosonen, Tatu Väätäinen, Emil Virtanen, Uuno Laurikainen, Paavo Kivikoski, Vilho Nokireki (liiton sihteeri), Alpo Haverinen (puheenjohtaja) ja Hannes Kasanen. Helmikuun 15 pnä syyttäjä ilmoitti, että vielä viisitoista henkilöä oli haastettu. Näiden joukossa olivat Onni Harjula, Hemming Lindqvist, Martta Sivonen, Niilo Väre, Ville Lohtander ja muiden mukana minäkin. Kaikkia syytettyjä en tuntenut, koska pidätykset oli suoritettu maan eri puolilta. Syytetyt edustivat 184 eri järjestöä.

Virallisena syyttäjänä toimi tuomari Olavi Honka, avustajana hovioikeuden auskultantti Asser Salo. Oikeuden puheenjohtajana oli hovioikeuden asessori E. Lindeberg, oikeuden jäsenenä asessorit Väinö Mäkinen, Lahja Kerppo ja E. Olsson.

Silloin vasta me, nuoret työläiset, joista useimmat olivat minun tavallani juuri aloittaneet elämäntiellään kolmannen vuosikymmenensä, saimme tutustua perusteellisesti siihen, mitä Suomen kansa tarkoittaa väittäessään, että laki on niinkuin se luetaan.

”Sitten kun...” sanoi kanneviskaali

Ensinnäkin syytekirjelmä oli monessakin suhteessa aikaa ja tapoja kuvaava. Syytettyjen nimiluettelon jälkeen se alkoi:

”Sitten kun joukko Suomen sosialidemokraattisen puolueen jäseniä oli, tyytymättöminä sanotun puolueen joulukuussa vuonna 1919 pidetyssä puoluekokouksessa tehtyihin päätöksiin ryhtynyt toimiin uuden valtiollisen puolueen perustamiseksi, perustivat erinäisten työväenjärjestöjen edustajat toukokuun 13 pnä 1920 Helsingissä pitämässään kokouksessa...”

Nyt jo olisi odottanut selostusta Sosialistisen Nuorisoliiton perustavasta kokouksesta. Mutta mitä vielä. Syytekirjelmä jatkui:

”... Suomen Sosialistiseksi Työväenpuolueeksi kutsumansa järjestön...”

Olisimme voineet luulla, ettei meitä syytetäkään nuorisoliiton, vaan jo pari vuotta aikaisemmin lakkautetun Sosialistisen Työväenpuolueen toiminnasta. Sehän olisi helpottanut asemaamme, sillä emme monetkaan olleet edes kuuluneet mainittuun puolueeseen. Mutta helpotuksen huokaus olisi ollut liian aikaista. Syyttäjä haki tulisia hiiliä päämme päälle kaukaa. Hän selosti ensin

Sosialistisen Työväenpuolueen historian lähes 500 sanaa sisältävässä virkkeessä (mikä kielitaidon näyte!) ja siirtyi sitten käsittelemään Sosdem. Nuorisoliiton historiaa yli 200 sanaa sisältävässä virkkeessä. Hän oli värkännyt nämä virkkeet (toista sanomalehtipalstaa petiitillä la-dottuna) vihjaistakseen oikeudelle, että molemmat mainitut järjestöt oli lakkautettu jo aikaisemmin. Hän ei tietysti maininnut, että niiden lakkauttaminen oli merkinnyt Suomen valtiosäännöksi nimitetyn perustuslain loukkaamista. Tarkoitus oli selvä: koska kerran edellämainitut järjestöt oli lakkautettu perustuslakia rikkoen, voitiin se tehdä myös Sosialistiselle Nuorisoliitolle.

Viskaali siirtyi asiaan

Sitten syyttäjä siirtyikin jo asiaan, selostamaan Sosialistisen Nuorisoliiton historiaa. Liittomme oli perustettu toukokuun 6 p:nä 1923 Suomen Sosialistisen Nuorisoliiton nimellä, mutta kun viranomaiset eivät hyväksyneet sitä joittenkin muodollisten seikkojen vuoksi yhdistysrekisteriin, perustettiin se joulukuun 2 p:nä 1923 uudelleen ja hyväksyttiin tammikuun 17 p:nä 1924 yhdistysrekisteriin Sosialistisen Nuorisoliiton nimellä.

Liiton säännöistä ei syyttäjä sanonut löytäneensä perustetta liiton toiminnan ja tarkoitusten "todelliselle arvioinnille". Sen vuoksi hän ryhtyi selostamaan muutamalla tuhannella sanalla, jotka sentään oli jaettu pariksi, kolmeksi virkkeeksi, Moskovassa perustetun Kommunistisen Nuorisointernationalen toimintaa ja tarkoituksia, jotka saivat tietysti varsin omalaatuisen tulkinnan. Lopulta syyttäjä teki kekseliään johtopäätöksen, että

"joskaan Sosialistinen Nuorisoliitto ei ole todistettavasti ja julkisesti liittynyt Kommunistiseen Nuorisointernationaleen, on kuitenkin, kun otetaan huomioon... (seurasi mieletön rykelmä asiaan kuulumattomia sanoja) ...mielestäni aivan ilmeistä, että

Sosialistinen Nuorisoliitto on ryhtynyt jatkamaan hajoitetun Suomen Sosialidemokraattisen Nuorisoliiton toimintaa..."

Sen lisäksi syyttäjä arveli, että meidät voitiin tuomita myös Kommunistisen Nuorisointernationalen toiminnasta. Tässä oli pohjalla se totuus, että osa nuorisoliittolaisista tosiaan kuului Suomen Kommunistisen Nuorisoliiton kautta Kommunistiseen Nuorisointernationaleen. Mutta eihän Sosialistinen Nuorisoliitto kokonaisuudessaan siihen kuulunut, joten kysymys oli vääristelystä. Kun perustuslain mukaan myös Suomen Kommunistiselle Nuorisoliitolle olisi pitänyt antaa julkisen toiminnan oikeudet, kuten kaikille muillekin nuorisjärjestöille poliittiseen väriin katsomatta oli annettu, rakentui viskaalin syytös kokonaan hiekalle. Meitä syytettiin toiminnasta, joka Suomen lakien mukaan oli täysin luvallista. Sosialistinen Nuorisoliitto ei ollut muuta kuin työläis- ja talonpoikaishuorison joukkojärjestö, joka pyrki kasvattamaan nuorisoa sosialismin hengessä taisteluun kapitalistista riistoa vastaan. Jokaisessa porvarillisenkin demokratian maassa sellainen toiminta on luvallista. Kun Suomen porvaristo tahtoi leimata sen rikolliseksi toiminnaksi, todisti se vain jo silloin vastustavansa porvarillistakin demokratiaa ja luottavansa fasistisiin hallitusmenetelmiin.

Puolustajamme

Oikeusjuttu kesti kauan. Maaliskuun 18 p:nä se oli toisen kerran esillä, jolloin saimme toisenkin asianajajan, Ruotsista saapuneen tuomari Georg Brantingin. Hän oli 20-luvulla Suomen työväenluokan oikeuksien suuri puolustaja, ja nyt sain tilaisuuden nähdä ensimmäisen herras-tämän etevän asianajajan. Pitkä, tyylikäs herras-mies. Uteliaana hän katseli meitä, tutki jokaista saadakseen selville, mikä oli totuus. Hän ei ollut kommu-

nisti, vaan pikemmin vasemmistososialidemokraatti, liberaali oikeuden etsijä ja humanisti. Erikoisesti hän oli kuohuksissaan siitä, että Suomessa syytetään aivan nuoria tyttöjäkin "valtiopetoksen valmistelusta". Niinikään hänelle oli kauhistuksena se, että todistajat, jotka esiintyivät meitä vastaan, olivat kaikki ohranalaitoksen miehiä, jotka pääsivät todistamaan omassa asiassaan.

Mutta päätyön teki kuitenkin oma puolustusasianajajamme Asser Salo. Hän kävi jatkuvasti tapaamassa syytettyjä ja kirjoitti tärkeimmät puolustuspuheet. Ludvig Kososelle ja minulle hän sanoi, että toimittajamiehinä saatte kirjoittaa vastineenne itse. Hänellä ei ollut aikaa, kun oli puolustettava 46 henkilön asiaa.

Ensimmäisenä esitti loppulausuntonsa liiton sihteeri Vilho Nokireki. Tässä Asser Salon laatimassa puolustuspuheessa osoitettiin, että syytös oli pohjaa vailla. Sosialistinen Nuorisoliitto ei ollut minkään muun järjestön jatko, vaan itsenäinen järjestö, jonka tehtävät ja tarkoituksetperät oli määritelty sen säännöissä. Yhdistämällä Kommunistisen Nuorisointernationalen tähän asiaan kanneviskaali oli tehnyt tuolle internationalelle erinomaisen palveluksen, kiinnittänyt koko sanomalehtiä seuranneen yleisön huomion mainittuun järjestöön. Lausunnossa vedottiin Suomen perustuslakiin ja vaadittiin syytteen kumoamista.

"Jatkojen jatko" Ludvig Kososen hampaissa

Kanneviskaalin logiikka, jonka mukaan Sosialistinen Nuorisoliitto oli lakkautetun Sosialidemokraattisen Nuorisoliiton jatko, aiheutti oikeudessa melkoista hilpeyttä, kun syytetty Ludvig Kosonen ryhtyi tekemään sen perusteella johtopäätöksiään.

Tämä nuorisoliittolaispiireissä lyhyesti Luluksi nimi-

tetty runoilija, lehtimies ja poliitikko, joka oli silloin 26 vuoden ikäinen, hintelä ja sairaalloinen, likinäköinen, osasi kyllä nähdä myös kauas ja käyttää sanaa terävästi. Jo vuonna 1921 hän oli liittynyt SKP:n jäseneksi ja toiminut puolueen antamien tehtävien mukaisesti pääasiallisesti nuorisoliikkeessä. Vuoteen 1918 saakka hän oli elänyt perheensä mukana Pietarissa, liittynyt siellä Pietarin suomalaisten muodostamaan punakaartiin ja saapunut sitten kansalaissodan jälkeen — melkoisesti myöhästyneenä — Suomeen. Ensin hän oli toiminut v. 1919 kauppa-apulaisena Parikkalassa, jossa päätti keskikoulun. Sitten v. 1920 hän muutti Helsinkiin ja kävi työssä Strömbergin tehtaalla. Hän kuvaili tuomareille nuorten työläisten taloudellista asemaa, joka oli sellainen, että sen korjaamiseksi tarvittiin nuorison järjestötoimintaa. Laajassa ja perustellussa puheessaan hän selvitti mm. nuorison työpaikkajärjestöjen luonteen ja niiden merkityksen.

Oikeassa elementissään Lulu oli silloin, kun hän ryhtyi todistamaan, että kanneviskaalin logiikkaa käyttäen ei ollut älykästä todistaa Sosialistinen Nuorisoliitto vain Sosialidemokraattisen Nuorisoliiton jatkoksi. Oli helppo mennä pitemmälle taaksepäin:

"Se, että herra kanneviskaali asettaa minut syytteeseen kaksi vuotta autuaasti nukkuneen Suomen Sosialistisen Nuorisoliiton perustamisesta, ei estä häntä samassa syytekirjelmässään väittämästä, ettei muka mitään uutta liittoa ole olemassakaan, vaan että Suomen Sosialistinen Nuorisoliitto onkin erään aikaisemman liiton, nimittäin Suomen Sosialidemokraattisen Nuorisoliiton "jatko". Tätä viimeksimainittua väitettään herra kanneviskaali perustele sillä, että useita Suomen Sosdem. nuorisoliiton jäseniä kuuluu, vieläpä toimihenkilöinäkin, Suomen Sosialistisen Nuorisoliiton "jatkoon", Sosialistiseen Nuorisoliittoon.

Tämä on ihailtavaa näppäryyttä. Mutta suoraan sanoen olisin odottanut herra kanneviskaalin tapaiselta matemaatikolta vieläkin enemmän.

Sosialistiseen Nuorisoliittoon nimittäin kuuluu myöskin hyvin huomattava ryhmä ns. "ikuisia nuorisoliittolaisia". Nämä ovat sellaisia tovereita, jotka — vaikka ovatkin jo varsinaisen nuorisoliittolaisiän sivuuttaneet — kuitenkin tahtovat seurata nuorisoliikettä. He nauttivat meidän keskuudessamme suurta kunnioitusta ja arvontoa, ovatpa monet heistä Sosialistisen Nuorisoliiton toimihenkilöitäkin. Nämä toverit ovat olleet mukana työväen liikkeen kaikissa tuiskuissa ja taisteluissa ja kuuluivat v. 1918 melkein poikkeuksetta punakaartiin. Herra kanneviskaalin ja etsivän keskuspoliisin kiitosta ansaitsevilla yhteistyöllä olisi Sosialistisesta Nuorisoliitosta samalla vaivalla saatu punakaartinkin jatko. Se vasta olisi ollut keisarinleikkaus! Herra kanneviskaali olisi sitäpaitsi — kaunokirjallisia ominaisuuksiaan hyväkseen käyttäen — voinut sen vaikutusta vielä tehostaakin sekoittamalla lastuja ja episodeja Moskovasta, Kommunistisesta Internationalesta, Sosdem. puolueen suuntataisteluista ja muutamista etsivän keskuspoliisin suosiollisella avulla "löydetyistä" mehukkaista raporteista. Tulos olisi ollut vallan suurenmoinen! Porvaristo olisi säikähtänyt vielä enemmän kuin nyt. Uusi kapinakin olisi näyttänyt olevan aivan oven takana ja meille olisi voitu mätkästä monta vuotta enemmän kuritushuonetta kuin nyt.

Ja mikä ihaninta! Tämä keisarinleikkaus olisi avannut herra kanneviskaalin runolliselle ja rikkaalle mielikuvitukselle rajattomat mahdollisuudet. Samaa todistustapaa käyttäen olisi voitu osoittaa, että punakaartikin oli Viaporin kapinan aikuinen punakaartin jatko. Näin olisi näitä jatkoja voitu etsiä vuosisadasta toiseen, aina Jerusalemin hävityksen aikuisiin nälkämellakoihin asti. Loppujen lopuksi olisi sitten Suomen Sosialistinen Nuorisoliitto asetettu kaikkien näiden jatkojen jatkoksi ja sen jatkoksi — Sosialistinen Nuorisoliitto.

Liitosta olisi näin saatu oikea kapinallisten kapinallinen ja minusta — jonkin punakaartin jatkon jatkon jatkon jatkon jatkon perustaja."

Lopuksi Lulu mainitsi, että siitä saataisiin Suomen historiaan otsikko: "Jatko poikineen!"

Kaikki muut, jopa porvarilliset sanomalehtimiehet ja tuomaritkin nauroivat. Vain kanneviskaali oli vakava.

"Olemme korkeaa sukupuuta!"

Mutta Ludvig Kosonen ei ainoastaan laskenut leikkiä kanneviskaalin älyttömyyksistä. Hän totesi samalla asialliseen tapaan, että vallankumouksellisen liikkeen johtaminen, mistä nuorisoliittoa syytettiin, ei koskaan voi olla nuorison vastuulla. Vallankumous on aina ollut ja on edelleenkin koko työväenluokan, ei nuorison, ei naisjärjestöjen eikä lasten tehtävä. "Sen voisi suunnitella, valmistella ja johtaa yksinomaan työväen poliittinen, vallankumouksellinen puolue", Ludvig Kosonen lausui. Hän päätti puheensa, tekisi mieli sanoa, työväen luokkataistelun ylpeään julistusrunoon:

"Me, tämän maan työväenluokka, olemme saaneet jo tarpeeksi monta todistusta siitä, etteivät perustuslain monet kansalaisvapaudet suinkaan ole meitä varten. Suomen työväenluokalle on paljastunut tämän maan porvariston raakalaismainen alhaisuus. Me tiedämme, ettei sellaisilla sanoilla kuin kulttuuri, humaniteetti tai laillisuus ole porvariston sanakirjassa merkitystä silloin, kun on kysymyksessä työväestö. Porvaristo on valmis polkemaan oman yhteiskuntansa lait ja asetukset jalkojensa alle, jos se vain edistää työväenluokan orjuuttamista. Vuosikausia on porvaristo jo kulkenut vääryyden ja laittomuuden teitä. Sen on mahdotonta siltä enää poiketa. Mutta yhä selvemmäksi on tämä valhe ja vääryys käyvä työtätekevän luokan silmissä. Työväenluokka on se, johon me luotamme, työläisnuoriso se, jolta me mitään odotamme. Meidän kulkiessamme vankilaan tulevat uudet — meitä tietoisemmat ja kokeneemmat työläistytöt ja -pojat — astumaan valistustyöntekijäin ohdakkeiselle polulle. Meidän tuomitsemme tuottaa kylläkin meille henkilökohtaisia kärsimyksiä, mutta työväenluokan voittoisaa kulkua se ei voi estää. Saammeko me oikeutta, sen tulemme pian näkemään. Armoa en ainakaan rukoi-le, siihen olen — ja luulen tovereittenikin olevan — liian korkealta sukupuuta. Olemmehan me työväenluokan poikia, sen luokan, joka on kerran nouseva valtaan ja tuomitseva teitä!"

Ludvig Kosonen oli vuodesta 1920, toisin sanoen siitä alkaen, kun oli osallistunut työväen järjestötoimintaan, ollut pidätettynä vähintään kerran vuodessa. Aina hä-

net oli vapautettu todistusten puutteessa. Tässä jutussa hän sai 3 vuoden tuomion. Tammisaaressa Lulu oli kaikkien pitämä ja kunnioitettu toveri, joka sairaalloisuudestaan huolimatta ei alistunut vankilan johdon mielivaltaan, vaan taisteli vankitovereittensa rinnalla vankilatorroria vastaan. Muun opiskelutyönsä ohella hän kirjoitti vankilassa runoja ja kertomuksia, joista vain osa on säilynyt. Vapauduttuaan Tammisaaren pakkotyölaitokselta vuonna 1929 hän osallistui SKP:n jäsenenä työväen poliittiseen toimintaan, erityisesti ns. nuorison agitprop. ryhmien, nykyisten kisällijoukkueiden edeltäjien, järjestämiseen ja ohjelmiston hankkimiseen niille. Parhaat nuorison taistelulaulut olivat 20-luvulla Lulun kirjoittamia. Vuonna 1930 hän siirtyi Neuvostoliittoon parantamaan vaikeaa tautiaan, jonka oli saanut vankilassa. Neuvostoliitossa ollessaan hän julkaisi runokokoelmansa *M a r s s i m m e e t e e n p ä i n*, jossa on osittain vankilassa, osittain vapaudessa kirjoitettuja runoja. Romaanista *L i p p u l a u l u*, jossa kuvataan Suomen työläisnuorison toimintaa 20-luvulla, ilmestyi vain ensimmäinen osa. Suunniteltu toinen osa jäi kesken. Ludvig Kosonen kuoli Leningradissa maaliskuun 21 p:nä vuonna 1933. Hän oli SKP:n huomattavimpia työntekijöitä nuorisoliikkeessä koko 20-luvun ajan, kommunisti, joka oli tosiaan työväenluokan korkeaa sukupuuta.

*Suurkapitalisteja voitaisiin syyttää
vallankumouksen valmistelusta!*

Siihen kanneviskaalin syytökseen, että Sosialistinen Nuorisoliitto olisi valmistellut vallankumousta, vastasi ehkä osuvimmin Järjestönuorten Liiton sihteeri ja nuorisoliiton liittotoimikunnan jäsen, runoilija Tatu Väätäinen. Hän todisteli, että Sosialistinen Nuorisoliitto oli kyllä työläisnuorison luokkataistelujärjestö, mutta ei

suinkaan rikollinen. Väätäinen puhui laajasti nuorisoliiton toiminnasta nuorison taloudellisen aseman parantamiseksi, mutta hän korosti samalla, että tämä toiminta oli täysin lakien mukaista.

”Sitäpaitsi — hän sanoi — ei Sosialistisen Nuorisoliiton kaukaisinkaan päämäärä ole tähdännyt aseellisen vallankumouksen valmisteluun. Sen jäsenet tietävät, että vallankumouksia ei tehdä päästä, mutta kun ne tulevat, niin ne luo elämä itse. Jos joitakin ihmisiä tai ihmisryhmiä voitaneen syyttää vallankumouksen valmisteluista, niin ovat siihen syyllisiä suurkapitalistit, jotka vieläpä keinotekoisestikin kärjistävät luokkavastakohtia.”

Väätäinen todisti, että poliisikuulustelupöytäkirjat olivat asiattomia, vääristellyjä ja lapsellisia olettamuksia alusta loppuun. Valtiovallan tarkoituksena oli tukahduttaa työläisnuorison itsenäinen toiminta, riistää pienen kapitalistiryhmän eduksi kansalaisoikeudet koko työväenluokalta, tällä kertaa erityisesti työläisnuorisolta. Puolustuspuhe päättyi väitteeseen, että taantumus tekee tässä suhteessa turhaa työtä.

”Olen varma — Väätäinen päätti puheensa — että puolueeton oikeuslaitos ei tule antamaan siunaustaan pyrkimyksille tappaa työläisnuorison sivistysriennot ja tukahuttaa kaikki itsenäinen ajattelu yhteiskunnasta. Jos näillä pyrkimyksillä on tarkoituksena saada kaikkien ihmisten pyrinnot palvelemaan erään kansanryhmän, suurkapitalistien etuja, ei se tule onnistumaan. Ainakaan työläisnuoriso ei koskaan tule siihen alistumaan. Sillä on vielä paljon sanottavaa tulevaisuudessa. Kerettiläisvainot olivat muo-
dissa keskiajalla. Mutta se ei ollut historian viimeinen sana. Silloin kerettiläiset, nyt työläiset. Ulkonaiset puitteet ovat muuttuneet, sisältö on kuitenkin sama. Mutta tämäkään ei ole vielä historian viimeinen sana. Ehkä se on viimeinen porvaristolta, koska äärimmäinen suvaitsemattomuus on aina ollut häviävien luokkien luonteenomaisimpana piirteenä. Mutta yhteiskunnan ylikkeroksen alta kuuluu tulevaisuuden miljoonien askelten tahti!”

Väätäinen oli joukkomme vanhimpia, syntynyt 28. 11. 1898, joten hänellä oli niihin aikoihin ikää yli 27 vuotta.

Hän aloitti toimintansa Helsingin sosialistisessa nuorisoseurassa kuuluen sen johtokuntaan vuodesta 1924 alkaen, jolloin hän vielä harjoitti putkityömiehen ammattia. Hän ei ollut Sosialistisen Nuorisoliiton perustavassa kokouksessa, mutta hänet valittiin liittotoimikuntaan hiukan myöhemmin liittoäänestyksen perusteella. Keväällä v. 1925 hänestä tuli Järjestönuorten Liiton sihteeri. Näihin aikoihin hän liittyi myös kommunistiseen puolueeseen, vaikka ei luonnollisestikaan sanonut sitä oikeudessa. Kun kanneviskaali nimitti häntä "erikoisen kiihkeäksi kommunistiksi", Tatu myhäili vain, ettei hän nyt mikään "erikoinen kommunisti" ole. Oli kuitenkin "tutustunut kommunismiin lukemalla paljon sitä käsittelevää kirjallisuutta ja halunnut syventyä siihen". Oikeuslaitoksen tuomareilta hän odotti kuitenkin puolueetonta ja oikeudenmukaista päätöstä turhaan. Hänelle langetettiin 3 vuoden tuomio. Tapasin hänet jälleen Tammisaareissa, josta vapauduttuaan hän ehti jatkaa toimintaansa vain vähän aikaa. Kun vuonna 1935 vapauduin kärsittyäni toisen tuomion, oli Väätäinen vähän aikaisemmin siirtynyt Neuvostoliittoon. Hän oli jo 20-luvulla kirjoittanut paljon runoja, joiden joukossa on monia erinomaisia. Tätä runoilijatoimintaansa hän jatkoi sitten Petroskoissa suomentaen siellä mm. Puškinin runoja ja runoelmia.

Syyttömät vapaiksi, rikolliset rangaistukseen!

Kososen ja Väätäisen lisäksi myös Emil Virtanen, Hannes Kasanen ja monet muut syytetyt pitivät jyliseviä puolustuspuheita, joista kanneviskaali, etsivä keskuspoliisi ja koko kapitalistinen järjestelmä joutuivat syytettyjen penkille. Omassa puolustuspuheessani käsitelin syytekirjelmää seikkaperäisesti ja etupäässä paki-noitsijan silmällä leikaten siitä monta ilkeää vitsiä.

Mutta toisaalta selitin myös vakavasti, että "jos sosialistisen sivistystyön tekeminen on valtionpetosta, niin van-kikoppien, käsi-, jalka- ja liivirautojen uhallakin valtiota on petettävä". Kerroin oikeudelle, miten minut oli jo aikaisemmin pidätetty kaksi kertaa, syksyllä vuonna 1923 ja syksyllä vuonna 1924. Lehdissä oli julkaistu pit-kät luettelotkin työpaikoista, joissa olin ollut SKPn sa-laisen toiminnan organisaattorina. Mutta molemmilla kerroilla minut oli ollut pakko päästää vapaaksi todis-tusten puutteessa. Lehdissä oli tosiaan kerrottu moni asia virheellisesti, mutta niiden takana oli kuitenkin sen verran totta, että olin jo vuodesta 1923 osallistunut SKPn työpaikkatyöhön, Sanduddin tapettitehtaalla Ta-panilassa ja Tukevan kirjansitomossa sekä Uuden Suo-men kirjapainossa Helsingissä. Mutta eihän minulla ol-lut syytä kertoa oikeudelle tästä toiminnastani, koska se olisi raskauttanut asemaani, vaikkakin perustuslakimme mukaan se oli sallittua. Rikolliset oikeudenkäyttäjät oli-vat julistaneet SKPn toiminnan "rikolliseksi". Viittasin-kin puheeni lopussa korkeiden valtapiirien todellisiin ri-kollisiin ja esitin oman kanteeni:

"Keskuspoliisi riehuu työväenluokan sivistyspyrkimysten kim-pussa ja suursiivous 'yhteiskuntaa säilyttävällä' taholla jää pitä-mättä. Eiköhän tosiaankin olisi aika odottaa, että syytejutut nos-tettaisiin rikollisia vastaan. Keskuspoliisi siis ylempien piirien toi-mintoja selvittelemään!

Lyhyesti sanoen: Se mitä minä arvoisalta Turun Hovioikeudelta odotan sisältyy kahteen lauseeseen: Syyttömät vapaiksi, rikolliset rangaistukseen!"

Lopuksi järkytimme tuomarit suunniltaan laulamalla heille Kansainvälisen. Aloitimme laulun tietysti säkeistä: "Lait pettää, hallitukset sortaa..."

Kesäkuun alkupäivinä Turun Hovioikeus antoi väli-päätöksen, jolloin 22 nuorisoliittolaista päästettiin kesä-kuun 4 pnä vapaalle jalalle odottamaan tuomiotaan, 10

jäi edelleenkin vankilaan. Minä olin vapautettujen joukossa, ja se merkitsi, etten voisi saada enempää kuin puolentoista vuoden tuomion. Osa syytetyistä oli ollut koko ajan vapaalla jalalla.

Kesäkuun 30 pnä julkaistiin lehdissä hovioikeuden päätös, jonka mukaan meille annettiin yhteensä 71 vuotta ja 3 kuukautta kuritushuonetta. Kolmen vuoden tuomiot olivat suurimmat, 1 vuosi pienin. Minä sain puolentoista vuoden tuomion, mutta kun olin vapaalla jalalla, kannatti vedota korkeimpaan oikeuteen, joten en joutunut heti takaisin vankilaan.

Tannerin hallitus lapualaisuuden tienraivaajana

Väinö Tannerin hallitus, joka muodostettiin joulukuun 13 pnä vuonna 1926 ja kaatui joulukuun 9 pnä vuonna 1927, oli Suomen porvaristolle väliaikaisesti välttämätön sekä sisä- että ulkopoliittisesti. Vaikka olinkin vapaalla jalalla vain tämän hallituksen toimikauden alkuaikoina ja sen loppuvaiheita jouduin seuraamaan "demokratian pakkotyölaitoksen pakkoluolasta", tunsin silti melko perusteellisesti, että tämä ei ollut se työväenhallitus, josta isäni ja muut vanhat sosialistiagitaattorit olivat toivorikkaina puhuneet. Tämä hallitus ei vanginnut yhtään fasistisen vallankaappauksen suunnittelijaa, mutta työläisiä, kommunisteja, jotka toimivat fasismia ja sotaa vastaan, Tannerin hallitus vangitutti joka kuukausi. Vuoden aikana tuo pahamaineinen "demokraatti" ehti saattaa lukkojen taakse noin 200 työläistä, joiden ainoana rikoksena oli sosialistinen valistustyö ja järjestötoiminta.

Väinö Tannerin hallitus raivasi tietä Vihtori Kosolan ja Svinhufvudin tulemukselle. Tehostaen kommunistivainoja hallituksen sotaministeri K. Heinonen tunnusti

valkoisen terrorin pääjärjestöt, suojeluskunnat, kiittäen niitä "hyvästä isänmaallisesta palveluksesta". Tanner ja Heinonen olivat toukokuun 16 pnä ottaneet vastaan suojeluskuntaparaatin ja lyöneet veljenkättä Mannerheimin kanssa korostaen siten yksimielisyyttään neuvostovastaisessa ulkopoliitikassa. Hallitus oli toiminut yhtä voimakkaasti työväenluokan ja pienviljelijäin etuja vastaan, sillä sen talouspolitiikka oli täysin suurpääoman sanelemaa. Kun tämä hallitus luopui vuoden 1927 lopulla vallasta, oli se todistanut sosialidemokraattisen puolueen vaikutusvaltaisten johtomiesten kannattavan sekä sisäpoliittisen terrorin kiihdyttämistä että ulkopoliittisia seikkailuja, ennen muuta lähentymistä Englannin ja Ranskan neuvostovastaisiin vehkeilyihin. Erityisesti Englannissa tunnettiin silloin suurta kiinnostusta Suomen ulkopoliittisiin pyrkimyksiin. Yrjö Sirola kertoi siitä 29. 12. 1927 julkaisemassaan artikkelissa "Sosialidemokraattisen hallituksen kukistuminen Suomessa" mm. seuraavaa:

"Lontoon finanssilehden¹⁾ kirjoitukset ja välikyselyt alahuoneessa osoittivat, mikä intressi ja vaikutus Englannin voimalla oli Suomen sosdem. hallitukseen. Englannin imperialismin vaikutus on muutenkin viime aikoina Suomessa nopeasti kasvanut. Paitsi sitä, että Englanti on Suomen tärkein vientimaa ja että englantilaiset asiantuntijat ovat olleet Suomen armeija-, laivasto- ja linnoitusasioita ohjaamassa, on Englannin vaikutus tuntunut Suomen ulkopoliitikassa. Englanti koettaa toiselta puolen käyttää Suomea Baltian pikkumaiden liittoutumishommiin SSSRää vastaan, ja toiselta puolen lähentää Suomea ja Ruotsia, jotta viimein saataisiin Suomea tarpeen tullen "puolustamaan". Ruotsin sotilaalliset asiantuntijat selvittävätkin, että Suomi tarvitsee pari divisioonaa lisää Karjalan kannaksella Leningradia vastaan ja lisäksi Ruotsin laivaston avun, sen oma kun on asiallisesti varsin olematon."

¹⁾ Tarkoitti kai Financial Timesin kirjoituksia. A. Ä.

Sirola viittasi mainitussa kirjoituksessaan Tannerin hallituksen puuhiin Kansainliitossa "finanssitakeitten hankkimiseksi sodan varalta" ja lainasi marsalkka Fochin lehteä France militaire, joka kirjoitti, että Pariisilla oli syytä "onnitella itseään Itämeren viisaimman valtion (Kansainliiton Neuvostoon) valinnan johdosta, joka aina on tarmolla vastustanut bolshevistista tartuntaa..." Sirola lainasi myös Uudesta Suomesta erään englantilaisen lehden lausuntoa, jonka mukaan Suomi on "Itämeren vartija". Sirolan mielestä Tannerin hallitus oli juuri ulkopolitiikan alalla tehnyt taantumukselle suurimmat palvelukset. Myöhempi kehitys on vahvistanut tämän arvion pätevyyden.

Väinö Tannerin hallitus levitti sosialidemokraattisen väestön keskuuteen käsitystä, että sosialidemokraateilla ei ollut syytä levottomuuteen, vaikka fasismi kohottikin päätään. Sehän tahtoi vain kukistaa kommunismin. Tosin tarkkanäköisimmät sosialidemokraatit näkivät, että fasismi tähtäytyi kommunistien lisäksi kaikkia muitakin kansanvallan ja rauhan kannattajia vastaan, mutta näiden sosialidemokraattien ääni ei valitettavasti kantanut kauaksi. Puolueen johdossa toteltiin Tanneria ja kun lapualaisliike sitten alkoi nousta, tuuditeltiin sosialidemokraattisia jäsenjoukkoja uneen sillä tuutilullaalaululla, että "kommunistit ovat itse ärsyttäneet fasisteja" ja "saavat vain ansioittensa mukaan".

Tämä sosialidemokraattisen puoluejohdon kanta oli pääsyynä siihen, että fasisminvastaista yhteisrintamaa ei silloin syntynyt.

Opintoyhdistyksiä perustamassa

Päästyäni Turun lääninvankilasta vapaalle jalalle sain kuulla August Niemistöltä, että minut oli valittu maanalaisen Kommunistisen Nuorisoliiton keskusjohdon

jäseneksi. Myös Niemistö kuului tähän keskusjohtoon, ja minä ilostuin kovasti, kun pääsin mukavaan seuraan.

Ensin otin kuitenkin osaa puolueen konferenssiin ja olin mukana lyhyillä, parisen viikkoa kestäneillä opintokursseilla. Muiden hyvien asioiden ohella siellä keskusteltiin työläisnuorison julkisen liikkeen uudelleen järjestämisestä. Uutta nuorisoliittoa ei katsottu voitavan perustaa, koska emme enää tahtoneet tulla "jatkojen jatkoksi". Laadimme suunnitelman nuorten työläisten opintoyhdistysliikkeen järjestämisestä siten, että opintoyhdistyksillä ei olisi virallista keskusjohtoa, vaan ainoastaan itsenäinen neuvontakeskus Helsingissä.

Puolueen konferenssissa tapasin ilokseni vanhat tuttavani Väinö Vuorion, joka oli tehnyt minusta lehtimiehen, Hannes Mäkisen, joka vankilasta vapauduttuaan oli tullut Tiedonantajan poliittiseksi toimittajaksi ja joutunut jopa huonetoveriksenikin, sekä Huvi Luotosen, jonka kanssa jouduin seikkailemaan pitkiä matkoja etsiessäni konferenssin pitopaikkaa. Silloin näin myös ensi kerran O. W. Kuusisen, Yrjö Sirolan, Toivo Antikaisen ja useat muut porvariston väkevästi vihaamat kommunistisen liikkeemme johtajat. Viivyttyäni tässä konferenssissa kuukauden verran kävelin taas Helsingin kaduilla, tervehdin kohteliaasti kerran vastaan töksähtänyttä ohrananputkan vartijaa ja lähdin sitten kiertelemään Suomea.

Kävin Turussa, Tampereella, Raumalla, Vaasassa, Oulussa ja monissa muissa kaupungeissa tai keskuspaikoissa, tehtävänäni opintoyhdistysliikkeen järjestäminen. En tietysti ollut perustamassa yhdistyksiä, vaikka joissakin paikoissa jouduin pitämään puheita jo perustetun yhdistyksen tilaisuudessa. Useimmiten tehtäväni rajoittui vain neuvojen antamiseen. Kutsuin tavallisesti jonkin sopivaan paikkaan nuoria työläisiä, jotka olivat jo olleet Sosialistisen Nuorisoliiton jäseniä tai muuten

sellaisia henkilöitä, jotka olivat kiinnostuneita julkisen nuorisotoiminnan järjestämisestä. Selvitin heille, miten opintoyhdistyksen perustaminen tapahtuu ja mitä yhdistyksen on tehtävä kehittyäkseen työtätekevän nuorison laajaksi joukkojärjestöksi.

Niin alkoi sitten ensin kaupungeissa ja myöhemmin maaseudulla syntyä nuorten työläisten opintoyhdistyksiä kuin sienä sateen jälkeen. Jännittävän työn ohella tutustuin samalla kauniiseen isänmaahammekin. Aikaisemmin olin käynyt vain Itä-Suomen kaupungeissa, mutta nyt sain nähdä myös Pohjanlahden rannikot ja hiukan sisämaatakin. Toisinaan poikkesin Helsinkiin, jossa pohdimme työn tuloksia ja sovimme uusista toimenpiteistä. Silloin tutustuin myös SKP:n nykyiseen pääsihteeriin Ville Pessiin, joka toimi niinä aikoina maanalaisen nuorisoliiton Uudenmaan piirin sihteerinä. Sain ystäviä Suomenmaan kaikilta ääritä.

Sellainen työ oli raskasta, koska ohranat koettivat myös olla valveilla. Mutta vaaran läheisyys hyvän asian puolesta ei ole ainoastaan jännittävää ja hermoja kysyvää, vaan myös romanttista ja miellyttävää. Joskus oli hauskojakin tilanteita. Muistan, miten kerran otin Helsingin työväentalolta kainalooni järjestönuorten liikkeessä ahkerasti touhunneen nuoren neitosen, Inkeri Lehtisen, ja sanoin, että nyt lähdemme huvittelemaan. Inkeri ihmetteli hiukan, mutta tuli kuitenkin ja katseli ujon hämmästyneenä poikajoukkoa, jonka keskuuteen hän joutui eräässä asunnossa Vallilassa. Tilanne oli suorastaan pelottava, kun eräs nuorukainen, kookkain joukostamme, nousi ensin sulkemaan ikkunaa, ettei keskustelu kuuluisi kadulle.

— Tämähän on jännittävää, Inkerin katse näytti sanovan, ja olihan siinä kokouksessa kai jännittäviäkin asioita, vaikka en enää muista, mitä ne olivat. Itse asiassa nuori mies oli ilmeisesti liian jännityksen vallassa,

sillä keskustelumme ei suinkaan olisi kadulla herättänyt mitään huomiota. Siihen aikaan ohranan kuuntelulaitteetkin olivat aivan kehnot, kaiken arvostelun alapuolella. Olen varma, että tästäkään mainitsemastani kokouksesta "vasikat" eivät saaneet tietää mitään. Sitävastoin ylen varovainen nuorukainen joutui myöhemmin kiinni ja lörpötteli kaikki tietonsa ohranalle.

Paljon jännittävämpää oli kerran Raumalla, jossa pidettiin melko suuri työläisnuorison kokous ja päätettiin perustaa opintoyhdistys. Kun lähdin tanssin aikana käymään ulkona, tuli nurkan takana luokseni tuntematon nuorukainen, joka pyysi minua vastaamaan rehellisesti, onko olemassa sellainenkin kuin maanalainen kommunistipuolue. Porvarilehdistä hän oli siitä lukenut ja katsonut, että hänenkin paikkansa olisi sen puolueen riveissä.

— Mutta kun ei tiedä varmasti, onko puoluetta edes olemassakaan, nuorukainen päivitteli.

Mitä minun piti siihen vastata? Puolueen jäsenenä olisi pitänyt laajentaa puolueen rivejä mahdollisuuksien mukaan, mutta samalla oli otettava myös huomioon, että kysymys voi olla urkkijasta. Turun hovissa olin ollut valtioviisas. Kun tuomari kysyi, olinko kielletyn kommunistipuolueen jäsen, väitin kysymystä tarpeettomaksi.

— Jos olisin sen jäsen, en tietysti sanoisi teille, koska puolue on salainen, huomautin tuomarille. — Niin menettelee kai jokainen järkevä ihminen, joten vastaus on siis aina sama, olipa jäsen tai ei!

Tuomari myhäili vastaukselle, vaikka jotkut hänen virkaveljensä taisivat olla siitä vihaisiakin. Mutta pitikö minun olla yhtä nokkela sananselittäjä keskustellessani työläisnuorukaisen kanssa? Oikein tai väärin, vastasin:

— Porvarilehdet tosin valehtelevat paljon, mutta mitä etua niille olisi valehdella, että Suomessa on kommu-

nistinen puolue, ellei sitä todellisuudessa olisi. Kyllä kai se on, jos lehdet kerran niin väittävät.

— Mutta miten siihen pääsee jäseneksi?

— On paljon asioita, joita en tiedä, vastasin. — Sitä varten näitä opintoyhdistyksiä tarvittaisiinkin, että opimme tietämään enemmän. Pankaa nyt vain opiskelu kuntoon, kyllä siinä sitten selviävät muutkin asiat.

Puhuvin kuin oraakkeli, ja nuorukainen tietysti ymmärsi asian siten, että joko en tietänyt mitään salaisesta puolueesta tai sitten tiesin, mutta en katsonut voivani jatkaa keskustelua. Samana iltana kysyin eräältä paikalliselta puolueen jäseneltä, mitä hän arveli nuorukaisen kysymyksestä. Hän ei osannut sanoa mitään, mutta lupasi katsoa, haluaako nuorukainen todellakin päästä puolueen jäseneksi. Pojan rehellisyyttä hän ei epäillyt. Miten lopulta kävi, en tiedä tänäkään päivänä.

Näitä ongelmia ratkoin eri paikkakunnilla, kun tuli tieto, että korkein oikeus oli vahvistanut puolentoista vuoden tuomioni. Se olisi pitänyt mennä heti kärsimään, mutta viivyttelin ja painuin ”maan alle”. Keskusjohto päätti, että jatkan järjestelytyötäni siksi, kunnes tilalle saapuu toinen mies. Tämä toinen oli Nestori Parkkari, joka odotteli vapautumistaan Tammisaaren pakkotyölaitokselta. Kun hän sitten keväällä vuonna 1927 saapui, näyttäydyin julkisuudessa eräänä iltana, ja heti seuraavana aamuna varhain ohranat, Iso-Mäkelä ja muistaakseni Rundman, saapuivat siihen asuntoon, jossa olin viettänyt öitäni maanalaisuuden aikana ja joka nyt sai ”pallaa”, kun suunnitelmiini kuului mahdollisimman pian vapautua tuomiosta. Parkkari jäi jatkamaan työtä, ja mikäli sain tietää vankilaan, opintoyhdistysliike laajeni jatkuvasti.

Palattuani vuoden 1928 syksyllä vapauteen opintoyhdistyksissä oli jäseniä noin 10.000. Myös nuorison kauno-kirjallisen lehden, Liekin, levikki oli hyvän matkaa tois-

takymmentä tuhatta. Opintoyhdistyksillä, jotka todellisuudessa vastasivat aikaisempia nuorisojärjestöjämme, oli lähes 500 ohjelmaryhmää. Juhannuksena vuonna 1929 oli näiden ohjelmaryhmien maatakäsittävä edustajakokous, ja elokuussa samana vuonna ne herättivät Vaasan opintopäivillä suurta huomiota. Taantumus kiihoitti lapualaishuligaaneja veritekoihin työväenliikettä ja erikoisesti kisälliryhmien ”punapaitoja” vastaan. Tosin ohjelmaryhmien jäsenillä oli myös sinisiä ja muun värisiä puseroita, mutta neuvostovastaisiin ulkopoliittisiin seikkailuihin pyrkivät fasistit näkivät vain punaista. ”Sinipuserotkin” olivat heille ”punapaitoja”, joten opintoyhdistysten ohjelmaryhmistä tuli tavallaan niiden vuosien poliittisen taistelun vertauskuvallinen keskipiste.

Olisin tietysti vankilasta palattuani mennyt mielelläni työhön nuorten työläisten opintoyhdistysliikkeeseen. Mutta minut katsottiin liian vanhaksi: ikää oli jo 24 vuotta ja olin nelisen vuotta kuulunut kommunistiseen puolueeseen. Kun poliittinen taistelu alkoi vuoden 1929 alkupuolella kiristyä, jouduin auttamattomasti vanhojen joukkoon.

Opportunismin vaara vuosina 1928—30

Tässä yhteydessä lienee syytä muutamalla sanalla mainita niistä erimielisyyksistä, joita silloin oli syntynyt vasemmistolaisen työväenliikkeen sisällä ja jotka kärjistyivät erittäin voimakkaiksi vuonna 1929. Verraten suuressa määrin yhtynyt porvaristo hyökkäsi koko luokkataistelun kannalla ollutta työväenliikettä, niin sen julkisia kuin salaisiakin järjestöjä vastaan. Valmistautuessaan osallistumaan lännen suurvaltojen neuvostovastaiseen sotaan Suomen taantumuspoliitikot päättivät kerta kaikkiaan kukistaa ainakin julkisen työväenliikkeen si-

käli, mikäli se oli kommunististen aatteiden vaikutuspiirissä.

Mutta tällä työväenliikkeellä oli eduskuntavaaleissa yli sata tuhatta äänestäjää, minkä johdosta sillä oli eduskunnassa toisinaan parikymmentä edustajaa, toisinaan hiukan enemmänkin. Suomen Ammattijärjestössä, nykyisen SAK:n edeltäjässä, oli vuonna 1929 vähän yli 92.000 jäsentä ja siihen kuului 17 ammattiliittoa. Sen lisäksi vasemmistotyöväellä oli paljon muita järjestöjä, joiden joukossa pienviljelijäin järjestöillä oli suuri merkitys. Kaikki ne, poliittisista järjestöistä raittiusjärjestöihin saakka, pyrkivät maan kansanvaltaiseen kehitykseen, vastustivat kansan elintason alentamista ja vaativat Suomen ja Neuvostoliiton ystävyyspolitiikkaa, puolustivat rauhaa. Tämän julkisen vasemmistoliikkeen johtavana sieluna oli salainen kommunistinen puolue, ja sen vuoksi taantumusporvaristo lähtikin nostamaan rikollista lapualaisliikettä kommunisminvastaisilla tunnuksilla. Vasta myöhemmässä vaiheessa oli tarkoituksena kääntää liikkeen kärki myös sosialidemokratiaa ja vapaamielistä porvaristoa vastaan, mikä sitten tapahtuikin jo vuonna 1930 ja sen jälkeen aina siksi, kunnes Väinö Tanner vuosina 1939—40 teki juhlallisen liiton taantumuksellisen porvariston ja fasistien kanssa ”kommunismin hävittämiseksi lopullisesti”.

Vuonna 1929 ei sosialidemokratian johto ollut näin pitkällä. Se jopa selitti joukoilleen vastustavansa lapualaisliikettä ja vastustikin siinä määrin, mikäli tämä liike ahdisteli tunnettuja sosialidemokraatteja. Yleispolitiikassaan puolueen tannerilainen johto kuitenkin syytti kommunisteja lapualaisliikkeen syntymisestä ja myöhti sitä perustuslakeja polkevaa kuristuslakipolitiikkaa, jolla Svinhufvud ja kokoomuspuolueen johtamat piirit tahtoivat toteuttaa fasismin ”laillisesti”, tuhota kommunismin ”rauhallisin keinoin”. Samalla sosialidemokraat-

tisen puolueen johto vastusti jyrkästi työväenliikkeen yhteistoimintaa fasismia ja sotaa vastaan, hajoitti Ammattijärjestön perustamalla Helsingissä 29. 9. 29 Ammattiliisten järjestöjen valtuuskunnan ja 30. 10. 29 Suomen työläisliiton. Tannerilaiset ammattiyhdistysmiehet kehoittivat ammattiyhdistyksiä eroamaan keskusjärjestöstään ja liittymään uuteen hajoitusjärjestöön, mikä merkitsi tosiasiallisesti lapualaisliikettä vastustavien voimien heikentämistä. Näin sosialidemokratian poliittinen voima ja vaikutusvalta käytettiin puolueen jäsenjoukkojen lapualaisvastaisesta asennoitumisesta huolimatta taisteluun taantumuksen puolesta. Vuoden 1929 kuristuslait, joilla hallitukselle annettiin oikeus polkea perustuslain säädöksiä sekä järjestäytymis- että painovapausasioissa, hyväksyttiin sosialidemokraattisen eduskuntaryhmän enemmistön kannatuksella perustuslainvastaisessa järjestyksessä. Vain vanha veteraani Mikko Ampuja ja eräät muut kaukonäköisimmät sosialidemokraattiset johtajat vastustivat tätä politiikkaa.

Niinkuin aina suurien tapahtumien keskellä ja historiallisissa käännekohdissa, myös työväenliikkeen marxilaisella sivustalla ilmaantui vv. 1928—29 henkilöitä, jotka nousivat vastustamaan kommunistisen puolueen politiikkaa ”kommunistien oman edun nimessä”. Puolueellamme oli siihen aikaan Kominternin yleisen linjan mukaisesti keskeisenä tunnuksena ”luokka luokkaa vastaan”. Se merkitsi lyhyesti sanoen, että kapitalistiluokan turvautuessa fasistisiin menetelmiin oli työväenluokan koottava ympärilleen kaikki työtätekevät kansankerrokset ja puolustettava tältä luokkanäkökannalta koko kansan oikeuksia, pyrittävä ehkäisemään fasismin valtaannousu Suomessa. Tämän kannanoton vaihtoehtona ei tietysti voinut objektiivisesti katsoen olla muu kuin antautuminen, lähteminen vapaaehtoisesti pois eduskunnasta, kuten porvarilliset ryhmät sitten vuonna 1930

"jalomielisesti" ehdottivatkin sosialistisen työväen ja pienviljelijäin eduskuntaryhmälle, ammatillisen liikkeen vapaaehtoinen luovuttaminen tannerilaisten vallantavoittelijain johtoon ja yleensä vasemmiston julkisten järjestöjen hajoittaminen. Vain tällä tavalla olisi lapuanliikkeen riehumista voitu vasemmiston taholta hillitä, kuten vapaamieliset porvarit sanoivat. "Petoa ei olisi pitänyt ärsyttää", kommunistien ei olisi pitänyt nousta vastarintaan!

Tämä vaihtoehto ei tietysti saanut kommunistien keskuudessa suurta kannatusta. Puolueemme ryhtyi järjestämään vastarintaa, ja sitä varten annettiin ohjeet sekä salaisille että julkisille järjestöille sillä tavalla kuin se niissä oloissa oli mahdollista. Maanalaisina työskentelivät silloin puolueemme monet tunnetut johtohenkilöt, jotka hahmottelivat tämän taistelulinjan soveltaen Kominternin yleistä linjaa Suomen oloihin. Huomattavimpia niistä, joiden kanssa jouduin tekemisiin, olivat Toivo Antikainen, Hannes Mäkinen ja Huvi Luotonen. Useita keskuskomitean jäseniä, jotka olivat niihin aikoihin "maan alla", tunsin vain salanimiltä. Väinö Vuorio ja monet muut Rasin kavaltamat johtavat kommunistit olivat jo vuonna 1928 joutuneet vankilaan. Tärkeimpiä keskusjohdon "maapäällisistä" jäsenistä oli vuosina 1928—29 Långström. Tiesin myös, että silloin Helsingissä maanalaisina työskennelleet toverit Ville Honkanen ja Matti Janhunen olivat tärkeissä asemissa. Palattuani Vaasasta Helsinkiin vuoden 1930 alussa jouduin työskentelemään paitsi Työväenjärjestöjen Tiedonantajan toimittajana myös keskuskomitean määräämän Helsingissä sijainneen Suomen toimiston jäsenenä.

Näissä tehtävissä jouduin kosketuksiin monien julkisuuden ihmisten kanssa, joista tunnetuimmat olivat rohkea ja etevä asianajajamme lukuisissa oikeusjutuissa, kansanedustaja Asser Salo, kansanedustaja Mauritz Ro-

senberg, nuorisoliikkeen ohjelmaryhmien järjestäjä, runoilija Ludvig Kosonen, kansanedustaja Arvo Lehto, kansanedustaja Lauri Myllymäki, naisliikkeessä toiminut Betty Peltonen ja hänen sisarensa Toini, taitava "yhdysmies" ja sanansaattaja, aina valmis "pikalähetäjä". Toimittajat August Niemistö, Frans Perho, Rudolf Parviainen, Jussi Forsman, Kössi Ilola ja monet muut kuuluivat tietysti vakituiseen toveripiiriini. Kaikki nämä johtavat toverit kannattivat puolueemme keskuskomitean hahmottelemaa linjaa, joka sai täyden kannatuksen myös tavallisten järjestöihmisten keskuudessa. Työväenjoukot torjuivat ne, jotka porvariston hyökkäyksen hetkellä julistivat oppia "irti Moskovasta" tarkoittaen sillä työväen kansainvälisestä yhteistyöstä luopumista.

Tämän "oppisuunnan" kannattajilla oli vaikutusta lehtien toimituksissa ja eräiden toimitsijain keskuudessa. Epäilemättä heidän joukossaan oli miehiä ja naisia, jotka todella vilpittömästi kuvittelivat puolueemme harjoittaman taktiikan olleen ainakin osittain syynä lapualaisten riehuntaan. He elivät sen harhaluulon vallassa, että muuttamalla taktiikkaa vasemmiston julkinen liike voitaisiin pelastaa. Ainakin muutamissa kysymyksissä nämä henkilöt tekivät oikeitakin kriittisiä huomautuksia puolueemme politiikasta. Muistan esimerkiksi, miten myöhemmässäkään toiminnassaan varsin periaatteellisenä työväenliikkeen miehenä tunnettu Kusti Kulo korosti sitä, ettei ollut syytä turhalla ja voimattomalla "äkkijyrkkyydellä" antaa taantumukselle propaganda-aseita. Kulo, Ahokanta ja eräät muut olivat oikeassa siinäkin, että silloin monissa puolueemme asiakirjoissa näkyneet teoriat yleisestä työväen vasemmistolaisuudesta ja vallankumouksellisesta noususta eivät soveltuneet Suomeen niinä vuosina. Pikemminkin olisi pitänyt sanoa, että Suomessa oli silloin nousemassa vastavallankumouksen aalto, oli käynnissä fasistisoitumisliike, joka oli

saanut vaikutuspiiriinsä valitettavan paljon talonpoikaistoa ja kansan keskikerroksia, sivistyneistöä, joiden kaikkien etuja tämä fasismi kyllä uhkasi samoin kuin työväenkin etuja. Monia muitakin oikeita kriittisiä huomautuksia tehtiin silloin SKP:n politiikasta, joka oli josakin määrin lahkolaista. Ei edes yritetty rakentaa vakavasti yhteistyötä sosialidemokraattisten vasemmistovoimien kanssa, ei kiinnitetty päähuomiota silloin uhatujen kansanvaltaisten oikeuksien ja rauhan puolustamiseen yhteis- ja kansanrintaman avulla, niinkuin tehtiin sitten suuren tappion jälkeen vuodesta 1933 alkaen Saksan työväenliikkeen surullisten kokemusten opettamina.

Mutta sittenkin puolueemme linja oli pääkohdiltaan oikea ja siitä luopuminen olisi merkinnyt antautumista, asemien luovuttamista taistelutta fasismille. Jos olisi seurattu Niilo Wällärin ryhmää, olisi se merkinnyt suhteiden katkaisemista "irti Moskovasta"-tunnuksella ei ainostaan Neuvostoliiton, vaan myös monien muiden maiden vallankumoukselliseen, marxilaiseen työväenliikkeeseen. Fasismien valtaannousua ensin Svinhufvudin ja sitten Kivimäen "laillistamassa" muodossa, jossa se tapahtui, Wällärin taktiikalla ei olisi voitu estää. Suomen työväenliikkeen historiaan olisi vain jäänyt häpeällinen luku siitä, miten vihollisen tahtoon voidaan alistua ilman vastarintaa. Wällärin myöhempi politiikka, jonka avulla hän koettaa nostattaa työläiset toisiaan vastaan, todistaa häneen kohdistuneen arvostelumme osuneen täysin oikeaan. Sitävastoin Kusti Kulo, joka nyt on SKDL:n puheenjohtaja, on monien muiden silloin puolueemme kanssa eri mieltä olleiden toverien mukana todistanut pyrkineensä mahdollisimman tehokkaaseen ja joustavaan politiikkaan fasismien vastustamiseksi. Työväenliikkeen historian kannalta on jo aika sanoa tämä asia selvästi julki, sillä se ei mitenkään muuta sitä to-

tuutta, että Suomen Kommunistisen Puolueen linja oli vuosina 1928—30, siis fasistimullistuksen vuosina, peruskohdiltaan oikea.

Tappiomme johtui siitä, että kansainvälisen taantumuksen, erikoisesti Italian fasismin ja Saksan natsiliikkeen, mutta myös Englannin ja Ranskan neuvostovastaisten voimien tukema Suomen taantumusporvaristo oli päättänyt turvautua maan hallitsemisessa fasistisiin menetelmiin. Vihtori Kosola, Svinhufvud, Mannerheim, ja Kivimäki marssittivat vasemmistoliikettä ja erikoisesti kommunistista puoluetta vastaan suojeluskunnat, poliisit, järjestäytyneet muiluttajarivistöt, uhkasivatpa vielä armeijallakin. Mikään "taktiikka" ei sellaisessa tilanteessa olisi voinut pelastaa vasemmistotyöväenliikettä ja koko kansanvaltaista väestönosaa suurelta, joskin väliaikaiselta tappiolta.

Seuraten kommunistisen puolueen linjaa vasemmistotyöväenliike osoitti ainakin, että se pystyi sankarilliseen vastarintaan.

Taistelussa Kööpenhaminan sopimuksen puolesta

Vuoden 1929 toukokuussa, jolloin pidettiin Suomen Ammattijärjestön edustajakokous, olin vielä Helsingissä. Tannerille uskolliset sosialidemokraattiset ammattiyhdistysmiehet jäivät edustajakokouksessa vähemmistöön, jolla ei olisi ollut merkitystä, ellei sen takana olisi ollut uhkaus: me eroamme ja silloin ohrana vangitsee koko edustajakokouksen. Tätä uhkausta hyväkseen käyttäen sosialidemokraattinen vähemmistö vaati, että ammattijärjestön oli liityttävä Amsterdamin internationaaleen ja asennoiduttava yleensä vihamielisesti Neuvostoliittoon. Suuri kysymys oli, pitikö edustajakokouksen vahvistaa Kööpenhaminan sopimus, joka oli jo vuonna 1928 solmittu Suomen, Norjan ja Neuvostoliiton ammat-

tijärjestöjen kesken ja jonka tarkoituksena oli edistää ammatillisen liikkeen kansainvälistä yhtenäisyyttä taistelussa fasismia ja sodanvaaraa vastaan.

Sosialidemokraattinen vähemmistö vastusti jyrkästi tämän sopimuksen vahvistamista. Kommunistinen puolue kehoitti puolueen jäseniä edustajakokouksessa kannattamaan sopimuksen vahvistamista. Monet vasemmistolaiset ammattiyhdistysmiehet pelkäsivät kuitenkin, että sosdem. vähemmistö toteuttaa eroamisuhkauksensa, ja säilyttääkseen ammatillisen yhtenäisyyden Suomessa he puolustivat päätöstä, jonka mukaan sopimuksen vahvistaminen siirrettiin tulevaisuuteen. Puolueemme arvosteli tätä päätöstä ehkä liian kiihkeästi, sillä vaikka sopimus olisi vahvistettu, ei sen seurauksena kansainvälinen yhteistoiminta olisi paljoakaan laajentunut, koska fasistinen taantumus oli kerta kaikkiaan päättänyt tuhota Suomen Ammattijärjestön. Jos vahvistamispäätös olisi tehty, olisivat tannerilaiset sosialidemokraatit käyttäneet sitä verukkeenaan erotukseen. Nyt he eivät saaneet tätä veruketta, ja kun he etsivät muita verukkeita, tuli siten vain todistetuksi, että pidättäytymispäätös ei auttanut ammattijärjestön säilyttämistä. Puolueemme oli kuitenkin oikeassa arvostellessaan päätöstä, joka oli myönnytys sille kannalle, että Suomen ammatillisen liikkeen ei pidä olla yhteistyössä Neuvostoliiton vastaavien järjestöjen kanssa eikä yleensä vastustaa julkisesti fasistisia ja sotaisia pyrkimyksiä kansainvälisellä toimikentällä. Myöhempi kehitys on osoittanut, että pyrkimys liittonemaan yhteistyöstä Neuvostoliiton kanssa on perin juurin väärä pyrkimys ei ainoastaan ammatillisessa liikkeessä, vaan yleensä Suomen koko politiikassa kaikilla aloilla.

Heti ammattijärjestön edustajakokouksen jälkeen puolueen keskusjohto lähetti minut Vaasaan, josta Työn Äänen ja Vaasassa painetun tamperelaisen Työväen

Lehden poliittinen toimittaja Lasse Hulkkonen lähti pois. Wälläriläiset olivat jo saaneet hiukan jalansijaa Vaasassakin, ja muistan hyvin, miten ensimmäisessä kokouksessa, johon siellä osallistuin, jouduin puolustamaan Kööpenhaminan sopimusta ja todistelemaan, että marxilainen työväenliike ei voi ottaa kielteistä kantaa ensimmäisen sosialistisen maan ammatillisten järjestöjen pyrkimyksiin, jotka selvästi tähtäytyivät fasismiin nousun ja sodan ehkäisemiseen. Keskustelussa hävisin loistavasti, sillä enemmistö oli jo määritellyt kantansa Kööpenhaminan sopimusta vastaan.

Sitä seuranneen viikon aikana kutsuttiin koolle puolueemme piirijärjestön kokous, jossa jaettiin tehtävät ja päätettiin viedä kysymys ammatillisten järjestöjen kokouksiin perusjärjestöissä toimivien tovereitten kautta. Siten tuli pian tunnetuksi, että SKP oli ollut Kööpenhaminan sopimuksen vahvistamisen kannalla. Vaasan työväentalossa järjestetyssä kaikkien ammatillisten järjestöjen edustajien yhteisessä kokouksessa en enää jäänyt vähemmistöön. Siellä kysymyksen alustikin toinen mies, muistaakseni tamperelainen toveri Arvi Laakso, joka Työväen Lehden toimittajana ja puolueen jäsenenä työskenteli kanssani läheisessä yhteistyössä sekä toimituksessa että sen ulkopuolella. Näin järjestyivät monet muutkin puolueen linjakysymykset, ja kun Työn Ääni alkoi kirjoitella asioista sillä tavalla, että se ei ollut wälläriläisten kannan mukaista, kiinnittivät porvarilehdetkin asiaan huomiota. Ne selittivät Työn Äänen SKP:n äänenkannattajaksi.

Pian porvarilliset lehdet alkoivat kirjoittaa Vaasasta ja sen ympäristöstä enemmänkin, sillä Helsingin isot herrat olivat silloin jo antaneet Vihtori Kosolalle kehoituksen tulla "jumalan valitsemaksi kansanjohtajaksi". Siitä alkoi kova kahina.

Työväenliike eli vuonna 1929 voimakasta nousukautta. Vaikka ammattiyhdistysliikkeessä olikin toimitsijapajoilla sekalaista väkeä, oli jäsenjoukkojen valtava enemmistö fasisminvastaisen taistelun kannalla ja puolusti taloudellisia oikeuksiaan alkaneesta taloudellisesta pulasta huolimatta mahdollisuuksien mukaan. Tosin työnseisauksia oli koko vuoden aikana vain 26, mutta ottaen huomioon taantumuksen hyökkäyksen voiman, sitä ei voi väheksyä. Sitäpaitsi oli vuoden lopulla, marraskuun 16 päivänä, yhden päivän mielenosoituslakko Tammisaaren pakkotyölaitoksen poliittisten vankien syömälakon tukemiseksi. "Punaisen päivän", elokuun ensimmäisen päivän sodanvastaiset mielenosoitukset onnistuivat toisin paikoin hyvinkin. Oikeastaan ne olivat mahtavia fasisminvastaisia mielenosoituksia, joita pidettiin sekä huoneistoissa että kaduilla. Esimerkiksi Vaasassa, jossa jouduin olemaan läsnä sellaisessa mielenosoituksessa, sai poliisi taistella pari tuntia saadakseen työväentalon läheiset kadut puhtaiksi. Kun ratsupoliisit karkoittivat mielenosoittajia yhteen suuntaan, virtasi toisaalta mielenosoituspaikalle jo uusia joukkoja.

Työväen ja pienviljelijäin eduskuntaryhmä kävi saman vuoden lopulla voimakasta torjuntataistelua vastustaessaan Kallion hallituksen eduskuntaan tuomia fasistiliikkeen sanelun mukaan kirjoitettuja lakiluonnoksia, jotka tähtäyivät perustuslakia vastaan. Sosialistisen työväen ja pienviljelijäin edustajat pitivät eduskunnassa rohkeita puheita tuomien hallituksen harjoittamat laittomuudet. Oli aivan ilmeistä, että jos maassamme olisi vallinnut edes porvarillinen kansanvalta, olisivat vasemmistolainen työväenliike ja samalla kommunistinen puolue lujittuneet jatkuvasti. Tämän liikkeen avulla olisi se elintason alentaminen, johon suurpääoma tur-

vautui pulavuosina, voitu ainakin jossakin määrin ehkäistä.

Sen ymmärsivät suurkapitalismin mahtimiehet. Siksi he nostattivat fasistisen lapuanliikkeen murskaamaan työväenliikettä väkivalloin. Helsingissä oli Minna Craucherin salongissa, jossa fasistinen hienosto kokoontui öisin, päätetty järjestää "kansannousu" Pohjanmaalle. Lapualla pidettiin nuorten työläisten opintopäivät marraskuun 24—25 päivinä 1929, ja fasistisen liikkeen johto, jota Helsingissä edustivat pankkiherrat, mutta Pohjanmaalla poliittisesti ja sivistyksellisesti lukutaidottomat onnenonkijat, sellaiset kuin Vihtori Kosola, Vihtori Herttua ja Iivari Koivisto, oli päättänyt hajottaa nämä laillisesti järjestetyt opintojuhlat mobilisoimalla lähikylien suojeluskuntalaiset aseelliseen hyökkäykseen. Kun olin mainitun tilaisuuden toisena puhujana, näin omin silmin tämän huligaanien hyökkäyksen, jota maamme porvarillinen lehdistö kehuskeli sitten "isänmaallisten maakunnanmiesten spontaaniseksi mielenosoitukseksi".

Hyökkäys oli hyvin järjestetty, kaikki siihen osallistujat tottelivat johtajiensa käskyjä. Tyttöjä ja poikia hakattiin pistoolinperällä, toisia tuoleilla, muutamilta revittiin vaatteet puukoilla. Juhlasalissa räjäytettiin muutamia hajupommeja, joista eräät henkilöt pyörtyivät. Vaikka rikolliset olivat aseistettujakin, tekivät työläisnuorukaiset vastarintaa, iskivät kovalla nyrkillä ahdistelijoita kasvoihin, ja nämä sitten valittelivat hiukan nenä veressä, että isänmaan puolesta täytyy heidänkin kärsiä. Naiset eivät säästyneet väkivallantekijäin hyökkäyksiltä. Rouva Alli Latvalta revittiin pusero kokonaan, eräiltä myös paita. Mutta johto oli kieltänyt enemmän väkivallanteon ja huligaanit tottelivat nöyrästi. Tämä osoitti parhaiten, ettei kysymys ollut maakunnanmiesten äkillisestä mieltenkuohusta. Näkyi selvästi, että mieltenkuohu oli tapahtunut ensin Helsingin herrojen päissä ja

lapualaiset maakunnanmiehet tekivät ilman mieltentekoa, kylmästi ja alistuvasti, mitä suojeluskuntien johtajat käskivät. Rikos oli hyvin harkittu ja se pantiin myös toimeen harkitusti.

Fasistiliikkeen ylin johto, joka ei ollut Lapualla, pystyi vaikuttamaan maan sanomalehdistöön ratkaisevasti. Käskyn mukaan kokoomuspuolueen lehdet tervehtivät lapualaisten tihutyötä "isänmaallisuuden näytteenä". "Edistyspuolueen" lehdistö ei ollut yhtä innostunut, mutta yleensä sekin "ymmärsi" lainrikkooja. Maalaisliiton monet lehdet, esimerkiksi Ilkka, kirjoittivat samoin kuin kokoomuspuolueen lehdet, eikä ihme, sillä olihan myös maalaisliiton miehiä väkivaltaliikkeen johdossa. Mutta jotkut maalaisliittolaiset lehdet olivat pidättyväisiä peläten, että "kansanliike" kääntyy Kallion hallitusta vastaan. Suomen Sosialidemokraatti syytti tapahtumasta kommunisteja, jotka "Moskovan käskystä" olivat nostattaneet lapuanliikkeen! Mutta joissakin sosdem. lehdissä oli arvostelevalta ääniä ja toivomuksia siitä, että hallitus pääsisi tilanteen herraksi. Jyrkimmin vasemmistolehtien lisäksi mellakan tuomitsivat ruotsalaiset lehdet, jotka pelkäsivät Kosolan liikkeen iskevän aitosuomalaisuuden tunnuksella ruotsinkielistä vähemmistöä. Mutta yleinen porvarillinen mielipide antoi varsin laajassa mitassa kannatuksensa lapualaisten tihutöille.

Työväenlehdistö hälytti heti Lapuan mellakan jälkeen fasismin vaarasta. Vaasalainen Työn Ääni ja samassa kirjapainossa painettu tamperelainen Työväen Lehti, joiden molempien poliittisena toimittajana jouduin silloin olemaan, selostivat seikkaperäisesti "maakunnan miesten" tihutöitä ja osoittivat, että kysymys oli järjestyneestä fasistisesta huliganismista. Marraskuun 27 p:n kirjoittamassani Työn Äänen artikkelissa "Huliganismin

järjestäytyminen" todistin, että maan väestöä uhkasi fasismin vaara. Artikkelini päättyi:

"Huligaanien järjestäytyminen maan väestöä vastaan on estettävä. Huliganismi, esiintykönpä se suojeluskunta- tai körttiläisyysaatteen nimellä, on lyötävä maahan. Yleinen turvallisuus on saatava taatuksi. Koko työväenluokan on noustava fasismia vastaan."

Marraskuun 29 p:n kirjoitin Työn Äänen etusivun artikkelissa "Puolustautukaamme!" siitä kyynillisyydestä, jolla taantumusmiehet käyttivät lapualaisten tihutöitä verukkeena koko maata käsittävän "kommunisminvastaisen" fasistisen liikkeen nostattamiseksi työväenluokkaa vastaan.

"Fasismi nousee uhkaavana, pelottavana, — kirjoitin artikkelissani. — Lapuan tapaus osoittaa, että työläisten henki ja omaisuus ovat vaarassa. "Kansalaiskokousten" puuhailua säästää tuomarimainen huuhkaimenhuuto Vaasa-lehden palstoilla: "Näin tehtäessä tullaan ehkä joskus ylittämään joissakin kohdin lainmääräyksiä. Sitä ei voida välttää..." Tiedottomille valkoisten talutusnuorassa kulkeville joukoille saarnataan laittomuuden evankeliumia. Tietoinen työväestö aiotaan pakottaa vaikenemaan.

Työväenluokan kalleimpien oikeuksien jälellä olevia rippeitä on puolustettava. Kokoontumisen, ajattelun ja valtiollisen toiminnan vapauden viimeisiä tähteitä ei saa antaa iskeä maahan. Fasistisen väkivallan ja huliganismin voittokulku on estettävä. Puolustautukaamme! Kokoontukaamme ja tuomitkaamme hirmuhuliganismi! Vastalausekokouksiin! Taistelutunnuksemme olkoon: Enemmän vapautta!"

Kansalaisvapauksien puolustamisen merkeissä järjestettiin työväen vastalausekokouksia Vaasassa ja pian myös maan muissa kaupungeissa. Mutta lapualaiset eivät olleet toimettomia. Joulukuun 1 p:nä oli Lapuan kunnantalolla kolmensadan "maakunnanmiehen" kokous, jossa päämiehinä esiintyivät kokoomuslaisen Vihtori Kosolan lisäksi maalaisliittolaiset oikeistovouhottelijat Kustaa Tiitu ja Artturi Leinonen. Siellä pää-

tettiin aloittaa "kommunisminvastainen kansalaistointiminta", joka sitten laajeni maatakasittäväksi muilutus- ja murhaliikkeeksi. Nykypolvella ei ole käsitystäkään siitä, millaista oli se propagandakuona, jolla fasismin agitaattorit silloin täyttivät maan. Näytteeksi kannattaa siis lainata kohta puheesta, jonka Kosola piti mainitussa tilaisuudessa:

"Eräs lapualainen — Kosola saarnasi — löysi sotaretkellä läheltä Viipuria työväentalon rikkakasasta revityn kokouspöytäkirjan kappaleita. Hän alkoi näitä kappaleita yhdistellä toisiinsa, sai siten selville pöytäkirjan pykälän, missä sanottiin, että porvarit pitää kaikki tappaa 8sta ikävuodesta ylöspäin. Eräs omin korvin kuullut kertoi, miten toiset olivat tahtoneet 8 vuoden alinta ikärajaa alennettavaksi kolmen vuoden ikäisiin. Sitä vanhempiin meidän kylvämämme oppi ei pysty, mutta kahdeksan vuotta nuorempia voimme käänellä mieleemme mukaan. Tämä ei suinkaan ollut ainoa kommunistinen yhdistys maassamme, missä tämänsuuntaisia päätöksiä tehtiin" (Arvo Kokko: "Lapuan laki", sivut 24—25).

Voi tietysti sanoa, että ne, jotka keksivät tällaisia kauhutarinoita kommunistien tiliin, olivat joko hulluja tai luulivat muita hulluiksi. Kuka tahansa tietää, että jos kommunistien keskuudessa olisi joku puhellut noin löysiä, olisi hänet ilman muuta karkoitettu ohranan kätyrinä niin pitkälle kuin pippuri kasvaa. Mutta maassamme oli silloin Kosolaa korkeammassakin asemassa olevia ihmisiä, jotka pyhässä vihassaan työväenluokkaa vastaan olivat ottavinaan tuon kaiken täydestä. Kun lapualaiset rikkakasan tonkijat ja suurvalheiden keksijät kävivät myöhemmin valtioneuvos Danielson-Kalmarin puheilla, nuortui tämä vanhasuomettarelainen kansanvihollinen siinä määrin, että hönkäsi muiluttajille nämä innostavat sanat:

"Älkää nyt jättäkö työtä kesken. Älkää antako tulen sammua. Toimikaa kaikin voimin yhä eteenpäin niin että turmiollinen kommunistinen liike häviää maasta".

Tämä jo tsaarin senaattorina Suomen kansan sortamiseen osallistunut ja Italian fasismin rikoksista uudelleen hurmioitunut vanha mustasotnialainen ei tietysti jakanut neuvojaan turhaan. Lapualaishuligaanit katsoivat, että heillä oli oikeus tehdä rikoksia, kun kerran "valtiomiehetkin" yllyttivät sellaiseen. Liikkeen johto ryhtyi järjestämään tihutöitä maan eri puolilla suunnitelmanmukaisesti. Henkilöitä, jotka olivat suhtautuneet arvostellen tihutöihin, ryhdyttiin kyyditsemään rajan yli Neuvostoliittoon, jolloin heitä kidutettiin ja piestiin vaatimalla samalla "tunnustuksia" ja lupauksia luopua työväenliikkeestä. Kun Muilu-nimiset veljekset olivat ensimmäisiä käytyreitä, jotka komennettiin toimittamaan näitä kyydityksiä, alettiin senkaltaisia pakkokuljetuksia nimittää "muiluttamiseksi".

Maaliskuun 27 ja 28 päivien välisenä yönä kruunasiivat Danielson-Kalmarin kiihoittamat pahantekijät kaikki aikaisemmat tihutyönsä "sammuttamalla tulen" hetkiseksi. He tunkeutuivat yön pimeydessä vaasalaisen Työn Äänen kirjapainoon ja murskasivat mukanaan vie-millään moukareilla siellä olleet kirjapainokoneet. Hallitusta pelänneet viranomaiset eivät uskaltaneet löytää rikollisia, vaikka yhdeltä näistä, kylähuligaanina Lapualla tunnetuksi tulleet Kullervo Leskiseltä oli jäänyt nimikirjoituksella varustettu puukko rikospaikalle. Nähtyään, että hallitus painostaa viranomaisia salaamaan rikollisten jäljet, lapuanliikkeen johto päätti asettaa hallituksen vieläkin tiukemmalle. Huhtikuun 11 päivänä 72 pahantekijää komennettiin Vaasaan tunnustamaan maaherralle rikoksensa, mutta siten, että roiston-työstä yritettiin tehdä kunnianasia, "isänmaallinen" teko. Peläten kuitenkin, että temppelin harjalle saatettu hallitus voisi vaatia ainakin nimellistä rangaistusta syyllisille, rikosliikkeen johto käski vain kuuden henkilön ilmoittautua teon suorittajiksi, toisten piti olla "mo-

raalisena tukena". Teon suorittajiksi ilmoittautuivat vain pikkutekijät: Jussi Muilu, Yrjö Hissa, Kullervo Leskinen, Simo Lahdensuo ja Jussi Perämäki. Viranomaiset, jotka olivat aikoneet käsitellä jutun ilman syytettyjä, tyrmistyivät syyllisten tipahtaessa heidän syliinsä kuin taivaasta. Jutun käsittely siirrettiin kesäkuun 4 päivään ja lapualaiset huligaanit palasivat kotiinsa nauramaan viranomaisille ja Kallion hallitukselle, jotka näin oli saatettu julkisesti antamaan apuaan pahanteekijöille. Vaihtoehtona olisi ollut vain rikollisten vangitseminen ja syyttäminen tosissaan, mutta kun neuvostovastainen sotaprovokaatio ja kommunisminvastainen luokkaviha yhdistivät hallituksen ja lapuanliikkeen toisiinsa, löi hallitus tehtävänsä laimin ja antoi rikollisten jatkaa toimintaansa.

Sen jälkeen tuli ei sammunut hetkeksikään. Muilutukset ja murhat seurasivat toisiaan järjestelmällisesti. Työmiehet Mättö, Holm ja Happonen murhattiin kukin vuorollaan sanomalehdistön mainostaessa näitä tekoja tai arvostellessa niitä lievästi mutta kuitenkin siten, että murhia pidettiin "isänmaallisina urotöinä". Kesäkuun 8 p:nä lapuanliikkeen johto pakotti omat kätyrinsä, lapualaiset Yrjö Hissan ja Jussi Perämäen, tekemään itsemurhan, tai kenties heidät teloitettiin. Mutta tämäkin kaamea tihutyö katsottiin sankariteoksi. "Uusi vapaus-taistelu oli vaatinut ensimmäiset uhrinsa", kertoi lapuanliikkeen "historioitsija" Arvo Kokko myöhemmin. Vuoden 1931 alkupuolella, satojen muilutusten ja lukuisien murhien jälkeen innokas lapualaishuligaani, "Kalterijääkärit"-nimisen teoksen laatija Sulo-Veikko Pekkola, oli sekaantunut niin mielikuvituksellisiin rikossuunnitelmiin, että hän ei voinut pelastua muuten kuin itsemurhalla, "liittymällä vainajiin", kuten fasismin ylistyslaulaja Heikki Asunta runoili.

Jo vuoden 1930 alkupuolella rikos seurasi rikosta, lait-

tomuus laittomuutta, oikeisto riemuitsi, ja Kallion hallitus katsoi kaikkea sormien välistä. Ken tahtoi puolustautua, hänen oli pantava kova kovaa vastaan.

Vappu Helsingissä 1930

Meille kommunisteille ei annettu minkäänlaista suojaa. Olimme henkipattoja, joilta kuka tahansa sai riistää hengen, jos katsoi sen tuottavan hänelle hyötyä tai huvia.

Mutta minä säilyin koskemattomana vuoden 1930 heinäkuun puoliväliin saakka. Samoin kuin huligaanit olivat säästäneet minua Lapualla, samoin he säästivät henkeni Helsingissä, johon palasin 1930 alussa. Eivätkä fasistit enempää kuin ohranatkan säästäneet minua siksi, että olisin ollut toimettona. Päinvastoin, kaikkihan tiesivät, että olin varsin toimelias noina aikoina, osallistuin taisteluun fasismia vastaan sanomalehtimiehenä, puhujana ja hiukan muutenkin. Niinpä 30-luvulla poliisiurkkijana esiintynyt Yrjö Kilpeläinen (myöhemmin nimimerkki Jahvetti) kuvaa senaikaista toimintaani tähän tapaan:

"Kun hän pääsi vapaalle jalalle v. 1928, lausui Työväenjärjestöjen Tiedonantaja sankarin tervetulleeksi ja kiinnitti hänet toimukseensa, jossa Äikiästä tuli lopuksi kommunistien tšekäläisen pää-äänenkannattajan päätoimittaja. Otteissaan on Äikiä aina ollut äärettömän röyhkeä ja häikäilemätön. Siitä esimerkkinä mainittakoon vain, että vappuna 1930 hän hyökkäsi Mäntymäellä sosialidemokraattien juhlassa näiden puhujakorokkeelle, josta ehti pitää lyhyen puheen, ennen kuin se ehdittiin keskeyttää. Eräässä ulkoilmajuhlissa hän puhui päällystakki päällä, ja kun poliisi tuli pidättämään, heitti takin lähinnä seisoville, pisti lippalakini päähänsä ja hävisi ympärillä seisovaan väkijoukkoon. V. 1930 tuomitsi Turun hovioikeus Äikiän viideksi vuodeksi kuritus-huoneeseen sekä sen jälkeen menettämään kansalaisluottamuksensa 8 vuoden ajaksi. Helsingin keskusvankilassa ollessaan hän järjesti 1933 syömälakon, jota Leningradin Vapaus ja Petroskoin

Punainen Karjala käyttivät kiihoitusaineistonaan. Myöskin yritettiin samaisen syömälakon avulla Helsingissä provosoida mielenosoituksia”.

Vastalausepuheeni vappuna vuonna 1930 ei muuten ollut niin kammottava, että fasististen ”laillisuusmiesten” olisi kannattanut kantaa siitä kaunaa. Tosin läsnä ollut entinen puolustusministeri Kalle Heinonen, jota silloin nimitettiin Sota-Kalleksi, yritti huutaa minut alas, kertoi seuraavan päivän Tiedonantaja.

”Mutta hänen äänensä — selostus jatkui — hukkuu valtavaan joukkojen riemukehoitukseen: Suojelkaa puhujaa! Jatka! Jatka! Lavan ympärillä olevat joukot estävät poliisien pääsyn lavalle. Puhuja jatkaa”.

Kerroin tilanteen mukaisesti, miten Berliinin poliisipäällikkö Zörgiebel oli vuonna 1929 kieltänyt työläisten mielenosoitukset, mutta kun työläiset eivät totelleet laitonta kieltoa, vaan valloittivat kadut vappuna, ei sama Zörgiebel enää vuonna 1930 uskaltanut kieltää mielenosoituksia. Nyt Suomen hallitus yritti kokeilla kepillä jättä kieltäen työläisten lainmukaisen vappumielenosoituksen. Tiedonantajan mukaan puheeni jatkui tähän tapaan:

”Helsingin työtätekevä väestö on ottanut oppia saksalaisten toveriensa vapputaistelusta. Annettu mielenosoituskielto ei ole tehonnut vallankumoukselliseen työväestöön. Kielto on tänä aamuna murrettu. (Kauan kestäviä hurraahuutoja. Puhuja odottaa hiljaisuutta ja jatkaa sitten): Turhaan ovat poliisit koettaneet estää monituhantisten työläisjoukkojen marssia Eläintarhan kautta Mäntymäelle. Työtätekevien joukot puolustautuvat aktiivisesti taantumuksen laumoja vastaan. (Eläköön ja hurraa-huutoja. Poliisit pyrkivät useilta eri tahoilta lavan luokse riistääkseen puhujan alas, mutta joukot ryhmittäytyvät yhä taajemmin lavan ympärille ja työntävät poliisit pois. Eräs poliiseista paljastaa taskuaseensa uhaten ampua. Joukosta kuuluu huutoja: — Ammu vain, verihurtt! — Kiihtyneet joukot hyökkäsivät mainittua poliisia vastaan, joka joutui tungetuksi syrjään ja huomattuaan asemansa

kestämättömäksi poistuu paikalta. Tämän jälkeen eivät poliisit enää tee hyökkäystä puhujalavaa vastaan. Joukkojen kehoituksesta puhuja jatkaa):

Fasismi on viime aikoina Suomessa riehunut mitä raivoisammin. Sitä auttaa sekä aatteellisesti että organisatorisesti sosialifasismi kuristuslakeineen. (Jatkuvia joukkohuutoja: — Alas fasistit! Alas sosiaalifasistit!) Luokkataisteluluopioitakin on ilmestynyt. Paras keino kaikkia näitä vihollisiamme vastaan on työtätekevien joukkojen vallankumouksellinen liikehtiminen. Voimamme on koottava vastahyökkäykseen joukkotaistelun pohjalla. (Joukkohuutoja: Eläköön luokkataistelu! Eläköön katujen vapaus! Joku ojentaa puhujalle punaisen lipun, jota liehuttaen tämä jatkaa): Laajennettakoon tätä liikehtimistämme edelleenkin. Jatkettakoon sitä. Ohjelmanmuutoksia voidaan tehdä, mutta mielenosoitus-oikeudestamme emme voi luopua!”

Sitten saapuivatkin jo ratsupoliisit, joita joku jalkapatikassa tappiolle jäänyt komissaari oli käynyt kutsu-massa. Minulla ei tietysti ollut syytä jatkaa niin kauan, että olisin joutunut poliisien käsiin. Sen vuoksi tein, niinkuin hoksaavainen ”historioitsijani” Jahvetti Kilpeläinen kertoi vihapäissään, ”heitin takin lähinnä seisoville, pistin lippalakin päähäni, ja hävisin ympärillä seisovaan väkijoukkoon”. ”Suojeluvartio”, joka minua avusti, oli muuten kokoonpantu Jyryn urheilijoista ja Sörnäisten nuorisoliittolaisista. Muistan tänäkin päivänä hyvin, miten perusteellisesti Jyryn nyrkkeilijät käsitelivät poliiseja, jotka yrittivät käyttää fasistista väkivaltaa juhlapuhujaa kohtaan! Poliisit eivät lainkaan osanneet nyrkkeillä. Ratsupoliisien päästyä tilanteen herroiksi poliisien ”jalkaväki” etsi sitten puhujaa, joka oli heidän lähellään ja kuuli heidän päivittelynsä. Vasta oli heidän päivän perästä porvarilliset ja sosialidemokratian päivän perästä porvarilliset ja sosialidemokratian kraattiset lehdet, jotka sitä ennen olivat nimittäneet minua ”kalpeakasvoiseksi nuorukaiseksi”, saivat selville nimeni ja julmistelivat kovasti. Erikoisen vihainen oli Suomen Sosialidemokraatti, jossa Emil Sallila, Eero Pulli ja eräät muut syyttivät minua huliganismista. An-

noin heille vastauksen 5. 5. 30 Tiedonantajan etusivun artikkelissa "Suu kiinni!" Mainittuani näiden kansanvallan ritarien kauhistuksesta kirjoitin:

"On tapahtunut jotakin hirveätä! Mäntymäellä on vappuna pidetty puhe — työtätekevien kokoontumisvapauden puolesta.

Susikoirat ulvovat. Puhe kokoontumisvapauden puolesta silloin, kun tuo vapaus on yritetty riistää koko työväenluokalta, puhe zörgiebelismiä vastaan... Puhe fasismia vastaan — se on vähintään huliganismia! Porvariston palkkaamat viiden pennin kynäsankarit ovat kauhuissaan. Viha kiehuu. Viha niitä vastaan, jotka eivät pidä pyhinä porvarillisia moraalisääntöjä.

Vahinko herroille "siveellisesti suuttuneille" vain, että työväenluokka katselee asioita toisin. Vahinko heille, että zörgiebelismin suomalainenkin muunnos on vapautta rakastavan työtätekevän väestön keskuudessa huonossa huudossa. Vahinko viiden pennin kynäilijöille, että luokkatietoisella työväestöllä on oma luokkamoraalinsa, jonka käskyt ovat porvariston luokkamoraalille aivan päinvastaisia.

Suu kiinni, te palkkarengit siellä, jotka olette tuhannesti myyneet köyhälistön luokkaedut porvaristolle! Suu kiinni, te työtätekevien yhdistymisvapauden kiristäjät! Teillä ei ole puheenvuoroa silloin, kun taistellaan työtätekevien kansalaisoikeuksista!"

Siten jatkoin toimintaani päivästä toiseen ja annoin sanan sanasta. Esko Rieki olisi voinut pidättää minut vappupuheeni perusteella, mutta hän ei tehnyt sitä. Tämä myöhemmin Gestapon osastopäällikkönä elämäntyönsä kruunannut työväenluokan vihollinen kuvitteli, että usuttamalla urkkijat kintereilleni hän saa suuremman saaliin, kokonaisen "Suomen byroon". Arvasin sen ja olin erittäin varovainen aina, kun menin — "Suomen byroon" kokouksiin.

Fasistien metelöinti Vaasassa jatkuu

Kesäkuun alkupäivinä alkoi taistelu vasemmistolaisen työväenliikkeen toimintaoikeuksista kiihtyä entistä enemmän.

Hallitus antoi lapualaishuligaaneille voimakasta tukea, mutta horjui vielä sikäli, ettei käyttänyt asevoimaa, vaan yritti antaa rikollisten vaatimuksille laillisuuden silauksen. Oikeusministeri K a i l a, joka antoi fasistilehtien julkaista vapaasti rikoksiin yllyttäviä kirjoituksia, nosti syytejutun Työväenjärjestöjen Tiedonantaja vastaan. Lehtemme oli julkaissut huhtikuun 12 pnä Tammisaaren poliittisten vankien julkilausuman: Silmät auki, työläiset! Luokkataisteluliikkeemme ohjaustankoon on tunkeutumassa vihollinen! Julkilausumassa käsiteltiin pääasiassa työväenliikkeen sisäisiä erimielisyyksiä, täsmällisemmin sanoen, poliittiset vangit esittivät tuomionsa Wällärin oikeisto-opportunistiselle suuntaukselle, joka oli ryhtynyt hajoittamaan työväenliikettä fasismien hyökätessä.

Syyte oli esillä Helsingin raastuvassa kesäkuun 2 pnä ja syyttäjä vaati lehden lakkauttamista. Asianajaja Asser Salo esitti vastaavan toimittajan Rudolf Parviaisen puolesta vastineen, jossa osoitettiin oikeusministerin vaatimus lakiin perustumattomaksi. Tapaus oli niin selvä, että raastuvanoikeus katsoi lakkautusvaatimuksen aiheettomaksi mutta tuomitsi kuitenkin sanasta "kumouksellinen" toimittaja Parviaisen 75 päiväsakkoon à 30 markkaa. Sitävastoin Kuopiossa tuomarit olivat jo hiukan aikaisemmin taipuneet hallituksen painostukseen ja antaneet samasta julkilausumasta tuomion, jolla Savon Työ lakkautettiin kolmeksi kuukaudeksi. Tapaus osoitti räikeästi, että vapaamielisellä porvarillisellakin taholla, jopa oikeuslaitoksessakin, oli miehiä, jotka vastustivat laittomuuksia, mutta eivät uskaltaneet kaikissa tapauksissa torjua painostusta, jota lapuanliikkeen tukemiseksi harjoitti hallituskin.

Nähdessä viranomaisten taipuvan ja tekevän vain heikkoa vastarintaa lapuanliikkeen johto lisäsi mellakoiden

lukumäärää. Kesäkuun 4 pnä, jolloin koneittensärkijäin piti olla vastaamassa Vaasan raastuvassa rikoksestaan, ilmoitti Uusi Suomi ylpeillen, että Vaasaan järjestetään "kunniakäynti", suuri mielenosoitus koneittensärkijäin puolesta. Helsingin Sanomat kertoi, että mukaan tulee arviolta 2000 miestä.

Niin sitten kävikin, sillä olivathan mainitut lehdet saaneet tietonsa rikosliikkeen helsinkiläisiltä päämiehiltä. "Kunniakäynti", 187 auton muodostama lapualaiskulkue, jonka kärkipäässä oli poliisiauto, kierteli Vaasassa mellastaen ja uhkaillen rauhallisia ihmisiä. Jo edellisenä iltana oli Vaasan poliisi kieltänyt työläisten vastalausekokouksen ja asettunut avoimesti suojelemaan rikollisia. Samassa Työväenjärjestöjen Tiedonantajassa, jossa näistä mellakoista kerrottiin, oli myös kuvaus Mikko Järvisen muilutuksesta. Juopuneet huligaanit olivat muiluttaneet hänet Kuolemankorpi-nimiselleseudulle ja pahoinpidelleet siellä. Kun silloin "edistyskellistä" näytellyt Helsingin Sanomat esitteli ihailleenäitä "sankaritekoja", Tiedonantaja lisäsi 4. 5. 30 uutisensa loppuun myrkyllisen huomautuksen:

"Porvarilliset, ensi kädessä kokoomuslais-fasistiset lehdet, ovat ryhtyneet rikollisten tekoja peittelemään, kaunistelemaan ja ihannoimaan, kannustaen näin huligaanejaan uusiin rikoksiin. Tähän kuoroon ovat yhtyneet muka kansanvaltaisina ja laillisina esiintyvät "edistyspuolueenkin" lehdet. Mm. tämänpäiväinen Helsingin Sanomat peittelee törkeitä rikoksia ja ihannoii rikostekoja. Lehden "lakipohjaiset" ja "sivistyneet" toimittajat ovat kai unohtaneet, että heikäläinen mies, ministeri Ritavuori, murhattiin kokoomukselaisten "poliittisten" roistojen toimesta ja samanlaisen yllytyksen, inhoittavan kiihoituksen jälkeen, millaiseen Helsingin Sanomat on nyt ryhtynyt".

Kuten tunnettua, myöhemmin Helsingin Sanomain yllytystoiminta sai kohtalokkaan kruunauksensa presidentti Ståhlbergin muilutuksessa.

Sillä aikaa, kun Tiedonantaja tuomitsi laillisuuden

maaherra Sarlinin seurassa oikeuden istuntosalista, lapualaishuligaanit vangitsivat hänet ja lähtivät viemään Lapualle. Maaherra yritti puhua muiluttajille kauniisti, polkijat, kehittyivät tapahtumat Vaasassa edelleen. Kun kantajan asiamies Asser Salo saapui kesäkuun 4 pnä mutta kun nämä eivät totelleet puhetta, ei hän ryhtynyt mihinkään toimenpiteisiin järjestyksen palauttamiseksi. Samana päivänä pahoinpitelivät fasistit Työn Äänen toimittajaa Eino Niemistä. Muutenkin Vaasa oli kaikenlaisten rauhattomuuksien keskuksena sekä maaherran että hallituksen antaessa tihutyöntekijöille välillisesti tukea. Hallitus ei ottanut vastaan työväen ja pienviljelijäin eduskuntaryhmän valtuuskuntaa, joka tahtoi saada selvyuden, mihin toimenpiteisiin hallitus aikoi ryhtyä rikollisten toiminnan lopettamiseksi.

Keskustelimme tilanteesta SKP:n Suomen toimiston kokouksessa ja päätimme jatkaa edelleenkin hyökkäystä pääasiallisesti lapuanliikkeen mellastusta vastaan ja leimata sen laittomaksi ja rikolliseksi, suurpääoman mahtimiesten lavastamaksi liikkeeksi. Samalla pidimme kuitenkin välttämättömänä tässä uudessa vaiheessa tähdentää Kallion hallituksen osavastuuta kaikkeen, mitä oli tapahtunut. Saadaksemme hallituksen tekemään edes jotakin muuta kuin hyväksymään lapualaisten väkivaltateot katsoimme tarpeelliseksi valottaa erikoisen voimakkaasti maaherra Sarlinin toimintaa, sillä hän oli Vaasan läänin ylin viranomainen, jonka olisi pitänyt tehdä jotakin huligaanien harjoittaman terrorin ehkäisemiseksi. Ajattelimme, että jos hallitus edes tunnustaisi maaherran lyöneen laimin virkatehtävänsä ja taipuneen väkivaltamiesten käskyihin, olisi pää auki kaikkien lapuanliikettä suojelleiden viranomaisten tehokas kaalle painostamiselle. Joukkoliikkeen kehittäminen, työläisten itsepuolustuksen järjestäminen oli mielestämme hetken päätehtävänä.

Tämän mukaisesti toimitimme sitten kesäkuun viidennen päivän Tiedonantajan.

Sen etusivu oli omistettu kokonaan Vaasan mellakoiden kuvaukselle. Asser Salosta julkaisimme kahden palstan kuvan. Siinä hänet nähtiin puhujalavalla edellisenä sunnuntaina Mustikkamaalla vietetyssä rakennustyöläisten juhlassa. Viidellä palstalla yli sivun ulottuvan otsikon alla esitettiin lukuisia kysymyksiä:

"Missä oli Vaasan ratsupoliisi eilen? — Mihin Kuolemankorpeen Asser Salo on raastettu? — Joko Ritavuoren tapaus on toistunut? — Mitä tekevät maan korkeimmat viranomaiset? — Työväenluokan voimat liikkeelle! Helsingin työväentalon pihalla suuri vastalausekokous tänä iltana kello 18 (6)".

Etusivun artikkelin otsikko oli lyhyesti: Sarlin, mutta artikkeli oli nyt tavallista pitempi. Se oli Hannes Mäkin kirjoittama ja siinä maaherra Sarlin leimattiin kyvyttömäksi tehtävänsä, mutta ei kuitenkaan fasistiksi. Hän yritti rauhoittaa rikollisjoukkoja puhumalla, sannottiin kirjoituksessa ja jatkettiin:

"Sarlinin valtakunta, Vaasan lääni, on hänen ollessaan maakunnan korkeimpana järjestyksen valvojana, muodostunut terrorismin, barbarismin ja rajattoman mielivallan maaksi, valtakunnaksi Suomen tasavallan sisällä, valtakunnaksi, jossa kaikki lait ja perustuslain takaamat kansalaisoikeudet osalta asukkaista on riistetty, valtakunnaksi, jossa henkilökohtainen koskemattomuus ja omaisuuden turva ovat ainoastaan fasistisilla aineksilla. Eivätkö nämä tosiasiat jo riittä osoittamaan, että viisain teko, mitä maaherra Sarlin on elämänsä aikana tehnyt, olisi, jos hän viipymättä pyytäisi eroa virastaan ja jättäisi paikkansa miehelle, joka porvarillisenkin mittapuun mukaan täyttäisi paremmin paikkansa velvoitukset".

Pääkirjoitus toisella sivulla oli minun kirjoittamani. Sen otsikkona oli Rikollisten triumfi ja siinä lueteltiin lyhyesti kaikki törkeimmät rikokset, joita lapualaishuli-

gaanit olivat siihen mennessä tehneet. Kirjoituksessa tuomittiin porvarillinen lehdistö, joka ylisti näitä rikoksia. Vaasan viimeisimmät mellakat olivat muodostuneet rikollisten triumfiksi, riemujuhlaksi. Työväenluokalle ei jäänyt tässä tilanteessa muuta turvaa kuin itsepuolustus.

"Työtätekevän väestön itsepuolustustoimintaa on edelleenkin lujitettava", tehtiin kirjoituksessa johtopäätös. "Työväenjärjestöjen ja yksityisten toverien on varustauduttava aina odottamaan fasistihuligaanien päällekkarkauksia. Järjestöjemme tilaisuuksiin on asetettava niin voimakkaat ja hyvin varustautuneet järjestysvartiot, että ne pystyvät estämään laittomat ja terroristiset fasistien hyökkäykset. Yksityisiin tovereihimme kohdistuvat pahoinpitelyt on yhteisvoimin estettävä ja juopuneet fasistiroistot opetettava parempiin tapoihin.

Mikään mahti ei saa pakottaa työtätekevää väestöä, kaupunkien työläisiä ja maaseudun köyhiä alistumaan rajattomaan laittomuuteen, mielivaltaan ja terroriin, mihin fasistiset piirit nykyistä porvarillistakin valtiovaltaa vastaan taistellen pyrkivät".

Kesäkuun kuudennen päivän lehti oli toimitettu vieläkin voimakkaamman vastahyökkäyksen merkeissä. Seinä eteen fasistiterrorille! oli yli etusivun otsikkona ja sen yläpuolella oli komea kuva edellisenä iltana pidetystä Helsingin työläisten vastalausekokouksesta. Tästä kokouksesta, jossa oli ollut noin 3.000 työläistä, oli lähetetty valtuuskunta hallituksen puheille vaatimaan toimenpiteitä fasistisen terrorin lopettamiseksi. Samalla ilmoitettiin, että työväentalon pihalla pidetään illalla uusi kokous. Kokousselostuksen keskellä oli kehystetty uutinen, josta näkyi, että sisäasiainministeri Linturi ei ollut vielä ottanut valtuuskuntaa puheilleen ja pääministeri Kallio oli yleensä kieltäytynyt ottamasta työläisten lähetystä vastaan. Toisena etusivun suuruutisena oli sillä välin vapautetun Asser Salon haastattelu. Häntä ja Eino Niemistä oli kuljetettu paikasta toiseen Etelä-Pohjanmaalla ja uhkailtu monella tavalla.

"Lähdin yhdessä maaherran ja poliisimestarin kanssa ulos", Salo kertoi, "mutta huomasi, ettei tämä korkea "suojeluvartioni" voi mitään väkijoukolle. Maaherra yritti puhua, mutta väkijoukko tukahdutti hänen äänensä intiaaniulvonnallaan. Maaherran puhetaito ja voimistelijan ominaisuudet olivat tosiaankin täysin tehotomia, niinkuin hän on itsekin tunnustanut. Ihmettelen vain sitä, miksi maaherra ei kutsunut paikalle sotaväkeä, joka olisi voinut puhua sellaista kieltä, jota lapualaisfasistitkin olisivat ymmärtäneet".

Haastattelussa kuvailtiin seikkaperäisesti uhkauksia, kiristystä ja pahoinpitelyä, jonka kohteeksi Salo oli joutunut. Samoin oli lehdessä Eino Niemisen haastattelu ja lainauksia porvarillisten lehtien vahingoniloisista lausunnoista. Helsingin Sanomat, "Ritavuoren lehti", niinkuin Tiedonantaja nimitti Erkon lehteä, oli kertonut Salon kuljettamisesta Ilomantsiin. Tämän valheuutisen loppuun oli liitetty myöhemmin kaikissa porvarillisissa lehdissä tyydytyksellä julkaistu lapualaisten uhkaus, että Pohjanmaalla "ei tulla sietämään ryssän kätyreitä". Koko porvarillinen lehdistö väritti lapuanliikkeen melastukset aivan avoimesti myös ulkopoliittiseksi mielenosoitukseksi.

Suonenvetoa

Sosialidemokraattinen lehdistö oli tässä vaiheessa jo muuttanut sävyään huomattavasti. Aikaisemmin sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä, muutamia yksityisiä edustajia lukuunottamatta, oli auttanut lapuanlakien hyväksymisessä, koska ne tähtäytyivät kommunisteja vastaan. Mutta nyt alkoi näyttää siltä, että lapuanliike voi kääntyä myös sosialidemokraattista puoluetta vastaan. Siksi sosialidemokraattiset lehdet, vaikka eivät puolustaneetkaan vasemmistotyöläisiä, kuitenkin arvostelivat lapualaismellakoiden järjestäjiä entistä selvemmin. Asser Salon ja Eino Niemisen ryöstön jälkeen Suo-

men Sosialidemokraatti julkaisi tapahtumista kansanedustaja Axel Åhlströmin selostuksen, jossa sanottiin: "...mellakan jälkeen astui eteiseen eräs poliisiupseeri, joka hymyillen tarkkaili tilannetta". Otin nämä sanat johtolauseeksi Tiedonantajan pääkirjoitukseen, jonka otsikon sain maaherra Sarlinin lauseista: "Olin kerrassaan voimaton... Salo, joka oli suonenvetomaisesti tarttunut kiinni päällysvaatteisiini, riistettiin autoon. Salo paiskattiin autoon sellaisella voimalla, että auton toinen ovi jäi oikeustalon pihalle." Kirjoitukseni otsikoksi tuli tietysti Suonenvetoa ja siinä ivattiin:

"Tuntuu siltä kuin suonenvetoa olisi muuallakin kuin toveri Salossa, joka luonnollisesti puolustautui ja pitikin puolustautua päällekkarkaaajia vastaan. Suonenvetoa tuntui olevan maaherran selityksessään. Ja ennen kaikkea siinä tavassa, jolla koko porvarillinen sanomalehdistö, yläluokan "yleinen mielipide", suhtautuu fasistikonniin veritekoihin.

Porvarilehdet kertovat tapahtuneista pahoinpitelyistä peitetyn iloisesti, roistontekoja kaunistellen. Muutamia niistä, kuten esim. Helsingin Sanomat, kieltävät kyllä "omankädenoikeuden" harjoittamisen, mutta vakuuttavat kuitenkin samassa hengenvedossa, että "maan yleisedun ja laillisen järjestyksen kannalta on suotavaa ja tarpeellista, että kommunismin levenemistä vastustavain kansalaisten toiminta kohdistuu vaatimuksiin hallitukselle ja järjestysvallalle, että nämä lujalla kädellä käyvät hillitsemään kommunistien isänmaanvastaista yllytystoimintaa..." Ei siis vaatimusta, että terrori, barbarismi ja mielivalta on valtiiovallan toimesta lopetettava. Päinvastoin vaatimus, että työläisajojahtia on lisättävä. Ja ilman mitään reunahuomautusta tai vastalauseen sanaa kertovat laillisuudellaan ylvästelevät lehtipahaset: "Lapualaisten mielenosoittajain lähetystö oli eilen käynyt myös Työn Äänen toimituksessa ilmoittamassa, että Työn Ääni ei tule enää koskaan ilmestymään Vaasassa". Rikos kruunataan rikoksella, uhkaus uhkauksella, pahoinpitely pahoinpitelyllä. Eikä porvarillinen lehdistö vaadi tämän lurjustekojen korkeaveisuuden lopettamista. Se vain kiemurtelee vältellen, selitellen, jopa ihaillenkin. Ja koko porvarillisen "yleisen mielipiteen" ollessa tällaisen ei ole ihme, jos viaton poliisiupseeri hieman hymyilee kuultuaan törkeästä rikoksesta, johon (jumalan kiitos!) ei ole osallistunut.

Mies tai pari kuolemankorpeen, mitä sillä on väliä! Itkeäkö poliisiupseerin pitäisi, kun kerran maaherrakin selittää olevansa voimaton!

Kaikessa tässä on runsaasti suonenvetoa. Koko kapitalistinen järjestelmä vavahtelee suonenvetoisesti. Taloudellinen rappiotila pakottaa porvariston kiristämään riiston surmasilmukkaa. Fasistinen lapualaisliike on suonenvetoinen yritys painaa työväenluokka polvilleen, jotta kapitalismi voisi elää yli "ankeiden aikojen", siirtää pulakauden kustannukset työväenluokan hartioille entistä enemmän".

Seuraavana päivänä, kesäkuun seitsemäntenä, oli Tiedonantajan etusivu omistettu pääasiallisesti työväen vastalausekokouksille. Toteutimme SKP:n tunnusta: Kova kovaa vastaan! Helsingissä oli taas ollut koolla 5.000, Turussa 2.000, Tampereella 1.000 työläistä. Kaikissa näissä, samoin kuin Kotkan ja Porin työläisten kokouksissa oli hyväksytty päätöksiä, joissa vaadittiin terrorin lopettamista. Tamperelaiset vaativat eduskunnan koollekutsumista. Helsingin työläisten kokous vetosi Skandinavian, Saksan, Neuvostoliiton ja kaikkien muidenkin maiden työläisiin toivoen, että nämä tekisivät maassaan tunnetuksi Suomen fasismin riehuntaa. Kokoukselle ilmoitettiin, että hallitus ei ollut ottanut edellisessä kokouksessa valittua työläisten lähetystä vastaan. Samalla päätettiin, että tämä lähetystö yrittää edelleenkin päästä hallituksen puheille.

Pääkirjoitukseen Seis! otin taas kaksi johtoaajatusta toisilta. Vasapostenista lainasin selostusta, josta näkyi, että osa Vaasan hulinoitsijoista oli ollut juovuksissa. Hallituksen äänenkannattajasta Suomenmaasta, joka oli kirjoittanut artikkelin Seis, Pohjanmaan miehet! lainasin kohdan: "...tuntemme sittenkin niihin Pohjanmaan miehiin, jotka ovat eräissä otteissaan oikoteille harhautuneet, osaveljeyttä..." Viittasin siihen, että osa porvarillisestakin lehdistöstä, erityisesti ruotsalainen, kyselee jo, niinkuin Helsingin Sanomat, mitä tekee

hallitus. Mutta hallituspuolueen lehti tekee sitä, mitä maaherra Sarlin, se puhuu, puhuu, ja selittää vielä kaiken lisäksi, että "yksilöitä emme tuomitse". Sellainen kieli ei tehoa rikollisiin. Jos eduskunnan enemmistö ei olisi aikaisemmin hyväksynyt lapuanlakeja, olisi fasistinen liike tukahtunut alkuunsa. "Pohjanmaan miehet" ovat tehneet ja tekevät vain sitä, mitä heidän käsketään tehdä. Kirjoitus päättyi:

"Suomen työtätekevä väestö niin kaupungeissa kuin maaseudullakin tietää, että pääsyylliset eivät ole Lapualla. Lapuan lain liike on yläluokan organisoima. Etelä-Pohjanmaan talonpoikia ja heidän vapauskaipuutaan — sikäli mikäli kysymyksessä ovat köyhät talonpojat — käytetään julkeasti väärin. Yläluokan piireistä lähtöisin olevat fasistipomot koettavat tehdä maan köyhästä väestöstä omien kahleidensa kiristäjiä. Näihin pääsyyllisiin on koko työtätekevän väestön kiinnitettävä huomionsa. Ne on saatettava vastuuseen rikoksistaan ennen muita. Ja ne saatetaan.

Seis, fasistit! Helsingissä aloitettu työtätekevän väestön vastalausekampailu on osoittanut, että kaupunkien proletaarien ja maaseudun työtätekevän väestön ärsyttämällä täytyy olla rajansa."

Työläisten mielenosoituskokoukset alkoivat lisääntyä maan eri puolilla siinä määrin, että hallitus pelkäsi jo fasistien suurella rahalla ja lavastuksella järjestettyjen mielenosoitusten jäävän varjoon. Sen vuoksi poliisiviranomaisille annettiin kehoitukset häiritä työläisten vastalausekokouksia. Helsingissä kiellettiin jopa Vallilan työväen raittiusyhdistyksen suunnittelema mielenosoituskulkue.

Siitä huolimatta Helsingin työläiset kokoontuivat kesäkuun 10 p:nä suureen mielenosoitukseen työväentalon pihamaalle. Asser Salo ja eräs saksalainen Rudolf-niminen henkilö puhuivat talon parvekkeelta 3.000 henkilöä käsittävälle joukolla. Tässä kokouksessa esitettiin tunnus, joka oli sitten Tiedonantajan otsikkona: Sosdem. Työläiset ja puolueettomat mukaan, henkenne ja elä-

männe puolesta taistelemaan! Valtaosa kesäkuun yhdenkentoista päivän lehdestä oli omistettu vastalausekokouksille ja terrorin kuvauksille. Viimeisetkin oikeuksimme rippeet vaarassa. — Proletaarista puolustus-kamppailua laajennettava! julisti Tiedonantaja toteuttaen SKP:n Suomen toimiston päätöstä, jonka mukaan oli tärkeintä kehittää työväen puolustusliikettä.

”Voimakkaalla luokkayhtenäisyyden pohjalla voivat kaupunkien ja maaseudun raatajat yhteisessä taistelurintamassa panna seinän eteen fasistikonniin raivolle. On kysymys koko työväenluokan toimintaoikeuksista ja vapauksista, ja niiden puolesta on päättävästi jatkettava taistelua”, lausui Asser Salo työväentalon pihalla pitämässään puheessa.

Naamiot putoilevat

Kesäkuun kahdenkentoista päivän lehdessä oli jälleen uusia sensaatioita. Fasistiset lähetystöt olivat jättäneet presidentti Relanderille uhkavaatimuksensa:

”Kommunistiset kirjapainot ja lehdet ovat heti lakkautettavat; kommunistiset järjestöt, ilmetkööt missä muodossa tahansa, ovat heti lopetettavat; kommunistiset toimihenkilöt, tunnetuimmat heidän kannattajansa ja heidän kiihoittajansa ovat heti pidätettävät ja senjälkeen, kun maa on täten saatu rauhoitetuksi, kutsuttava uusi eduskunta koolle maalle lakeja laatimaan”.

Oli jo merkkejä siitä, että hallitus taipuu rikollisten esittämään uhkavaatimukseen. Sisäministeri Kaila oli jo luvannut lakkauttaa Työn Äänen hallinnollisella määräyksellä, mikä oli tietysti perustuslain rikkomista. Artikkelissa Naamarit putoavat todistelin sen johdosta, että porvarilliset ”demokraatit” ja ”tasavaltalaiset” taipuvat fasistien vaatimuksiin, ellei työtätekevien joukko voima pysty sitä estämään. Helsingin Sanomat oli jo tunnustanut, että nyt ei olekaan kysymys yksinomaan kommunismin vastustamisesta, vaan ”suunnitelmista, jotka

tähtäävät vuorostaan kansanvaltaisen hallitusmuotomme kimppuun”. Uusi Suomi riemuitsi ”uusista lainsäädännöllisistä toimenpiteistä”, joihin hallitus oli luvannut ryhtyä. Tein siitä johtopäätöksen:

”Naamiot putoilevat. Paljastuikin yhtäkkiä, että Vaasaan järjestetyillä fasistimellakoilla oli vissi tarkoitus. Niillä halusivat fasistit manata esiin uuden kiristyslain työtätekevien oikeuksien riistämiseksi. Koko hulinapolitiikka palvelee toistaiseksi tätä tarkoitusta. Mutta sikäli kuin fasistit huomaavat hulinajoukkonsa tarpeeksi voimakkaaksi suorittamaan lopun koko tasavaltalaisesta roskasta, sikäli niiden vaatimukset lisääntyvät. ”Se mies” odottaa jo suurta paraatiansa, ja demokraattinen porvaristo häntäännyy. Sitä ei auta kohta enää työväenluokan pään uhraaminen. Fasismi haluaa enemmän.

Työtätekevillä ei ole odotettavissa apua ”demokraattisen” porvariston taholta, mutta entistä suurempi sorto ja vaino sitä uhkaa fasismin muodossa. Sen valittavana ei ole muuta kuin yksi tie: Hellittämätön kamppailu kaikkia luokkavihollisiaan, mutta erikoisesti fasismia vastaan. Eteenpäin!”

Samana päivänä julkaisimme sosialistisen työväen ja pienviljelijäin eduskuntaryhmän julkilausuman, jossa kehoitettiin muodostamaan työtätekevien luokkarintama fasistien hyökkäyksiä vastaan. Se oli monen henkilön yhteistyön tulosta ja siinä esitettiin voimakkaasti fasisminvastainen yhteisrintamatunnus:

”Ollakseen menestyksellistä ja tuloksia tuottavaa, on fasistivastainen puolustustaistelu saatava työtätekevien suuria joukkoja käyttäväksi”, sanottiin julkilausumassa. ”Mitkään poliittiset tai muut erimielisyydet eivät tässä saa olla työväen yhteisen taistelun esteenä. Fasismi on suunnattu koko työväenluokkaa vastaan. Sitä vastaan on työväenluokan luokkana taisteltava. Siksi me kehoitamme kaikkia työtätekeviä maalla ja kaupungeissa, miehiä ja naisia, nuoria ja vanhoja, vasemmistolaisia, sosialidemokraattisia ja puolueettomia kylissä ja työpaikoilla luomaan ja lujittamaan kaikkien työtätekevien yhteisrintamaa fasismia vastaan.”

Samana päivänä oli lehdessä uutinen, että maaherra Sarlin oli pyytänyt eroa virastaan ja saanut sen. Myös

monet fasismiin pidättyvästi suhtautuvat porvarilliset piirit olivat arvostelleet hänen laiminlyöntejään. Myöhemmin Sarlin antoi lehdille lausunnon, josta näkyi, että hän oli jo aikaisemmin vaatinut hallitusta toteuttamaan lapuanliikkeen perustuslainvastaiset vaatimukset. Tämä laittomuusmiehen ero ei kuitenkaan merkinnyt, että presidentti olisi vaatinut Vaasan lääniin järjestystä. Sarlinin tilalle nimitettiin sotakorkeakoulun johtaja eversti Axel Erik Heinrichs, joka ei suinkaan ollut Sarlinia parempi lainvartija. Hallitus ryhtyi valmistamaan "tasavallan suojeluslakia", jota tarvittiin laittomuuksien siunaamiseksi. Ensi töikseen hallitus antoi Vaasan läänin uudelle maaherralle ohjeen Työn Äänen painattamisen estämisestä.

Siitä kirjoitin kesäkuun kolmannentoista päivän Tiedonantajaan ivallisen etusivun artikkelin: Laillisesti.

Pilkattuani ensin hallitusta, joka taistelee laillisuuden puolesta toteuttaen rikollisten laittomat vaatimukset, päätin artikkelini komeasti:

"Lapualaiset koneidenmurskaajat nauravat partaansa. Heidän, jotka yleisesti tunnustetaan rikoksentekijöiksi porvaristonkin taholla, tahtonsa on läpäissyt — "laillisesti".

Työn ääni on estetty ilmestymästä. Mutta työväenluokan ääni ei tule siitä huolimatta vaikenemaan, ennenkuin Työn Ääni ilmestyy jälleen."

Viimeinen Tiedonantaja

Samana päivänä STT välitti uutista, jonka mukaan Helsingin rintamamiesten yhdistys oli käynyt Uudenmaan läänin maaherran luona vaatimassa Työväenjärjestöjen Tiedonantajan lakkauttamista. Tiesimme päivämme luetuiksi, ja sen vuoksi päästimme pääkirjoitukseksi Hannes Mäkisen artikkelin Sinä olet voittanut, lapualainen! Siinä todistettiin, että lapualaiset olivat

voittaneet — hallituksen. Mutta työväenluokka ei ole voitettu.

"Työväen vastarinta on tähän asti ollut liian heikkoa", sanottiin kirjoituksessa. "Puolustustaistelua ei riittävän voimakkaasti ole käyty. Nyt täytyy tapahtua muutos. Enää emme voi jäädä odotamaan, kunnes fasistit uhkauksensa toteuttavat ja vallankaappauksen suorittavat. Jo sitä ennen on fasistit lähetettävä kotiinsa. "Kosolan juna" on pysäytettävä Lapualla. Ja jos fasistit kaikesta huolimatta — syksyllä tai jo ennen — yrittävät Helsingin marsiaan, voidaan noiden vallankaappausta yrittävien rikollisten "juna" suistaa kiskoilta sitä helpommin, mitä voimakkaammin jo sitä ennen on työväen puolustustaistelua käyty. "Häyjä" ei paranna muu kuin selkäsauna. Saakoot ne sen."

Kovia ovat sananne, pojat, mutta eivät ne nyt näy auttavan, sanoi minulle vanha latoja. Olin hänen kanssaan samaa mieltä, mutta kysyin, valittaako tässä pitäisi. Olisiko pyydettävä armoa? Ei, hän vastasi, oikein te kirjoittelette, mutta voima on fasistien puolella. Ja niin hän latoi tekstiä, jonka kirjoitin vastalausekokousten päätöslauselmien loppuun yleisohjeeksi työläisille:

"Fasistisen rikollisuuden nousu on viime päivinä kehittynyt niin nopeasti ja voimakkaasti, että työtätekevä väestö ei enää voi tyytyä vastalauseiden esittämiseen. Ne yksin eivät auta. Niinikään eivät riitä ne puolustuskomiteat, joita tähän saakka on perustettu eri paikkakunnille. Esimerkiksi yksi puolustuskomitea pienemmäsäkin kaupungissa kuin Helsinki on aivan riittämätön. Nyt on valittava puolustustyöstä huolehtiva komitea jokaiselle työpaikalle.

Järjestyneimpien ja luokkatietoisimpien toverien velvollisuus on tehdä aloitteet työpaikkakomiteoita muodostettaessa. Missä suinkin mahdollista, siellä on järjestettävä työmaakokouksia, jossa komiteat valitaan. Ja jos kokouksen pitoon ei ole mahdollisuuksia, voidaan komitea muodostaa muutenkin. Pääasia on, että ne joka tapauksessa pystytetään ja puolustuskamppailumme saa laajan joukkopohjan.

Nopeasti työhön! Fasismin hyökkäysketju on murrettava!"

Tämä Tiedonantaja oli viimeinen. Seuraavana päivänä saapuivat poliisilaumat, piirittivät koko talon ja julistivat hallituksen laittomaan määräykseen viitaten lehtemme lakkautetuksi. Samoin vietiin kaikki muut vasemmistotyöläisten julkiset lehdet.

Kallion hallitus oli liittynyt lopullisesti lapuanliikkeen riveihin.

Poliisien hyökkäys vastalausekokoukseen

Muutamaa päivää myöhemmin järjestettiin Helsingin työväentalon juhlasalissa vastalausekokous Työväenjärjestöjen Tiedonantajan lakkauttamisen johdosta. Kun poliisit olivat silloin jo miltei kaikkialla ehkäisseet kokousten pidon, oli odotettavissa, että tämäkään kokous ei saisi sujua rauhassa. Vaikka kokouksen järjestivätkin täysin julkiset järjestöt, olin kuitenkin SKP:n Suomen toimiston puolesta seuraamassa tilanteen kehitystä. Jos poliisit hajoittaisivat kokouksen, oli siellä kuitenkin esitettävä vastalause, kokous oli tehtävä mielenosoitukseksi.

Kävi niinkuin olimme arvelleetkin. Helsingin poliisimestari oli saapunut muutaman kymmenen poliisin kanssa paikalle ja ilmoitti heti J. Forsmanin avaussanojen jälkeen, että hän hajoittaa kokouksen. Tähän hajotuskäskyyn alistuminen olisi tietysti vienyt kokoukselta pois sen mielenosoitusluonteen. Oli siis toimittava nopeasti poliisimestarin laitonta määräystä vastaan. Puheenjohtajaa ei ollut, joten hyppäsin näyttämökorokkeelle ja pyysin puheenvuoron yleisöltä. Yleisö myönsi puheenvuoron hurraamalla, mutta poliisimestari yritti myös puhua. Tällöin huomautin, että poliisimestarilla on oikeus puhua, mutta laillisessa järjestyksessä, vasta sen jälkeen, kun hän on pyytänyt puheenvuoron ja se on hänelle myönnetty. Tämä selitykseni sai valtavan

kannatuksen. Kun poliisimestari katsoi taakseen, näki hän miehet tuoleille nousseina, nyrkit pystyssä ja kuuli sellaisen joukkohuudon, että katsoi parhaaksi vaieta hetkiseksi. Tosin kyllä kaikki seinänvierustat olivat poliisien miehittämät ja yleisön joukossa oli varmasti etsivän keskuspoliisin siviilipukuisia miehiä melko paljon, mutta sittenkin oli selvää, että jos poliisit aloittaisivat tappelun, syntyisi siitä iso meteli. Omasta puolestani arvioin tilanteen sellaiseksi, että muutamat kymmenet poliisit eivät pystyisi kaappaamaan minua sellaisessa kahinassa, ja siksi jatkoin puhettani välittämättä poliisimestarista. Ihmeekseni huomasin, että poliisimestari vetäytyi omiensa luo seinänvierelle ja sai tällä uroteollaan yleisön joukossa seisseen ammattiyhdistysliikkeen kovanaamaisen hajoittajan Ernst Lähteenkin virnistelemään halveksivasti.

Puheessani käsittelin kysymystä kansalaisten perustuslaillisista oikeuksista, jotka rikollinen lapuanliike tahtoi kumota ja pystyttää maahamme fasistisen diktatuurin. Samalla selitin, että hallituksen kaikki toimenpiteet, työläisten vangitsemiset ja lehtien lakkauttamiset, merkitsivät perustuslain polkemista. Hallitus oli lähtenyt laittomuuksien tielle ja sen vuoksi koko työväenluokan oli noustava puolustustaisteluun. Oli esiinnyttävä yhtä päättävästi hallituksen sisäpoliittista terroria kuin sen neuvostovastaista ulkopoliittikkaakin vastaan. Mieleeni ei ole enää jäänyt, mitä kaikkea sanoin, mutta sen muistan, että poliisimestari tuli levottomaksi heti, kun aloin puhua hallituksen laittomuuksista. Lopulta hän astui eteeni näyttämökorokkeen lähelle ja julisti:

— Kiellän puhujaa herjaamasta hallitusta!

Vastasin, ettei totuuden kertominen ole hallituksen herjaamista. Mutta poliisimestari oli päättänyt nousta taisteluun.

— Kiellän puhujaa jatkamasta! hän huusi.

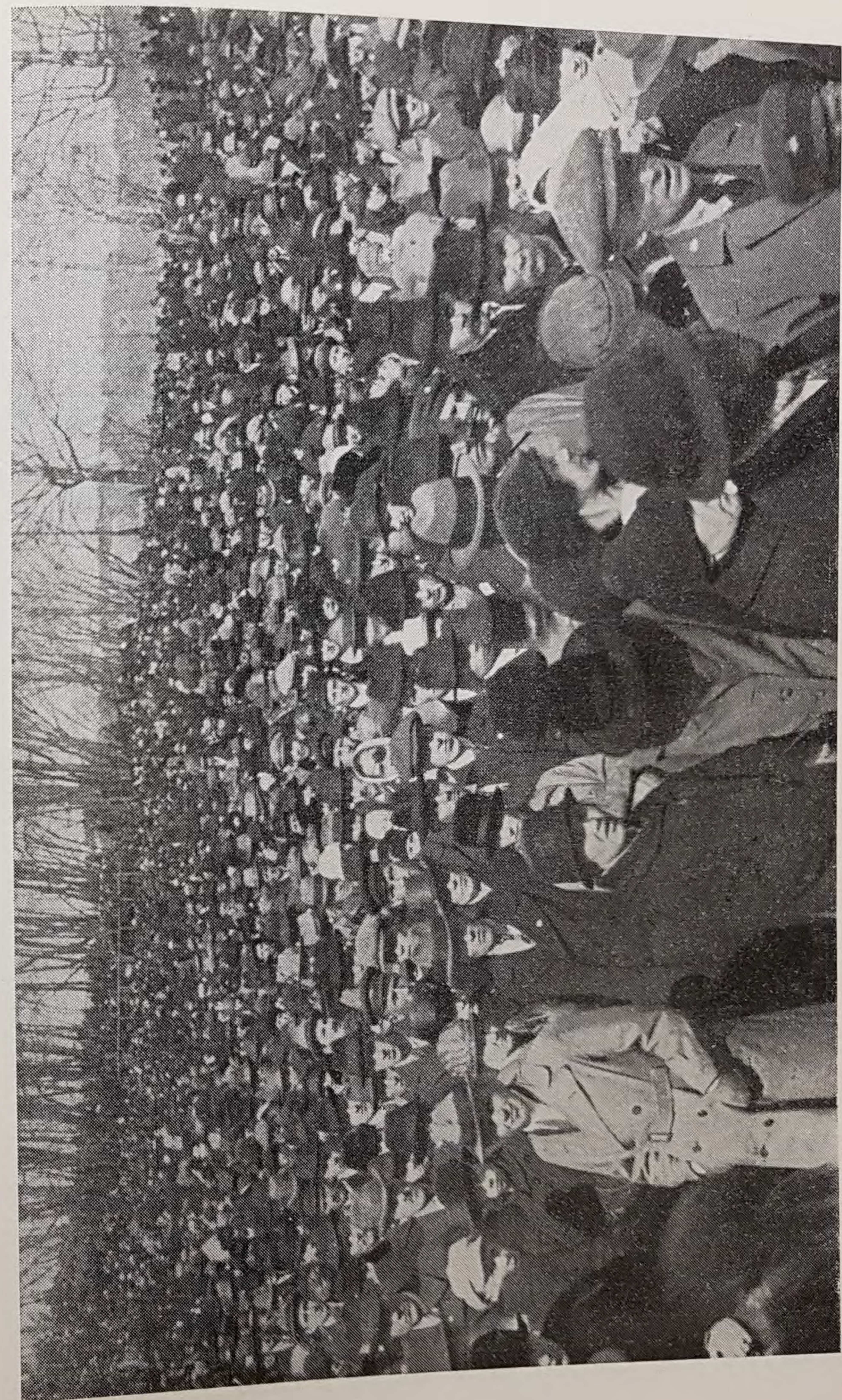
Vastasin siihen:

— Poliisimestari kieltää minut jatkamasta. Kysyn siis kokoukselta, onko minulla puheenvuoro vai ei.

Yleisö vastasi sellaisella joukkohuudolla, että meidän kahden keskustelu hukkuu meluun. Jos ei kuulunut poliisimestarin ääni, ei kuulunut minunkaan. Sain vielä tehdyksi ehdotuksen, että lähdettäisiin Kansainvälistä laulaen kadulle mielenosoitusmarssille. Ainakin osa yleisöstä kuuli ehdotuksen ja vastasi hurraten. Mutta samaan aikaan myös poliisit alkoivat käyttää patukoitaan ja syntyi yleinen tappelu. Etsivän keskuspoliisin siviilipukuiset herrat, joista tunsin monia, koettivat piirittää minut, mutta mukanani oli paljon hyviä ystäviä, voimakkaita ja pelottomia miehiä, jotka aivan samoin kuin vappunakin ehkäisivät poliisit ja urkkijat harjoittamasta väkivaltaa. Sillä aikaa, kun yleisö taisteli poliiseja vastaan, minut saatettiin onnellisesti turvapaikkaan. Nauroimme kovasti, kun tuttavat kertoivat myöhemmin, miten epätoivoisesti EKn "salapoliisit" olivat etsineet minua työväentalosta ja ihmetelleet, "mihin se piru hävisi". Kun Jahvetti Kilpeläinen aikaisemmin lainaamassani kertomuksessaan sanoo poliisien jahdanneen minua vappuna Mäntymäellä ja sitten vielä "eräässä ulkoilmajuhlassa", on hän ottanut tietonsa melko sekavista ohranraporteista. Ulkoilmajuhlassa puhuin vain vappuna Mäntymäellä, kun taas toisen puheeni pidin työväentalossa. Yhteistä molemmille tilaisuuksille oli se, että poliisit yrittivät niissä perustuslakia rikkoen ehkäistä puheenpidon, joten röyhkeys, josta "historioitsijani" puhuu, oli poliisin puolella, ei minun.

Tässä työväentalon mielenosoituskokouksessa poliisi sai lopulta voiton. Mielenosoitusmarssi hajoitettiin jo ennen kuin se ehti Siltasaarelle. Me voimme vain toistaa Tiedonantajan viimeisen pääkirjoituksen sanat:

— Olet voittanut, lapualainen — toistaiseksi!

Helsingin vasemmistotyöläisten vappujuhla Hesperian puistossa vuonna 1923.

Jo vuonna 1929 kokoontui Lappeenrannan Mertaniemeen usein maanalaiseen toimintaan osallistuvia ihmisiä "kesää viettämään" ja asioista neuvottelemaan.

Vappuna 1927 Hesperian puistossa. Kuvassa vasemmalta mm. Einari Tulla, Ville Pessi, Vilho Lohtander, Kerttu Virtanen ja Inkeri Lehtinen.

Fasismen ilotulitus

Tietäen olevansa valtakunnan korkeimman tahon suojeluksessa fasistinen rikosjoukkue oli ryhtynyt jo keväällä 1930 järjestämään Helsingin marssia, josta Tiedonantaja viimeisessä numerossaan varoitti. Eduskunnan puhemies Paavo Virkkunen oli käynyt Lapualla antamassa marssin valmisteluille täyden kannatuksensa, vaikka mielenosoitus oli suunniteltu eduskuntaa vastaan. Kesäkuun 29 p:nä presidentti Relander piti Kauhan ilmailupäivillä puheen, jossa tosiasiallisesti yllytettiin lapualaisia laittomuuksiin. Presidentti kiihoitti:

"Isänmaa on vapautettava kommunismin kiroista!"

Helsingin Sanomatkin totesi seuraavana päivänä, että presidentin puhe oli lapuanliikkeen ylistelyä.

Myös Svinhufvud, jolle lapualaiset olivat suunnitelleet diktaattorin asemaa, matkusti ilomielin Lapuan kirkkoseuroihin ja piti siellä puheen, jossa olivat tekohurskaat sanat:

"Kyllä Herra aina aseensa valitsee."

Fasistimullistus oli siis suunniteltu etukäteen ja suunnittelijoina olivat korkeammat herrat kuin Vihtori Kosola. Tämän suunnitelman mukaisesti Kallion hallitus, jota rikolliset syyttivät siitä, ettei se monista laittomuuksistaan huolimatta ollut sittenkään taipunut toteuttamaan kaikkia lapuanliikkeen vaatimuksia, pakotettiin eroamaan heinäkuun 2 p:nä ja Svinhufvud muodosti seuraavana päivänä uuden hallituksen, jonka kokoonpano oli seuraava:

Pääministeri P. E. Svinhufvud, ulkoministeri Hj. J. Procopé, oikeusministeri K. G. Söderhjelm, sisäministeri E. V. Kuokkanen, valtiovarainministeri J. H. Vennola, puolustusministeri A. Manner, apulaispuolustusminis-

teri H. V. Österman, opetusministeri P. Virkkunen, maatalousministeri A. Raatikainen, apulaismaatalousministeri J. Koivisto, kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeri R. Witting, kauppa- ja teollisuusministeri A. Solander ja sosiaaliministeri E. A. Tuomivaara.

Hallitukseen oli siten koottu kaikista porvarillisista puolueista tunnetut oikeistolaiset laittomuuden kannattajat ja fasistiset väkivaltamiehet.

Heinäkuun 6 pnä hallituksen suojelemat lapualaishuligaanit muiluttivat eduskunnan perustuslakivaliokunnasta kansanedustajat Eino Pekkalan ja Jalmari Rötön. Hallitus antoi samalla laittoman määräyksen sosialistisen työväen ja pienviljelijäin eduskuntaryhmän vangitsemisesta. Seuraavana päivänä, heinäkuun seitsemäntenä, alkoi huolellisesti suunniteltu "maakunnanmiesten" lapualaismarssi Helsingissä. Väestö suhtautui fasistien hulinointiin vihamielisesti tai ainakin pidättyvästi, mutta valtiovalta järjesti rikollisille suuren kunniaparaatin Senaatintorilla. Siellä olivat Kosolan ja pappi Kareksen lisäksi presidentti Relander, pääministeri Svinhufvud, tsaarin kenraali Mannerheim ja tsaarin senaattori Danielson-Kalmari vannomassa uskollisuudenvalaa fasismille. Iloitukseksi sytytettiin Rovaniemellä suuri tulipalo, joka tuhosi useita varastomakasiineja ja asuinrakennuksia. Palon vielä riehuessa sanomalehdistö syytti siitä kommunisteja. Kun Hitler myöhemmin poltatti Saksan valtiopäivätalon syyttääkseen siitä kommunisteja, ei hän ollut muuta kuin suomalaisen lakeijainsa lahjaton jäljittelijä.

Meillä ei ollut enää julkista lehdistöä, jossa olisimme voineet paljastaa Senaatintorilla paraatia vastaanottaneet tuhopolttajat. Mutta salaisessa lehdessämme teimme sen. Heti Työväenjärjestöjen Tiedonantajan lakkautamisen jälkeen alkoi ilmestyä salainen SKP:n Tiedonantaja, jonka toimittajana ehdin olla kuukauden ajan.

Sen avustajina olivat kaikki keskusjohdon jäsenet, mm. Hannes Mäkinen ja Huvi Luotonen. Vaikka lehti ilmestyi vain pienenä monistettuna vihkosena, oli sillä jonkin verran merkitystä järjestettäessä puolueen rivejä uudelleen näissä vaikeissa olosuhteissa.

Laajojen kansanjoukkojen keskuuteen salaista lehteä ei tietenkään saatu leviämään, ja siihen luottaen porvaristo harjoittikin rohkeasti provokaatiotoimintaansa. Porvarilliseen lehdistöön ei vaikuttanut vähääkään, vaikka lähetimme useimmille toimituksille lehteämme, jossa kumottiin valheet, että Rovaniemen tuhopolttolisi muka ollut kommunistien työtä. Jo ennen vappua olimme käyttäneet menestyksellisesti tätä keinoa vastustajan provokaatioiden paljastamiseksi. Kun jotkut fasistit olivat levittäneet kommunistien nimissä lento-lehtistä, jossa työläisiä kehoitettiin terroritekoihin, lähetimme SKP:n Suomen toimiston puolesta lehtien toimituksiin vastalauseemme. Totesimme siinä, että puolueemme ei turvaudu poliittisessa taistelussa yksilöterroriin. Porvarillisten lehtien toimituksissa tiedettiin, että työväenlehdet julkaisevat tämän vastalauseemme ja sen vuoksi monet porvarillisetkin lehdet ainakin mainitsivat siitä. Mutta nyt tilanne oli muuttunut. Porvarillisten lehtien toimittajien ei enää tarvinnut pelätä, että lakkautettu työväenlehdistö kertoo totuuden, ja sen vuoksi esimerkiksi Helsingin Sanomat harjoitti ilmeisesti omistajansa Eljas Erkon määräyksestä julkeata kiihoitusta kommunisteja vastaan. Vaikka heinäkuun 8 päivän aamuun mennessä ei Rovaniemen palosta ollut ehditty toimeenpanna minkäänlaisia tutkimuksia, julkaisi Helsingin Sanomat tulipalosta uutisen, jossa oli monipalstainen sensaatio-otsikko:

"Kommunistitihuja pohjolassa. Rovaniemen kauppala yritetty polttaa poroksi".

Siten porvarillinen lehdistö yllytti ohranaa uuteen rikokseen ja suorastaan kehoitti sitä provokaatioon kommunisteja vastaan. Esko Rieki teki työtä käskettyä. Ohrana vangitsi Rovaniemeltä ja muualta pohjo-lasta kymmeniä nuoria työläisiä, pieksi poikia ja istutti tyttöjä muurahaispesässä saadakseen näiltä "tunnus-tuksen" rikoksesta, joka oli toisten tekemä. Tämän pro-vokaation varjossa Svinhufvudin hallitus sitten heku-moi vangituttamalla maan eri puolilla työläisiä, joiden tiedettiin tavalla tai toisella vastustaneen fasistista lait-tomuusliikettä. Tuhansia työläisiä vietiin vankiloihin, kidutettiin ja monia murhattiinkin tai muilutettiin ra-jan taakse näin alkaneena terrorikautena. Suomessa pantiin toimeen fasistimullistus, lapualaisten rikokset "laillistettiin" ja Tanner komennettiin sosialidemokra-tian nimissä kuuluttamaan sekä kotimaassa että ulko-mailla Suomen palanneen demokraattiseen järjestel-mään!

Yksi kuoli, kaksi syntyi

Minä sain kävellä vapaalla jalalla heinäkuun puolivä-liin saakka. Tosin poliisit sekä ohranan miehet olisivat pidättäneet minut sekä Mäntymäen vappujuhlassa että työväentalon mielenosoituskokouksessa, jos olisivat pys-tyneet sen tekemään. Mutta ilmeisesti kummallakin ker-ralla Esko Riekin "päämajasta" annettiin seuraavina päivinä alemmille urkkijoille kehoitus hillitä halunsa. Urkkijat eivät pidättäneet minua, vaan kuljeskelivat kintereilläni yllättääkseen minut jossakin sellaisessa paikassa, jossa tapasin SKP:n Suomen toimiston jäseniä. Erikoisesti Tiedonantajan viimeisinä päivinä ja lapuan-marssin aikoina ohrana etsi Hannes Mäkistä ja Huvi Luotosta, jotka muuten kävelivät hienoina herrasmiehi-nä eri puolilla kaupunkia. Tapasin heitä milloin Töölös-

sä, milloin Sörnäisissä, milloin taas Tehtaankadun var-rella. Hiukan liian uhkarohkeasti he kävivät joskus asunnossanikin. Pidimme kuitenkin varamme emmekä joutuneet huolimattomuudesta ohranan miesten käsiin. Lopulta Riekin kärsivällisyys petti. Ohrana kutsui Vaa-sasta A. Poti-nimisen provokaattorin pyydystämään Luotosta. Poti oli toiminut puolueen piirikomiteassa jo minun Vaasassa ollessani ja tunsin melko hyvin minun toimintani siltä ajalta. Hän tunsin myös Huvi Luotosen henkilökohtaisesti. Pian lapualaisten Helsinkiin marssin jälkeen Poti tulla tupsahti yhtäkkiä Helsinkiin, selitti minulle, ettei voinut enää olla Vaasassa, koska ohrana etsi häntä. Samalla hän tahtoi tavata Luotosta. Lupasin kertoa Luotoselle asiasta, mutta kun minulla oli jo Vaa-sassa ollessani ollut Potista huono käsitys ja epäilyni häntä kohtaan nyt vain lisääntyivät, sanoin Luotoselle, että miehen puuhut tuntuivat epäilyttäviltä. Luotonen tor-jui kaikki epäilykseni, mutta jostakin syystä hän ei kuitenkaan mennyt sovittuna aikana tapaamaan Potia, vaan sopi Elli Stenbergin kanssa siitä, että tämä kävisi ottamassa selvän, mitä mies tahtoi. Poti oli kuitenkin tullut kohtauspaikalle ohranoiden kanssa. Pidätykset toimitettiin. Minut otettiin kiinni asunnostani ja Elli Stenberg kohtauspaikalta. Ohrana oli hiukan ällistynyt, kun ei saanutkaan Luotosta, mutta tyytyi kuitenkin meihin maksamatta siitä muuta hintaa kuin sen, että oli paljastanut urkkijansa, joka ei sen jälkeen enää ol-lut käyttökelpoinen muuten kuin "todistajana".

Kuusi ohranamiestä oli pidättämässä minua, joukos-sa mm. muiluttajana tunnettu Eerolainen, joka palveli yhtäikää valtiollista poliisia ja lapuanliikettä. Arvasin heti ensimmäisestä oveen sattuneesta nyrkiniskusta, että valtio oli päättänyt tehdä lopun vapaudestani. En avan-nut oven varmuusketjua, vaan annoin herrojen mur-tautua sisään. Ensin urkkijat hakivat talonmieheltä

avaimen, jolla pääsivät niin pitkälle, että huomasivat varmuusketjun pitävän. Sitten he kävivät hakemassa jostakin rautasahan, jolla alkoivat jyrsiä varmuusketjua poikki. Tämä touhu kesti tunnin verran ja herätti kaikki naapurit. Hävitin sillä aikaa rauhassa paperit, joista ohrana olisi voinut olla kiinnostunut. Mauseria, jota olin pitänyt siltä varalta, että lapualaishuligaanit sattuisivat jossakin hyökkäämään kimppuuni, en nyt tarvinnut, koska tunsin olevani valtion suojeluksessa. Pistin aseensa lipaston päällä sijainneen kukkaruukun taakse, siis oikeastaan huoneen näkyvimmälle paikalle. Päättelin, että tyhmät nuuskijat etsivät mitä etsivät nurkista ja kaa-peista mutta eivät tietysti älyä, että kukkaruukkua voisi siirtää. Turun lääninvankilassa sain sitten tietää ystä-viltäni, jotka olivat ohranoiden kotitarkastuksen jälkeen suorittaneet uuden tarkastuksen, että ase oli säilynyt. Ohranat eivät olleet löytäneet sitä.

Mutta ehkä juuri sen vuoksi, että pelkäsivät minun hävittäneen kaiken, mikä oli jonkin arvoista, ohranat riehuivat asunnossani kuin järkensä menettäneet. Minut raahattiin puoliksupukeutuneena veren vuotaessa suusta ja nenästä alhaalla odottaneeseen autoon. Huusin ja käytin samalla sellaisia suomalaisia voimasanoja, että jo niiden perusteella olisin kelvannut myöhemmin Lin-nan tuntemattomien sotilaiden konekiväärikomppa-niaan. Pihalla oli jo paljon talon asukkaita, sillä asun-nosta toiseen oli levinnyt tieto ”lapualaisten hyökkäyk-sestä”. Vierelleni autoon istuutui lähimmäksi todellakin lapuanliikkeen merkkimies Eerolainen, joka pitkitti ih-misen pahoinpitelemisestä samaansa nautintoa kynsi-mällä käsivarsiani, rintaani ja yleensä paljasta ihoani. Se olikin helppoa, sillä takkia minulle ei ollut annettu mukaan, ja paitani herra Eerolainen, joka oli sekä val-tion virkamies että lapuanliikkeen sankari, pystyi repi-mään riekaleiksi. Päästyämme Fabianinkadun ohrana-

talon käytävälle tämä ihmispeto kävi kimppuuni uudel-leen kuin tiikeri alkaen hakata toisten kiinnipitelemää vastustuskyvytöntä vankia nyrkeillään. Pelkurit ovat rohkeita silloin, kun ne näkevät, että voi lyödä vapaasti saamatta takaisin! Talon vahtimestari, uskovainen mies, nimeltään muistaakseni Toivonen, joka oli vanha tutta-vani edellisiltä vierailuilta, keskeytti verileikin, irroitti vesikauhaisen lapualaisen niskastani ja julisti hämmäs-tyksekseni:

— Täällä ei enää lyödä! Nyt tämä mies on minun vas-tuullani...

Sitten hurskas mies vei minut vesihanan luo, ja sen jälkeen, kun olin pessyt veren pois kasvoistani — vaat-teiden pesu oli jätettävä toistaiseksi — keskustelin vah-timestarin kanssa lapuanliikkeestä ja kommunismista. Hän, säyseä ja kiltti pyöveleiden palvelija, nuhteli mi-nua vakavasti ja ehkä vilpittömästäkin:

— Sanoinhan jo silloin... Tämä siitä seuraa...

Hän oli viisi vuotta aikaisemmin neuvonut minua eroamaan kommunistien joukosta.

— Olisitte jo silloin vaihtanut seuraa, hän sanoi tun-tien varmasti siveellistä suuttumusta.

— Herra varjelkoon! Voisinko vaihtaa kommunistien hyvän seuran tuollaiseen lurjusten seuraan? minäkin kysyin moraalisesti närkästyneenä. — Näihinkö, jotka hakkasivat minua?

Säyseä vahtimestari hymyili, enkä usko, että hän oli enää täysin vilpitön vastatessaan:

— Onhan muitakin... Yhtä hyvin olisitte voinut toi-mia työväenliikkeessä sosialidemokraattina...

Torjuin tietysti tämän ajatuksen, mutta en tietänyt vielä silloin, että työmies Happonen ei pelastanut hen-keään olemalla sosialidemokraatti. Lapuanliikkeen uh-riksi joutui paljon muitakin kuin kommunisteja.

Vahtimestari huomautti hurskaasti moittien:

— Nyt tulee pitkä matka . . .

Hän tarkoitti tuomiotani.

Siitä tuli todellakin melko pitkä, kokonaista viisi vuotta. Kaksi nahkansa myynyttä lurjusta, A. Poti ja U. Palo, molemmat Vaasasta, olivat todistamassa minua vastaan. Mutta sillähän ei ollut merkitystä, koska olisin saanut viisi vuotta pelkästään Tiedonantajan toimittamisesta, kuten esimerkiksi Rudolf Parviainen ja Antti Timonen saivat. Ohranassa arveltiin, että olin SKPn Suomen toimiston jäsen, mutta sitä ei oikeudessa kukaan voinut todistaa. Kun Potilta kysyttiin asiaa, hän vastasi luulevansa, että olin. Kun tyrmäsin sellaisen "luulemisen" ja pyysin todistuksia, sanoi kanneviskaali, ettei hän pidä asiaa tärkeänä. Kaiken ilmisaadunkin perusteella oikeus voi jo antaa tuomion. Kanneviskaalin sana oli tietysti laki, sillä tuomarit olivat niitä, joita pyhässä kirjassa sanotaan "vääriksi tuomareiksi". He harjoittivat luokkakostoa ja olivat vakavasti sitä mieltä, että työväenluokka, joka yrittää nauttia kansalaisoikeuksista, on rikollista. Heille olin vain tämän taistelevan työväenluokan edustaja, ja sen vuoksi mikään laki ei olisi voinut pelastaa minua. Olin vain yksi joukosta. Siinä jutussa olin yksi muutamasta kymmenestä, mutta jos lasketaan lapuanliikkeen ja fasismin kaikki uhrit 20- ja 30-luvuilta, olin yksi kymmenistä tuhansista.

Mutta tässä läheisessä yhteydessä työtätekeviin joukkoihin olikin SKPn voima sen vastustaessa lapualaisfasismia miltei yksinään kaikkia muita puolueita vastaan. Kokoomuspuolue oli kokonaisuudessaan lapuanliikkeen järjestäjänä. Maalaisliiton, edistyspuolueen ja ruotsalaisen puolueen oikeistoainekset olivat innolla mukana, ja vaikka näissä puolueissa oli paljon sellaisia ihmisiä, jotka pelkäsivät fasismia, eivät he saaneet aikaan järjestettyä vastarintaa. Myös sosialidemokraattisen puolueen oikeistijohtajat auttoivat lapualaisfasismin

"laillistamista", vaikka sosialidemokratian kannattajajoukot olivatkin fasismia vastaan, vieläpä eräät yksityiset sosialidemokraatit tekivät sille vastarintaa. Mutta järjestettyä vastarintaa eivät sosialidemokraatitkaan pystyneet tekemään fasismille. Vain kommunistinen puolue, joka muuten silloin kärsityn tilapäisen tappion ilmapiirissä antoi omasta toiminnastaan virheellisen arvion, järjesti lapuannousun vuosina suurten joukkojen vastarintaa. Kaikissa kaupungeissa, vieläpä maaseudullakin kommunistisen puolueen jäsenet nostattivat työtätekevää väestöä fasisminvastaiseen taisteluun muodossa tai toisessa. Yksityiset työläiset, työväenyhdistykset, nuorten työläisten opintoyhdistykset, ammatilliset järjestöt, kaikki järjestyneet työläiset ja pienviljelijät, joiden lukumäärä kohosi yli sadantuhannen, tekivät fasismille aktiivista vastarintaa, johtivat kansanliikettä, joka oli lapuanliikettä voimakkaampi. Lapualaisfasismi voitti vain sen vuoksi, että hallitus, poliisilaitos ja armeijan johto asettuivat sen puolelle ja toimeenpanivat fasistisen mullistuksen "laillisesti", toisin sanoen pakottivat eduskunnan hyväksymään rikollisen lapuanliikkeen vaatimukset. Muussa tapauksessa työväenliike olisi jo silloin nujertanut fasismin, ehkäissyt 30-luvun taantumuksellisen suuntauksen, pelastanut Suomen taloudellisesta pulasta ja sodasta, jotka molemmat olivat fasismin väistämättömiä seuralaisia.

Nyt fasistit ymmärtävät, että yhtenä heidän sortumisensa syynä toisessa maailmansodassa oli SKPn pitkäaikainen taistelu Suomen työväenluokan etujen ja koko kansakunnan rauhan puolesta. Muistaen SKPn tehneen vakavaa vastarintaa fasismille taantumuksen päämiehet suuntaavat nykyisinkin propagandatykistönsä päätulen kommunismia vastaan. Tuntuu niinkuin Suomen natsit eivät muistaisi, millaiset ovat tulokset heidän aikaisemmasta kommunisminvastaisesta toiminnastaan. Kom-

munismi on kasvanut koko maailmassa sellaiseksi voimaksi, että Suomen fasistien uusi sotaan sonnustautuminen sitä vastaan muistuttaa mielipuolten touhuja. Myös SKP on lujittunut jatkuvasti. Se on nykyisin kymmenen kertaa suurempi joukkopuolue kuin lapuanliikkeen päivinä. Niille, jotka silloin hourailivat ja yhä nytkin hassuttelevat "kommunismin kuolemasta" Suomesa, voidaan vastata parhaiten Väinämöisen sanoilla:

Ei ole kuollehet urohot,
kaatunut Kalevan kansa.
Yksi kuoli, kaksi syntyi,
joill' on tarpoimet paremmat,
varret vaaksoa pitemmät,
nuotat kahta kauheammat.

TOIMINTAA ”KANSANRINTAMA- KAUDELLA”

1931—1938

Katselin 30-luvun alkupuolta ristikkojen takaa.

Tuhatyhdeksänsataa luvun neljäs vuosikymmen, eli ns. ”kolmekymmentäluku”, muodostaa kahden suuren maailmanhistoriallisen tapahtuman välikauden. Näennäisesti se oli kahden maailmaa ravistelleen myrskyn välinen tyven, mutta tosiasiaassa yleismaailmallisesta talouspulasta uuteen maailmansotaan siirtymisen kiihkeä valmistelukausi. Kolmekymmentäluvun alkupuolella järkytti kapitalistista maailmaa perustuksiaan myöten talouspula ja sen kaikkialla synnyttämä yhteiskunnallinen levottomuus. Kapitalismi turvautui viimeiseen pelastuskeinoonsa, fasistiseen terroriin, pulan ja työttömyyden synnyttämän yhteiskunnallisen levottomuuden tukahduttamiseksi. Kymmenluvun lopussa alkoi toinen maailmansota, jonka määrätietoiseksi valmisteluksi kaikkialla kapitalistisessa maailmassa kymmenluku konaisuudessaan muodostui.

Puolueemme oli koko seuraavassa kuvatus taistelujakson aikana täysin selvillä tapahtumien kulusta ja

niiden yleisistä seurauksista. Jo v. 1931 pidetyssä VIII puoluekonferenssissa puolueemme hahmoitteli odotettavissa olevan kehityksen yleiset linjat ja täsmenti niitä VI edustajakokouksessaan v. 1936. Puolueemme työskenteli siten määrätietoisesti edustajakokousten asettamien tehtävien toteuttamiseksi. Tosin myöhemmin, kun kansanrintamaliike näytti saavuttavan jonkinlaista menestystä, syntyi siellä ja täällä harhakäsityksiä tämän kansanrintaman todellisesta voimasta. Uskottiin mm., että taantumuksesta olisi saavutettu ratkaiseva voitto Kivimäen hallituksen kaaduttua. Näillä harhakäsityksillä ei kuitenkaan ollut sanottavaa merkitystä tapahtumien kulkuun ja ne oikenivat suurimmalta osaltaan varsin pian Cajanderin — Tannerin hallituksen toimenpiteiden seurauksena.

Vuonna 1931 pidetty SKP:n VIII puoluekonferenssi asetti puolueellemme sekä maamme työväenliikkeelle tehtäviä työväenluokan vastarinnan nostattamiseksi fasisista terroria vastaan. Sitä silmällä pitäen muodostui koko toimintamme punaiseksi langaksi työväenluokan taistelutahdon uudelleen herättäminen, sen voimien kokoaminen yhteisiin järjestöihin, sen marxilaisen tietoisuuden kasvattaminen ja samanaikainen järjestäminen määrätietoiseen taisteluun fasismia ja sotaa vastaan yhdessä vapaamielisten porvarillisten aineiden ja sivistyneistön kanssa.

Henkilökohtaisesti katselin kolmekymmentäluvun alkupuolen suurta murroskautta maassamme ristikköjen takaa. Vuosikymmenien vaihteessa "valtiopetoksesta" kahdeksi vuodeksi saamaani tuomiota kesti "istua" puolta kauemmin, ts. neljä vuotta, lapualaisuuden maamme oikeuslaitokseen tekemän vaikutuksen tuloksena. Tuona aikana saivat valtiolliset vangit sanomalehtiä vielä suhteellisen vähän sensuroituina, joten saatoimme seurata "vapaudessa" tapahtuvaa synkkää näytelmää. Mutta

vaikkapa ei muuten olisikaan saanut tietoja ulkopuolen asioista, olisi jo pelkästään siitä havainnut, mitä oli tapahtumassa, että vankilaan alkoi virrata väkeä, joka oli saanut harvinaisen raskaita tuomioita kiihoituksesta työttömyystyömailla, palkkalevottomuuksista, yrityksistä järjestää lakkoja ja kaikenlaisista muista työväenluokan taistelutoimintaan liittyvistä toimenpiteistä. Näiden lisäksi virtasi vankiloihin säälettävän yksinkertaisia ihmisiä maan itäisiltä rajaseuduilta, jotka eivät itse käsitäneet eivätkä pystyneet selostamaan, miksi heidät oli tuomittu ja vankilaan raahattu. Tunnettua lienee, ettei milloinkaan aikaisemmin, kansalaissodan vuotta lukuunottamatta, maamme vankiloissa ole ollut niin paljon valtiollisia vankeja kuin kolmekymmentäluvulla.

Toisaalta fasismi ei olisi luonteeltaan sitä, mitä on, jos se olisi jättänyt uhrinsa rauhaan edes vankilan muurien sisällä. Meillä ei ollut mitään mahdollisuutta erehtyä ulkopuolen tapahtumien luonteesta ja merkityksestä sen jälkeen kun lapualaisfasistit ennättivät kiinnittää huomionsa myös vankeihin ja havaita, että siinä oli heidän sadismilleen vaarattomia kohteita. Näistä tapauksista on syytä kirjoittaa joskus erikseen. Riittää kun tässä toteamme, että ryhdyimme määrätietoiseen taisteluun meihin kohdistunutta väkivaltaa vastaan. Uhrimme olivat raskaat, mutta me olimme pitäneet puoliamme tavalla, jota vastustajiemmekin oli kunnioitettava. Sain todistuksen tästä "korkeimmalta taholta", vapauduttuani miltei välittömästi nälkälakon jälkiseurauksien päätyttyä ja jouduttuani vierailemaan silloisen oikeusministeri Serlachiuksen luona. Hän lausui heti alkuun tunnustuksen päättäväisyydellemme ja rohkeudellemme puolustaa oikeuksiamme sekä valitti, että vankilaviranomaiset olivat lakon alkuvaiheissa johtaneet häntä karkeasti harhaan.

Vuoden 1934 alkaessa oli virallisten tilastojen mukaan

talouspulan aiheuttama tuotannon lasku jo päättynyt ja tuotannon bruttoarvo saavuttanut pulaa edeltäneen tason. Työntekijäin lukumäärä teollisuudessa saavutti pulaa edeltäneen tason vuotta myöhemmin, mutta työntekijäin keskimääräiset palkat vasta v. 1937 lopulla. Tuotannon bruttoarvo oli silloin puolestaan jo yli 40 % korkeampi pulaa edeltänyttä tasoa. Pula ja sen jälkivuodet — oikeastaan koko kolmekymmentäluku — oli siten maamme kapitalisteille todellista kulta-aikaa. Suomen kansalle ja ennen kaikkea työtätekevälle väestölle tuokausi oli päinvastoin mittaamattomien kärsimysten aikaa. Tarvitsee vain todeta nämä tosiasiat ymmärtääkseen, miksi SKP:n Keskuskomitea näki välttämättömäksi työväenluokan ammatillisten voimien yhdistämisen yhdeksi lujaksi ammatilliseksi taistelujärjestöksi. Monet toverit pitivät tuota tunnusta silloin ja vielä kauan jälkeenkin päin vääränä. Mutta elämän tosiasiat voittivat. Työväenluokka tajusi tunnuksen välttämättömyyden. Ammatilliset järjestöt alkoivat nopeasti voimistua. Työläisten liittyessä niihin kasvoi niiden taistelutahto. Sosialidemokraattien miehittämät liittojen johtoportaat eivät kaikissa tapauksissa voineet olla kuulematta työläisten ääntä ja niin alkoi vähitellen järjestöjen taistelukunto kasvaa. Siellä ja täällä saavutettiin merkittäviä voittojakin.

Yhteydenpitäjänä sivistyneistöön

Vapauduttuani vankilasta v. 1934 alussa minut asetettiin Suomen Kommunistisen Nuorisoliiton Keskuskomitean tehtäviin. Osin jouduin järjestämään nuorison opiskelutoimintaa, osin työskentelemään yhteydenpitäjänä puolueen ja edistyksellisen sivistyneistön välillä. Silloin hoitivat tätä tehtävää puolueen Keskuskomitean

puolesta Tatu Väätäinen ja aviopuolisot Aalto. Viimeksimainitut olivat lähinnä yhteistyössä Mary Pekkalan ja hänen ympärilleen kerääntyneen sivistyneistöryhmän kanssa. Silloinkaan ei ollut kenellekään salaisuus, että Mary Pekkala oli Erkki Valan toimittaman "Tulenkantajat"-lehden taloudellinen tuki. Mesenaatit ovat ominaisia kapitalistiselle yhteiskuntajärjestelmälle. Jos esim. Erkki saattoi rahoittaa ja omistaa jonkun Helsingin Sanomat, miksei yhtä hyvin Mary Pekkala "Tulenkantajat"-lehden. Kenelläkään ei ollut otsaa väittää, että Mary Pekkala olisi tarvinnut tuohon rahoitukseen "Moskovan varoja". Vihjailuja siihen suuntaan tietenkin tehtiin, mutta ei edes EK löytänyt, hyvistä ja monista yrityksistään huolimatta, mitään, mikä olisi voinut osoittaa vihjailut alkuunkaan tosiksi. Niin sai "Tulenkantajat" ilmestyä kaikkien taantumuksellisten harmiksi. Mutta kyllä sen ilmestymistä yritettiin kaikin keinoin häiritä.

Mary Pekkala oli eräs tuon ajan keskeisimpiä henkilöitä. Vanhan ja rikkaan englantilaisen suvun jäsenenä hänellä oli runsaasti vaikutusvaltaisia suhteita sekä Suomessa että ulkomailla, lähinnä Ruotsissa ja Englannissa. Näitä suhteita hän käytti arvelematta hyväkseen kaikissa toimissaan. Jouduin Mary Pekkalan kanssa myöhemmin, Aaltojen ollessa pakotettuja poistumaan maasta, läheiseen yhteistyöhön. Tutustuin hänen ja hänen toimintansa motiiveihin.

Olisi väärin sanoa, että Mary Pekkala oli kommunisti. Sitä hän ei missään suhteessa ollut, vaikka olikin tietoisesti kosketuksessa kanssamme. Hänen motiivinsa olivat, niin kuin hän usein itse minulle selitti, lähinnä humaniset. Hän oli tutustunut sosialismin periaatteisiin jo Englannissa sikäläisen kommunistisen puolueen jäsenen ja lisäksi miehensä tuomari Eino Pekkalan kautta, joka aikanaan osallistui Suomen vasemmistolaiseen

työväenliikkeeseen merkittäväällä tavalla. Eino Pekkala istui 30-luvulla myös vankilassa.

Aktiivisena ja työväenliikkeen pyrkimyksiä ymmärtävänä ihmisenä Mary Pekkala ei halunnut istua kädet ristissä nähdessään ympärillään Suomen taantumuksen rajattoman mielivallan. Toisaalta hän hyvin tiesi, että maamme sivistyneistönkin keskuudessa oli halua vastustaa taantumuksen pyrkimyksiä, mutta jotta tuota vastustusta olisi voitu järjestää, tarvittiin rohkeita taistelijoita, johtajia, joita sivistyneistö seuraisi. Mary Pekkala tunsu tarkoin myös oman erikoisen asemansa. Naureskellen hän usein selosti, miten hänen, rikkaan miljonääriperheen jäsenen ja ns. suhteita omaavan henkilön, oli sallittua tehdä yhtä ja toista, mitä joku tavallinen kansalainen ei olisi saanut tehdä. Ohranakin oli monessa suhteessa, suureksi mielipahakseen, voimaton häneen nähden.

Kukapa muu kuin Mary Pekkala olisi voinut silloisissa oloissa järjestää laajasuuntaisen valtiollisten vankien avustustoiminnan. Mary Pekkala uhrasi todella melkoisessa määrin voimaa ja varojaan tähän toimintaan, josta tuhannet vankiloissa istuneet ovat hänelle aina syvästi kiitollisia. Niin, myöhemmin, sodan päätyttyä hän eräässä yhteydessä, hivenen katkeranakin, pyytääsään meiltä pientä lainaa, mainitsi uhranneensa tuohon toimintaan lähes kaiken käytettävissään olevan omaisuutensa.

Mary Pekkala ja hänen toimintaansa Suomen työväenliikkeen hyväksi ja taistelussa taantumusta ja fasismia vastaan maassamme on joskus kuvattava laajemmin kuin mitä tässä yhteydessä on mahdollista.

Pian joutui Tatu Väätäinenkin poistumaan maasta ja puolueemme yhteys sivistyneistöön jäi kokonaan allekirjoittaneen hoidettavaksi. Tietenkin siinä oli mukana monia muita tovereita erilaisissa osatehtävissä ja muu-

Vapaaksi tuomioitaan odottamaan päästetyt suuren kommunistijutun syytetyt yhteisessä "perhekuvasa" Turun lääninvankilan edessä vuonna 1923.

Poliittisten vankien omaisille koottua tavaraa lajitellaan rouva Pekkalan toimistossa Helsingissä v. 1931.

30-luvun "sananvapaus" ei sallinut vasemmistotyöväen julkaisuja. Mutta niitä ilmestyi sittenkin, mitä vaikeimmissa olosuhteissa painettuina ja levi-
tettynä. Kuvassamme osa tämän ajan julkaisuista.

ten apuna. Vuonna 1936, puolueemme VI edustajako-
kouksessa, jossa en ollut läsnä, minut valittiin puolueen
Keskuskomitean jäseneksi yhdessä mm. Paavo Kivikos-
ken, Aaro Uusitalon, Lyyli Heinosen ja Hj. Långströmin
kanssa. Pääasiassa heidän kanssaan muodostimme sil-
loin Keskuskomitean Suomessa toimivan osan. Osa Kes-
kuskomiteaa toimi Tukholmassa, osa Moskovassa. Suo-
messa jaoimme työn siten, että Kivikoski vastasi puo-
lueen organisation yhteyksistä, Uusitalo ammatillisesta
liikkeestä, Heinonen naisliikkeestä, Långström yhdessä
allekirjoittaneen kanssa koko toiminnasta sekä allekir-
joittanut lisäksi sivistyneistötyöstä ja yhteydestä sos-
dem. oppositioon.

Tuona aikana pyrittiin vähentämään varsinaisten
illegaalisten organisaattorien osuutta toiminnassa sen
jälkeen kun Antikainen ja myöhemmin mm. Pessi, Aal-
tonen, Heikkilä ym. olivat "palaneet". Joutuessani Kes-
kuskomiteaan meille annettiin käytettäväksi illegaa-
lisena organisaattorina Matti Huhta ja joitakin tovereita
eri piirikeskuksiin. Näiden oli määrä vähitellen legalisoi-
tua, mutta onnistuiko heistä kukaan, sitä en tiedä. Mitä
Huhtaan tulee, tutustuin häneen lähemmin vasta sodan
päätyttyä. Tuona aikana tapasimme melkoisen harvoin.

Tapasin Arvo Tuomisen

Puolueen Keskuskomitean jäsenenä sain v. 1938 tam-
mi—helmikuussa kutsun saapua Tukholmaan keskuste-
lemaan toiminnasta siellä olevien Keskuskomitean jä-
senten, lähinnä Arvo Tuomisen kanssa.

En vielä tiedä, oliko Tukholmassa siihen aikaan
muita Keskuskomitean jäseniä kuin Tuominen. Muita
en kuitenkaan tavannut eikä Tuominen muista edes pu-
hunut. Tapasin hänet silloisessa asunnossaan jossakin
Tukholman laitamilla erään työläisperheen huvilassa.

Olimme Tuomisen kanssa joten kuten tuttuja jo aikaisemmin, pääasiassa 20-luvun nuorisotoiminnan vuosilta. Silloin jouduin kuitenkin vain hyvin harvoin hänen kanssaan tekemisiin.

Tapaamisemme kesti koko päivän, aamusta iltaan myöhään. Aluksi Tuominen selosti omaa asemaansa, pyrkimyksiään laillistaa oleskelunsa Ruotsissa. Sanoi aikovansa aivan lähipäivinä ilmoittautua poliisille ja oli jonkin verran levoton siitä, miten käy, vaikka sanoikin saaneensa jo varmoja tietoja, ettei häntä karkoiteta. Kun pidin tuota legalisoitumista hieman kummallisena ja uskallettunakin, selitti hän olevansa sairas, joten raskas maanallaolo senkin vuoksi täytyi lopettaa. Tiedusteluuni, oliko hän saanut puolueemme johdon suostumuksen toimenpiteelle, en saanut aivan selvää vastausta.

Näin minulle jäi tapaamisestamme jo alkuun jotain epäselvää, jota myöhemmin Suomessa koetimme toisten Keskuskomitean jäsenten kanssa selvittää. Käsittelimme myös kaikkia toimintaamme liittyviä kysymyksiä. Kaksi asiaa edellä mainitun lisäksi jäi pahasti vaivaamaan mieltäni keskustelumme päätyttyä. En mitenkään saattanut ymmärtää hänen meille antamaansa kehotusta työläisten liittymisestä jopa suojeluskuntiin ja niiden "valtaamisesta" tai "soluttamisesta" sillä tavoin. Emme päässeet yksimielisyyteen asiassa. Lupasin kuitenkin esittää hänen käsityksensä tovereilleni. Toinen jo silloin ihmetystäni herättänyt asia oli, että hän varsin voimakkaasti, melkein kiihkeästi puolusti Taivaista, jonka antautumisen ohranan palvelukseen me jo silloin vakuuttavasti tiesimme. Tuominen nimitti meitä lapsellisiksi uskoessamme Taivaisesta mitään epäiltävää. Hän väitti meidän olevan aivan väärillä jäljillä ja että provokaattori keskuudessamme oli aivan toinen henkilö. Tätä hänen mainitsemaansa henkilöä meidän tuli va-

roa ja häntä vastaan ryhtyä kaikkiin toimenpiteisiin, mutta Taivaista oli kohdeltava toverina, koska hän oli Tuomisen mielestä täysin luotettava.

Käsittelimme näitä asioita selostukseni perusteella tovereitteni kanssa Keskuskomiteassa ja totesimme jo silloin, että jotakin oli vinossa. Kukaan meistä ei ymmärtänyt suojeluskuntajuttua ja päätimme olla sitä noudattamatta siksi kunnes saisimme toisten Keskuskomitean jäsenten vahvistuksen siihen ja lisäselvityksiä. Taivaisen asian tiesimme varmasti olevan toisin ja päätimme edelleen pitää hänet syrjässä puolueen työstä siten, että hänen kanssaan kosketuksessa oleva toveri johtaisi häntä jatkuvasti harhaan väärillä tiedotuksilla. Tietenkin Tuomisen luja esiintyminen hänen puolestaan hämmensi meitä jonkin verran. Olihan Tuominen joka tapauksessa puolueen sihteeri ja hänen asenteensa oli ainakin jossakin määrin otettava huomioon.

Arvo Tuomisesta emme myöhemmin saaneet mitään tietoja. Vasta saman vuoden kesällä, muistaakseni kesäkuussa, hän lähetti minulle jälleen kutsun saapua kii-reellisesti Tukholmaan. Kun tavalliselle kansalaiselle ei ollut niinkään helppoa ja yksinkertaista silloisissa oloissa matkustaa ulkomaille ja kun emme nähneet olevan mitään erikoista syytä juuri minun lähteä matkaan, lähitimme Paavo Kivikosken. Hän sanoikin tavanneensa Tuomisen, mutta tällä ei ollut hänelle mitään asiaa, oli vain hyvin hermostuneena valitellut sitä, etten minä tullut. Hän ei kuitenkaan uudelleen vaatinut minun tuloani ja niin jäi tietämättä, mitä asiaa hänellä olisi minulle henkilökohtaisesti ollut.

Ohrana vihjailee

Muutamaa kuukautta myöhemmin Kivikoski ja minut vangittiin ns. Taivaisen tarinoiden perusteella. Jo en-

simmäisinä kuulustelupäivinä kävi selville, ettei aina-kaan minun pidättämisessäni Taivaisella ollut sanottavaa, jos mitään osuutta. Eihän hän minusta mitään tarkkaa voinutkaan tietää. En ollut kosketuksissa hänen kanssaan, vaikkakin tunsimme henkilökohtaisesti toisemme. Kun osoitin ohranalle, ettei se, mitä Taivainen minusta kertomuksessaan tiesi, mitenkään riitä pidättämiseen, vastasi ohranan silloinen kuulustelija, eräs tuomari, jonka nimen valitettavasti olen unoh-
tanut, että hänkin myöntää sen, mutta heillä oli minua vastaan jotakin, jota en osannut aavistaakaan, täsmäl-
liset tiedot toiminnastani ja asemastani puolueessa niin korkealta taholta saatuna, että voisin olla varma melko pitkästä tuomiosta. Taivaisen sanottiin olevan vain asian muodollinen puoli.

Kun pyysin todistajaa kuulusteluun tämän lausunnon ajaksi, minulle vain naurettiin.

Myöhemmin kuulustelujen yhteydessä, joita pidettiin kaikkiaan vain pari kolme, kertoi k.o. tuomari eräistä puoluekeskuksen sellaisista asioista, joista minun ohel-
lani olivat tietoisia vain Moskovassa olevat toverit ja Arvo Tuominen. Kun lisäksi hovioikeudessa ilmoitettiin, että oikeudelle oli jätetty toiminnastani EKn taholta muistio, jota ei suostuttu antamaan edes puolustusasian-
ajajalle, vaikka paperia sanottiin minun kohdaltani tär-
keimmäksi syyteaineistoksi, aloin luonnollisesti etsiä provokaattoria puolueemme johdon keskuudesta. Kaikki asiat viittasivat Tuomiseen, mutta ymmärrettävästi sitä oli vaikeata silloin itsekkin uskoa.

Vasta myöhemmin jo ollessani Riihimäen vankilassa "lusimassa" saamaani 5 vuoden 6 kuukauden tuomiota, saimme kuulla Arvo Tuomisen teoista. Silloin asia tie-
tenkin kerralla selvisi.

Tällä kaikella ei varmaan muuten olisi enää suurem-
paa merkitystä, mutta kun Arvo Tuominen teoksessaan

"Kremlin kellot" väittää, että hän vielä v. 1939 "heitti jaakopin painia" suhteessaan puolueeseen ja vakuuttaa, ettei hän kaikesta huolimatta ole koskaan ilmiantanut tovereitaan eikä muutenkaan ole ollut yhteistyössä oh-
ranan kanssa, osoittaa ylläoleva aivan muuta.

Hän oli "jaakopin paininsa" paininut jo v. 1938 syksyl-
lä ja selvästi syylistynyt tekoon, jota ainakin allekirjoit-
taneen kohdalla voidaan sanoa vähintään ilmiannoksi.

Työväestön yhtenäisyyspyrkimyksiä 30-luvulla

Lapualaisterrorin alkaessa oli SKPn taholta voimis-
tettu puolueorganisation painopisteen siirtämistä työ-
paikoille. Tässä saatiinkin tuloksia ja se vaikutti suu-
resti puolueen laajaan vaikutukseen työläisten keskuu-
dessa. Tämä näkyi hyvin ammatillisen toiminnan yhte-
näistämistunnuksen toteuttamisessa, mutta sillä oli
merkittävä vaikutuksensa kaikissa asioissa myöhemmin-
kin. Työpaikkaorganisation kautta voitiin tehokkaasti
levittää ja tehdä tunnetuksi puolueemme poliittisiakin
taistelutunnuksia ja järjestää toimintaa niiden puo-
lesta.

On pidettävä luonnollisena, että työväenluokan yhte-
näisyystahto joukkojen keskuudessa noissa olosuhteissa
ilmeni varsin voimakkaana. Vastoin sosdem. johtajien
tahtoa kasvoi työväenluokan yhteisrintama alhaalta-
päin. Tämä ei näkynyt vain ammatillisissa vaan myös
poliittisissa järjestöissä. Sosdem. puolueen keskuudessa
eri puolilla maata alkoi ilmetä osastoja, jotka eivät hy-
väksyneet puolueensa virallisia poliittisia kannanottoja,
arvostelivat niitä ankarasti ja pyrkivät yhteistoimintaan
työväen poliittisten toimintakomiteoiden kanssa. Puo-
lueemme edisti kaikin voimin tätä yhteisrintamapyrkii-
mysten voimistumista. Joukkojen kasvava tyytymättö-
myys nosti vähitellen erimielisyyksiä myös sosdem. puo-
lesta.

lueen johdossa. Tannerin oikeistolainen politiikka ja piittaamattomuus työläisjoukkojen vaatimuksista syvensi erimielisyyksiä sosdem. puolueen keskuudessa.

Akateeminen Sosialistiseura

Oma erikoinen merkityksensä noina vuosina sekä poliittiselta että aatteelliselta kannalta oli silloisella Akateemisella Sosialistiseuralla, johon kuuluva sosialististen ylioppilaiden ryhmä syventyessään sosialismin periaatteisiin havaitsi sosdem. puolueen johdon periaatteettomuuden ja sen syvän ristiriidan, mikä ilmeni joukkojen sosialististen periaatteiden omaksumishalun ja puolueen johdon sosialistisia periaatteita vastustavan asenteen välillä. Tämä ristiriita muodostui näille nuorille sitäkin ratkaisevammaksi kun he havaitsivat, että vain marxilaisen teorian pohjalta voitiin olosuhteista ja tapahtumien kehityksestä antaa selkeä ja paikkansapitävä yleiskuva, että vain sen pohjalta voitiin viitoittaa ainoa mahdollinen taistelulinja, ei vain työväenluokan vaan koko kansan demokraattisten oikeuksien puolustamiseksi fasismia ja sotaa vastaan. Sosdem. puolueen opportunistinen johto ei pystynyt täyttämään paikkaansa näiden vaatimusten mukaisesti työväenluokan joukkojärjestön johtajana.

Tämä nuorisojoukko oli sosialistisen totuuden etsimisessään ennakkoluulotonta ja vähitellen se joutui kosketuksiin myös puolueemme edustajain kanssa. Ei kulunut pitkää aikaa kun se havaitsi, että SKP:n periaatteet ja taistelutunnukset vastasivat niitä käsityksiä, joita silläkin oli sosialismista, marxilaisuudesta ja ajan vaatimuksista. Jouduin puolue tehtäväni mukaisesti noiden vuosien aikana erittäin läheisesti seuraamaan tämän ryhmän toimintaa. Tutustuin useimpiin ryhmän aktiivisiin jäseniin ja keskenämme kehittyi luottamuk-

sellinen ja läheinen yhteistyö. On pidettävä luonnollisena, että autoimme ja tuimme tätä ryhmää sen kasvatust- ja valistustyössä joukkojen keskuudessa, sen yhteyksien rakentamisessa työläisjoukkoihin ja sen taistelussa sosdem. johtoa vastaan.

Neljä henkilöä erottui selvästi tuosta joukosta. He olivat Cay Sundström, Mauri Ryömä, Jarno Pennanen ja Raoul Palmgren. Myöhemmin tuli monia vielä lisää. Näistäkin Pennanen oikeastaan oli jo aikaisemmin ollut kosketuksessa puolueeseemme ja työskenteli yhteistyössä kanssamme toisella alalla, johon tuonnempana palaamme, joten varsinaisesti ASS:n keskuudessa vaikuttaviksi jäivät edellämainitut kolme henkilöä. Näistä Sundström oli varsin varovainen, ehkä asemansa vuoksi sosdem. puolueen johdossa. Käytännölliseksi ja läheiseksi kehittyi yhteistyö vain Ryömän ja Palmgrenin kanssa.

Näin vuosikymmenien kuluttua voitaneen sanoa, että jo silloisen arviomme mukaan heistä poliittisesti ja tietoisuustasoltaankin voimakkain, johdonmukaisin ja selkein oli Mauri Ryömä, joka oli noina vuosina ASS:n kiistämätön johtaja. Raoul Palmgren oli enemmän esteetikko ja historioitsija kuin poliitikko. Panimme jo silloin merkille (ja lienee se hänelle itselleenkin tullut sanottua) että hänen artikkelinsa olivat selkeitä, toisinaan jopa loistaviakin hänen käsitellessään työväenliikkeen historiaa ja taistelun yleislinjoja, mutta ajankohtaisten kysymysten käsittelyssä sekavia. Kiistaa hänen kanssaan käytiin alinomaa ajankohdan poliittisista tehtävistä. Siitä kaikei kenkä hänen kohdaltaan puolueessamme on myöhemminkin eniten puristanut.

Mutta pääasia oli tämän ryhmän rohkea taistelu fasismia ja sotaa vastaan sekä pyrkimys työväenluokan taistelutahdon ja sosialistisen tietoisuuden kohottamiseen. ASS julkaisi ajoittain kaksi kertaa kuukaudessa ilmestyvää "Soihtu"-lehteä. Sitä luettiin laajalti ASS:n

ulkopuolella mm. työläisten keskuudessa. ASS ja sen johtavat jäsenet erotettiin myöhemmin sosdem. puolueesta, mutta ryhmän ja sen lehden vaikutus eivät siitä menettäneet mitään. Voipa sanoa, että sosdem. työläistenkin kiinnostus ryhmää kohtaan vain kasvoi erottamisen johdosta.

Yhteytemme sosialidemokraattisiin puoluejärjestöihin

ASSn lisäksi ulottui puolueemme vaikutus laajemmallekin sosdem. puolueen keskuuteen. Varsin monet sosdem. puolueen paikalliset järjestöt olivat eri tavoin yhteistyössä puolueemme kanssa. Sosdem. puolueen opposition käsiin joutui mm. Helsingissä puolueen suurin ja aktiivisin järjestö "Toveriseura", joka myöhemmin joutui sosdem. puoluejohdon kurinpidollisten toimenpiteiden kohteeksi. Tällä järjestöllä oli erittäin laaja vaikutus helsinkiläisiin työläisiin. Puolueemme kosketus ulottui myös moniin sosdem. puolueen piirijärjestöihin, mutta puoluejohdon voimatoimenpiteiden johdosta oppositio ei saavuttanut niissä enemmistöä. Poliittisten päivänkysymysten käsittelyä ei kuitenkaan voitu jättää yksinomaan sosdem. puolueen järjestöjen varaan. Laajojen työläisjoukkojen taisteluun nostamiseksi käytettiin kaksikymmenluvulla koettua tapaa yleisten kokousten valitsemien toimintakomiteoiden kautta. Tällaisia toimintakomiteoita oli toiminnassa yhtäaikaan useampiakin riippuen kulloinkin esillä olevista kysymyksistä. Pysyvimmäksi muodostui kuolemanrangaistusta vastustava komitea, joka myöhemmin toimi yhdessä Ihmisoikeuksien liiton kanssa.

Kun sosdem. sanomalehdetkään eivät voineet kokonaan vaieten suhtautua näihin komiteoihin ja niiden julkilausumiin, koska niissä useimmiten oli jäsenenä myös sosialidemokraatteja ja muitakin tunnettuja kan-

salaisia, saatiin puolueemme välttämättömiksi katsomat poliittiset taistelutunnukset niiden kautta melko hyvin julkisuuteen. Puolueemme jäsenten ja puolueettamme seuraavien työläisten kannalta oli luonnollisesti verrattomasti tärkeämpi merkitys illegaalisella lehdistöllä ja puolueemme julkilausumilla ja ohjekirjasilla, joiden kautta puolueemme linja eri asioissa esitettiin. Puolueemme tietoisimmat jäsenet osasivat luonnollisesti erottaa muullakin tavoin julkisuuteen saatetuista poliittisista tunnuksista ja selosteista ne, joita puolueemme saattoi tukea ja ne joihin emme voineet yhtyä.

Kolmekymmenluvun toiminta oli varsin monitahoinen. Ennenkuin voimme ryhtyä selostamaan tuolle kaudelle ominaisinta ns. kansanrintamaliikettä on vielä viivytävä eräässä toisessa asiassa.

Kirjallisuuslehti

Suurempi vaikutus kuin Soihdulla oli varsinaisen työväestön ja porvarillisen sivistyneistönkin keskuudessa Jarno Pennasen toimittamalla "Kirjallisuuslehdellä". Nimestään huolimatta lehti pyrki olemaan kirjallis-poliittinen aikakauslehti. Se ilmestyi kerran kuukaudessa. Fasistista kulttuuritaantumusta vastustaessaan lehti ei voinut olla puuttumatta miltei kaikkiin ajan poliittisiin kysymyksiin. Lehden kirjoittelu oli rohkeata ja niinpä se ajanmittaan muodostui jonkinlaiseksi lipuksi kaikille fasistista kulttuuritaantumusta vastustaville voimille. Pennanen itse esiintyi usein puhujana työläisten tilaisuuksissa ja kokouksissa, joten työläiset oppivat tuntemaan hänet. Loistavana journalistina hän oli jo silloin tunnettu sivistyneistön, varsinkin sen nuoremman polven keskuudessa, joten hänen sanaansa, sekä puhuttua että kirjoitettua, kuunneltiin laajoissa piireissä.

Tällaisen lehden julkaiseminen olisi tietenkin Penna-

selle ollut taloudellisesti ylivoimaista. Lehti taisteli samojen päämäärien puolesta kuin me. Oli luonnollista, että puolueemme tuki lehden ilmestymistä. Autoimme sen levittämistä laajojen joukkojen keskuuteen ja annoimme sille myös taloudellista tukea. Suuria varoja meillä ei luonnollisesti ollut käytettävissämme, mutta yhdessä lehden tulojen kanssa ne riittivät jotenkuten toimitus- ja painatuskustannuksiin. Avustajille ei palkkioita yleensä maksettu. Lehden vakinaiseen avustajakuntaan kuuluivat mm. Elvi Sinervo, Arvo Turtiainen, Tapio Tapiovaara, Nyrki Tapiovaara, Maija Savutie, Kaisu-Mirjami Rydberg ja monet muut nykyisin maamme kulttuurielämässä varsin tunnetut nimet.

Kirjallisuuslehden lisäksi julkaistiin jonkin aikaa keran viikossa ilmestyvää kaunokirjallista lehteä nimeltä "Kajastus". Tietenkin on selvää, että Soihtu ja Kirjallisuuslehti alinomaa joutuivat selkkauksiin viranomaisten kanssa, saivat sakkoja ja lyhytaikaisia lakkautustuomioita.

Jonkin verran kauempana puolueestamme, mutta kuitenkin eräänlaisen yhteistyön puitteissa, ilmestyivät vapaamieliset kulttuurilehdet "Tulenkantajat" ja "Nyky-aika". Niiden pääasiallinen merkitys oli niiden voimakkaassa taistelussa fasismia ja kulttuuritaantumusta vastaan. Tulenkantajat muodostui tässä suhteessa erittäin keskeiseksi Toivo Antikaisen oikeusjutun yhteydessä puolustaessaan häntä rohkeasti fasistien suunnittelemaa oikeusmurhaa vastaan. Samoin joutui lehti poliittisen taistelun ensi linjoille julkaistessaan ensimmäisenä suureksi poliittiseksi skandaaliksi muodostuneen "Kivimäen muistion".

"Nyky-aika" oli varovaisempi, hillitympi, pehmeämmin etenevä. Se levisi pääasiassa vapaamielisen porvariston keskuuteen ja nostatti näitä piirejä fasistista kulttuuritaantumusta vastaan.

Fasisminvastaisten voimien mahdollisuudet esiintyä julkisuudessa painetun sanan avulla olivat siten melkoiset. Kun näiden lehtien takana oli joukko niitä tukevia järjestöjä ja tunnettujakin yksityisiä kansalaisia, oli viranomaisten toimenpiteet niitä kohtaan jonkin verran vaikeammin toteutettavissa kuin kommunistisiksi leimattuja Kirjallisuuslehteä ja Soihtua kohtaan. Painokanteilta, sakoilta ja lakkautuksilta eivät nekään kuitenkaan säästyneet.

"Kansanrintama"

Se "kansanrintama", josta noina vuosina voitiin puhua, muodostuikin pääasiassa näiden lehtien ympärille kertyneistä kansalaisista ja niitä tukevista järjestöistä. Merkittävimpiä olivat paitsi edellä mainitut ASS ja eräät helsinkiläiset sosdem. puolue- ja nuorisjärjestöt, Ihmisoikeuksien liitto, Naisten Rauhan ja vapauden liitto sekä eräät muut rauhanjärjestöt. Mitään varsinaista yhteiselintä tai johtoa ei näillä järjestöillä, so. "kansanrintamalla" ollut, ellei oteta sellaiseksi sodanvastaista ja kuolemanrangaistusta vastustavaa komiteaa. Koko "kansanrintamaliike" oli siten itse asiassa sotaa ja fasismia vastustavien kansalaisten ja eri kansalaispiirien vapautta yhdensuuntaista toimintaa tätä vaaraa vastaan. Ainoana yhdistävänä voimana oli puolueemme, joka jäsentensä kautta parhaansa mukaan koetti yhdistää ja yhdensuuntaistaa tätä toimintaa. Maaseudulla supistui toiminta, suurimpia kaupunkeja lukuunottamatta, työväenjärjestöjen ja erillisten komiteain puitteisiin.

Vaikuttavimmaksi näkyväksi tekijäksi "kansanrintamaliikkeessä" muodostui professori Väinö Lassila, jonka sana jo silloin maailmanmainetta saavuttaneena tiedemiehenä painoi eniten.

Jos jolloinkin kirjoitetaan historia Suomen kansan

taistelusta demokraattisten oikeuksiensa puolesta, on tässä historiassa professori Lassilan nimi oleva näkyvässä paikalla. Omakohtaisen tuntemukseni perusteella voin sanoa, että hän oli rohkea ja ennakkoluuloton mies, joka pelottomasti uhmasi kaikkia silloisen suomalaisen sivistyneistön keskuudessa vallitsevia ennakkoluuloja ja taisteli maassamme ilmenevää taantumusta vastaan, tukien kaikkia vapaamielisiä kulttuuripyrkimyksiä. Hän oli ensimmäisiä, jotka avoimesti kannattivat rauhan ja ystävyyden politiikkaa Neuvostoliiton kanssa. Hän teki kaikkensa edistääkseen suomalais-neuvostoliittolaista kulttuurivaihtoa. Professori Lassilaa voidaan pitää eräänä merkittävimpanä nykyisen suomalais-neuvostoliittolaisen ystävyyden ja yhteistyön edelläkävijänä. Hänen varhainen kuolemansa oli maamme demokraattiselle liikelle suuri menetys.

Professori Lassilan ympärille kerääntyi joukko muita suomalaiseen sivistyneistöön kuuluvia tunnettuja ja vaikutusvaltaisia henkilöitä, jotka kukin omalla tahollaan työskentelivät samojen päämäärien puolesta.

Moniakin nimiä voisi tuon toiminnan puitteissa luetella, yhteytemme eri kansalaispiireihin oli suhteellisen laaja. Mutta olisi todella konnamaista, Arvo Tuomisen mielisanontaa käyttääkseni, ja hänen menettelytapansa mukaista, mainita tässä yhteydessä heidän nimiänsä, useimpien heistä yhä edelleen toimiessa huomattavissakin asemissa erilaisissa yhteiskunnallisissa tehtävissä. Vaikka nuo henkilöt varmaan yhä vielä seisoisivatkin silloisten käsitystensä ja tekojensa takana, ei ole mitään syytä saattaa heitä pikkuporvarillisen ennakkoluulon, juorujen ja vainon kohteeksi.

Merkittävä osuus kolmekymmentäluvun yhteiskunnallisessa liikkeessä oli myös työläisnuorisoliikkeellä ja nuorison järjestöillä. Suomen Kommunistinen Nuorisoliitto, joka rohkeasti oli johtanut maamme nuorison tais-

telua lapualaisfasisteja vastaan, päätti edustajakokouksessaan v. 1936 suoritetun perusteellisen tilanne-erittelyn jälkeen ja edistääkseen työläisnuorison kaikkien voimien yhdistämistä, hajoittaa oman organisationsa. Jällelle jäivät vain puolue-elinten yhteydessä toimivat puolueen nuorisojaostot, joiden tehtäväksi jäi johtaa nuorison poliittista toimintaa kaikissa julkisissa nuorisjärjestöissä. Tämän päätöksen seuraukset alkoivat hyvin pian näkyä varsinkin sosdem. nuorisoliitossa, johon työläisnuorisoa alkoi SKP:n kehoituksesta runsaasti liittyä. Liiton jäsenkasvu alkoi peloittaa sen oikeistolaista johtoa, varsinkin kun oppositiohenki ja järjestöjen aktiivisuus kasvoi. Liiton johto ryhtyi poliisitoimenpiteisiin "epäilyttävien" jäsenten erottamiseksi liitosta ja uusien jäsenten liittymisen estämiseksi. Nuorison keskuudessa ei tällaisilla toimenpiteillä voinut olla sanottavaa merkitystä. Nuorison aktiivista toimintaa sosdem nuoriso-osastojen puitteissa sotaa ja fasismia vastaan ei liiton taantumuksellinen johto sanottavasti onnistunut estämään.

Voidaan oikeutetusti kysyä, oliko tällä "kansanrintamalla" mitään käytännöllistä merkitystä tuon erikoisen ajan poliittisessa elämässä ja missä nimenomaan tai miten sen vaikutus ilmeni. Loppujen lopuksihan "kansanrintama" ei kyennyt estämään maamme luisumasta sotaan Saksan natsien rinnalla Neuvostoliittoa vastaan eikä edes nostamaan mitään "näkyvää" vastarintaa sodan alkaessa.

Puolueemme kannalta katsoen kolmekymmentäluku on eräs vaihe puolueemme yhteiskunnallisen taistelun historiassa. Tuona aikana ja niissä olosuhteissa oli koettava tehdä kaikki mitä tehtävissä oli työväenluokan hajoitettujen voimien kokoamiseksi ja taistelutahdon kohottamiseksi. Puolueemme tehtävänä oli herättää kaikki maamme edistykselliset ainekset näkemään kaikkea kulttuuria ja edistystä uhkaava fasismen nouseva

vaara. Nähdäkseni puolueemme saavutti tässä pyrkimyksessään melkoista menestystä ei vain kosketuksensa laajentamisen kautta eri kansalaispiireihin, vaan poliittisestikin. Merkittävimpiä poliittisia "kansanrintaman" saavutuksia olivat taistelu Antikaisen puolesta, taistelu Kivimäen hallitusta vastaan ja vuoden 1936 eduskuntavaalit.

Toivo Antikaisen oikeusjuttu

Toivo Antikaisen oikeusjutun Suomen hallitus lavasti vaikuttavaksi Neuvostoliittoa vastaan tähdätyksi propagandasodaksi. Provokatoristen todistusten avulla yritettiin nostattaa vihaa Neuvostoliittoa vastaan ja saada Antikaiselle kuolemantuomio. Kuolemantuomion antaminen ei kuitenkaan ollut mahdollista ellei lakia muutettaisi. Fasistiselta taholta ryhdyttiin sen vuoksi äänekäästi vaatimaan kuolemanrangaistuksen käytäntöönottoa poliittisista rikoksista. Kuvaavaa tuon ajan porvarilliselle lehdistölle on, että siinä laajasti ja yksityiskohtaisesti päivästä päivään pohdittiin, olisiko poliittiset kuolemaan tuomitut humanisempaa hirttää solmu niskan vaiko kaulan puolella — hirttäminen oli ilmeisesti joka tapauksessa ainoa mahdollinen kuolemanrangaistuksen muoto poliittisille vastustajille.

Kuolemanrangaistuksen käytäntöönottamisen ehdotus jo sinänsä nostatti laajat kansalaispiirit vastarintaan tätä pyrkimystä vastaan, mutta sitä voimisti vielä melkoisessa määrin se tökerö provokatio, jonka kautta Antikainen aiottiin saattaa näiden pyrkimysten ensimmäiseksi uhriksi. Ohranan aktiivisesta vainosta ja viranomaisten kaikista esteistä huolimatta Antikaisen oikeusjutun materiaalia saatiin runsaasti julkaistuksi maamme lehdistössä. Ulkomailla kiinnitettiin asiaan suurta huomiota ja vapaamielinen lehdistö, ensisijassa

"Tulenkantajat" julkaisi laajalti näitä lausuntoja. Vaikeista paino-oloista huolimatta saatiin julkaistuksi oikeusjuttua selostavia kirjasia. Puolueen toimesta valmistettiin ja levitettiin lentolehtiä, selostavia kirjasia ja lausuntoja, joita ei muuten julkisuuteen saatu.

Toimeliaisuudestaan huolimatta ohrana ei pystynyt estämään sitäkään, että vankilan edustalla, jossa Antikaisen juttua käsiteltiin, tuon tuostakin syntyi mielenosoituksia, joissa vaadittiin oikeusjutun keskeyttämistä ja Antikaisen vapauttamista.

Merkittävimmäksi kuitenkin muodostui kuolemanrangaistusta vastustavan koko maata käsittävän komitean toiminta. Komitea päätti ryhtyä keräämään kansalaisadressia kuolemanrangaistusta vastaan. Ottaen huomioon ajan, lapualaisten ja ohranan harjoittaman terrorin, oli päätös erittäin rohkea. Kannustavaa oli todeta se rohkeus, jolla olosuhteisiin katsoen hämmästyttävän suuri määrä eri yhteiskuntapiireihin kuuluvia ihmisiä lyhyen ajan sisällä kirjoitti nimensä adressiin. Nimiä kertyi hyvän joukon toistasataatuhatta. Kuolemanrangaistusta ei saatu laiksi maassamme.

Edistyksellisten aineiden voima ei kuitenkaan kasvanut niin suureksi, että Antikainen olisi onnistuttu vapauttamaan. Hän sai elinkautisen tuomion. Merkittävää oli kuitenkin eri kansalaispiirien peloton taistelu fasismin pyrkimyksiä vastaan ja tämän taistelun kautta saavutetut tulokset, jotka rohkaisivat joukkoja uusiin taisteluihin.

Kivimäen muistio

Omalaatuiseksi ja merkittäviin käytännöllisiinkin tuloksiin johti taistelu, jota käytiin ns. Kivimäen muistion puitteissa. Ihmisoikeuksien liiton rekisteröimistä koskevan oikeuskäsittelyn yhteydessä sai asianajaja käsiinsä

vahingossa muistion, joka osoittautui varsin hämmästyttäväksi niissäkin olosuhteissa. Osoittautui, että itse pääministeri Kivimäki oli tilannut valtiolliselta poliisilta muistion, jossa poliisi esittelisi niitä henkilöitä ja järjestöjä sekä selostaisi sellaista toimintaa maassa, joita se piti tavalla tai toisella kommunistisena, ts. valtiopetoksellisena. Poliisi oli tehnyt työtä käskettyä ja sen mielikuviutus osoittautui laajemmaksi kuin kukaan olisi osannut arvata. Muistiossa osoitettiin epäilyksenalaiseksi suuri joukko maan tunnetuimpia kulttuuri- ja yhteiskuntaelämän edustajia ja miltei kaikki vapaamieliset ja kulttuurijärjestöt, tiedettä ja taidetta edistävät pyrkimykset, työväenjärjestöistä puhumattakaan. Tietenkin muistio oli huippusalainen, jopa niin, kuten sittemmin paljastui, ettei sitä oltu jaettu edes kaikille hallituksen jäsenille, koska osaa hallituksen jäsenistäkin ilmeisesti epäiltiin. Silloisen hallituksen jäsenistä ainakin min. Jutla mainittiin muistiossa kuuluvaksi jonkun "kommunistiseksi" leimatun järjestön johtoon. Saatuaan tietää asiasta min. Jutla vastalauseeksi erosi hallituksesta.

Tällaisen muistion julkaiseminen ei ollut niinkään yksinkertainen asia. Siitä ennätettiin nopeasti saada oikeaksi todistetut jäljennökset, pari kappaletta lähetettiin heti ulkomaille, lähinnä Ruotsiin ja sitten ryhdyttiin neuvottelemaan muistion julkaisemisesta. Tässä vaiheessa valtiollinen poliisi ei vielä aavistanut, mitä oli tapahtunut.

Kesti varsin kauan, muistaakseni toista viikkoa, ennenkuin lehdet ryhtyivät julkaisemaan siitä varovaisia vihjeitä. Oli koetettava menetellä niin, ettei Tulenkantajat julkaisisi muistiota ensimmäisenä, koska siitä seuraisi varmasti poliisitoimenpiteitä, jotka estäisivät koko julkisuuteen saaton. Asiasta julkaisivat ensin uutisia ruotsalaiset lehdet, sitten varovaisia vihjailuja Helsingin

Sanomat ja jonkin verran rohkeammin Nya Pressen ja sittemmin muistion julkaisi miltei kokonaisuudessaan Tulenkantajat. Asiasta syntyi tietenkin tavaton häly. Fasismin vastustajien taholta muistiota käytettiin erinomaisena todisteena siitä, mihin fasistinen taantumus ja mielivalta voi johtaa. Muistiokohua kesti kauan ja se aiheutti eräänlaisen puhdistuksen valtiollisessa poliisissa. Muistion tekijä tuomari Bang (sittemmin Panko) menetti paikkansa ohranan näkyvänä päällikkönä, mutta niin korvaamaton oli mies taantumuksellisille, että sai jatkaa toimintaansa valtiollisessa poliisissa jonkinlaisena teknillisenä päällikkönä.

Myöhemmin kun amerikoissa alkoi elää ja vaikuttaa eräs McCarthyksi itseään kutsuva mies omalaatuisine otteineen, muistui elävästi mieleen suomalainen tuomari Bang ja hänen muistionsa. Tämä tuomari ei tyytynyt vaikuttamaan vain omassa pienessä maassamme, puitteet olivat hänen valtavalle mielikuvitukselleen ilmeisesti liian ahtaat. Eräässä myöhemmässä vaiheessa hän julkaisi Uudessa Suomessa (missäpä muussa) ns. kivi-jalka-artikkelin, jossa neuvoi — Ranskan hallitusta, miten sen tulisi menetellä taistelussaan kommunisteja vastaan omassa maassaan. En tiedä, otettiinko nämä arvokkaat neuvot vastaan ja saiko tuomari ehkä kunnialegionan rintamerkin vai palkittiinko muuten. Hänen yritteliäisyyttään ja monipuolisuuttaan poliisimiehenä kuvaa mm. seuraava tapaus. Ollessani eräässä elämäni vaiheessa hänen kuulusteltavanaan, hän halusi kerran nähdä minun kävelevän tutustuakseen kävelytyyliini edestä ja takaa ja sivuilta. Siinä mielessä hän tarkoin seurasi kokonaista puoli tuntia marssimistani Fabianinkadun "ohranamörskän" pihalla. Mitä hän kävelystäni oppi ja miten sitä mahdollisesti käytti hyväkseen taistelussa kommunismia vastaan, en sittemmin ole saanut tietooni.

Todettava on kuitenkin, että miehen mielikuvitus ei ollut sittenkään tarpeeksi laaja. Muistiossaan hän loppujen lopuksi ei onnistunut paljastamaan läheskään kaikkia "kommunisteja" ja niitä henkilöitä maamme sivistyneistön keskuudessa, joiden kanssa olimme ystävällisissä suhteissa. Mutta meille hän järjesti muistiollaan hyvän aseenn taantumusta vastaan, aseenn, jolla oli oma osuutensa siihen, että fasisminvastaiset voimat menestyivät vaaleissa ja että Kivimäen vihattu hallitus tähän muistioon lopuksi kaatui.

Vaalit 1936 ja 1937

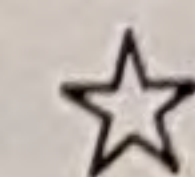
Voidaan sanoa, että kaikki edellä kuvailemani toimenpiteet yhdessä johtivat siihen, että vuoden 1936 valtiollisissa vaaleissa mm. sosdem. puolueen vaalilistoilta valittiin eduskuntaan melkoinen määrä aktiivisia sodan ja fasismin vastustajia. Tietenkin oli aluksi vaikeuksia siinä, että saimme mm. Ryömän, Sundströmin, Rydbergin ja eräitä muita henkilöitä sosdem. puolueen ehdokaslistoille. Mutta sosdem. johdonkin taholla lienee laskettu, että nämä ehdokkaat toisivat puolueelle melkoisesti ääniä ja siten koituisivat sen pyrkimysten hyödyksi. Miten lienee, mutta vaalien tulokseen ei sillä taholla tunnuttu olleen tyytyväisiä. Ilmeisesti tuli valittua liian paljon vasemmistolaisia. Me puolestamme pahoittelimme sitä, että keskitimme liian paljon ääniä muutamille ehdokaille. Tarkemmalla työllä olisi tullut valituksi vieläkin enemmän vasemmistolaisia.

Erikoisesti ärsytti sosdem.johtoa ja porvaristoa se, että mm. Mauri Ryömä tuli valituksi varsin korkealla äänimäärällä. Hänen edustajatoimensa mitätöimiseksi keksittiin siltä taholta, että Ryömä ei ollut suorittanut asevelvollisuuttaan. "Isänmaalliset" piirit alkoivat melkoisen ajojahdin Ryömän edustajatoimen mitätöimiseksi.

Mutta sitten huomattiin, että laki ei antanut mitään tukea tällaisille käsityksille, siinä suhteessa vain oli tulokinnan varaa, että edustajatoimi ei saanut olla esteenä asevelvollisuuden suorittamiselle. Ja niin Ryömä pantiin armeijaan. Tietävästi ensimmäinen suomalainen armeijan rivimiehenä palveleva kansanedustaja. Tosin hän armeijassaoloaikanaan ei saanut samanaikaisesti hoitaa edustajatehtäväänsä, muutenhan armeijalla olisi ollut edustajansa eduskunnassa. Sellainen on tietenkin sopimatonta. Eduskunta olisi voinut saada välittömästi kuulla, miten armeijassa miehistöä kohdeltiin ja miten sen keskuudessa ajateltiin.

Vasta suoritettuaan tämän velvollisuutensa pääsi Ryömä jatkamaan kansanedustajatehtäväänsä.

Vuoden 1937 presidentin vaaleissa toistui eduskunta-vaalien tulos. Sosdem. puolueen listoilta tuli valituksi runsaasti vasemmistolaisia valitsijamiehiä. Tällä ei kuitenkaan ollut muuta kuin propagandistinen merkitys, koska sosdem. valitsijamiehet loppuäänestyksessä yksimielisesti asettuivat Kallion ehdokkuuden kannalle ratkaisten siten hänen valituksi tulonsa. Muuta vaihtoehtoa ei ollut sen jälkeen kuin sosdem. puolueen ehdokas Tanner ei alkuäänestyksissä saanut riittävää kannatusta ja vastakkain Kallion kanssa oli kokoomuksen ehdokas Svinhufvud. Oli siis valittava kahdesta pahasta pienempi.

Näin kaikui puolueemme ja työväenluokan sekä sen kanssa yhteistoiminnassa olleen edistyksellisen sivistyneistön ääni tuonakin vaikeana aikana.

Vastoinikäymisistään huolimatta taantumukselliset eivät hellittäneet otettaan Suomen kansasta. Kun eivät saaneet asiaansa eteenpäin yhtä tietä, yrittivät toista. Samanaikaisesti edelläselostettujen toimenpiteiden kans-

195

sa kasvoi kansainvälinen jännitys. Saksan aseistautumisen voimistumista vastaavasti kasvoi natsien röyhkeys. Aseistamiskilpa alkoi saavuttaa rajat, jolloin oli enää vain kaksi vaihtoehtoa, joko luopua enemmästä aseiden valmistuksesta ja ottaa vastaan jo uhkaavasti näkyvän kapitalistisen talouspulan seuraukset kymmenine miljoonine työttömineen — tai aloittaa uusi maailmansota. Kansainvälinen kapitalismi lisäsi asetuotantoaan vain viimeksimainittua päämäärää silmälläpitäen. Suomalaiset taantumukselliset olivat jo valinneet oman puolensa. Heille ei riittänyt länsimainen kapitalismi yleensä, he halusivat mennä loppuun saakka. Vain saksalainen natsismi oli heidän taantumuksellisille tunteilleen riittävää ja niin alettiin määrätietoinen valmistelu maamme liittämiseksi taisteluun Saksan natsien rinnalla Neuvostoliittoa vastaan. Määrätietoisesti hylättiin jokainen Neuvostoliiton tekemä tarjous Suomen puolueettomuuden ja turvallisuuden takaamiseksi — maamme puolueettomuuden nimissä. Vaikka Kivimäkeä seurannut Cajanderin hallitus näin huolellisesti varjeli Suomen puolueettomuutta Neuvostoliiton tuelta ja takuilta, ei tämä pyrkimys estänyt sitä samanaikaisesti suunnittelemasta maamme puolueettomuuden myymistä saksalaisille natsseille ja saksalaisten sotajoukkojen päästämistä maamme.

Valitettavasti emme onnistuneet suorittamaan Suomen työväenluokan vastustuksen organisoimista riittävän lujaksi taantumuksen pyrkimyksiä vastaan, emmekä riittävästi herättämään muiden edistyksellisten kansainesten taistelutahtoa fasismia ja taantumusta vastaan. Yhtyneet voimamme olivat ratkaisevilla hetkillä vielä liian heikot siihen, että olisimme kyenneet estämään lähestyvän onnettomuuden.

Nyt kahdenkymmenen vuoden kuluttua edelläselostetuista tapahtumista, jolloin kansamme on läpikäynyt

silloisen taantumuksellisen politiikan katkerat seuraukset ja täysin hyväksynyt sen linjan, jota puolueemme jo silloin edusti, yrittävät samat taantumuspiirit (suurelta osaltaan samat nimetkin) jälleen palauttaa maamme politiikkaa kolmekymmentäluvun linjoille. Nyt ovat kuitenkin asiat toisin. Tänään ei kansamme enemmistöä enää pystytä harhaanjohtamaan. Puolueemme ja kansamme edistyksellisten aineiden yhtynyt voima pystyy estämään taantumuksellisten jokaisen yrityksen tähän suuntaan. Suomen ja Neuvostoliiton kansojen ystävyyden ja yhteistyön linja on muuttunut kansamme ulkopolitiikan pysyväksi ja horjuttamattomaksi peruslinjaksi.

PUOLUE JA NS. TALVISOTA

1939—1940

Pimennys ja terrori valttia

SKPn toiminnasta ns. talvisodan yhteydessä on tätä kirjoitettaessa ollut varsin niukasti aineistoa saatavissa. Tämä johtuu ennen kaikkea siitä, että maanalaisen puoluejärjestön toimintakin on ollut vähäistä. Olihan Suomessa silloin vallinnut miltei täysfasistinen järjestelmä pitänyt jo sotaa valmistellessaan huolen siitä, että kaikki vähänkin tunnetut vasemmistolaisen työväenliikkeen toimihenkilöt ja sellaisiksi epäillytkin tulivat mahdollisimman tarkkaan eristetyiksi ”yksimielisinä” sotaan raahattavista joukoista ja saatetuiksi telkien taakse. Tätä tarkoitusta palveli ”tasavallan suojelulaki”, jonka perusteella jo syksyllä 1939, kauan ennen sotatoimien alkamista, aloitettiin suurisuuntainen vasemmistotyöläisiin kohdistunut ajojahti. Jo lokakuun aikana suoritettiin joukkovangitsemisia ympäri maan, ja välittömästi sodan edellä ja sen alussa vedettiin sitten oikea suurapaja, jonka tarkoituksena oli tietenkin ”kommunismin hävittäminen viimeistä piirtoa myöten.” Kaikki vasem-

mistolaisina pidetyt työväenjärjestöt ja työväenlehdet oli jo lakkautettu paljoa aikaisemmin, joten sotapukareiden tarkoituksiin soveltuva pimennystila oli likipitään täydellinen. Ainoat julkiset lehdet, joiden kautta puolueen sanoma oli vuosikausiin päässyt silloin tällöin ”laillista” tietä kuuluviin, olivat edellisessä luvussa mainitut Soihtu ja Kirjallisuuslehti, mutta sotaan mennessä nekin estettiin poliisitoimenpitein ilmestymästä. Tällaisia perusteellisia terrori- ja pimennystoimenpiteitä katsoivat silloiset hallitusherrat tarvitsevansa, ennenkuin maan virallinen julkisivu oli maalattu niin valkoiseksi, ettei siinä näkynyt yhtään punaista täplää. Ja niinpä he saattoivatkin sitten ryhtyä näyttelemään miekkansa ulos vetäneen marskinsa johdolla ”yksimielistä kansaa” ja ”talvisodan ihmettä”.

Eikä ole kiellettävissäkään, että nuo vainotoimenpiteet saavuttivat silloisessa tilanteessa tarkoituksensa. Maamme sotakiihkoisten piirien onnistui melko tarkkaan säilyttää koko sodan ajan ehdoton monopolioikeutensa julkiseen sanaan ja tätä monopolia hyväkseen käyttäen antaa kansalle sodan syistä ja sen luonteesta juuri se kuva, joka soveltui heidän peliinsä. Kun sodan alussa annetussa SKPn Keskuskomitean julistuksessa sanotaan, että ”Valko-Suomi on tällä hetkellä kaikkein mustin maa Euroopassa”, niin siinä ei ole paljoakaan liioittelua, sillä terrori- ja pimennyspolitiikan alalla Suomen silloiset vallanpitäjät vetivät vertoja ”suurille” fasistisille oppimestareilleen, Saksan Hitlerille ja Italian Mussolinille. Joukkovangitsemisten johdosta olivat SKPn maanalaisen järjestön rivit tuntuvasti harventuneet, yhteydet Keskusjohdon ja perusjärjestöjen välillä suurelta osaltaan katkenneet. Saatavissa olevasta aineistosta näkyy, että vielä syksyllä 1939 liikekannallepanon alkaessa — se alkoi nimittäin jo syyskuun 15 p:nä, jolloin vastikään kotiutetut asevelvolliset kutsuttiin takaisin

palvelukseen — oli puolue suorittanut suhteellisen laajaa joukkotyötä mobilisoidujen keskuudessa, kehoittaen näitä vaatimaan vapaaksi pääsyä. Puolueen vaikutus tuntui myös samoihin aikoihin eri puolilla maata pidetyissä joukkokokouksissa, joissa työläiset esittivät vastalauseitaan hallituksen suunnittelemaa sodanvalmistelulakeja, mm. naisten työvelvollisuuden voimaansaattamista, vastaan. Tietoja on myös verraten laajasta joukkotyöstä, jota sodan päättymisvaiheessa tehtiin varsinkin lentolehtien levityksen muodossa. Sitävastoin yksityiskohtainen aineisto varsinaisten sotakuukausien aikaisesta toiminnasta, jota vangitsemiselta säilyneet puolueen perusjärjestöt ja yksityiset jäsenet joutuivat yhteyksien katkettua useinkin suorittamaan omin päin, odottaa vielä keräämistään.

Sota ja politiikka

Niin niukkaa kuin SKP:n talvisodan aikaista käytännöllistä toimintaa koskeva aineisto onkin, on siltä ajalta säilynyt merkittäviä asiakirjoja, joiden perusteella saadaan riittävän selvä kuva puolueen johdon ja yleensä kommunistien periaatteellisesta asennoitumisesta tähän sotaan, josta — kuten kaikista muistakin sodistaan — maamme sotakiihkoiset piirit yrittävät väkisin tehdä sotaa ”isänmaan vapauden ja riippumattomuuden puolesta”.

Luonnollista on, että itse talvisodan syttymiseen ei SKP vaikuttanut eikä voinutkaan vaikuttaa puoleen eikä toiseen. Mutta sodan tultua tosiasiaksi täytyi puolueen määritellä siihen nähden kantansa. Periaatteellinen kanta sotiin nähden yleensä oli määritelty, ja se oli esitetty monissa puolueen asiakirjoissa aina vuodesta 1918 saakka. Se on yhteen lauseeseen sisällytettynä seuraava: päämääränä on kaikenlaisten sotien poistami-

nen maailmasta, yleinen maailmanrauha, mutta niin kauan kuin sodat kapitalismin vallitessa vielä käyvät väistämättömiksi, on niihin suhtauduttava myönteisesti tai kielteisesti kunkin sodan luonteesta riippuen, ts. sen mukaan, palvelevatko ne yhteiskunnallisen edistyksen vaiko taantumuksen asiaa, niitä on loppukädessä tarkasteltava edistyksellisen ja taantumuksen voimien välisen taistelun näkökulmasta kansainvälisessä mitassa. Tästä periaatteesta johdonmukaisesti kiinni pitäen oli puolue määritellyt kantansa Suomen työläisten ja torpparien vuonna 1918 käymään aseelliseen taisteluun, katsoen sen olleen luonteeltaan edistyksellistä ja oikeudenmukaista sotaa. Samaa periaatteellista mittapuuta käyttäen oli puolue todennut vuosina 1918—1922 Suomesta neuvostomaan alueelle tehdyt hyökkäilyt, joihin neuvostovalta ei ollut antanut vähäisintäkään aihetta, taantumukselliseksi rosvosodiksi, joihin suhtautuminen ei voinut olla muuta kuin kielteistä. Tätä periaatteellista mittapuuta oli sovellettava talvisotaankin nähden, kun se oli kerran tullut tosiasiaksi. SKP:n periaatteellinen kannanotto talvisotaan nähden on tuotu selvin sanoin julki heti sodan alussa annetussa puolueen Keskuskomitean julistuksessa ”Suomen työväkeä keuhalle kansalle”, joka ei silloin valitettavasti päässyt leviämään tarpeeksi laajalle kansamme keskuuteen, mutta joka ei ole vielääkään menettänyt merkitystään talvisodan tapahtumia arvioitaessa. Onpa se ainakin vielä tätä kirjoitettaessa varsin ajankohtainenkin sikäli, että maamme taantumuspiirit luulevat voivansa edelleenkin lyödä tarkoituksiinsa soveltuvaa propagandamynttiä ns. talvisodan ihmeestä.

Sodan luonteen määrittely, jonka perusteella myönteinen tai kielteinen asennoituminen siihen tapahtuu, ei ole läheskään aina helppo tehtävä. Mutkikkaassa ja ristiriitaisessa tilanteessa — jollaisia tämän matoisen

maailman "tilanteet" useimmiten ovat — vaaditaan oikean ratkaisun tekemiseen kaikkien asiaan vaikuttavien tekijöiden perusteellista ja tunnollista erittelyä. On kuitenkin eräs aina ja kaikkialla yleiseksi ohjeeksi pätevä näkökohta. Sen on kuuluisa sotateoreetikko Clausewitz kiteyttänyt syvälliseen lauseeseen: "Sota on politiikan jatkoa". Se merkitsee, että sodankäynti ei ole irroitettavissa siitä politiikasta, joka siihen on johtanut ja jota se siis palvelee. Jos halutaan ymmärtää jonkin hallituksen käymän sodan luonnetta, on vaivauduttava tutkimaan, millaista tuon hallituksen politiikka on ollut ennen sotaa. Talvisodan todellisen luonteen ymmärtämiseksi ei riitä se, että tuijotetaan vain "Mainilan laukauksiin" ja sodan aikaisiin tapahtumiin. Ratkaiseva merkitys on sillä politiikalla, jota Suomen vallassaolijat harjoittivat Neuvostoliittoon nähden koko sotaa edeltäneenä aikana. Tästä politiikasta sanotaan mainituksessa SKP:n Keskuskomitean julistuksessa:

"Valko-Suomen vallanpitäjät ovat kaikella politiikallaan osoittaneet, että he ovat valmiit myömään Suomen itsenäisyyden ja turvallisuuden edut ulkovaltain imperialisteille, saadakseen hyvästä hinnasta palvella niiden neuvostovastaisia sotapyyteitä. Ja kun Suomen vallanpitäjät nyt ulkokultaisesti uskottelevat aina tahtoneensa vain "suojella" Suomen itsenäisyyttä ja "puolueettomuutta", niin on näille valehtelijoille suoraan sanottava: tällä valheellanne on lyhyet jäljet. Sen paljastavat täydelleen kaikille tunnetut tosiasiat:

Ensimmäinen tosiasia oli Aunuksen retki, jonka Suomen lahtarit järjestivät keväällä 1919 yhteistoimin Englannin ja Ranskan imperialistien kanssa.

Toinen tosiasia oli Suomesta lähetetyn lahtarijoukon kapina-retki Inkerinmaalle syksyllä 1919, Judenitshin hyökkäyksen alkaessa, jolloin Suomen työväen pyöveli Mannerheim vaati julkisesti Suomen sotaväen lähettämistä Pietaria "valloittamaan".

Kolmas tosiasia: vuosina 1921—22 tehty uusi Karjalan retki Suomen armeijan upseerien johdolla ja Englannin imperialistien kannatuksella.

Neljäs tosiasia, myöskin kuvaava Suomen hallituksen "puolueet-

tomuudelle", oli se, että Suomen sotalaitoksen uudestijärjestely vv. 1924—25 tapahtui Englannista kutsutun upseerilähetystön toimesta, kenraali Kirken johdolla, saman miehen, joka jälleen keuhkokuumeella 1939 kävi Suomessa tarkastamassa Karjalan kannaksen sotavarustelutöitä.

Viides tosiasia: maassamme kaiken aikaa julkisesti harjoitettu Neuvostoliiton parjaus ja kansalliskiihkoinen yllytys "Suur-Suomen" puolesta, mielettömin valloitushoureihin "aina Uralia myöten."

Kuudes tosiasia: Mannerheimin Lontoon-matkojen jälkeen uhkasi Suomen hallitus ryhtyä — Neuvostoliiton vastalauseesta välittämättä — yhdessä Ruotsin kanssa varustamaan Ahvenanmaalle linnoituksia imperialistien käytettäväksi neuvostovastaisessa sodassa.

Seitsemäs tosiasia: samassa tarkoituksessa on Suomessa viime vuosina rakennettu lentokenttiä kymmenen kertaa enemmän kuin maan omat lentokoneet voivat käyttää, perustettu uusia kemiallisia sotatarvetehtaita ja valmisteltu Suomenlahden saaristoa vastaanottamaan Neuvostoliiton vihollisten laivueita.

Pitkä sarja muita samanlaisia konnantoita on Suomen kapitalistien vallanpitäjien omallatunnolla."

Sotaan välittömästi johtaneista syistä julistuksessa sanotaan:

"Suomen nykyiset vallanpitäjät, kaikille tunnetut Cajanderit, Erkot, Tannerit ja Mannerheimit ovat syösseet maamme sotaan Neuvostoliittoa vastaan.

Kauan ne sotaa provosoivat, niin kauan, että lopuksi Neuvostohallituksen kärsivällisyys katkesi...

Neuvostojen maa ei ole koskaan uhannut eikä häirinnyt Suomea. Päinvastoin, Neuvostovalta heti Suuren Lokakuun vallankumouksen jälkeen myönsi vapaaehtoisesti Suomelle täyden riippumattomuuden, jota ei mikään muu valta Venäjällä olisi sille koskaan myöntänyt. Mutta Suomen porvaristo, sensijaan, että se olisi sovinnollisia suhteita ylläpitämällä jalomielisen neuvostokansan kanssa lujittanut Suomen itsenäisyyttä, ryhtyi järjestelmällisesti väärinkäyttämään Suomen asemaa vahingoittaakseen suuren naapurimaahan ja sen kautta Suomenkin turvallisuuden etuja...

Miksei Suomen hallitus suostunut Neuvostohallituksen tarjoamaan molempien maiden etujen mukaiseen sopimukseen turvallisuuskysymyksen järjestämisestä sovinnossa?

Ainoastaan siksi, ettei se tahtonut luopua siitä vihamielisestä toiminnastaan Neuvostoliiton turvallisuuden vahingoittamiseksi, jota se oli harjoittanut Neuvostoliiton ja Suomen imperialististen vihollisten pillin mukaan.

Miksei Suomen hallitus suostunut siirtämään Karjalan Kanaksella olevaa rajaa loitommalle Leningradista, niin ettei tämä monimiljoonakaupunki olisi suorastaan Suomen alueelta tykkitulella uhattavissa.

Ainoastaan siksi, että Mannerheimit ja muut ulkolaisten imperialistien kätyrit saisivat edelleen hautoa "Leningradin valloitusta."

Julistuksessa jää korostamatta hitleriläisen Saksan osuus talvisodan poliittisissa ja sotilaallisissa valmisteluissa. Tietty asiahan on, että silloisen fasistisen Suomen vallanpitäjät tunsivat vahvaa verenvetoa saksalaisiin hengenheimolaisiinsa ja olivat kiinteässä yhteistyössä näiden kanssa mitä erilaisimmilla aloilla, eikä vähiten sotilaallisella. Saksan sotilaspiirien aktiivinen osallistuminen Suomen sodanvalmisteluihin talvisotaa edeltäneenä aikana kuvastuu selvästi mm. siinä tunnetussa tosiasiasa, että Hitlerin armeijan yleisesikunnan päällikkö, kenraali Halder kävi jo kesällä 1939 tarkastamassa "Mannerheimin linjaa" ja myöhempää saksalaisen sotaväen esiinmarssialuetta pohjois-Suomessa sekä antamassa ohjeita Suomen armeijan päällystölle. Saksan fasistien osuutta talvisodan poliittisiin ja sotilaallisiin valmisteluihin on selvitelty ansiokkaalla tavalla Mauri Ryömän v. 1954 ilmestyneessä kirjasessa Asiakirjojen todistus ns. talvisodasta, jossa painavin tosiasioin osoitetaan, että maamme vallanpitäjien kielteinen suhtautuminen Neuvostoliiton ehdotuksiin palveli ensi sijassa Hitlerin Saksan hyökkäyspolitiikan etuja. Talvisota oli todellakin "esinäytös" Saksan v. 1941 Neuvostoliittoa vastaan aloittamaan hyökkäyssotaan, "osa meidän omaa taisteluamme", kuten muuan saksalainen upseeri on asian sattuvasti luonnehtinut. Kun Suomen hallitus-

herrat talvisotaa aloittaessaan joutuivat ottamaan ohjeensa lähinnä Englannin ja Ranskan imperialistisilta piireiltä, niin sehän ei ollut mitenkään ristiriidassa Saksan etujen kanssa, vaan päinvastoin sopi silloisessa tilanteessa erinomaisesti Hitlerin tarkoituksiin. Tämän seikan ymmärsi talvisodan aikainen puolustusministeri Juho Niukkanenkin, joka muistelmateoksessaan sanoo, että "Saksalle ei voinut olla mikään niin toivottavaa kuin se, että Englanti olisi asennoitunut Neuvostoliittoa vastaan."

Tarkasteltuaan talvisotaan johtanutta valkoisen Suomen hallitsevien piirien politiikkaa sekä varhaisemmalta että sotaa välittömästi edeltäneeltä ajalta SKP:n Keskuskomitea ei voinut päätyä muuhun kuin kielteiseen asennoitumiseen tuohon sotaan. Se oli luonteeltaan kaikkea muuta kuin "sotaa Suomen vapauden ja itsenäisyyden puolesta", jollaisena sitä edelleenkin epätoivon vimmalla mainostetaan. Neuvostoliiton Suomea kohtaan noudattamasta politiikasta ja sen Suomen hallitukselle talvisodan edellä tekemistä esityksistä ei pahalla tahdollakaan voida löytää mitään sellaista, mikä olisi viitannut sen pyrkivän Suomen riippumattomuuden tuhoamiseen, ja sittemmin tapahtunut kehitys on osoittanut kaikki sen suuntaiset väitteet täysin kestäättömiksi. Kysymys oli aivan toista maata olevasta asiasta, turvallisuutta koskevista järjestelyistä, kuten Keskuskomitean julistuksessa todettiin. Mainita sopii, että sittemmin on jopa Suomen korkeimmalta viralliselta taholta myönnetty Neuvostoliiton hallituksen esittämien vaatimusten olleen kohtuullisia. Riita syntyi ja taistelua käytiin siitä, oliko imperialistisille hyökkääjille, ennen kaikkea Hitlerin Saksalle, jätettävä niiden kauan havittelema, Suomen kautta kulkeva "lyhin ja vaivattomin" hyökkäystie avoimeksi aina Leningradin porteille saakka. Vastatessaan tähän kysymykseen kiel-

tävästi, vastustaessaan Suomen muuttamista imperialistien suurvaltojen hyökkäyksen astinlaudaksi ja alusmaaksi, SKP ilmaisi puolustavansa Suomen riippumattomuutta. Päinvastaista kantaa edusti Suomen silloinen hallitus, josta Keskuskomitean julistuksessa sanotaan:

"Sellainen hallitus ei voi suojella Suomen kansallisia etuja. Se ei ole kansallinen hallitus, vaan ulkomaisen pääoman kätyri, kapitalistien ja tilanherrain hallitus."

Mihin SKP pyrki?

"Sodan lopettaminen ja rauhan solmiaminen, kansanvaltaisen järjestyksen voimaansaattaminen maasamme ja Suomen riippumattomuuden turvaaminen parantamalla suhteet Neuvostoliittoon" — näin määriteltiin edellä mainitussa Keskuskomitean julistuksessa se perustehtävä, jonka toteuttamiseen puolueen tuli pyrkiä. Toisin sanoen, oli päättävästi ja kerta kaikkiaan tehtävä loppu sellaisesta asiaintilasta, jonka vallitessa sodat ja sotien uhka Suomen ja Neuvostoliiton välillä kävivät mahdollisiksi, oli laskettava vankka, luotettava perusta näiden maiden hyville, luottamuksellisille naapurussuhteille, oli siirryttävä ystävyyspolitiikkaan vihanlietsonnan asemesta.

Tällainen muutos ei ollut ajateltavissa ilman perinpohjaisia kansanvaltaisia uudistuksia. Ensimmäiseksi ja kiireellisimmäksi tavoitteeksi katsottiin tietenkin Erkon ja Tannerin sodanlietsojahallituksen syrjäyttäminen ja sellaisen hallituksen asettaminen, joka edes pyrki sodan lopettamiseen ja rauhan palauttamiseen. Mutta pelkkä hallitusmiesten vaihdos ei tietenkään voinut antaa takeita siitä, että tällä tavoin saavutettu rauha olisi jäänyt pysyväksi. Keskuskomitean julistus näki nämä takeet vasta koko fasistisen valtakomennon lopettamisessa ja yhteiskunnallisten olojen todellisessa

kansanvaltaistamisessa, maamme muuttamisessa Suomen Kansanvaltaiseksi Tasavallaksi. Antaessaan hyväksymisensä ns. kansanhallituksen muodostamiselle Keskuskomitea näki siinäkin vilpittömän pyrkimyksen sellaiseen suunnan muutokseen, jota luottamuksellisten naapuruus- ja ystävyys-suhteiden rakentaminen Neuvostoliiton kanssa edellytti. Muutapa pyrkimystä tuolla sotakiikkoisten piirien ahkerasti parhaamalla "Terijoen hallituksella" ei oikeastaan ollutkaan, sillä nekin kansanvaltaiset uudistukset, joiden toteuttamiseen se ohjelmajulistuksessaan tähtäsi, tarkoittivat ensisijaisesti pysyvän rauhan turvaamista, "jatkosota"-seikkailujen ehkäisemistä ainiaaksi. Oltakoon mitä mieltä tahansa tuollaisen hallituksen muodostamisen tarpeellisuudesta, kieltää ei voida sitä, että se päämäärä, jota sen muodostamisella haluttiin palvella, oli oikea.

Taantumuspiirien palveluksessa olevien propaganda-gangstereiden metkut hyvin tuntien Keskuskomitea torjui sen eräiden puolueen jäsentenkin keskuudessa esiintyneen käsityksen, että kommunistit pyrkivät neuvostovallan luomisen Suomessa. Tämän käsityksen katsoi Keskuskomitea virheelliseksi, koska — kuten julistuksessa sanotaan — "kysymystä koko yhteiskuntaelämän perinpohjaisesta muuttamisesta ei voi ratkaista yksi puolue, eikä edes työväenluokka yksinään. Tämän kysymyksen voi ratkaista ainoastaan koko kansa, kaikki työtätekevät luokat. Missään tapauksessa ei tätä kysymystä voida ratkaista ilman talonpoikaiston suostumusta ja eduskunnan vahvistusta."

Yhtä virheelliseksi katsottiin käsitys, että Suomen pitäisi liittyä Neuvostoliittoon yhtenä sen osana. Kielteistä suhtautumista tuollaiseen käsitykseen perusteltiin ensiksikin sillä, ettei "Suomen Kansanvaltainen Tasavalta, joka valtioluonteeltaan on toista kuin neuvostovaltio, voi liittyä Neuvostoliiton yhteyteen, joka on luonteeltaan

neuvostovaltio" ja toiseksi sillä, että "Neuvostoliitto, kuten tunnettua, kannattaa erillisen, riippumattoman Suomen olemassaolon turvaamista, niin että Suomen sitoo Neuvostoliittoon vain keskinäisavun sopimus. Mitä taas tulee Suomen turvaamiseen imperialististen valtain taholta uhkaavilta vaaroilta, niin keskinäisavun sopimus Suomen ja Neuvostoliiton välillä tulee olemaan täysin riittävä keino sellaisen turvan takaamiseksi."

Sellainen oli Suomen Kommunistisen Puolueen periaatteellinen kanta talvisotaan nähden. Suomalaisten kommunistien — varsinkin rajan tuolla puolen silloin olleiden — toiminta on tarjonnut loputtomien "jatkosotien" kannattajille yhtä ja toista kiitollistakin hammas-telun aihetta, ja melkoista mököä siitä on pidettykin! Mutta niille omalla päällään ajatteleville ihmisille, jotka viitsivät ja jaksavat tarkastella talvisodan tapahtumia niiden erottamattomassa yhteydessä kaikkeen siihen, mitä tapahtui talvisodan edellä ja sen jälkeen, on tutustuminen SKP:n silloisiin periaatteellisiin kannanottoihin varsin valaisevaa. Niistä käy vakuuttavasti selville muun muassa se, että noiden kannanottojen pääsisältönä oli johdonmukainen pyrkimys Suomen rauhan ja riippumattomuuden turvaamiseen mahdollisimman tehokkaalla tavalla ja ikuisiksi ajoiksi. Tämä johdonmukaisuus kestää arvostelun loppuun saakka.

Ja että näitä omilla aivoillaan ajattelevia, vilpittömästi rauhantahtoisia ihmisiä on Suomessa hyvin paljon — eikä vain kommunistien ja yleensä työväen keskuudessa — siitä oli rohkaisevana todisteena se laaja joukkokannatus, jonka välittömästi talvisodan jälkeen perustettu Suomen ja Neuvostoliiton Rauhan ja Ystävyyden Seura sai osakseen. Tämä joukkoliike oli niin vaarallinen vastaus viralliseen valheeseen Suomen kansan "yksimielisestä" vihasta Neuvostoliittoa kohtaan, että sen vaimentamiseksi katsottiin tarpeelliseksi tur-

vautua vanhaan koeteltuun keinoon — alastomaan väkivaltaan. Terrori oli jälleen valttia Suomenmaassa.

Rajoilla oli rauha palautettu, koska Neuvostoliitto musertavasta voitostaan huolimatta piti ensiarvoisen tärkeänä verenvuodatuksen lopettamista. Tämä oli uusi osoitus sen väitteen valheellisuudesta, että Neuvostoliitto pyrki Suomen itsenäisyyden hävittämiseen ja että siis Erkot ja Tannerit olisivat käyneet sotaansa "isänmaan vapauden ja riippumattomuuden puolesta", kuten patentoitu iskulause kuuluu. Mutta rauhantila jäi väliaikaiseksi, koska se kansanvaltaisten voimien voitto, jota Suomen Kommunistinen Puolue oli tähdentänyt pysyvän rauhan ainoana tehokkaana takeena, jäi silloin saavuttamatta. Sotakiihkoiset piirit jäivät maassamme edelleenkin valtaan, ja tätä valtaansa käyttäen he saattoivat syöstä kansamme uuteen sotaan, tällä kertaa — vihdoinkin — itsensä Adolf Hitlerin johdolla. "Esinäytös" oli päättynyt, varsinainen draama alkoi.

SODASTA RAUHAAN

1941—1945

Pimeyttä vastaan

"Hymyhuulin... pystyssä päin!" Sanat ovat vaatimattoman ompelijattaren Martta Koskisen omatekoisesta kuolinlaulusta hänen astuessaan teloittajiensa eteen. Hän kuoli niinkuin oli elänytkin: ilman pelkoa, ilman itsesäälin häivettäköön, täynnä luottamusta sen asian voittoon, jonka vuoksi hänet tuomittiin kuolemaan, kommunistisen puolueen edustaman rauhan ja kansanvallan asian voittoon.

Arnold Salminen kidutettiin kuoliaaksi Helsingissä. Jukka Kumpumäki teloitettiin Rovaniemellä, Erkki Sievänen ja Eino Järvelin Lempäälässä, turkulaiset Eino Ekman, Elis Gåsström, Arvo Heimovaara, Yrjö Helenius, Urho Karlström, Aleksi Nummi ja Karl Tuomi Oulussa, Urho Kaipainen, Martti Koivistoinen, Toivo Poutanen, Jorma Johteinen Helsingissä. Monet, monet muut nimeltä tunnetut tai tuntemattomat rauhan esitaistelijat kohtasivat kuoleman yhtä uljaasti kuin Martta. Teloitajat itsekään eivät voineet raporteissaan täysin salata

kunnioitustaan kidutusten runtelemia uhrejaan kohtaan: "Kuolemantuomioita luettaessa Kaipainen katseli vain ympärilleen ja puiden latvoihin ikäänkuin hänelle luettu ei olisi häntä lainkaan koskenut..." "Koivistoinen hermot pitivät kutinsa viimeiseen asti (arvatenkin Kansainvälisen ansiosta, jolla hän itseään lohdutteli ja rohkaisi) ... ja kuoli takuulla — 5 reikää sydämen seutuvilla ja 1 alaruumiissa."

Nuoresta turkulaisesta Väinö Ketosesta kerrottiin, että hän hymyili, kun hänelle luettiin tuomio: teloitus ja 22 vuoden vapausrangaistus! Kuolettavasti haavoittunut Matti Lång torjui jyrkästi kuulustelijain häneen kohdistamat kiristykset. Veikko Pöysti taisteli pimeänä joulukuun yönä 1942 yksin piiritetyssä huvilassa Tikkurilan Hiekkaharjussa moninkertaista ylivoimaa vastaan.

"Alas Hitler!", oli jokaisen teloitettun viimeisiä lauseita.

He rakastivat elämää ja olivat koettaneet pelastaa kansansa tai ainakin lyhentää sotaa.

Puolisentoista vuosikymmentä myöhemmin eräät teloittajien hengenheimolaisista vaikeroivat joutuneensa vangituiksi ja kokeneensa paljon kovaa. Mutta he eivät uskalla sanoa ketä palvelivat ennen eivätkä sitä, kenen hyväksi tänä päivänä likaista työtään tekevät.

Suomen Kommunistisen Puolueen jäseniä on ollut vankiloissa tuhatmäärin jo ennen sotia. Heidä oli tuomittuina tai niinsanotussa turvasäilössä sekä keskitysleireissä ilman tuomiota viime sodan aikana runsaasti toista tuhatta. Kommunistit eivät kieltäneet vakaumustaan kuolemankaan edessä. Heidät teljettiin ristikoiden ja piikkilanka-aitojen taakse siksi, että he eivät hyväksyneet sotaa, johon oli ryhdytty Hitler-Saksan maailmanvalloitus Hankkeen nojassa. Suurin osa pidätyksiä oli suoritettu jo vähää ennen sotatoimien alkua, koska asianomaisten epäiltiin olevan sotaa vastaan. Samasta

syystä jätettiin tuomionsa ennen sodan puhkeamista tai sen aikana suorittaneet kommunistit edelleen vankiloihin tai lähetettiin kurikomppanioihin ja sitä tietä vankileireille.

Eikä vain kommunisteja vangittu. Useat sosialidemokraattisen puolueen rauhantahtoisen siiven jäsenet saivat jakaa kommunistien kohtalon. Heidän joukossaan oli kuusi kansanedustajaa, Mikko Ampuja, K. H. Wiik, Kaisu-Mirjami Rydberg, Yrjö Räisänen, Cay Sundström, Väinö Meltti sekä kaupunginjohtaja Johan Helo. Oivallisen kuvan tuon ajan "demokratiasta" antaa se, että näitä kansanedustajia syytettiin "määrärahojen myöntämisen vastustamisesta puolustuslaitokselle", jäämisestä pois Kauhajoella pidetystä istunnosta, SNS:n toiminnan tukemisesta ja muista samanluontoisista "rikoksista". Väinö Meltin tuomiota perusteltiin ainoastaan sillä, että hän oli vuonna 1940 Kotkan työväenopistossa esitelmöinyt Neuvostoliiton oloista...

Eräitä uskonnollisia ihmisiä suljettiin vankilaan sillä perusteella, että olivat ennustaneet natsi-Saksan häviötä tai kieltäytyneet asepalveluksesta.

Sotaan vastahakoisesti suhtautuneita kansalaisiamme kuljetettiin satamäärin työleireille. Tuhansia pakeni mieluummin metsiin jo sodan alusta lähtien kuin ryhtyi tukemaan Hitlerin hyökkäystä Neuvostoliittoa vastaan. Kotirintaman suojeluskuntalais-"sankarit" metsästelivät heitä sitten kuin riistaa.

Kovimmin pidätykset koettelivat kuitenkin kommunistista puoluetta. Mutta toiminta ei suinkaan lakannut. Työ ei ollut helppoa harvaan asutussa maassamme, ankaran terrorin vallitessa ja alituisten haravointien ollessa käynnissä.

Ajan mittaan vastarintaliike sai tuntuviakin mittasuhteita, mitä todistavat etenkin Satakunnassa ja Turun seuduilla suoritettut joukkopidätykset sekä eri puo-

lilla maata tapahtuneet yhteenotot. Sodanvastaisia lentolehtisiä ja tiedotuslehtiä julkaistiin sekä levitettiin.

Otettakoon jälleen todistajaksi pahin vastustaja, joka ei ainakaan kaunistele asiaa. Valtiollisen poliisin myöhemmin julkisuuteen saatetussa pöytäkirjassa, joka oli laadittu porvarillis-sosialidemokraattisen rauhanopposition "Selvät Sanat"-nimisen monisteen johdosta, sanotaan:

"On luonnollista, että Suomen kommunistinen puolue parhailaan käytävän Suomen ja Neuvostoliiton välisen sodan aikana on tehnyt voitavansa keskinäisen 'rauhan' aikaansaamiseksi Neuvostoliiton vaatimilla ehdoilla. Kiertokirjeissään ja salaisissa lehtisissään puolue on pyrkinyt taivuttamaan kansan kokonaisuudessaan, mutta erikoisesti työväestön ja rintamasotilaat aktiiviseen rauhanoffensiiviin. Tämä pyrkimys ei ole ollut tunnusomaista yksinään kommunistiselle puolueelle, vaan aktiivista toimintaa on todettu eräissä muissakin, tosin suppeissa kansalaispiireissä."

Sodanvastainen mieliala olikin levinnyt myös sosialidemokraattiseen puolueeseen ja myös osaan porvaristoa. Tämä mieliala sai tuulta siipiensä alle etenkin vuoden 1943 puolella. Silloin saatettiin julkisuuteen niin sanottu "kolmenkymmenen kolmen kirjelmä", jonka allekirjoittajina oli tunnettuja sosialidemokraatteja sekä etenkin ruotsinkielisiä porvareita. Reaalipoliittisista katsomuksistaan tunnettu valtioneuvos J. K. Paasikivi kuului tämän opposition taustahahmoihin, mutta voimakkaimman panoksen rauhan asialle antoivat sellaiset miehet kuin sosialidemokraatteihin lukeutuneet Mauno Pekkala, J. V. Keto, Eino Kilpi ja Kusti Kulo. Mauno Pekkala oli ollut vuoden 1942 toukokuuhun saakka Rytin ja Rangellin hallitusten jäsenenä, mutta hänen kantansa oli koko ajan ollut sotaa vastaan.

Puolueemme sai yhteyden tähän rauhanoppositioon sodan loppuvaiheissa, jolloin vastarinta kehittyi joukkomittaiseksi. Joillekin kansanedustajille sekä ulkomaille

toimitettiin tietoja sotavankien ja keskitysleirilläisten epäinhimillisestä kohtelusta. Sylvi-Kyllikki Kilpi ottikin asian esiin eduskunnassa, eikä tällainen puuttuminen ollut vailla merkitystä.

Kamppailu kuolemantuomioiden peruuttamiseksi oli alkanut jo vuonna 1942 ja joissakin tapauksissa se johti tuloksiinkin. Vankien ja metsäkaartilaisten avustamista suoritettiin kaikkialla. Siinä kunnostautuivat erityisesti naiset, mutta tukea saatiin myös maaseudun väestöltä sekä kaupunkien työläisiltä ja sivistyneistöltä. Ruotsin työläiset lähettivät avustusta suomalaisille sodanvastustajille silloin ja vielä vankiloista vapauduttuammekin.

Kommunistit toimivat mahdollisuuksiensa mukaan ammatillisissa järjestöissä pyrkien kehittämään taistelua elinkustannusten alimmaismäärän alle painettujen palkkojen korottamiseksi ja rauhan asian edistämiseksi.

Paluu

Kaikesta tästä tunkeutui tietoja niihin pimeimmistä pimeimpiin paikkoihin, joihin Suomen kommunistisen puolueen jäsenten enemmistö silloin oli suljettuna. Jollain ihmeellisellä tavalla pääsimme perille myös sodan kulusta. Sen lopputuloksen alkaessa jo häämöttää jotkut suopeammiksi muuttuneet vartijat totesivat vankien "sotakartan" olevan virallista tietolähdettä tuntuvasti edellä — ja pitävän paikkansa. Nälän uurtamille kasvoillemme ilmestyi yhä iloisempi ilme, vaikkei mielenmasennus yleensäkään ollut joukossamme vierailut. Olimme koko ajan varmat siitä, mikä oli oleva ratkaisu. Vain oma kohtalomme oli epävarma ja surunviestit tuottivat silloin tällöin murhetta.

Niitä tuli loppuun asti. Aseiden paukkeen rintamilla jo laattua teloitettiin vielä turkulainen toverimme Olavi Laiho Oulussa. Aatto Sallinen murhattiin Helsingissä

15 syyskuuta, jolloin Suomen hallituksen rauhanneuvottelijat olivat Moskovassa ja sopimuksen sisältö oli vallanpitäjien tiedossa.

Tuona samana syyskuun 15 päivänä saksalaiset tekivät Suursaarelle hyökkäyksen, jonka suomalaiset torjuivat venäläisten lentokoneiden tukemina. Lapin hävitys oli silloin alkanut. "Aseveli" näytti luontonsa kaikessa kukkeudessaan.

Suomen vallanpitäjien oli täytynyt viimeistään vuoden 1943 perääntymisvaiheesta lähtien todeta asekumpanuutensa fasistisen Saksan kanssa kohtalokkaaksi erehdykseksi. Mutta hekin olivat lähteneet sotaan "kukistaakseen järjestelmiä ja valtakuntia", kuten erään porvarillisen epäilijän sanat kuuluvat. Hitler ei hellittänyt otettaan ennen täydellistä tappiota, eivätkä Suomen valtaherrat uskoneet ennen selvää sotilaallista romahdusta, vaikka sodan viimeiset kuukaudet tuottivat suurimman mieshukan. Kymmenettuhannet sotilaat luopuivat omin lupinsa hyödyttömästä, maalle ja kansalle yksinomaan vahingollisesta verenvuodatuksesta.

Rauhan vastustajat levittivät hurjia huhuja. Maan miehitys ja virkakunnan venäläistäminen olivat niistä lievimpiä. Pahimpia pelottimia olivat Suomen kansan siirtäminen Siperiaan ja Venäjän vuorikaivoksiin. Mutta rauhantoiveet vahvistuivat ja vastarinta laajeni. Paniikinomainen perääntyminen uhkasi muuttua täydeksi sekasorroksi. Silloin vasta ryhdyttiin vakaviin neuvotteluihin Neuvostoliiton hallituksen kanssa. Välirauhansopimus solmittiin Moskovassa syyskuun yhdeksäntenätoista 1944.

Suomalaisten joukkojen oli määrä ajaa saksalaiset maasta, mutta upseeristo toimi vastahakoisesti. Sotilaat ovat kertoneet tapauksista, jolloin heidän päällystönsä suoranaisesti tai välillisesti aiheutti monen suomalaisen sotilaan turhan kuoleman ja usean pohjois-Suomen sil-

lan hävityksen. "Konjakkitynnyrin saatuaan lohkomme upseerit käskivät poikiemme poistua sillalta, joka heti sen jälkeen räjähti ilmaan." Tällaiset kertomukset Lapin sodan alkuvaiheista eivät olleet harvinaisia. Mutta nuo konjakilla ostetut maanpetturit käyvät yhä "isänmaallisista" kansalaisista.

Välirauhan sopimukseen sisältyi kohta, jossa määrättiin vapautettaviksi kaikki, "joita pidetään vangittuina Yhdistyneiden Kansakuntien hyväksi suorittamansa toiminnan tai Yhdistyneiden Kansakuntien asialle osoittamansa myötätunnon takia". Tieto tällaisen pykälän olemassaolosta sujuttautui sekin vankilan muurien sisäpuolelle jo huomattavasti ennen kuin sitä alettiin panna täytäntöön. Silloin tanssittiin ainakin Hämeenlinnan naisvankilan turvasäilöparakissa eikä vartijakaan tehnyt muuta kuin vähän irvisti — happamesti vai suvaitsevasti — sitä emme ryhtyneet miettimään.

H. J. Castrén oli tullut pääministeriksi Moskovassa halvauskohtauksen saaneen Hackzellin tilalle. Hallitusta oli muutoinkin hiukan muutettu ja siistitty. Mutta "rauhanhallituksen" nimeä, jolla sitä on kunnioitettu, se tuskin ansaitsi muussa kuin välirauhansopimuksen allekirjoittamisen mielessä. Hallitus täytti solmimaansa sopimusta äärimmäisen vastahakoisesti ja viivytellen. Vasta kun liittoutuneiden valvontakomission edustajia alkoi saapua Helsinkiin ryhdyttiin sodanvastaisen asenteensa vuoksi vangittujen vapauttamiseen.

Ryhmä kerrallaan alkoi purkautua Sukevalta ja Karvialta, näiltä pahamaineisilta leireiltä, Riihimäen ja Hämeenlinnan keskusvankiloista ja muualta, missä "valtiollisia" oli ollut. Ensimmäiset vähänkään joukkomittaiset vapauttamiset alkoivat 23. syyskuuta.

Lähtö Karvian keskitysleiriltä oli tapahtunut komeasti. Lähtijät marssivat rivissä laulaen Kansainvälistä. "Pamput" seisoivat päät painuksissa kuvitellen kai,

että kyllä heille nyt kosto koittaa. Monet toverimme ja etenkin "metsäkaartilaisina" pidätetyt pääsivät vasta huomattavasti myöhemmin sitä mukaa kuin vapaudessa olevat siitä hälyttivät.

Omasta lähdöstäni muistan yksityiskohdan, joka kuvaa sodan aikaista pimennystä. Kun syyskuun viidentenäkolmatta marssimme pienenä ryhmänä vankilasta johtavaa valtatieä rautatieasemaa kohti, kohtasimme suomalaisen sotilaan, joka tiedusteli, minkä vuoksi "tytöt olivat lusineet." Kerroimme, että olimme olleet ilman tuomiota vankilassa, suomalaisessa keskitysleirissä. Sotilas katsoi meitä kummeksuen ja sanoi: "Eihän Suomessa sellaisia ole!"

Junat olivat silloin kuin nuijalla lyötyjä. Käytävät ja vaunujen sillatkin olivat täynnä kotiutuvia sotilaita, siviiliväkeä ja siellä joukossa me, omituisiin, vuodenaikaan sopimattomiin talvisiin tai helteisiin varusteisiimme sonnustautuneet entiset valtiolliset vangit. Kukapa meitä olisi oudoksunut, sillä kaikilla kolmannen luokan matkustajilla oli huonot koleaan syyssään sopimattomat varusteet. Keskustelu oli vilkasta. Kannuja valettiin, kuka pelkonsa, kuka toiveensa ilmi tuoden.

Meitä vankiloista palaavia askarrutti ajatus, millaiselta elämä "kansanvaltaisessa Suomessa" näyttäisi. Olimme pohtineet sitä ennenkin. Olimme kirjoitelleet siitä arvioitamme salaisiin, pakettipapereihin tekstattuihin vankilalehtiimme. Millainen oli todellisuus?

Muistan ikäni tuon tihkusateisen iltapäivän, jona vuosien jälkeen astuin jälleen tovereineni Helsingissä asemasillalle. Katseemme kohtasi siellä kansanvallan perusvoiman: asemasilta oli mustanaan työläisväkeä. Vastaamme kajahti Kansainvälinen, työväen vanha valankumouslaulu. Silmäni sumenivat muustakin kuin saateesta. Puristin lukemattomia käsiä, jouduin syleilystä toiseen. Kohtasin toisaalta tulleita tovereita, vastaan

tulleita tuttuja ja tuntemattomia ystäviä, löysin lopulta äitini...

Näimme kyräileviäkin katseita. Vanhat vainoojamme, ohranat, olivat mieslukuisina paikalla. Virkapukuiset poliisit tyrkkivät upseeriensa komentamina ihmisiä käsien "hajaantumaa".

Tajusimme kouriintuntuvasti, ettei kansanvalta tipahda taivaasta. Sen puolesta oli edelleen taisteltava.

Hajaannuimme etsiäksemme toisiamme jo seuraavana päivänä.

Kommunistit kokoontuvat

Ei meitä paljon ollut. Vankiloista ja keskitysleireistä vapautuneita sekä niiden ulkopuolella henkensä säilyttäneitä kommunisteja oli kaikkiaan vajaan kaksituhatta vaikka otetaan lukuun sodan aikana tapahtunut täydennyskin. Ystäviä ja avustajia puolueella oli moninkertainen määrä ja heidän myötävaikutuksellaan pääsimme elämän alkuun. Toisten nurkissa asumista se useimmille alussa oli.

Kokoonnuimme yksityisasunnoissa. Ovikellot soivat. Tuttuja kasvoja ilmestyi oviaukkoon pitkin päivää tai saatiin selitys: Olen sen ja sen lähettämä.

Kun oli tarpeen olla häiritsemättä naapureita, herättämättä lapsia tai joukko oli liian suuri mahtuakseen tavalliseen asuinhuoneeseen, mentiin kellarikerroksen avarampiin suojiin tai omakotitalon ullakolle. Se ei joutunut niinkään "tottumuksesta salaiseen toimintaan" kuin siitä, ettei kommunisteilla muita toimipaikkoja ollut.

Havaitsimme kyllä, että kommunistisen puolueen jäseniksi ja etenkin sen johtaviksi henkilöiksi epäiltyjä seurattiin entiseen tapaan. Eikä siinä kyllin. Pidätyksiäkin suoritettiin edelleen. Tekosyinä olivat sodanaikaiset

aseistaluopumiset ja muut samantapaiset välirauhansopimuksen vastaiset aiheet.

Kommunisteina käsitimme, että taantumuksen yliote oli muuttuneessakin tilanteessa ehkäistävissä vain järjestäytymällä ja ryhtymällä kokoamaan kansanvaltaisia, rauhantahtoisia ihmisiä toimintaan.

Ei vienyt montakaan päivää, kun olimme selvillä, mistä puolueen toimintavoimaksi tarvittavat, vuosien varrella kokeneiksi ja luotettaviksi todetut toverit olivat löydettävissä. Useimpien oli kuitenkin hetimiten etsittävä työtä henkensä pitimiksi. Niinpä Ville Pessi ja Aimo Aaltonen ennättivät päästä rakennuksille töihin ennenkuin heistä tuli puolueen toimitsijoita.

Vajaan viikon kuluttua vapautumisestamme meillä oli sentään jo "toimistokin". Se oli eräs Mannerheimintien loppupäässä sijaitseva räätälinverstas. Merkillisen näköinen se oli puoluetoimistoksi. Siinä oli avoin, kaiteella varustettu yläkerros, jossa pidettiin suppeita neuvotteluja. Laajempia kokouksia järjestettiin alakerroksessa, johon oli koottu puolueen vähäistä, takavarikoinneista säilynyttä "omaisuutta", joitakin vanhoja kirjoitus- ja monistuskoneita. Olimme ylen tyytyväisiä työpajaamme, sillä olimmehan tottuneet paljon vaatimattomampiinkin toimipaikkoihin.

Tuossa räätälinverstaassa suunniteltiin puolueemme julkiseksi astuminen toisen maailmansodan vielä riehussa, mutta kulkiessa kohti vääjäämätöntä loppuratkaisuaan. Siinä pohdittiin oman maamme tilannetta, jonka perusongelma oli taantumuksen ja edistyksen välinen voimainmittely uusissa olosuhteissa. Siellä suunniteltiin kansanvaltaisten voimien yhteistyötä ja laadittiin Suomen Kommunistisen Puolueen näitä olosuhteita vastaava sääntöluonnos.

Samoissa vaatimattomissa suojissa pidettiin myös puolueemme ensimmäinen maatakäsittävä neuvottelu-

kokous, johon osallistui 30 edustajaa eri puolilta maata. Tällä kokouksella oli tulevaisuutta ajatellen mitä suurin merkitys. Siinä saatiin selvitystä tilanteesta, joukkojen keskuudessa vallitsevista mielialoista, jo alkaneista kosketuksista toisten poliittisten piirien ja yhteiskuntakerrosten kanssa.

Tuosta maatakäsittävästä neuvottelusta on muistiini jäänyt monia myöhemminkin puolueemme johtavaan työhön osallistuneita tovereita, jotka kertoivat alueensa työtätekevien asemasta, toiveista ja toiminnasta. Siellä oli Esa Hietanen Kuopiosta, Veikko Hauhia Vaasasta, Nestori Nurminen Kokkolasta, Hemming Lindqvist Lahdesta ja nyttemmin kuolleet Jalmari Mäkinen Porista sekä William Sadinmäki Kotkasta. Viimeksi mainittu toimi Ville Pessin ohella kokouksen puheenjohtajana.

Väliaikaiseen puoluetoimikuntaan päätettiin valita 10 vakinaista ja 5 varajäsentä, mutta toistaiseksi nimettiin vain seuraavat: Aimo Aaltonen puheenjohtajana, Ville Pessi pääsihteerinä ja muina jäseninä Kauko Heikkilä, Matti Huhta, Paavo Kivikoski, Hertta Kuusinen, Aaro Uusitalo sekä Matti Janhunen, joka ei vielä ollut päässyt vapaaksikaan, mutta jota odotimme pian saapuvaksi. Puoluetoimikunta valtuutettiin puoluekokoukseen mennessä täydentämään itseään. Vakinaisiksi toimitsijoiksi nimettiin Aimo Aaltonen, Ville Pessi ja Kauko Heikkilä "6.000 markan kuukausipalkalla kukin". Rahaa ei tosin ollut, joten rakennukselta tuo palkka oli edelleen hankittava.

Mistä lähdettiin?

Sodanjälkeisellä toisella vuosikymmenellä on puhuttu ja kirjoitettu paljon valtion talouden ja koko kansantaloudenkin "hädänalaisesta asemasta", mutta millai-

nen oli armaan isänmaamme taloudellinen tilanne syksyllä 1944?

Teollisuus, joka oli siihen asti palvelut vain sotatar-koitusta, oli lamassa. Elintarvikepulan rinnalla kukoisti sotien väistämätön seuraus, "musta pörssi" huikkeine hintoineen. Ministerinä toiminut työväen asian petturi Väinö Tanner oli sodan aikana keksinyt palkkojen suhteen 2/3 hyvityisperiaatteen elinkustannusten vähimmäismäärästä, minkä keksinnön kapitalistit ovat havainneet käyttökelpoiseksi rauhankin oloissa. Kotiutettavia sotilaita ja työvelvollisuusleireiltä palaavia uhkasi työttömyys. Maatalous oli menettänyt paitsi työvoimaa, myös karjaa, hevosia ja työvälineitä. Maat olivat hoidon puutteessa rappiolla. Liikennekalusto oli loppuunkulutettua. Asunto-olot olivat tukalat, sillä eihän sota ole rakentamista vaan hävittämistä. Huonoimmassa asemassa oli vähävarainen siirtoväki, jonka sotapolitiikka oli suistanut asuinsijoiltaan ja jonka entiset kodit Suomen sodanjohto oli polttanut. Heitä asui joukkomajoituspaikoissa kylmissä seurantaloissa, mutta myös paikallisen asujamiston ulko- ja sisärakennuksissa. Asutuskeskuksiin tulvi väkeä rintamilta, työleireiltä ja luovutetuilta alueilta. Lapin asujanten enemmistö oli siirretty Ruotsiin. Sotavammaisia oli kymmeniä tuhansia, samoin leskiä ja orpoja, jotka tarvitsivat huoltoa. Kaikkeen tähän verrattuna sotakorvaus ja rajan takaa ryöstetyn omaisuuden palautus muodostivat edessä olevien taloudellisten raskuuden murto-osan, mutta myös ne oli suoritettava.

Suomen valtaporvaristo oli ryhtynyt sotaan intomielin, mutta sodan seurauksia se ei olisi pystynyt selvittämään.

Poliittinen sekavuus ei ollut vähäisempi kuin taloudellinen. Hallitus ei osannut tarttua mihinkään, vaan

näytti pitävän ensisijaisena tehtävänään välirauhansopimuksen täytäntöönpanon jarruttamista.

Aluksi lakkautettiin vain joitakin näkyvimmin fasistisia järjestöjä kuten jo 20- ja 30-luvulta kiihkokansallisesta toiminnastaan tunnetut Akateeminen Karjala-Seura, IKL sekä eräitä kansallis-sosialistisia "puolueita" ja yhdistyksiä. Vasta lokakuun viimeisenä päivänä tapahtui samassa hengessä johdetun satatuhantisen, vahvasti aseistetun Suojeluskunnan hajoittaminen. Niinpä sille olikin varattu tilaisuus järjestellä varojaan ja aseitaankin omien tarkoituksperiensä mukaisella tavalla.

Ei ole ihme, että työläiset hälyttivät asiasta kaikilta puolin maata ja vaativat myös muiden fasisminluontoisten järjestöjen lakkauttamista. Suojeluskuntia vielä laajemman "Aseveliliiton" toiminta oli naamioitu sotilaiden ja heidän perheidensä avustustyön luontoiseksi, mutta järjestön johto oli avoimien sotapoliitikkojen ja seikkailija-ainesten käsissä. Siihen sekä reserviupseeriliittoon pesiytyi lakkautettujen järjestöjen sodanhaluisia joukkoa. Lisäksi syntyi uusia, viattomilla kylteillä varustettuja elimiä ja yhdistyksiä, joiden kokoonpano paljasti niiden todellisen tarkoituksen: "perivihollisuuden" ylläpitämisen Neuvostoliittoa kohtaan sekä kansanvaltaisen toiminnan terrorisoinnin. Armeijasta palaaville jaettiin jopa Aseveliliittoon liittymiskortteja, joihin kieläytyessä piti ilmoittaa "perustelunsa". Kotiutetuille sotilaille järjestetyissä jumalanpalveluksissa saatettiin toivottaa heidät tervetulleiksi — "toistaiseksi"!

Jälkeenpäin on selvinnyt, että armeijan piirissä suunniteltiin sissisotaa siinä toivossa, että länsivallat ryhtyivät sotaan Neuvostoliittoa vastaan, valmisteltiin kaappausta uuden suuntauksen päämenoksi ja kätkettiin lyhyitä sekä pitkiä aseita maakuoppiin, vinteilä jopa kirkkoihinkin. Joskus tulee ihmetelleeksi, mistä kaikki

kommunistien nimiin keksityt vallankaappaushankkeet ovat lähtöisin, kenellä riittää mielikuvitusta jopa tällaisten valheiden kaikenkaltaisten "yksityiskohtienkin" seppittelyyn. "Itsestään paha pappi saarnaa", sananlasku sanoo. Pelko ja huono omatunto sanelevat lopun. Itsensä myyneet petturit antavat sitten auliisti apuaan, jotta saadaan siteiksi "maan alla" toimimaan pakotetun puolueemme historiaan liittyviä nimiä ja tapauksia.

Kommunistinen puolue ei koskaan pyri vallankaappaukseen eli vallan ottoon vähemmistön käsiin. Se yhteiskunnallinen muutos, vallankumous, jota kommunistit pitävät päämääränään, edellyttää kansan ehdottoman enemmistön tahtoa. Sodan jälkeisessä tilanteessa kysymys oli kansanvaltaisten voimien kokoamisesta maan ulko- ja sisäpolitiikan muuttamiseksi.

Rauhan kannalla olevilla piireillä ei ollut asemia, ei järjestöjä, eikä yhtään ainoaa sanomalehteä. Mutta oli ilahduttaviakin ilmiöitä. Työläiset olivat alkaneet etsiä kommunistista puoluetta, jolla ei vielä ollut edes toimintaoikeuksia. Monet kommunistien edustamat ajatukset, eritoten vaatimus Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden rakentamisesta ystävyyden eikä vihamielisyyden pohjalle, saivat laajaa ja innokasta kannatusta. Sosialidemokraattinen työväestö osoitti vilpittöntä halua työskennellä yhdessä kommunistien kanssa Suomen rauhanomaisen ja kansanvaltaisen tulevaisuuden hyväksi.

Kommunistien keskuudessa vallitsikin sen vuoksi toivokas ja toimintatarmoinen mieliala. Se sävytti takatöölöläisessä räätälinvertaassa pidettyjen neuvottelujen ja kokousten hengen. Samanlainen oli tunnelma kaikkialla, missä kommunistit ja muut rauhan suuntausta edustavat ihmiset kokoontuivat pohtimaan tilannetta ja suunnittelemaan tulevia tehtäviä. Tilapäissuojissa pidetyt kokoukset venyivät pitkään, usein aamutunneille saakka.

Edessä oli lukemattomia käytännön ongelmia. Missä muodoissa ryhdytään rakentamaan yhteistyötä toisten kansanvaltaisten voimien kanssa? Miten saada lamassa ollut ammatillinen toiminta käyntiin? Mistä varat? Mistä kunnolliset toimipaikat?

Naiset olivat jo laatineet laajalle vetoavan ohjelman, joka tähtäsi kansanvallan toteuttamiseen, rauhan ja kotien turvallisuuden takaamiseen. Naisilla oli suunnitelmia kansainvälisten suhteidenkin solmimisesta. Mutta ensisijalla olivat palkat, hädänalaisten leskien ja orpojen asema, ammatin ja ammattikoulutuksen tarve.

Myös yleisestä koulu-uudistuksesta puhuttiin sekä siitä, että nuoriso oli saatava kansanvaltaisen toiminnan ja kasvatuksen piiriin.

Maannälkä vaati tyydytystä sekä siirtoväen että muiden maattomien ja pienviljelijäväestön tarvitseman lisämaan osalta. Verorästit, velat ja pakko-otot rasittivat ankarimmin maaseudun vähävaraisinta väestöä.

Tuhat rautaa oli tulossa, mutta tuloksen takasi vain järjestetty, yhdenmukainen toiminta. Joukot oli saatava itse työskentelemään asemansa parantamiseksi ja maan politiikan muuttamiseksi.

Uusia tuulia

Joukkotoiminta oli itse asiassa jo alkanut. Sen ensimmäisiä ilmauksia olivat valtiollisten vankien tai kotiuuttujen sotilaiden vastaanottotilaisuudet, joiden järjestäjinä oli milloin ammatillinen paikallisjärjestö, milloin jokin sosialidemokraattinen yhdistys tai muu paikkakunnalla vaikuttava työväenjärjestö. Viranomaiset eivät katselleet suopein silmin näitä juhlia, mutta eivät pysyneet niitä estämäänsäkään, kun järjestäjänä oli "lailliseksi" tunnustettu yhteisö.

Jouduin ottamaan osaa valtiollisten vankien vastaan-

ottotilaisuuteen heti edellä mainitun neuvottelukokouksemme päätyttyä 5. 10. 1944. Koollekutsujana oli Helsingin kuljetustyöläisten sosialidemokraattinen yhdistys. Työväentalon juhlasali oli tupaten täynnä. Läheskään kaikki halukkaat eivät päässeet edes eteisaulaan saakka.

Juhlapuhujia oli useita. Eräänä oli sosialidemokraattisen puoluetoimikunnan jäsen Mauno Pekkala. Hän puhui painokkaasti sotapolitiikan Suomelle tuottamasta vahingosta ja siitä, että sota olisi voitu välttää. Hänen loppupontensa oli: "Nyt on muutettava kurssia!"

Entisten valtiollisten vankien puolesta esiintyivät K. H. Wiik ja Paavo Leskinen, jota myös "Paavo Pyhäksi" kutsuttiin. Tämän lempinimen Paavo oli saanut siitä, että hän oli vankilassa muun lukemisen puutteessa tutkinut perusteellisesti raamattua, jota hänellä oli tapana ahkerasti lainailla todistellessaan porvarien, etenkin pappien tekopyhyyttä ja valheellisuutta. Tässä tilaisuudessa hän ei kylläkään viljellyt raamattua, vaan koetti pysytellä varsin vahvoja sanakäänteitä käyttäneen Wiikin kannoilla rohkaistakseen työläisiä ottamaan vaarin vapaampien olojen tarjoamista mahdollisuuksista.

Asiaan kuului, että myös joku turvasäilössä ollut nainen lausuisi tervehdyksensä. Tässä tilaisuudessa tuo tehtävä oli langennut minulle.

Mitä mahdoinkaan puhua? Olin joskus nuorena pitänyt pienelle kuulijakunnalle valmistettuja luentoja tai selostuksia, mutta suuren, tuhatpäisen yleisön kuultavaksi tarkoitettu poliittinen puhe oli toista.

Mistäpä me muusta olisimme puhuneet kuin muuttuneesta tilanteesta sekä siitä, että Suomen ja Neuvostoliiton suhteet oli nyt rakennettava uudelle pohjalle. Kommunisteilla oli sama oikeus toimia laillisissa puitteissa kuin muidenkin puolueiden jäsenillä. Emme me vaarantaneet Suomen itsenäisyyttä, vaan sitä vaaransi-

vat fasistit ja taantumukselliset, jotka olivat olleet valmiit myymään maamme Hitlerin alusmaaksi. Halusimme toimia Suomen parhaaksi ja ennen muuta työväestön sekä muiden työtätekevien elämänolojen parantamiseksi. Kehoitimme kuulijoitamme katsomaan, oliko meillä sarvet päässä ja puukko hampaissa, jollaisiksi vastustajamme olivat meidät kuvailleet. Emmekö olleet tavallisia ihmisiä, mutta ihmisiä, jotka eivät säikkyneet fasisteja, valtiollista poliisia, vankiloita eivätkä kuolemaakaan, kun työväen asia, rauhan ja kansanvallan asia olivat uhattuina? Vaadimme välirauhansopimuksen tinkimätöntä täyttämistä, fasistisen toiminnan lopettamista ja työtätekevien ihmisten elämänolojen parantamista.

Valtiollisen poliisin miehet istuivat yhä yleisön joukossa kokoamassa aineistoa raportteihinsa, mutta se ei vaikuttanut tunnelmaan. Oli suurenmoista tuntoa kuulijain innostus, puhua tuhansille, jotka tahtoivat muutosta. Hetki oli sellainen, että se antoi sanat tottumattomankin suuhun.

Merkityksellisimpiä uuden tilanteen synnyttämistä ilmiöistä oli kuitenkin Suomi—Neuvostoliitto-Seuran miltei alkuvoimainen henkiin herääminen.

Sotien välisenä aikana perustettu Suomen ja Neuvostoliiton Rauhan ja Ystävyyden Seura, johon jo silloin liittyi kymmeniätuhansia ihmisiä, oli joutunut viranomaisten vainon alaiseksi. Seuran mustaamiseksi ja yleisön hämäämiseksi oli järjestetty suoranaisia provokaatioita, kuten halkopinojen poltto joukkokokouksen aikana Hakaniemen torilla kesällä 1940. Tällaisin lavastuksinhan natsit olivat muuallakin sotapuuhiaan peitelleet ja rauhanvoimien kimppuun käymistä valmistelleet. Vaikka tämä tapaus todettiin Berliinin parlamentitalon tuhopolton pienoisläjätykseksi, sitä on jälkeensäkin yritetty käyttää Suomen ja Neuvostoliiton ystävyyttä kannattavien porvarillisten piirien karkoitta-

miseksi yhteistyöstä samaa ajatuskantaa edustavien suurten joukkojen kanssa.

Mutta sotaa seuranneessa tilanteessa mikään ei voinut estää seuran osastojen syntymistä kaikkialla, kaupunkeihin ja maaseudulle. Niin suurin joukoin työläiset, sotaan kyllästynyt pienviljelijäväki ja sivistyneistöön kuuluvat ihmiset ottivat asian omakseen.

Olin seuran johdon perustavassa kokouksessa 13. 10. Cay Sundströmin Uudenmaankadulla sijaitsevassa asunnossa. Siellä oli kommunisteja, mutta myös sosiaali-demokraatteja ja piintyneitä porvareitakin. Leikillisesti sanottiinkin, että seuraa olivat perustamassa sekä kauppa- ja teollisuusneuvokset, että työmiehet eli "kivi"- ja "kirvesneuvokset".

Valtioneuvos J. K. Paasikivi oli luvannut ryhtyä seuran kunniapuheenjohtajaksi. Seura otti uuden nimen ja päätti aloittaa toimintansa Suomen ja Neuvostoliiton kulttuurisuhteiden rakentamiseksi. Samalla se hyväksymänsä ohjelman mukaisesti alkoi työskennellä vihamielisen suhtautumisen poistamiseksi Neuvostoliittoon nähden Suomen koko yhteiskunnallisesta elämästä.

Oli outoa ryhtyä jatkamaan aikaisemmin vainotun seuran toimintaa yhdessä pesunkestävien kapitalistien kanssa, sillä heitäkin oli mukana. Mutta olihan Uusi Suomikin alkanut hurskastellen kirjoitella neuvostovenäläisen taiteen todella syvästä inhimillisyydestä! Syyskuun lopulla oli jo esitetty ensimmäinen neuvostolainen elokuva "Volga, Volga". Joku ministeri oli puhunut radiossa "itsekurin solmuruoskasta", jota oli käytettävä suhtautumisessa Neuvostoliittoon.

Siitä huolimatta viranomaiset yrittivät estää SNSn joukkotilaisuuksien järjestämisen. Mutta kun seura viidentenätoista lokakuuta järjesti ensimmäisen tadelisen suurjuhlan Helsingin Messuhallissa, se muodostui

valtavaksi mielenosoitukseksi Suomen ja Neuvostoliiton ystävyyspuolesta. Pääkaupungin työläisväki oli yleisön pääosana, mutta mukana oli myös monia tulevan politiikan ja talouselämän johtomiehiä.

Uudet tuulet alkoivat puhaltaa Suomen ulkopoliitikassa. Vallitsevaksi suuntaukseksi se tuli vasta ankaran kamppailun tuloksena.

Uusia ystäviä

Samaan aikaan kun puuhasimme kommunistisen puolueen julkisuuteen astumista, jota viranomaiset kaikin tavoin jarruttivat, kävimme ahkerasti neuvotte-luja "kuutosten" ja sosialidemokraattisessa puolueessa sodan aikana syntyneen rauhanopposition kanssa. Kysymyksessä oli järjestäytyminen rauhanpolitiikan ja kansanvaltaisen suuntauksen voimaansaattamiseksi Suomen politiikassa.

Helpommin löysimme yhteisen kielen sosialidemokraattisesta puolueesta erotettujen ja sodanaikaisen vankeuden kiirastulen kautta kulkeneiden "kuutosten" kanssa. Valitettavasti näistä useimmat ovat jo tänä päivänä vainajia, työväenliikkeessä suorittamansa ankaran työn ja vankilakokemusten murtamina.

Miten läheiseksi tulikaan silloin vanhan agitaattori-veteraanin Mikko Ampujan hahmo! Olihan hän työväenluokasta lähtenyt, entinen viilaaja, vuodesta 1919 saakka suurimmalla äänimäärällä eduskuntaan valittu työväenmies, jolle luokkatietoiset työläiset antoivat kernaimmin kannatuksensa silloin, kun oli valittavana sosialidemokraatti. Vankila ei ollut murtanut, vaan vahvistanut hänen vakaumustaan, vaikka se turmelikin lopullisesti hänen terveytensä. Hän oli aina mukana neuvotteluissa työväen yhtenäisen toiminnan innokkaana puoltajana.

Toinen varma yhtenäisyysmies oli Karl H. Wiik, josta pitäisi kirjoittaa kokonainen kirja, siksi omalaatuinen persoonallisuus oli tämä sosialidemokraattisen puolueen kymmenvuotinen sihteeri, jossa sekoittuivat idealisti ja marxilainen, mutta joka kuitenkin oli ottanut sosialismin tinkimättömäksi päämääräkseen. K. H. Wiik oli ollut rohkeimpia rauhanpolitiikan puolustajia jo sotaa edeltäneessä eduskunnassa. Niin ankarasti kuin hän aikanaan oli kommunisteja vastaan kamppaillutkin, hän oli nyt niitä, jotka varauksettomimmin etsivät yhteistyötä puolueemme kanssa työväenliikkeen luokkataistelun pohjalla.

En malta olla tässä yhteydessä omistamatta muutamia sanoja myös Jaakko Kedolle, joka tarjosi auliisti kaupunginjohtajan asuntonsa avarat, kauniit suojat neuvottelujen paikaksi.

J. V. Keto oli ihminen, joka jo henkilökohtaisilla ominaisuuksillaan loi luottamusta työväenliikkeen yhtenäisyyden ja rehellisesti asioihin suhtautuvan ihmisen kehityksen mahdollisuuksiin. Hänessä ei ollut suhdannepolitiikon häivettäkään. Hän oli innokas väittelijä, "itsepäinen kuin synti", sanoisi joku. Tämä suomalaisen luonnetyypin perusominaisuus ei kuitenkaan ollut tiellä, kun oli kysymys ennakkoluulojen voittamisesta ja yhteisesti omaksutun toimintalinjan suunnittelusta. Muistan loputtomat keskustelumme kansainvälisen tilanteen näköaloista, suhteesta talonpoikaisväestöön ja lukemattomista muista ajankohtaisista ongelmista. Mutta niin vain kävi, että tämä oikeistolaisimpiin sosialidemokraatteihin lukeutunut osuustoimintamies ja kunnallispoliitikko tarttui rohkeasti ojentamaamme käteen ja ryhtyi kanssamme aukomaan uria Suomen rauhanomaiselle tulevaisuudelle.

Nämä kolme, joista Wiik ja Keto ennättivät toimia perustamamme liiton puheenjohtajinakin, ovat nyt

kuolleet. Kuolleet ovat myös Mauno ja Eino Pekkala sekä Hella Wuolijoki.

Ystävistämme ehkä läheisintä ja innokkainta, liittomme nykyistä puheenjohtajaa Kusti Kuloa, en voi jättää mainitsematta. Sen sijaan "unohdan" tahallani eräitä, jotka olivat tuolloin yhteisissä puuhissamme ja keskusteluissamme mukana, mutta tilanteen muututtua sopeutuivat tai siirtyivät taas sosialidemokraattiseen puolueeseen. Arvaan, että heistä tuntuisi kiusallista nähdä nimensä tässä yhteydessä. Varsinaisten "kuutosten" keskuudessa sellaisia ei ole ollutkaan, vaan mikäli heitä vielä on elossa, yhteisymmärrys on jatkunut vankilassa solmitun taistelutoveruuden hengessä. Kaisu-Mirjami Rydberg liittyi pian sodan jälkeen kommunistiseen puolueeseen.

Kedon luona käytyjen neuvottelujen ohella kokoonnuimme myös Helsingin työväenyhdistyksen tai Kirjan talossa, jolloin sosialidemokraattisten osanottajien määrä saattoi nousta pariin kymmeneen. Jotkut heistä olivat valmiit muodostamaan yhteisen puolueenkin kommunistien kanssa. Toiset taas halusivat toimia edelleen sosialidemokraattisen puolueen riveissä. He toivoivat, että rauhaa ja työväen yhtenäisyyttä edustava suuntaus olisi päässyt voitolle tuossa maailman ainoassa työväenpuolueessa, jonka johto oli avoimesti antanut kannatuksensa Hitlerin hyökkäyssodalle. Me kommunistit pidimme puolestamme tärkeänä, että puolueemme esiintyisi julkisesti ja omalla nimellään.

Neuvotteluissa päädyttiinkin siihen, että kommunistinen puolue muodostaa sosialidemokraattisesta puolueesta erotettujen kanssa avoimen liiton, johon jokaisella sotapolitiikkaa ja fasismia vastustavalla yksilöllä, ryhmittymällä ja puolueella on mahdollisuus liittyä.

29. 10. 1944 perustettiin sitten SKPn, "kuutosryhmän", Akateemisen Sosialistiseuran sekä eräiden muiden

sosialidemokraattisesta puolueesta erotettujen järjestöjen toimesta Suomen Kansan Demokraattinen Liitto, jonka puheenjohtajaksi tuli K. H. Wiik ja sihteeriksi Tyyne Tuominen.

SKDLn perustaminen osoittautui erittäin tarpeelliseksi toimenpiteeksi, sillä siihen liittyi heti lukuisia sosialidemokraattisia yhdistyksiä ja liiton omia osastoja alkoi syntyä kaikkialla maassa. Porvarilliset piirit ja oikeistososialidemokraatit eivät tietenkään katselleet liittoa hyvin silmin, vaan väittivät sen olevan kommunistisen puolueen "peitenimen". Kuitenkin jokainen tunsi kuutosen kuutoseksi, kommunistin kommunistiksi, kuten silloinen sanonta kuului. Kysymys oli yhteistoiminnasta lähimmän kansanvaltaisen päämäärän toteuttamiseksi. Eikä kommunistinen puolue pyrkinyt millään tavoin piiloutumaan. Se pyrki päinvastoin näyttämään kasvonsa kaikelle kansalle.

Puolueen esiinmarssi

Kun ihmiset tekevät historiaa, he usein unohtavat historian. Meiltäkin unohtui tuolloin päiväys monista historiallisista asiakirjoista. Muistini mukaan SKPn ensimmäinen julkinen vetoamus "Yhteistyöhön kansamme vapauden, paremman elämän ja valoisamman tulevaisuuden puolesta" laadittiin ja julkaistiin loka-kuun lopulla 1944.

Vetoomuksessa kiinnitettiin suurta huomiota SKPn suhteeseen Suomen itsenäisyyteen. Juuri tämä seikka oli ollut taantumuspropagandan suurimman vääristelyn kohteena. Ulkopolitiikan muutoksen ja demokrati-soinnin ohella vaadittiin töiden järjestämistä kaikille, sodan aiheuttamien taloudellisten raskautusten siirtämisestä suurporvariston maksettavaksi, korvauksen suorittamista siirtoväelle ja muille sodan johdosta kärsi-

mään joutuneille, köyhyyden vuoksi maksamatta jääneiden verorästien kuoletusta, köyhäinhoitovelkojen poistamista, maksutonta kouluopetusta ja ilmaista lääkärinhoitoa vähävaraisille. Mutta tärkeimmät vaatimukset olivat palkkatason kohottaminen ja maan sekä lisämaan luovuttaminen maattomille ja muille maata tarvitseville. Monopoliasemaa kansamme etujen mukaisen politiikan ajamisessa puolue ei tavoitellut. Puolue vetosi kaikkiin edistyksellisiin voimiin:

"Kansamme elää nyt vapaampien aikojen aamunkoitossa... Sisäiset erimielisyydet on nyt jätettävä sivuun, mutta asiallinen arvostelu kaikesta menneestä on sallittava. Nyt on toiminnan aika. Nyt on työtätekevien yhteiset voimat koottava niitten tunnusten taakse, jotka on toteutettava ja jotka yhdistävät kaikki rehelliset kansalaiset ja erottavat heidät taantumuksellisesta porvaristosta ja siitä työväenliikkeen johdosta, joka on harjoittanut rikollista yhteistyöpolitiikkaa maamme fasististen piirien ja finanssipääoman kanssa johtaen kansamme onnettomalle ja väärälle tielle."

Tämän julkilausuman ajatuksia selvitteli Ville Pessi siinä mahtavassa esiinmarssijuhlassa, jonka puolueemme kutsui koolle Messuhalliin 1. 11. 1944. Puolueen rekisteröintipaperit olivat vihdoinkin juhlan edellisenä päivänä palanneet hyväksytyinä oikeusministeriöstä.

Tuo tilaisuus on unohtumaton. Messuhalli oli ääriään myöten täynnä. Innostus ja liikutus kuvastui tuhansilta kasvoilta, kun Aimo Aaltonen avauspuheessaan totesi, että puolueemme nyt ensi kerran esittäytyy julkisesti Suomen kansalle. Hän puuttui myös päivänpolitiikkaan. "Hallitus on kykenemätön ja haluton ajamaan sellaista politiikkaa, joka johtaisi maamme vaikeasta tilanteesta. Siitä ei tule paikkaamallakaan kunnollista", hän lausui ja kuulijat ilmaisivat raikuvien suosionosoitusten olevansa samaa mieltä.

Ville Pessin puheesta haluan lainata pari kohtaa,

jotka havainnollisesti kuvastavat ajankohtaa ja kommunistien mielipiteitä:

"Kehoitamme sosialidemokraattisen puolueen jäseniä sanoutumaan irti tannerilaisista ja heittämään heidät yli laidan. Jos sosialidemokraattisen puolueen johtoon muuttuvat sellaiset miehet, jotka haluavat vilpittömässä mielessä työväen ja yleensä työtätekevien asiaa ajaa, me kommunistit olemme sen kanssa valmiit yhteistyöhön."

"Kommunistien nimissä on esiintynyt ja esiintyy vieläkin kaikenlaisia aineksia. Monet sellaiset henkilöt, joilla ei ole siihen mitään oikeutta, esiintyvät meidän nimissämme... Tällainen meidän nimemme väärinkäytön mahdollisuus tosin nyt melkoisesti pienenee, kun puolueemme tulee toimimaan julkisena... Kommunistisuudella ei leuhkita. Vain työ ja toiminta näyttää, mitä kukin on. Kommunistina olemisen teoissa eikä vain sanoissa ei ole ollut tässä maassa helppoa eikä tule olemaan vastaisuudessakaan. Se merkitsee työväenluokan ja koko työtätekevän kansan etujen asettamista omien henkilökohtaisten pyyteiden yläpuolelle. Se merkitsee kaikkensa antamista kansamme hyväksi. Se merkitsee olemista tietoinen tehtävästään, olemista marxilainen — leniniläinen."

Demokraattinen lehdistö syntyy

Kommunisteilla ja vastaperustetulla SKDL:llä oli selvä demokraattinen ohjelma, mutta ei ollut sanansaattajaa, joka olisi ulottunut koko kansaan. Helsingin Messuhalliin ja Helsingin työväentalolle järjestettiin vajaan viikon väliajoin tilaisuuksia, jotka kokosivat aina salin täyden yleisöä kuulemaan sitä uutta sanomaa, joka aikaisemmin oli ankaralla kädellä tukahduttettu. Kaikkialla maassa tuli tulvimalla kansaa vastaanlaisiin tilaisuuksiin. "Kuutosryhmä" palasi eduskuntaan marraskuun alkupäivinä. Suomi—Neuvostoliitto-Seura oli alkanut julkaista viikkolehteä SNS—Kansan Sanomat, jonka päätoimittaja oli Mauri Ryömä. Mutta poliittisen päivälehdien tarve oli polttava.

"Kuutosryhmän" hallussa ollut Vapaa Sana ei ollut lakkautettu, vaan joutunut vainojen vuoksi keskeyttämään ilmestymisensä sodan aattona. Tästä lehdestä päätimme yhteistuumin tehdä liiton äänenkannattajan. Kirjapainoa oli vaikea saada käytettäväksi. Varoja ei ollut. Mutta lehti oli välttämätön. Kuutosryhmän jäsenen apu ja kokemus olivat arvaamattomaksi hyödyksi.

Seuraava suurtapahtuma demokraattisessa leirissä olikin Vapaan Sanan ensimmäisen numeron ilmestyminen 7. 11. 1944. Tuo ensimmäinen numero toimitettiin erään yksityisasunnon keittiössä. Lehden konttori sijoitettiin siihen kymmenen neliömetrin suuruiseen huoneeseen Vaasankadulla, jossa oli SKDLn "keskustointi". Painopaikka oli saatu tavattoman epäedullisin ehdoin Kansakoulukatu 8:sta Ajan Suunnan entisestä kirjapainosta, joka oli uuden omistajan hallussa. Myöhemmin löytyi sieltä myös toimitusta varten pieniä komeromaisia huoneita.

Lehden päätoimittajaksi tuli Väinö Meltti, toimitussihteeriksi Kaisu-Mirjami Ryderg. Minunkin lyhyt sanomalehtiurani alkoi tuolloin lehden poliittisena toimittajana.

Lehden ensimmäisestä numerosta otettiin 60.000 painos, joka myytiin samalla viikolla loppuun. Olimme alkuvuikkoina ja -kuukausina suorastaan hukkoa kirjeiden ja tilaustenkin ryöppyyn. Lehti ilmestyi vuoden 1944 aikana vain kerran viikossa ja muuttui vasta seuraavan vuoden alussa kuusipäiväiseksi.

Mutta jo 16. 11. alkoi ilmestyä myös kommunistisen puolueen oma äänenkannattaja, kerran viikossa ilmestynvä poliittis-teoreettinen aikakauslehti, jonka nimikin oli Kommunisti. Sen ensimmäinen päätoimittaja oli Aimo Aaltonen, toimitussihteeriksi Elli Parkkari. Vähän myöhemmin päätoimittajaksi tuli Matti Janhunen.

Kommunisti sai omalla sarallaan yhtä kiinnostuneen

vastaaanoton kuin Vapaa Sana laajemmalla joukkopohjalla. Vaikka kummassakin oli suuria toimituksellisia puutteita, lukijat eivät takertuneet niihin, vaan ker-toivat ahmivansa pitkätkin kirjoitukset alusta loppuun.

Työläisten innostusta puolueen julkiseksi tulon ja oman lehden ilmestymisen johdosta ilmaisivat liikuttavat ja taisteluhenkiset kirjeet, joita lehden toimitukselle sekä puoluetoimikunnalle suorastaan sateli.

Sotilassairaalaan tullessa kirjeessä sanottiin:

"Minä liitän tähän nyt viimeiset pennini, eikä tuloja ole mistään. Vastapalvelukseksi voisin lähettää lehteenne ajankohtaisia kirjoituksia vaivaisen entisen sotilaan näkökannalta katsoen. Lähettänette myös SKP:n puolueohjelman sekä organisatiota koskevia parempia tietoja."

Vanha raataja kirjoitti:

"Kiitos teille toverit, jotka olette olleet jatkuvasti tulossa sen tähden, että maailmassa pääsee rehellinen päivän valo kerrankin luomaan valoaan tähän ihmisten verta löyhkäävään kapitalistiseen maailmaan, ja että meidän iltapuolten lastenkin silmät näkisivät vielä tämän päivän."

Vielä pari kohtaa kirjeistä:

"En voi sanoiksi täysin tulkita niitä iloisia tunteita, joita Suomen Kommunistisen Puolueen nyt tapahtunut esiinmarssi on rintani nostattanut... Enkä minä ole ainoa. Meitä on tuhansia ja taas tuhansia, jotka tuntevat samaa iloa..."

"Olemme saaneet lähettämämme Kommunistin numerot 15 kappaletta. Yhtä tervetullut kuin tämä lähetys oli meille tämän torpan asukkaille, oli se myös asunnossamme postin tulohetkellä vierailleille, tällä rannalla halon lastuussa oleville laivamiehille. Nähtyään lehden he kävivät siihen nopeasti käsiksi siitä huolimatta, että he ensi kertaa elämässään olivat kosketuksissa puolueen painetun sanan kanssa."

Lehti kehoittikin työläisiä kirjoittamaan asioistaan ja mielipiteistään sekä ryhtymään toimenpiteisiin kirjenvaihtajien ja lehden levityksen järjestämiseksi. "Työväen lehden tulee olla työväen taistelun opastajana

järjestäjänä ja johtajana... Ja tämä taas on mahdollista vain sitä tietä, että työläiset työpaikoilta antavat lehdelle säännöllistä tukea ja avustusta."

Kuvaavaa on, että juuri demokraattinen lehdistö sai osakseen fasististen ainesten pahimmat kiukunpurkaukset. Sekä Kommunistin että Vapaan Sanan ja eräiden myöhemmin syntyneiden maakuntalehtiemme toimituspaikkoihin heiteltiin pommeja, jotka eivät kylläkään suuria vaurioita aiheuttaneet.

Puoluetta rakennetaan

Innostus puolueen julkiseksi tulon yhteydessä oli valtava, mutta innostus yksin ei riittänyt luomaan toimintakykyistä, joukkoja kokoavaa järjestöä.

Edellä on jo mainittu, miten huutava puute oli toimipaikoista. Pienenkin sopen löytäminen tuotti vaikeuksia. Vasemmistotyöväen hallussa olleet ja rakentamat järjestötalot oli laittomasti riistetty omistajiltaan. Niinpä itse "kallioonhakattu" Tanner kiirehtikin julistamaan koko kansalle, etteivät kommunistit saa suuria-kaan aikaan, koska heillä ei ole toimintahuoneita ja menee aikaa ennenkuin he niitä saavatkaan!

Toisin kävi. Tampereella, Turussa, Kuopiossa, Kemissä, Kotkassa, Oulussa, Vaasassa, kaikissa tärkeimmissä keskuksissa löydettiin jokin varastosuoja, vinttikerros tai muu neljän seinän rajoittama ala, joka voitiin ilmoittaa "piiritoimistoksi". Usein tällaiseen soppeen sijoitettiin yksin tein muitakin työpajoja, kuten paikallisen lehden toimitus, kirjakauppa, demokraattisten naisten tai SKDL:n toimisto. Samassa huoneessa saatettiin pitää kahta tai kolmea kokousta yhtä aikaa.

Kun Sosialidemokraattisesta puolueesta sittemmin siirtyi SKDLoon alun toistasataa yhdistystä, saatiin näiden hallussa olevia työväentaloja yhteiseen käyt-

töön. Uusia ryhdyttiin rakentamaan tai ostettiin jokin sotaväen hallussa ollut parakkirakennus. Kalliista hinnasta sai sieltä täältä vuokrata huoneita kokouksia ja juhlia varten. Niin vain kävi, että edellämäinitun panhvilmanlinnun oli pari vuotta myöhemmin todettava Suomessa olevan liian paljon kommunisteja!

Puoluetoimikunta muutti joulukuussa 1945 Hakaniemien Säästöpankinranta 2:een, jossa oli kokonaista 4 huonetta. Helsingin ja Uudenmaan piirijärjestö oli silloin majoittunut Vallilan työväentalon vintille.

Tärkeämpiä kuin huoneistot olivat ihmiset. Puolueen julkiseksi tulon jälkeen alkoi suoranainen vyöry verrattuna siihen, mistä alettiin. Tosin puolueen säännöt melkoisesti rajoittivat jäseneksi tuloa. Säännöissä edellytettiin uusilta tulokkailta koejäsenyyttä ja kahta puolueen jäsenen suositusta. Uuden jäsenen oli myös kirjoitettava lyhyt elämäkertansa liittymisen yhteydessä. Tämä oli ymmärrettävää varovaisuutta, sillä ohranat hiiviskelivät edelleen puolueen ympärillä yrittäen tunkea "vasikoitaan" ja provokaattoreita sen riveihin. Mutta hankalaksi tuo varovaisuus puolueeseen liittymisen teki.

Maanalaisessa puolueessa ei ollut käytetty jäsenkirjoja, eikä kaikilla paikkakunnilla ollut lainkaan puolueen jäseniä, jotka olisivat voineet antaa suosituksia. "Vankilakurssin" käyneiden ja sodan aikana yhdessä toimineiden kohdalla jäsenyys oli helpommin todettavissa. Uusiakin jäseniä pystyttiin sentään ottamaan vastaan tuhatmäärin. Ensimmäisistä jäsenkirjojen luovutustilaisuuksista muodostui suurenmoisia hetkiä, joita kukaan mukana ollut ei voi unohtaa.

Sattui hauskojakin tapauksia. Helsingin ja Uudenmaan piiritoimistoon tuli kerran mies, joka näytti upouutta jäsenkirjaansa ja kysyi loukkaantuneella äänellä:

"Mitä te olette ajatelleet, kun olette tähän kirjaan

merkinneet tällaisen vuosiluvun? Minähän olen kuulunut puolueeseen jo ennen kuin teitä on ollut olemassaakaan.”

Mies oli ottanut osaa vuoden 1905 suurlakkoon ja toiminut siitä lähtien työväenliikkeessä. Hänelle selitettiin, että kommunistinen puolue oli perustettu vasta vuonna 1918, mutta hän ei hellittänyt.

”Älkää ruvetko minua opettamaan! Pienestä pojasta olen ollut mukana. Tuossa ovat todistukset.” Hän näytti sosialidemokraattisen puolueen sekä niiden ammatillisten järjestöjen jäsenkirjoja, joihin oli kuulunut.

”Voisin kertoa teille paljon oikeasta työväenliikkeestä. Sen johdossa olivat Saliinit, Sirolat, Kuusiset ja monet muut, jotka tietävät, milloin olen liittynyt puolueeseen.”

Vanhus oli omalla tavallaan oikeassa, mutta vuosilukua ei voitu valitettavasti muuttaa.

Samaan toimistoon tuli toisen kerran 4—5 miestä läheltä Helsinkiä. ”Onko tämä kommunistisen puolueen konttori?” he kysyivät. He olivat päättäneet perustaa ”kommunistisen puolueen” kotikyläänsä sekä pyysivät sääntöjä ja ohjeita. Niitä oli saatavissa. Mutta mistä suositukset? Syyttömiä he siihen olivat, ettei niitä ollut. ”Katsokaa käsiämme”, miehet sanoivat. ”Eivätkö ne ole työmiehen kouria? Eivätkö ne riitä suosituksiksi?” Ne riittivät, ja miehet perustivat vireästä toiminnastaan tunnetun puolueosaston Puistolaa.

Kouristaan heidät tunnettiin. He tekivät raskasta, huonosti palkattua työtä, mutta he toivat roponsa puolueen käytettäväksi. Ennen kuin jäsenmaksuista vielä ennätti kertyä ensimmäistä markkaakaan tultiin neuvottelemaan varojen hankinnasta ja tuomaan lahjoituksia. Kerrottakoon siitäkin kuvaava tapaus.

Eräänä aamuna tuli Vallilan piiritoimistoon vanha mies tiedustelemaan eikö siellä aiota ryhtyä mihinkään

toimenpiteisiin varojen hankkimiseksi. Aikeissa oltiin. Vastikään oli saatu viranomaisten hyväksymä lupa keräyksen toimittamiseen.

”Antakaapas minullekin sellaiset paperit”, mies tiukasi.

Haluttiin tietää, minkä osaston asioilla hän kulki.

”En minä täältä ole”, mies vastasi. ”Tuolta olen Mommilan puolesta. Sovittiin topparoikan miesten kanssa, että menen kysymään millä mallilla nämä asiat ovat.”

”Onhan siellä Lahden kaupunki lähempänä. Käännytkää Hemming Lindqvistin puoleen.”

”Me päätimme tulla tänne pääpaikkaan. Antakaa vain paperit, ei tässä turhia reissuja ruveta tekemään.”

Mies sai paperit. Meni joitakin viikkoja, mutta näinpä hän vain sitten kerran tuli lista ja yli 6.000 markkaa mukanaan.

Tämän tapaisia esimerkkejä olisi vaikka millä mitalla kaikilta puolin Suomea. Markoista ja kympeistä puolueen sekä SKDL:n varat vähitellen kertyivät. Silloin tällöin saatiin kerralla isompiakin lahjoituksia. Joku sattuman potkaisema entinen punakaartilainen tai muu puolueen periaatteita kannattava liikemies lahjoitti 20—30.000:—, mikä merkitsi silloin monin verroin enemmän kuin nyt. Kapitalistit pitivät tällaisia liikemiehiä oman asiansa pettureina, saartavat heidät ja saattavat taloudelliseen perikatoon, jos saavat tietää heidän mielipiteensä. Siksi näitä poikkeustapauksia ei olekaan syytä nimeltä mainita. Heidän osuutensa on joka tapauksessa häviävän pieni siihen verrattuna, mitä tekivät tuhannet ja kymmennettuhannet, jotka eivät omistaneet muuta kuin työn kovettamat kätensä.

Castrénin hallitus hajosi 7. 11. siihen, että kaksi sosialidemokraattia, SAKn puheenjohtaja Eero Vuori ja K. A. Fagerholm ilmoittivat eroavansa. Uuden hallituksen muodostaminen oli käynnissä, mutta kosketusta aktiivisiin sodanvastustajiin ei aluksi otettu, vaikka sitä ilmeisesti suppeissa porvarillisissa piireissä harkittiin.

Olihan rauhanoppositioon kuulunut myös porvarillisia poliitikkoja. Heidän joukossaan oli joitakin, tosin harvoja, jotka todella halusivat Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden rakentuvan uudelle, reaalipoliittiselle perustalle. He tajusivat Castrénin hallituksen kykenemättömyyden muutoksen suorittamiseen. Heidän ajatuskantansa mukaan Neuvostoliiton luottamusta Suomen vilpittömään rauhantahtoon lisäisi se, että kommunistit, jotka olivat aina vaatineet Suomen ja Neuvostoliiton ystävyyspolitiikkaa, antaisivat tukensa hallitukselle. Heidän toisena miltei samanarvoisena vaikuttimenaan oli se, ettei maan taloudellinen jälleenrakennus eikä sotakorvausten suorittaminen onnistuisi ilman työväestön kannatusta.

Näin kaukonäköisiä porvareita ei ollut paljon. Eräs heistä oli valtioneuvos Paasikivi, jota porvarillinen rauhanoppositio piti itseoikeutettuna pääministeriehdokkaanaan.

Jotkut maalaisliiton johtomiehet käsittivät, että heidän oli otettava huomioon talonpoikaisväestön tyytymättömyys sotapolitiikkaan ja sen seurauksiin. Osa ruotsalaisen kansanpuolueen kannattajia oli sodan aikana ja etenkin sen loppuvaiheissa tuntenut suurempaa vetoa länsivaltoihin ja "puolueettomaan" Ruotsiin kuin häviötään kohti kulkevaan natsi-Saksaan. Yhteis-

työn ajatus työväenliikkeen rauhantahtoiseen siipeen ei siis ollut täysin vieras porvarillisellakaan taholla.

Kirjailija Hella Wuolijoki oli tässä tapauksessa yhdistävä rengas.

Hella Wuolijoki ei ollut varsinainen poliitikko mutta hänkin oli joutunut sodan aikana vankilaan, jopa kuolemantuomion uhkan eteen. Hän oli henkilökohtainen tuttavani. Hänen laaja sivistyselämän tuntemuksensa auttoi yhteyksien solmimista kirjallis-taiteellisiin, mutta liike-elämässä toimineena myös sellaisiin taloudellisiin ja poliittisiin piireihin, jotka halusivat asennoitua uudella tavalla Suomen ja Neuvostoliiton välisiin suhteisiin. Hella Wuolijoki kuului vastaperustetun Suomi—Neuvostoliitto-Seuran keskusjohtokuntaan. Hän ilmaisi myös avoimesti kannattavansa Suomen Kansan Demokraattisen Liiton edustamaa poliittista suuntausta.

Soittaessani kerran marraskuun puolivälin maissa Hella Wuolijoen ovikelloa tapasin — sattumaltako, sitä en tiedä — erään Castrénin hallituksen ministerin, joka heti oli tilanteen tasalla ja pyysi keskustelua. Käsitin, ettei kysymys ollut henkilökohtaisesta mielenkiinnosta, vaan yhteyden ottamisesta kommunistiseen puolueeseen. Keskustelussa, joka käytiin valtioneuvoston huvilassa Helsingin Meilahdessa, tehtiin ilmeisiä pistokokeita puolueemme ja sen jäsenten "ostettavuudesta", mutta tuloksetta. Sitten siirryttiin hallituskysymykseen, jolloin havaitsin, että uuden hallituksen lista oli jo selvä. Hallitus aiottiin nimittää aivan lähipäivinä Paasikiven johdolla. Siihen kuuluisi useita sosialidemokraattisen rauhanoppositio jäseniä, mutta myös kommunistit saisivat yhden verrattain merkityksellömän paikan.

Puoluetoimikunnalle tuomani terveiset herättivät vilkkaan keskustelun. Oliko rauhanpolitiikkaa edusta-

van porvariston tarjous hyväksyttävä? Puolueemme johto päätyi siihen, että oli ensi sijassa päästävä muutokseen maamme ulkopolitiikassa ja niin ollen osallistuttava porvarilliseenkin hallitukseen, joka ryhtyy toteuttamaan tätä muutosta. Tämä suuntaus vastasi kansamme ehdottoman enemmistön tahtoa. Huomattava osa työväestöä ja muutakin työtätekevää väestöä kannatti syvällisempiä yhteiskunnallisia uudistuksia, mutta enemmistö ei vielä vaatinut siirtymistä sosialismiin. Nekin, jotka myöhemmin moittivat puoluettamme siitä, ettei se "ottanut valtaa", panivat toivonsa neuvostojärjestykseen eivätkä suinkaan luottaneet oman maamme työtätekevien kykyyn suoriutua kapitalismista.

Vaatimusta kolmen kommunistin ja kahden kuutosien ottamisesta hallitukseen ei hyväksytty. Oikeistososialidemokraatit sekä silloin vielä jonkinlaista osaa näytellyt "edistyspuolue" ilmaisivat kyseenalaista edistysmielisyyttään väittämällä, ettei kommunisteja olisi otettava lainkaan hallitukseen, koska muka ei ole tietoa miten suuri puolueemme nauttima kannatus todellisuudessa oli. Eipä tosiaankaan ollut tietoa!

Castrénin hallituksen ero ja uuden hallituksen kokoonpano saatettiin julkisuuteen 12 marraskuuta 1944. Uuden hallituksen pääministeri oli valtioneuvos J. K. Paasikivi, salkuton ministeri ja pääministerin sijainen Mauno Pekkala, ulkoministeri Carl Enckell, toinen ulkoministeri Reinhold Svento, sisäministeri Kaarlo Hiltunen, oikeusministeri Urho Kekkonen, puolustusministeri R. Walden, valtiovarainministeri Johan Helo, toinen valtiovarainministeri Sakari Tuomioja, opetusministeri Uuno Takki, kulkulaitosministeri Eero A. Vuori, toinen kulkulaitosministeri Onni Hiltunen, teollisuus- ja kauppaministeri Åke Gartz, kansanhuoltoministerit K. J. Jutila ja Jalo Aura, sosiaaliministerit Ralf Törn-
gren ja Yrjö Leino. Hallitus oli siten saanut jossain

määrin "uudet kasvot", kuten silloinen sanantapa kuului.

Samana päivänä SKP:n puoluettoimikunta antoi julkisuudessa selvityksen siitä, miksi se osallistuu hallitukseen. Lausunto julkaistiin Vapaassa Sanassa sekä myöhemmin laajempaan Kommunistissa. Selvityksessä sanottiin muun muassa:

"SKP haluaa kaikin keinoin auttaa kansaamme selviytymään siitä tilanteesta, johon rikollinen sotapolitiikka on maamme johtanut. Tässä mielessä olemme osallistuneet nykyiseen hallitukseen koettaen sitäkin kautta tehdä voitavamme niitten kysymysten ratkaisuun, jotka nyt edessämme ovat.

Hallituksen vaikeudet ovat laadultaan sisäpoliittisia. Ulkopolitiittisia vaikeuksia ei tule olemaan, jos hallitus suhtautuu täysin asiallisesti liittoutuneiden kanssa solmitun välirauhansopimuksen täyttämiseen, pitää fasistiset hulinoitsijat kurissa, lopettaa uuden revanshin puuhaajien hommat ja muutenkin pyrkii vaka-
viin, hyviin ja luottamuksellisiin suhteisiin Neuvostoliiton ja kaikkien demokraattisten valtioiden kanssa... Käytäntö tulee osoittamaan, miten nykyinen hallitus suhtautuu tehtäviinsä. Se määrää myös lopullisesti, minkälaiseksi kommunistisen puolueen asenne siihen tulee muodostumaan."

Puolue ei niin ollen sitonut käsiään eikä luvannut liikoja.

"Tervahöyry hätäsatamaan!"

Sitkeässä istui — kuten istuu vieläkin — vanha hapatus taantumuspoliitikoissa, kuuluivatpa he mihin puolueeseen tahansa. Valitettavimmaksi heidän vaikutuksensa on muodostunut sosialidemokraattisessa puolueessa, joka kokoonpanoltaan on sentään työväenpuolue. Rauhanoppositiolla oli tosin sodan päättyessä ollut puoluettoimikunnassa jopa niukka enemmistökin. Oppositio julkaisi 25—29 marraskuuta pidetyn puoluekokouksen aattona 43 sosialidemokraatin allekirjoittaman

julkilausuman, jossa vaadittiin sotapoliitikkojen tuomitsemista ja poistamista puolueen johtopaikoilta. Moni sosialidemokraattinen rivimies toivoi vielä muutosta puolueen politiikkaan. Suomen Sosialidemokraatissa, jonka päätoimittajana oli Eino Kilpi, varsin vähäisin valtuuksin tosin, esiintyi etenkin yleisön osastossa kirjoituksia, joissa puolueen johdon sodan aikaiseen ja sitä edeltäneeseen politiikkaan kohdistettiin ankaraa arvostelua. Muuan 42 vuotta puolueeseen kuulunut veteraani kirjoitti mm.:

"Viimeisten 14 vuoden aikana on puoluejohto selvästi pyrkinyt vain vakiinnuttamaan oman asemansa ja määrätynlaisen ajatussuunnan pyrkien siihen syrjäyttämällä kaikki vanhemmat ja kokeneemmat sekä myöskin nuoremmat puolueen toimihenkilöt, mikäli he eivät olleet taattuja määrätyn suunnan kannattajia. Tässä on johto niin hyvin onnistunut, että ei löydä etsimälläkään esim. senaikuisia toimihenkilöitä puolueen palveluksesta, jotka olivat tämän johdon astuessa "remmiin". Jos tästä olisi ollut järjestö- ja puoluetoiminnalle hyötyä, niin olisi siitä vain hyvää sanottavana, mutta tulos on ollut päinvastainen. Jäsenmäärä on alentunut ja sen lisäksi huomattava määrä katkeroitettu sekä vanhempia että myöskin nuorempia innokkaita tovereita, jotka ovat jääneet syrjään sivusta katselijoiksi...

Mitä sitten tulee sota-asioihin, niin muistamme hyvin eräitten eduskunnan jäsenten rauhanpalmu-puheet samoin kuin Tamperella pidetyt juhlapuheet, joissa suurella paatoksella puhuttiin Suur-Suomen puolesta. Jätämme ne, mutta tuskinpa työläisjoukot niin pian unohtavat, että juuri sosdem. ministerin ollessa työministerinä heidät jo melkeinpä myytiin orjiksi ja kuljetettiin kuin mustalaisen markkinakonia sinne sun tänne vähääkään huolimatta työläisten mielipiteistä enempää kuin heidän toimeentulostaankaan."

Mutta porvarillisen oikeiston suuresti suosima ja ihailema "vahva mies" Väinö Tanner oli vetänyt avukseen nuoria, porvarillisen ideologian läpitunkemia asevelimiehiä. Näiden Varjosten, Leskisten ja "Jahvettien" avulla sekä eräiden oppositioon lukeutuneiden horju-

vuutta hyväkseen käyttäen hän varmisti oikeistosuunnan puolueen johdossa.

Opposition vaatimuksista huolimatta uusia edustajia ei valittu, vaan jo edellisenä keväänä, siis sodan aikana valitut edustajat saivat riittä. Rintamilta ja työpalvelusta palanneilla sosialidemokraattisilla työläisillä ei niin ollen ollut puoluekokouksessa sanan sijaa. Mauno Pekkala, J. V. Keto ja monet muut esiintyivät kokouksessa tarmokkaasti suunnan muutoksen sekä työväen yhteistoiminnan puolesta. Suoraa tietä Tannerin siipi ei päässytkään tarkoitustensa perille. Tanner itse katsoi tuossa tilanteessa taktillisessa mielessä parhaaksi väistyä puheenjohtajan paikalta, mutta myös Sylvi-Kyllikki Kilpi sivuutettiin puoluetoimikunnasta. Puheenjohtajaksi tuli Onni Hiltunen ja puoluesihteeriksi vannoutunut "aseveli" Unto Varjonen. Eräiden muidenkin järjestelyjen ansiosta opposition yhden äänen enemmistö muuttui yhden äänen vähemmistöksi.

Tanner jäi edelleen puolueen kulissientakaiseksi varsinaiseksi johtajaksi. Puoluekokouksessa tekemässään alustuksessa ja julkisissa esiintymisissäänkin hän oli jossain määrin pyöristänyt sodanaikaisia kannanottojaan. Hän ei enää puhunut "Saksan aseiden varmasta voitosta", mutta kyllä "rauhan raskaudesta". Edessä olevaan vaalikamppailuun hän valmisti puoluetta niissä merkeissä, että "tuimin taistelu käydään kommunisteja vastaan".

Muutamaa päivää myöhemmin pidetyssä Maalaisliiton puoluekokouksessa suoritettiin samantapaista välienselvitystä, mutta oikeistoaineokset pitivät langat käsisissään ja kokoomuspuolueen hengenheimolainen Viljami Kalliokoski jäi edelleen puolueen puheenjohtajaksi.

Jos oli maan talous saatettu hunningolle, niin sekavalta näytti Suomen poliittinenkin tilanne. Työväestön

kuten vähävaraisen maalaisväestönkin kokoaminen uuden suuntauksen taakse jäi kommunistien ja muiden Suomen Kansan Demokraattiseen Liittoon kuuluvien tehtäväksi. Kansandemokraatti-nimitystä ei vielä silloin käytetty, vaan sen keksivät vasta vaalien jälkeen eräät sanomalehtimiehet etsiessään lyhennystä uuden eduskuntaryhmän nimelle.

Vaalit olivat väistämättä edessä. Pitkä parlamentti oli istunut lähes kuusi vuotta. Se ei pystynyt kuin jarruttamaan kehitystä. "Kuutoset" tekivät esityksiä muun muassa sotaan johtaneiden syiden tutkimiseksi ja syyllisten asettamisesta vastuuseen, mutta esitys ei johtanut muuhun kuin ns. Hornborgin komitean asettamiseen, jolla toimenpiteellä pyrittiin voittamaan aikaa syyllisten hyväksi.

Vaalitaistelu oli jo täydessä käynnissä, kun hallitus joulukuun lopulla antoi asetuksen eduskuntavaalien toimittamisesta maaliskuun 17 ja 18 päivänä 1945. Valtiovarainministeri Johan Helo luonnehti Messuhallissa pidetyssä joukkokokouksessa tätä toimenpidettä pyrkimykseksi "viedä valtiollinen tervahöyrymme edes nykyisessä vuotavassa tilassaan hätäsatamaan, jossa voidaan suorittaa lähempi tarkastus, tutkia ja tukkia vuodot ja saada se jälleen merikelpoiseksi."

Oikeisto, joka oli aina vastustanut äänioikeusikärajan alentamista, suostui nyt vaalilain muuttamiseen siten, että äänioikeusikäraja alennettiin 21 vuoteen. Siten saatiin äänestäjien joukkoon yhdeksän politiikkaan aikaisemmin osallistumatonta ikäluokkaa, joihin taantumus toivoi koulukasvatuksen ja sotapropagandansa tehonneen paremmin kuin niihin, jotka olivat itse kokeneet sekä kansalaissodan että lapualaiskauden vaiheet.

Suomen Demokraattinen Nuorisoliitto perustettiin 1. 1. 1945 nuorison kokoamiseksi kansanvaltaiseen rinta-

maan. Suomen Naisten Demokraattinen Liitto oli perustettu jo 13. 12. 1944 ja liittynyt jäsenjärjestönä Suomen Kansan Demokraattiseen Liittoon.

Kommunistinen Puolue ja SKDL luottivat nuorisoon ja luottivat kansaan.

Vaikka kaikki oli alettava milteipä tyhjästä, niin järjestäytyminen kuin valistustyökin, vaaleihin lähdettiin toiveikkain mielin. Kansanvaltaisten ja rauhaa kannattavien voimien yleiseksi vaalitunnukseksi tuli "uusien kasvojen" saaminen maan johtoon.

Kutsu puolueeseen

Edellä on jo kerrottu, että puolueen väliaikaiset säännöt rajoittivat monella tavoin jäseneksi pääsyä. Joillakin paikkakunnilla niitä tulkittiin hyvinkin ahtaasti, jopa niin, että SKPn jäseniksi voidaan hyväksyä vain vankiloissa olleet kommunistit. Puolueen johto sekä Kommunisti-lehti koettivat selvittää, että tällainen käsitys oli täysin väärä. Ohjeissa neuvottiin, että kaikilla rehellisillä Suomen kansalaisilla on oikeus liittyä puolueeseen, kunhan he hyväksyvät puolueen säännöt ja ohjelman eivätkä ole toimineet työväenluokan tai työtekevän talonpoikaiston etujen vastaisesti eivätkä tukeneet fasistista sotaa. Osoitettiin, ettei takaajilla tarkoiteta takaajaa "siinä mielessä kuin velkakirjassa", vaan suositusta. Koejäsenyyttä, jota monet häpeilivät, katsottiin tarvittavan, jotta uusien tulokkaiden tietoisuus ja vakaumus koeaikana vahvistuisivat.

Kaikesta tästä huolimatta puolueen jäsenmäärä pysyi pienenä. Se oli vuoden 1944 loppuun mennessä miltei kaksinkertaistunut, mutta puoluetolimikunnalle ja piiritoimistoille tuli lakkaamatta kyselyjä siitä, miksi siellä tai täällä rehellistä työläistä ei oteta kommunisti-

seen puolueeseen, mistä löytäisi takaajat ja missä ylipäänsä voisi ilmoittautua.

Vuoden vaihteessa puoluetoimikunta päättikin helpottaa jäseneksi pääsyä seuraavan kolmen kuukauden ajaksi. Puoluekokous oli suunniteltu pidettäväksi huhtikuussa, jolloin sääntöjä olisi tarkistettava. Puoluetoimikunta esitti demokraattisen lehdistön kautta "kutsun puolueeseen", joka kutsu oli samalla kehoitus taisteluun fasismia ja taantumusta vastaan. Siinä todettiin, että

"joka päivä saapuu puoluetoimikunnalle kymmenittäin kirjeitä, joissa ihmiset eri puolilta maata ilmaisevat syvän ilonsa SKP:n julkiseksi tulon johdosta. Sadoittain tulee kyselyjä päästä liittymään SKP:n jäseneksi... Puoluetoimikunta ei ole voinut olla kuuro tuhansien rehellisten ihmisten pyrkimykselle päästä liittymään SKP:n jäseneksi... Puoluetoimikunta julistaa puoluekutsun kaikille aktiivisille ja uhrautuville fasisminvastaisille taistelijoille liittyä SKP:n riveihin. Kullakin paikkakunnalla on parhaita kommunisteja otettava puolueeseen ilman koeaikaa, ja koejäseneksi pääsyä helpotettava..."

Kutsu otettiin kaikkialla tyydytyksellä vastaan. Parissa kuukaudessa puolueen jäsenmäärä lisääntyi yli kymmenellä tuhannella ja vuoden 1945 loppuun mennessä yli kahdellakymmenellä tuhannella. Mutta täyteen selvyteen puolueen joukkopuolueeksi muodostumisesta ei päästy helpolla. Maanalaisen kauden kokemukset, vanhan ohranalaitoksen sekä taantumuspiirien yritykset tunkea puolueeseen urkkijoita ja hulinoitsijoita, ylläpitivät varovaisuutta. Joihinkin paikallisiin järjestöihin, jopa niiden johtopaikkoihinkin olikin päässyt hämäräperäisiä tai anarkistisia henkilöitä, jotka esiintymisellään ja kielenkäytöllään karkoittivat rehellisiä työläisiä sekä pienviljelijöitä puolueesta. Ajan mittaan nämä vahingolliset ainekset kuitenkin kaikkosivat. Sen sai aikaan juuri yhä avoimempi pääsy puolueeseen, puolueen yhä lujempi ankkuroituminen joukkoihin.

Valtaosa puolueosastoihin liittyneistä oli paikkakun-

nan kunnollisinta väestöä, uhrautuvia ja innostuneita ihmisiä. Uusi ongelma tuli niistä, jotka olivat kuuluneet muihin kuin työväenjärjestöihin. Sosialidemokraattisen puolueen oppositioainekseen nähden asia oli selvä. Mutta silloin tällöin ilmoitti joku suojeluskuntaan tai lottajärjestöön kuulunut muuttaneensa mielipiteensä ja haluavansa osallistua kommunistisen puolueen toimintaan. Etenkin piirijärjestöjemme johtavilla paikoilla olevat toverit saivat usein kirjeitä, joissa joku tällainen henkilö perinpohjin selvitteli syitä, joiden vuoksi hän oli aikanaan joutunut työväen vastaiseen leiriin. Valheisanmaallisesti "ihanteellinen" sanankäyttö sen oli enimmäkseen aiheuttanut. Nyt heidän silmänsä olivat avautuneet ja he tahtoivat parhaansa mukaan korjata erehdyksensä.

Näihin erikoistapauksiin koetettiin suhtautua sen mukaan, miten vilpittömiltä asianomaiset vaikuttivat ja mitä paikkakunnan työläisihmiset heistä ajattelivat. Jotkut vastapuolelta riveihimme siirtyneet ovat tänäkin päivänä joko kommunistisen puolueen tai SKDL:n toiminnassa, toiset ovat kadonneet näköpiiristä. Varsinaisia suhdannepoliitikkoja puolueeseen ei liittynyt nimeltäkään, niin ankara kommunisminvastainen kiihottus, painostus ja suoranainen terrorikin työmailla ja maakylissä edelleen oli.

Puolueen jäsenistö ja sitä lähellä olevat työläiset ottivat vaalitaisteluun lähdön samalla innolla kuin puolueen rakentamisenkin. Varojen hankinta oli vaikeimpia, mutta samalla tärkeimpiä tehtäviä. Eräät piirijärjestöt kuten esimerkiksi Uudenmaan piirijärjestö ottivat tunnuksen "iltama viikossa!" Iltamissa myytiin kuvakortteja ja rintamerkkejä, arvottiin naisten valmistamia kakkuja ja suoritettiin keräystä. Nykyisennaisia suurarpajaisia ei vielä silloin saatu järjestää. Säännösten talteloudessa kun elettiin, moni toi saippua-annok-

sensa arvottavaksi. Vaalitalkoot oli eräs varojen hankintamuoto, joka soveltui sekä kaupunkeihin että maaseudulle. Nuoriso ryhtyi laajaan romun keräykseen.

Työpaikoilla nousi kuin itsestään tunnus: "Tunnin palkka vaalirahastoon!" Niin alhaisia kuin palkat olivatkin, keräykset tuottivat uskomattoman hyvin. Hietalahden sulkutelakan työläiset luovuttivat 2000 markkaa "pohjarahaksi" ennenkuin ryhtyivät kokoamaan tunnin palkkaa, jonka useimmat työläiset myös antoivat. Koskenkylän nuoret kokosivat 8.000 markkaa, mikä oli silloin monin verroin enemmän kuin nyt. Joissakin ammatillisissa osastoissakin osallistuttiin vaalirahoitukseen. Erästä kuljetustyöläisten osaston kokouksesta kerrottiin, että "nuija putosi puheenjohtajan kädestä", kun päätökseksi tuli antaa 500 markkaa SKDLn vaalirahastoon.

Ammatillisessa liikkeessä oli muuten alkanut vilkas toiminta. SAKn jäsenmäärä lisääntyi päivä päivältä kommunistien tukiessa sen jäsenhankintaa. Osastojen "hartausseurojen tyyliiset" 3—5 hengen kokoukset siirtyivät menneisyyteen, kuten työläiset totesivat.

Maan koko yhteiskunnallinen ja valtiollinen elämä muuttui toisenlaiseksi, kun kommunistinen puolue vihdoin esiintyi julkisena tekijänä sen areenalla.

Vaalit lähestyvät

Seuraava askel työväen yhteisrintaman rakentamiseksi oli SKDLn liittotoimikunnan vaaliliittotarjous sosialidemokraattiselle puolueelle 13. 1. 1945. Kirjelmässä ehdotettiin yhteistä taistelua fasismia vastaan ja työtekevien joukkojen aseman parantamiseksi. Siinä edellytettiin myös, ettei sotapoliitikkoja asetettaisi työväen ehdokkaiksi.

Pääministeri Paasikivi oli äskettäin puhunut järkeämaan aikaisemmasta politiikasta vastuussa olleille puolueille ja julkisesti kehoittanut sotaan syyllisiä luopumaan ehdokkuudesta. Yksitoista nimensä pahimmin pilannutta entistä porvarillista ja sosialidemokraattista ministeriä joutuikin siten pois listoilta. Väinö Tanner oli eräs heistä. Hän yritti lavastaa eduskunnasta lähtönsä yhteydessä laajan keskustelun ja mielenosoituksen, mutta siitä ei tullut mitään, vaan eduskunta totesi kaikessa hiljaisuudessa hänen poistumisensa.

Käsitys sotapoliitikkojen soveltumattomuudesta uuteen eduskuntaan oli näin yleinen. Siitä huolimatta sosialidemokraattisen puolueen puoluetoimikunta hylkäsi SKDLn vaaliliittotarjouksen yhden äänen enemmistöllä. Seurauksena oli, että oppositio ryhtyi omalta osaltaan neuvotteluihin vaaliliitosta SKDLn kanssa.

Tilanne kehittyi yhä kärkevämmäksi. Porvariston ja sosialidemokraattien oikeistoaineokset perustivat salaisen toimikunnan, joka johti taantumuksen yhdenmukaista vaalitaistelua kommunisminvastaisin tunnuksin. Julkisen mustamaalauksen ohella keksimällä keksittiin huhuja, joita levitettiin miehestä mieheen. Monet puolueemme johtohenkilöistä edelleenkin liikkeellä olevat tarinat olivat lähtöisin tuolta ajalta ja tuosta samasta pajasta. Myös ulkopoliittista laatua olevia huhuja tehtahtiin. Milloin kuiskailtiin liikekannallepanosta, koska muka länsivallat ja Neuvostoliitto joutuivat sotaan keskenään. Milloin taas peloteltiin sillä, että jos kommunistit saavat vaalivoiton, Suomen kansalla on edessään "matka Mongoliaan".

Kansainvälinen tilanne ei kuitenkaan ollut oikeistolle otollinen. Neuvostoarmeija eteni kaikilla rintamilla ja lähestyi jo Berliiniä. Englannin ja Ruotsinkin lehdistössä esiintyi paljastuksia Suomen sotapoliitikkojen puuhista.

Neuvostohallitus osoitti monella tavoin myötämielisyttään Suomen kansaa kohtaan. Tammikuussa 1945, jolloin Neuvostoliitossa oli tarpeeksi asti omiakin elintarvikepulmia, sieltä saatiin ensimmäinen vilja- ja sokerilähetys kone- ja puutavaravientiämme vastaan. Saman kuun lopulla tuli maahamme ensimmäinen neuvostolainen kulttuurivaltuuskunta sekä Punaisen Armeijan kuoro, josta sanottiin, että se todellakin "valloitti Suomen" laulullaan, soitollaan ja tanssillaan.

Kansalliskiihkolla ei ollut enää samaa tehoa kuin joi-nakin täyden poliittisen pimennyksen aikoina. Mutta taantumus luotti yhä ennakkoluulojen ja pelottelun voimaan. SKDLn vaaliliitolle ennustettiin korkeintaan pariakymmentä edustajapaikkaa. Vanhalla suuntauksella oli monia etuja puolellaan. Lehdistön valtaosa ja Yleisradio olivat sen käytössä. SKDLn ja SKPn osastot olivat tottumattomia kaiken virallisen vaalivalmistelun suorittamiseen. Lehdistössämme ja ohjekirjeissämme oli annettava yksityiskohtaisia ohjeita vaaliliittojen muodostamisesta, vaaliasiamiestoiminnasta ja ehdokkaiden valinnasta. Vaalilautakuntiin ei tullut lainkaan SKDLn edustajia. Vaaliluettelotkin olivat puutteellisia. Milloin mistäkin tuli hälytyksiä siitä, että nimiä puuttui.

Vaalityö oli alettava samalla tavoin alusta kuin järjestötoimintakin. Kaikkialla ei vielä ollut edes tilapäistä toimistoa. Helsingistä Mikkeliin lähetetty järjestäjämme kertoi saaneensa yhteyden samoin ajatteleviin ihmisiin siten, että istuskeli kuppiloissa ja linja-autoasemilla, kuunteli siellä miesten tarinointia ja otti itsekin osaa keskusteluun. Niinpä sitten löytyivätkin ne, jotka ryhtyivät työhön.

Junissakin saattoi kohdata ihmisiä, jotka itse kyselivät, mistä saisivat yhteyden ja aineistoa voidakseen harjoittaa vaalivalistusta SKDLn hyväksi. Jotkut helsinkiläiset työmiehet lähtivät oma-aloitteisesti maaseudulle

vaalityöhön. Työväentaloja ja muita kokoushuoneita saatiin jo noihin aikoihin jonkin verran helpommin käyttöön.

Kansanvaltaiset voimat ja etenkin kommunistisen puolueen jäsenet osoittivat suurta poliittista valppautta. Tuskin kului päivääkään, ettei kokouksissa ja lehdissä vaadittu Yleisradion niinsanotun "isänmaallisen" ohjelmiston ajanmukaistamista. "Miksi Messuhallin tilaisuuksia ei radioida?" kysyi useampi kuin yksi "fasistiiseen ohjelmaan kyllästynyt maalaisserkku". Helsingin kuten muidenkin kaupunkien "sotaista ulkonäköä" vaadittiin muutettavaksi rauhanomaisia oloja vastaavaksi. Vielä voimakkaampana nousi vaatimus vanhojen urkkijain ja kiduttajain miehittämän valtiollisen poliisin lakkauttamisesta silloisessa muodossaan.

Tällainen laaja kansalaistoiminta johtikin osittaisiin tuloksiin. Yleisradion pääjohtaja V. J. Vakio erosi. Hella Wuolijoki ei kuitenkaan vielä silloin tullut hänen tilalleen, vaan esiintyi SKDLn vaaliliiton ehdokkaana. Valtioneuvosto asetti valtiollisen poliisin uudistamista suunnittelevan komitean, jossa myös kommunisteilla oli edustuksensa.

Välirauhansopimuksen tinkimättömän noudattamisen vaatimus sai lopulta aikaan aseveliliiton sekä eräiden muidenkin enemmän tai vähemmän naamioitujen fasististen järjestöjen lakkauttamisen, mutta toimintaansa nämä kansanvaltaa kohtaan vihamieliset ainekset eivät lopettaneet. Aluksi perustettiin jos jonkinlaisia "metsästysseuroja" ja "vapaita palokuntia". Suojeluskuntia ja lottajärjestöjä pidettiin edelleenkin salaisesti koossa, mikä nyt vuosia myöhemmin ilmenee siitäkin, että ne yhä viettävät siellä täällä muistojuhliaan. Reserviupseeriliittoa ei hajoitettu lainkaan ja siihen pääsi pesiytymään suuri osa aktiivisinta seikkailijajoukkoa.

Heitä siirtyi myös eri puolueisiin vahvistamaan niiden oikeistolaisinta siipeä.

Sosialidemokraattisen puolueen aseveliryhmä ryhtyi suoranaiseen värvästyöhön lakkautettujen järjestöjen entisen jäsenistön keskuudessa. Se ei voinut tapahtua muutoin kuin kiihdyttämällä kansalliskiihkoa ja "kommunisminvastaista" yllytystä, joka ei kohdistunut yksistään kommunisteihin, vaan työväen yhteistoimintaan ja edistyksellisiin porvarillisiin poliittikkoihin. Vihamielisyyttä sosialismia ja etenkin Neuvostoliittoa kohtaan kylvettiin ja viljeltiin määrätietoisesti sosialidemokraattisen työväestön keskuuteen. Kiihkomielinen "kiihusilmäisyys" ja karkea, työväen perimpiä päämääriä halveksuva kielenkäyttö levisi sosialidemokraattisen puolueen johdon vaikutuksesta osittain työpaikoillekin.

Kommunistienkin käytöksessä oli moniaalla vikaa. Vakuuttamisen sijasta saattoi yksi ja toinen turvautua umpimähkäiseen "lättäjalaksi lyömiseen", kuten tällaista menettelyä nimitettiin.

Sodan aikana ja sen loputtua tapahtunut lähentyminen kommunistien ja sosialidemokraattien välillä lakasi siten pitkäksi aikaa ellei oteta lukuun niitä toistasataa sosialidemokraattiseen puolueeseen kuulunutta perusjärjestöä ja tuhansia yksityisiä sosialidemokraatteja, jotka liittyivät Suomen Kansan Demokraattiseen Liittoon.

Ulkopolitiikalla oli vaalitaistelussa tärkeä asema. Suomen ja Neuvostoliiton suhteet olivat tietenkin ensimmäisellä sijalla, mutta myös pohjoismainen yhteistyö sai ajankohtaisia ilmauksia. SKP kehoitti Suomen työläisiä tukemaan Norjan kansan saksalaisia miehittäjiä vastaan käymää taistelua.

Kansanvaltaisten voimien keskeisin vaalitunnus hahmottui kuin itsestään: "Fasismi on murskattava!" Sitä

kuvasti myös tehokas mainos, joka esitti rikkilyötyä hakaristiä.

Vielä moninaisemmat olivat syvään ahdinkoon ajetun kansamme taloudelliset ja yhteiskunnalliset vaatimukset.

Kommunistinen Puolue julkaisi oman julistuksensa, jossa se näiden odotusten yhteenvetona totesi, että "maamme tuotannollinen toiminta on saatava käytiin — ei itsekään voiton kannustamana, vaan koko kansamme parasta tarkoittaen."

Tärkeimmän sijan saivat tunnukset työn järjestämisestä kaikille, reaalipalkkojen korottamisesta vuosien 1938—39 tasolle, maauudistuksen suorittamisesta, siirtoväen asuttamisesta ja sille kuuluvista korvauksista, sodan aiheuttamien ylimääräisten verojen poistamisesta vähävaraisilta sekä sodasta johtuvien menojen siirtämisestä niiden kannettaviksi, jotka olivat sodan aiheuttaneet ja sodasta hyötynneet.

Työtätekevät tajusivat, että nämä oikeutetut ja välttämättömät uudistukset edellyttivät itse asiassa syvemälle käyviä yhteiskunnallisia muutoksia. Niiden toteutuminen voitiin turvata vain ottamalla eräät elinkeinolat, lähinnä liikepankit ja niihin verrattavat suuryhtymät sekä suurmaanomistus yhteiskunnan haltuun.

Hallitus, joka toisaalta jarrutti kehitystä, toisaalta teki pieniä myönnytyksiä kansanvaltaiseen suuntaan, ei tyydyttänyt joukkoja.

Tällaisia olivat työkansan mielipiteet, ja niiden mukaisesti puolueemme kuten koko liittommeakin vaalikamppailua suorittivat.

Aiheita ei ollut vaikea löytää kiertäessämme talvi- ja kevätkylmillä ympäri maata selvittämässä tilannetta. Eikä kuulijoista ollut puutetta.

Ohjelmakulttuurin laita oli silloin niin ja näin. Järjestöt nimittivät vaalitilaisuuksiaan "iltamiksi" ja "juh-

liksi” saadakseen varoja, mutta ohjelman suorittajista oli huutava puute työväen ohjelmatoiminnan oltua vuosikausia lamassa, vasemmiston ja sen nuorison osalta kokonaan kiellettyäkin. Joskus jäi muu ohjelma hankkimattakin, mutta kun paikalle sattui oikein monipuolinen puhuja, esimerkiksi sellainen kuin puolueemme valistussihteeri Aili Mäkinen, niin hän piti sekä tervehdyspuheen että juhlapuheen, lauloi kauniilla raikuvalla äänellään lauluja ja lausui runonkin. Yleisö oli tyytyväistä, pyysipä toistoakin. Puhujalle saatettiin esittää toivomus, että hän puhuisi ohjelman lopussa uudestaan.

Työ oli kiitollista ja tulosta odotettiin jännityksellä.

Kolme suurta

Vaaleihin osallistui 74,7 % Suomen äänioikeutetuista kansalaisista aina Ruotsiin evakuoituja myöten. Se oli korkeampi äänestysprosentti kuin koskaan sitten 1907 vaalien. Ensimmäistä kertaa vaaleihin osallistunut SKDL sai lähes 400.000 ääntä ja 49 edustajapaikkaa, heistä 40 kommunistia. Sosialidemokraattien edustajamäärä putosi 85sta 50een. Maalaisliitto sai 48 paikkaa. Kokoomuspuolueen osalle tuli 28, edistyspuolueelle 9 ja ruotsalaiselle kansanpuolueelle 14 edustajaa.

SKPn ja SKDLn riveissä ei suinkaan syntynyt sellaista voitonhuumaa kuin vastustajamme omien toiveiden sa pettymisen johdosta kuvittelivat. Etenkin vaalien aluspäivinä oli miltei kaikkialla esiintynyt oikeistolaisista painostusta ja terroria, joka kuvastui muun muassa vaalimainostemme repimisenä ja järjestöjemme jäseniin sekä kannattajiin kohdistuneina uhkauksina.

Kun kokoonnuimme puoluetöimikunnan kokoukseen 23. 3., olimme sitä mieltä, ettei vaalien tulos kuvastanut todellista tilannetta. Samalla totesimme kuitenkin, että vaalit olivat muuttaneet maamme poliittiset kasvot ja

että puolueemme oli saanut entistä suuremman vastuun.

Vastapuoli ei voinut väittää, etteivät vaalit olleet sille täysin vapaat. Sitä suurempi oli sen ällistys. Osittaista järkiintymistäkin oli havaittavissa. Oikeusministeri Urho Kekkonen puhui radiossa todeten, että vaalit osoittivat ”selvää ja huomattavaa siirtymistä vasemmalle”. Suomen Sosialidemokraatin pääkirjoituksessa 20. 3. sanottiin, että tulos merkitsi ”selvää ns. sotapolitiikan kieltämistä”. Olihan sosialidemokraattienkin listoilla tullut valituksi myös opposition edustajia. Vielä merkittävämpi oli saman kirjoituksen toivomus, että ”työläisten edustajien välille saataisiin syntymään jonkinlainen yhteistoiminnan pohja”.

Juuri tämä ajatus askarrutti SKDLn ja SKPn johtolimä eniten nolina vaalien jälkeisinä viikkoina. Maan poliittinen suuntaus ei olisi ollut kuitenkaan sillä ratkaistu. Porvarilliset puolueet olivat saaneet 101 paikkaa eli niukan enemmistön. Eduskuntaan oli tullut kolme miltei samansuuruista ryhmää, joiden valitsijain valtaosa oli työläisiä ja pienviljelijöitä. Tuntui luonnolliselta, että tulevan hallituksen parlamentaarinen pohja oli löydettävissä näiden kolmen ryhmän yhteistyöstä.

Kun me Suomen Kansan Demokraattisen Liiton vastavalitut edustajat 6. 4. 1945 olimme saaneet valtakirjamme ja nousimme eduskuntatalon korkeita rappuja astuaksemme tehtäväämme, meidät otti sananmukaisesti vastaan maamme tulevaisuus. Rappusille oli kokoon tunut suuri joukko nuorisoa ja lapsia, jotka kiinnittivät jokaisen SKDLn kansanedustajan rintaan punaisella ruusukkeella sidotun orvokkikimpun. Liikutuksen ja suuren vastuun tunne täytti mieleemme.

Eduskunnan puhemieheksi tuli silloin oppositionmiehenä pidetty K. A. Fagerholm, joka kuitenkin käytännössä teki kaikkensa opposition tuhoamiseksi. Varapuhemie-

hiksi tulivat Cay Sundström SKDLsta ja Vihtori Vesterinen maalaisliitosta.

Heti kun ryhmämme oli järjestäytynyt, se alkoi suunnitella yhteistyön tarjoamista sosialidemokraattiselle, mutta myös maalaisliiton ryhmälle. Valmistimme sopimusluonnoksen, jonka jätimme sosialidemokraattien tutkittavaksi. He tekivät siihen muutosehdotuksia, joiden tarkoituksena näytti olevan estää maalaisliiton yhtyminen sopimukseen. Sitä suurempi heidän hämmästyksensä oli, kun maalaisliitto edustajaimme annettua sopimusluonnoksen myös heidän tarkasteltavakseen, ilmoittikin suostuvansa siitä keskustelemaan.

En enää tarkoin muista kolmen ryhmän neuvottelukunnan kokoonpanoa semminkään, kun näissä kokouksissa ei pidetty pöytäkirjaa. Mieleeni on jäänyt sosialidemokraateista parhaiten professori Väinö Voionmaa, joka oli sekä hyvä neuvottelija että tarkka sanamuodoista. Maalaisliittolaisten joukosta erottuivat ryhmän puheenjohtaja Jutila sekä entinen sotaministeri Juho Niukkanen. Viimemainittu, joka on aina ollut tunnettu yllättävistä ja häikäilemättömistä otteistaan, ylitti tuolloin tarkoituksellisessa radikaalisuudessa ryhmänsä rauhanoppositionkin miehet. Hän halusi omien sanojensa mukaan "terävöittää" ohjelman fasisminvastaisia käänteitä ja korosti erityisesti virkakoneiston uudistamista.

Huhtikuun 13 päivänä hyväksyttiin ja saatettiin julkisuuteen se historiallinen asiakirja, joka kulkee kolmen suurimman eduskuntaryhmän yhteissopimuksen nimellä. Siinä viitoitettiin maallemme uusi, rauhanomainen ja Neuvostoliittoa kohtaan ystävällinen ulkopolitiikka. Se sisälsi myös kansanvaltaisen sisä- ja talouspolitiikan perustehtävät aina suurpääoman "tarvittavassa laajuudessa" yhteiskunnan haltuun ottamista myöten.

Hallitusneuvottelut olivat tästä huolimatta sitkeät.

Erityisesti kommunistisen puolueen edustuksen lisääminen tuotti huolta ja vastarintaa porvarillisella taholla. Presidenttinä oli silloin Mannerheim. Sen tavan mukaisesti, että presidentin on kuultava eduskuntaryhmien edustajia, hän haetti kerran adjutanteillaan minutkin asuinpaikkaansa, lähellä Helsingin Seurasaarta sijaitsevaan Tamminiemeen.

En ollut koskaan kuvitellut joutuvani silmätysten tuon työväenluokan pyövelin kanssa. Tilanne ei varmaankaan ollut hänen kannaltaan vähemmän outo. Kultakaluunainen tarjoilija toi kahvia. Tämän poistuttua keskustelimme jonkin aikaa hallituksesta. Esitin ryhmämme käsityksen siitä, että hallitukseen olisi saatava 3 kommunistia ja 2 kuutosryhmään lukeutuvaa sen takeeksi, että suuntaa todella muutetaan. Mannerheim ei puolestaan paljoakaan puuttunut hallituskysymykseen, vaan piti ilmeisesti sitä koskevaa keskusteluumme pelkkänä muodollisuutena. Sitten hän lyhyen tauon jälkeen yllätti minut kysymyksellä:

"Te, rouva Kuusinen, tunnette kai hyvin uuden Venäjän? Minä tunsin erittäin hyvin vanhan Venäjän, mutta Neuvostoliitosta en tiedä juuri mitään. Sanokaa, tavoitteleeko Neuvostoliitto maailmanvallankumousta?"

En voinut olla hymyilemättä vanhan tsaarinupseerin ajatuksenjuoksulle. Mitäpä tuohon olisi muuta vastannut kuin että vallankumous on jokaisen kansan oma asia. Sitä tietä se maailmanvallankumouskin eli sosialismin voitto koko maailman mitassa aikanaan toteutuu.

Tuskinpa vastaukseni työväen vanhaa vihamiestä suurestikaan rauhoitti, mutta tosiasiat oli otettava tosiasioina. Huhtikuun 17 päivinä nimettiin uusi hallitus. Pääministeriksi tuli edelleen valtioneuvos Paasikivi, joka kiinnitti erityistä huomiota ulkopolitiikan muuttamiseen ja vaati Mauno Pekkalan puolustusministeriksi

sekä Reinhold Sventon ulkoministeriksi. Sosialidemokraateista tuli uutena miehenä hallitukseen Eino Kilpi sosiaaliministerinä, Johan Helo siirtyi opetusministeriksi, entinen sisäministeri Hillilä luovutti paikkansa Yrjö Leinolle tullen itse kansanhuoltoministeriksi. Hänen lisäksi hallitukseen tuli vielä kaksi kommunistisen puolueen edustajaa: Matti Janhunen toiseksi sosiaaliministeriksi ja Yrjö Murto apulaiskulkuaitosministeriksi. Yrjö Murtoon, joka silloin toimi Oulun piirisihteerinä, olimme päätyneet siksi, että hän tunsu hyvin ammattiyhdistysliikettä ja oli sen vuoksi sopiva valvomaan hallituksessa nimenomaan työasioita. Hän oli saapunut Helsinkiin osallistuakseen puoluepuoleiston kokoukseen juuri tuona päivänä, jolloin hallitus nimettiin, ja sai lähteä milteipä suoraa päätä valtioneuvoston istuntoon.

Eteenpäin

Suomen Kommunistinen Puolue ja sen sosialidemokraattisen opposition kanssa muodostama Suomen Kansan Demokraattinen Liitto olivat täten astuneet vaikutusvaltaisena tekijänä Suomen valtiolliseen elämään. Ennakkoluulot vainottua ja paljon parjattua puoluetamme kohtaan olivat alkaneet hälveta. Tästä otan esimerkiksi kohdan silloisen pääministerin Paasikiven 29. 4. 1945 radiossa pitämästä puheesta:

”... Viimeisinä kuukausina on myös saatu nähdä aiheettomiksi ne epäilykset, joita vielä viime syksynä kommunistisen puolueen hallituskelpoisuudesta esitettiin. Päinvastoin on kommunistinen mielipideryhmä rakentavalla tavalla suhtautunut niin hallituksen merkittävä tapaus on vaalien jälkeen syntynyt sopimussuhde eduskunnan kolmen suurimman ryhmän välillä. On jotain ainutlaatuista siinä, että kolme neljänneestä eduskunnan jäsenistä on voinut yhteisesti hyväksyä itselleen alkavan eduskuntatyön suunnaviivat.”

Kommunistinen Puolue ei puolestaan ryhtynyt lepäämään laakereilla, vaan käsitti taistelun jatkuvan ja kiihtyvän. Puoluekokous oli jouduttu siirtämään syksyyn, koska vaalitaistelu oli estänyt kokouksen kunnollisen valmistelun. Sen sijasta kokoontui Helsingin työväentalon A-salissa puoluepuolesto, huhtikuun 18 ja 19 päivänä.

Puoluesihtööri Ville Pessin alustus oli todella antoisa katsaus edelleen sodan varjossa eläneen maailman ja omankin maamme tilanteeseen. Numerot voivat joskus puhua hyvinkin kuvarikasta kieltä. Sota oli tosiaankin köyhdyttänyt kansamme. Tuotannon laskettiin olevan 40 % sodan edellisestä. Valtion velka oli kasvanut 3,5 miljardista 70 miljardiin markkaan. Siitä huolimatta monet yhtiöt olivat käärineet suunnattomia voittoja. Sitä havainnollistivat esimerkiksi Oy Fiskarsin 10 miljoonan, Billnäsin lähes 4 miljoonan, Tikkakosken 5,5 miljoonan, Strömbergin 8 miljoonan, Suomen Kaapelitehtaan yli 15 miljoonan, Ammus Oyn 11,6 miljoonan, Sytyttimen 6,4 miljoonan (osakepääoma vain 1 miljoona) vuosivoitot 1943. Poistoja ne olivat saaneet tehdä lähes saman verran kuin oli voittojakin. Luvut on tietenkin nykyisiin verrattuina kerrottava moninkertaisesti. Kaupunkien ja maaseudun vähävaraisten väestön asema oli edelleen äärettömän vaikea. Korttiannokset eivät riittäneet, vaan oli turvauduttava mustaan pörssiin. Palkat olivat erityisesti Pohjois-Suomessa niin kehnot, että huolimatta työttömyydestä työläiset eivät halunneet mennä metsätöihin, pakkokeinoitkaan eivät auttaneet. Kymmenen ja kahdentoista markan tuntipalkat olivat yleisiä.

Puolue otti tehtäväkseen tukea ammattiyhdistysliikettä työväen aseman parantamisessa, mutta ei pitänyt silloisessa, tuotannon kohottamisesta vaativassa tilanteessa lakkotaistelua ainoana työtaistelun muotona. Olihan

puolueella mahdollisuus myös hallituksesta käsin tukea työväen oikeutettuja vaatimuksia.

Myös maaseudun kysymyksiin kiinnitettiin suurta huomiota. Siellä oli maantarpeen ohella monia kiireellisesti ratkaistavia pulmia. Oli puute työvälineistä, lannoitteista, karjasta, vaatetus- ja muihin kulutustarvikkeihin saakka. Huutavin hätä oli niillä alueilla, joilla saksalaiset olivat suorittaneet tuhoaan. Puolueneuvoston mielipide oli, että talonpoikaistoa oli autettava, eikä leimattava summamutikassa "trokareiksi", sillä jos pienviljelijä möi jotain mustaan pörssiin, niin se tapahtui oman ruokapöydän kustannuksella.

Poliittisesta tilanteesta todettiin, että puolue ja sen kanssa liitossa olleet sosialidemokraatit olivat toimineet fasisminvastaisen taistelun kärjessä. Puolueneuvoston julkilausumassa todettiin, että

"puolueemme on muodostunut hyvin keskeiseksi tekijäksi maamme poliittisessa elämässä. Nyt on pidettävä huoli siitä, että puolueemme organisatorinen kasvu vastaa sen poliittista vaikutusta... Tilanne ja tehtävä edellyttävät nyt kommunistisen puolueen joukkopuolueeksi luomista."

Näitä asioita käsittelivät Aimo Aaltosen alustus ja sen johdosta käyty vilkas keskustelu. "Rohkeus ja sitkeys korvaa monin kerroin ne virheet ja puutteet, jotka näin alkutaipaleella tiellemme sattuvat", kuuluivat puheenjohtajamme rohkaisevat loppusanat.

Rohkeutta ja päättäväisyyttä kommunistinen puolue valoi koko työväenluokkaan, maamme kaikkiin työtätekeviin, jotka silloin valmistuivat SAK:n työväen yhteiseksi taistelujuhlaaksi julistamaan vappumielenosoitukseen, suurten taistelujen ja suurten voittojen juhlaan.

Rohkeutta ja päättäväisyyttä, mutta myös altista yhteistoimintamieltä ja vastuuntuntoa kansamme etujen mukaisen suuntauksen voimaansaattamiseksi puo-

lueemme teroitti jäsenilleen ja kannattajilleen lähe-tyessään ensimmäistä julkista edustajakokoustaan.

Siitä ja sitä seuraavista vaiheista puolueemme julkisen toiminnan taipaleella kertovat jo asiakirjat täydellisempää kieltä kuin mihin näissä hajamietteissä on ollut mahdollista vedota.

Lopetan kertomukseni rauhan aikaan siirtymisemme vaiheista, Pasilan konepajan työläisen sanoihin hänen vastatessaan kysymykseen, miksi hän kuuluu kommunistiseen puolueeseen:

"Kommunismi ei ole yksinomaan työtätekevien vapautumisen ehto, vaan koko ihmiskunnan kehityksen ja edistymisen ehto."

SISÄLLYS

ALKULAUSE	5
1. PUOLUEEN SYNTYVAIHEET	7
Jyrkkää aikaa — jyrkkiä päätöksiä	7
Puolueen syntymäsijat	12
SKP syntyi vanhan työväenliikkeen uumenista	16
Kuka hajoitti työväenliikkeen?	19
Vanha työväenpuolue Tannerin kiroissa	21
Oliko kansalaissota vältettävissä?	27
Suomen työväenliike ja vallankumouksellinen Venäjä	32
Työläiset ja Tannerin puolue	35
Maanalaisen toiminnan alku	36
Maanalaisen työn ”oppikoulut” ja ”yliopistot”	39
Salaliittolaismaisia piirteitä ja ”äkkijyrkkyyttä”	43
Käännös elävään joukkotyöhön	46
SKP ja poliittiset pakolaiset	49
2. TYÖVÄENLIIKKEEN UUSI NOUSU	53
Jää murtuu	53
Koivukosken laukaus	55
Nuoriso kärjessä	57
Sosialistinen Työväenpuolue syntyy	59
Kommunistit ja Sosialistinen Työväenpuolue	62
Rauhan puolustus 20-luvulla	66
Kansan asialla parlamentissa	70
Kommunistit kentällä	74
”Perustuslaki ei ole teitä varten”	78
Taistelu tuomioistuimessa	81
Uusia teitä	84
3. ”KALLION LEIKKAUKSESTA” LAPUALAIS- MULLISTUKSEEN	87
Julkinen vasemmistolainen työväenliike järjestetään uudelleen	87
Vaalikomiteat uusina toimintamuotoina	88
Uuden sanomalehden perustaminen.....	90
Vaalikamppailu vuonna 1924	92
Taistelu Ammattijärjestön yhtenäisyyden puolesta	94

Isotteleva "poika"	95
"Marraskuun leikkauksen" alkunäytös	97
Ohranan ja järjestysmiesten "tulitaistelu"	98
Turun lääninvankila ja sen pappi	102
Tutustuimme tuomareihin	106
"Sitten kun . . ." sanoi kanneviskaali	107
Viskaali siirtyi asiaan	108
Puolustajamme	109
"Jatkojen jatko" Ludvig Kososen hampaissa	110
"Olemme korkeaa sukupuuta"	113
Suurkapitalisteja voitaisiin syyttää vallankumouksen valmistelusta!	114
Syyttömät vapaiksi, rikolliset rangaistukseen!	116
Tannerin hallitus lapualaisuuden tienraivaajana	118
Opintoyhdistyksiä perustamassa	120
Opportunismin vaara vuosina 1928—30	125
Taistelussa Kööpenhaminan sopimuksen puolesta	131
Rikolliset eivät antaneet tulen sammua	134
Vappu Helsingissä 1930	141
Fasistien metelöinti Vaasassa jatkuu	144
"Sarlinin valtakunta"	148
Suonenvetoa	150
Naamiot putoilevat	154
Viimeinen Tiedonantaja	156
Poliisien hyökkäys vastalausekokoukseen	158
Fasismin ilotulitus	161
Yksi kuoli, kaksi syntyi	164
 4. TOIMINTAA "KANSANRINTAMAKAUDELLA"	171
Katselin 30-luvun alkupuolta ristikkojen takaa	171
Yhteydenpitäjänä sivistyneistöön	174
Tapasin Arvo Tuomisen	177
Ohrana vihjailee	179
Työväestön yhtenäisyyspyrkimyksiä 30-luvulla	181
Akateeminen Sosialistiseura	182
Yhteytemme sosialidemokraattisiin puoluejärjestöihin	184
Kirjallisuuslehti	185
"Kansanrintama"	187
Toivo Antikaisen oikeusjuttu	190
Kivimäen muistio	191
Vaalit 1936 ja 1937	194

5. PUOLUE JA NS. TALVISOTA	198
Pimennys ja terrori valttia	198
Sota ja politiikka	200
Mihin SKP pyrki?	206
 6. SODASTA RAUHAAN	210
Pimeyttä vastaan	210
Paluu	214
Kommunistit kokoontuvat	218
Mistä lähdettiin?	220
Uusia tuulia	224
Uusia ystäviä	228
Puolueen esiinmarssi	231
Demokraattinen lehdistö syntyy	233
Puoluetta rakennetaan	236
Ensimmäiset hallitusneuvottelut	240
"Tervahöyry hätäsatamaan"	243
Kutsu puolueeseen	247
Vaalit lähestyvät	250
Kolme suurta	256
Eteenpäin	260